

مخزن الدم -

بسم الله الرحمن الرحيم
 بحمد الله الملك الوهاب
 بحمد الله الملك الوهاب
 بحمد الله الملك الوهاب

ارشد و العالی

دیشتر د ادب تاریخ

دلوی خیتن یہ نامہ دینتو ادب دیولند تاریخ بہ ویلو بیل کرو ، مگر شایستی چہ لومری
دینتو اوینتو وینو ، بیاداد ادب اواد بیاتو یہ معنی خان پوہ کرو ، اوہس لہ ہقہ یہ مطلب
لاس یوری کرو .

پیستون

دینتون قوم د آرین له قومو نو څخه یو قوم دی چه ددې وطن اصلی او پخوانی اوسیدونکی دی د تاریخ بیا نوونکی وائی چه ټول آریائیان پخوا یوهای اوسېدل او یوه ژبه یې درلوده دوی تقریباً څلورزره کاله (ق ، م) له خپل اصلی مسکن یعنی د آمو دریا په سرچشمو څخه (۱) راوکوچېدل او په باختر (بلخ) کښې یې یو ښکلی مدنیت جوړ کړ ، پس له هغه یې د ډېرېدو په وجه له دغه ځایه هم لېږدېدې ته شروع کړه ، ځینې د هرات پرخوا د یارس خاورې ته ولاړل ، ځینې د هندوکش په شمالی او جنوبی لټو کښې د آباسیند ترڅنډو پورې خواره شول او ځینې تر آباسیند پورې وتل او د هندوستان په ځنډو کښې آباد شول .

اولی برخې ته ایرانی او دوهمې برخې ته مرکزي او باختری او دریمې برخې ته هندي آرین وائی . دغه مرکزي او باختری آریائیانو ډېری قبیلې درلودې ، چه یوه مهمه ډله یې (پښت = پښت = پښت) وه .

به ریگ وید کهنی چه دهنندی آرینو یو مشهور کتاب دی اوپه (۱۹۰۰ ق م) یا (۱۴۰۰ ق م) کهنی لیکل شوی دی د آریائانو دلسوقیلمو دجگړې ذکر راغلی دی . په دوی کهنی یوه فیلمه د (بکت = بیت) په نامه یاده شوی ده . دارنگه په ویدا کهنی « بکتها » د بکت دپاچا به ډول هم خوځایه راغلی دی .

دیوان لوی مورخ (هیرودوت) چه (۴/۴ ق، م) کبی تبرشوی دی، ددی قوم نوم اخستی دی
اووایی، چه د (پکتی = پکتیس = غنیمتی او مزی خلق د) پکتیکا = پکتیمنا (۲)

(۱) - که شه‌هم دآر یانبانو به اصلی بخای کنبی اختلاف دی، مگر دانظر به نسبتاً قوی ده.

(۲) - دانوم بیا وروسته په پښتونخوا بدل شوی دی ، اودشیزم قرن په ادبیاتو کې

په همدې شکل ليدل کېږي ښکارندوي د غياث الدين غوري معاصر وائي :

پښتانه خواښکامی زلمی چه زغلمی هند ته + نواغلیه بیغلی کساندی اتونونه

یا کتیا) به مملکت کنهې اوسی. بطلمیوس هم چه دیوان یوجرافیه دان و دینشتو هیواد (یکتین) بللی دی چه دیکتیانو مسکن و. دیورپ ډېرو مستشرقینو او یوهانو لیکه (لا سین - ترومپ - گریسن) اونورو، دویدا یکت اود یونان پکتویس) له موجوده پښتون سره تطبیق کړی دی اودا خبره ئې منلی ده چه دغه د (یکت = پښت، پکتویس) قوم چه دری نیم زره کاله د مخه ئې ذکر راغلی دی همدا موجوده پښتانه دی. صرف یونانیانو دخپلی لهجې دتغیر موافق (یکتی = پکتیس = پکتویس) لیکلی دی. په دې ډول دالفاظو، کلمو اونوموداوستلو له مخه هم دفیلاوژي علماؤ داخبره منلی ده چه د(پښت = یکت = پخت = بخت - بخدی = بخدی) نومونه ټول یواصل او یوه ریشه لری. اود پښتون (۱) کلمه هم له دغو څخه راوتلی ده اوله دې تاریخي اونورو دلیلونو څخه دانتیجه راوتی چه پښتانه دآریائیانو یوه مهمه څانگه ده، چه لومړی په بخدی (باسخ) کنهې اوسېدل بیا له هغه لځای څخه دخپل نامه (بخت = یکت) اوخپلی ژبې سره دپښتنخوا په علاقه کنهې خپاره شول اودغه خپل نوم ئې تردې وخته پورې وساته.

دمغلو دزمانی تاریخو نوپښتانه بنی اسرائیل بللی دی، مگر داخبره صحیحه نه ده لځکه چه بنی اسرائیل دیعقوب (ع) اولاده ده اوله هغه نه وروسته پیدا شوی دی اود «پښت» قوم نوم ترهغه د مخه په (ریگوید) کنهې ذکر شوی دی. پښتون ته په هندوستان کنهې (پتان) وایی چه غالباً (د پښتان) کلمه ئې اړولی ده. دغز نوی پاچاهانو دوخت اونورو راوړوسته تاریخو کنهې ورته افغان ویلی شوی دی.

گریسن وایی: چه دافغان (۲) نوم پر پښتو ایرانیانو ایښی دی اصلاً دوی د«یکت» قوم دی چه په (ریگویدا) کنهې ئې ذکر راغلی دی مگر په خپله پښتانه بسی له پښتون څخه بل نوم نه بیژنی اونه ئې لځانته وایی نویقینا ویلی شو چه دا نور نومونه پری د نورو له خوا اینودل شوی دی. دامو وویل چه د پښتون قوم له ډېر پخوا څخه موجود او ددې وطن زاده اوسېدونکی دی خودوی داسلام نه را وروسته ډېر مشهور شوی اود اسلام دقبلولو نه پس ئې داسلام دپاره ډېر خدمتونه کړی دی داسلام په ابتدا کنهې سربن، غرغشت او بیت یا پښی بابا دپښتو مشهور نیکونه تېر شوی دی دا درې واړه وروڼه وو او ډېر اولاد لری. لځینی پښتانه داسلامی فاتحانو په لښکرو کنهې په فتحه هندوستان ته تللی او بیا اکثر هم هلته میشت شوی دی.

دوی په هندوستان کنهې لوڼې لوڼې پاچاهي هم کړی دی لځکه چه بهلول لودی، سکندر لودی شیر شاه سوری ئې مشهور پادشاهان وو.

بیا په دوی پسی دمغلو د پادشاهي دور راغی پس له هغه په فندهار کنهې د هوتکو پښتنو پاچاهي شروع شوه چه حاجی میرویس خان ئې نوموړی مشر و.

- (۱) - داسی معلومیږی چه دویدا د«یکت» اصلی تلفظ «پښت» و په اول کنهې «پښت» قوم او «پښتون» ئې داوسېدونکي ته ویل کېده لځکه چه (تون) لځای ته وایی. مگر وروسته دا کلمه پس له تحقیقه په مفرد صورت ددغه قوم دپاره استعمال شوه چه جمع ئې پښتانه راځی داهم کېدای شی چه «ون» دنسبت دپاره له (پښت) سره یو لځای شوی وی.
- (۲) - اوغان په ارمنی ژبه کنهې دغرو اوسېدونکو ته وایی.

دهوتکوه به وخت کهنی ایران هم دینیتنو به لاس کهنی ژ بیاد سدوزو وار راغی لومړی بادشاه ئی احمدشاه بابادی چه تر هند وستانه ئی دینیتنو یوه زبردسته پاچاهی جوړه کړی وه. آخر به (۱۲۴۲هـ) کهنی دینیتنو پاچاهی محمد زیوته ورسېده ددې کورنۍ لومړی پاچا امیر دوست محمدخان وو. دا پاچاهی تراوسه پوری په دغه کورنۍ کښې چلېږي.

په موجوده وخت کهنې پښتانه له دریاب آموڼه تر اباسینده پوری، هر لځای آباد او خواره واره پراته دی، ټول په یوه ژبه پښتو غږیږي دیوه دین اسلام تابع دی. په عاداتو رواجونو او خوښو کښې ئې یوله بله هیڅ توپیر نشته. ددوی دهر سړی دپراخ تمدن، ښایسته څېرو غښتلی رنگونو، تورو پښتو څخه توره، مړانه زړه ورتبا، غیرت، نارینه توب، عزیمت او ارامه، ایمانداري، دینداري، صداقت، وفا او نور لوړ او سپېڅلی خوښوونه څرگندېږي پښتانه په پخپله آزادي او خپلواکۍ من او په خپله خاوره او خپل وطن له سره تېر دی دغو ټولو صفاتو ته دوی پښتو، پښتونولي، او پښتواله وایي او هر پښتون پردغو او صافو پېژندل کېږي.

پښتو

انسانان دیوبل دپوهولو راپوهولو دپاره یوه مهمه وسیله لري چه ژبه ده ژبه هغه الفاظ او کلمات دی چه دغو په واسطه هر اولس دخپلو مقاصدو تعبیر کوي او یوبل ته پرې خپل مطالب ښکاره کوي، څومره چه په دنیا کښې ملتونه او اولسونه ډېر دی نوغو مړه ئې ژبی هم زیاتې او ډېرې دی، دنیا په ژبو کښې لځینی داسی دی چه الفاظ ئې څو رالښ او یو هجائی دی او داسم فعل او حرف فرق ئې نه کیږي، دې ژبو ته میجر دی ژبی وایي لکه دافریقا دژبیکله نو یادچین او سیام ژبی.

لځینی نوری دی چه هغه هر راز وسیع تعبیرونه لري از الفاظ ئې له څو هجو څخه مرکب دی په دې کښې لځینی دتصرف او اشتقاق قابلیت نلري اوبه ښاکښې ئې تغیر نه رانځي لکه ترکي او مغلی ژبی. او لځینی دتصرف او اړولو قابلیت دی چه یوه کلمه پکښې ډېر شکونه پیدا کوي، دې ته متصرفه یعنی اودینونکی ژبی وایي.

دا یادوې شعبی لري یوه شعبه ئې سامی او حامی ژبی دی، چه آرامی، کلدانی، عبرانی، ایبی، حبشی ژبی له دې شعبی څخه دی. بله شعبه ئې آریایی ژبی دی آریایی ژبی بیایه خپل منځ کښې دوی ځانگي لري چه یوه اروپایی اوبله ایشیایی ځانگه ده دادواړې ځانگي په دغو او الفاظو کښې یوله بله فرق لري اوبه دی لحاظ داروپا آریایی ژبوته (سیتم) اود ایشیا آریایی ژبوته (سیتم) وایي. فرانسوی، انګلیسی، جرمنی، روسی اود یورپ ټولې مشهورې ژبی (سیتم) له دې څخه دی اوسانکریت، پراکریت، زند، اوستا، پهلوی، زړه پارسو، پښتو په (سیتم) کښې داخلي ای لکه چه معلومه ده ټولو آریاییانودمخه یوه متحده ژبه درلوده چه غالباً (آریک) نومیده دا ژبه تقریباً تر (۲۴۰۰م) پوری موجوده وه که څه هم اوسنۍ څه معلومات نشته، کوم وخت چه آریاییان له یوبل نه جلا شول نوپس له څه مودې ئې ژبی هم سره بېلی شوی اود هر چا لهجه لمانځله یوه مستقلة ژبه شوه.

له دغی ژبی څخه سانسکریت، اوستا اوزیره فاردسو جوړی شوی دی، پښتو هم له دغی اصلی آریایی ژبی څخه راوتلی ده. ددی خبرې یو مهم علمی دلیل په پښتو کښی د پخوانو آریایی الفاظو وجود دی لکه چه پخپله د (آریا، آرین، آریانا ویجه - آریاورشه) کلمو ریشه په پښتو کښی تراوسه موجوده ده دکتور جیگرمالانی وایی چه آرین له (ار) څخه مشتق دی چه په سانسکریت کښی داصل او بنیاد په معنی دی دارنگه (آر) دکر نی په معنی هم دی. نو (آرین - آریا) چه دواړه نسبتی صفات دی دشریف اواصل اویاد کړونکی اوزارع معنا گانی ورکوی، په آریائیانو کښی زراعت یوشریف کسب ونوزارع ته شریف هم ویل کیدای شی، لکه چه څر گنده ده (آره) په پښتو ادب کښی داصل په معنی راغللی ده ملا الف هوتک (۱۹ + ۸۱) وایی (دی له آره ویاغلی - څه که شو په ویر تلی) ددغی کلمی سره دپښتو دگرامر مطابق دنسبتی صفت علامی (پن یا) لگیدلای دی او (آرین، آریا) تری جوړ شوی دی لکه له خاوری څخه خاورین اوله جل څخه جلپا، بله د (آریانا ویجه) کلمه ده چه آریائیانو به خپل مسکن اوتابو بی ته ویله دا کلمه په اوستا کښی هم راغللی ده وایی چه (ویجه) په قندهار کښی اوس هم دموځکی او سر زمین په معنی مستعمله ده بله د (آریاورشه = ورته) کلمه ده چه دهندارینو دخپل مسکن دیاره استعمالوله د (ورش) کلمه اوس هم دآریه و په مرکز اواصلی وطن کښی د (ورشو) په شکل موجوده ده چه (مرتفع او چراگاه) ته وایی هر کله چه دوی دیو نند گلی اوزراعت سره مینه درلوده نو خپل وطن به ئی یوه ښکلې ورشو بلله، دا کلمه شاید بیا په هند کښی په (ورته) بدلې شوی وی، له دغو کلمو څخه دپښتو رابطه له اصلی آریایی ژبی سره څر گندیزی دپښتو په باب کښی دیورپ پوهانو او مشرقپښو هم خپلی پلټنې پکاره کړی دی دوی ټول پدی متفق دی چه پښتو یوه آریایی قدیمه ژبه ده، ترومپ وایی چه پښتو دآریایی ژبو یوه مستقله څانگه ده چه نه په ایرانی اونه په هندي څانگو گډ پښی دانظر په فانسیکلر، داکتر هارنل او گریر سول هم منلی ده والتر بیلینو وایی چه پښتو دسانسکریت خورده راوړتی دپښتو او اوستا اوسانسکریت د کلمانو ترمنځ پوره مشابهت او نزدیوالی ثابت کړی دی دارنگه بروقیسر کلپهړه اودورن روسی هم پښتو یوه آریایی ژبه بولی او وایی چه دانه په الفاظو کښی دسامی ژبو سره څه مشابهت لری اونه په قواعدو کښی دار مستقر هم پدی نظریه دی مگر دی ئی دزند او اوستا سره نزدی بوالی خلاصه داچه دپیرو دلیلو اوتاریخی سندوله مخه داخبره ثابتېده چه پښتو یودزړه آریایی مستقله ژبه ده او داوستا اوسانسکریت سره دخورولی نسبت لری (۱)

اوستا اوسانسکریت دوی مشهوری آریایی ژبی دی چه داوایی مرکز بلخ اوددوه می مرکز هندو، پښتو په کلمه اتواو لغاتو کښی دسانسکریت او اوستا سره ډیر نزدیوالی لری اودېر لغات ئی سره شریک او یوشان دی. مثلاً (شپه - انگار - څه که - سپین) چه په سانسکریت کښی هم (شپا - انگار - جما کا - سپینه) بلل کېږی دغسې نور ډیر لغات ئی هم سره شریک دی.

(۱) پدی مغو کښی دپښتو ادب دتاریخ له لومړی جمله استفاده شوی ده چه دحبیبی

بیتود «پښت» قوم ته د نسبتي واوښه زیاتوالی منسوبه شوی ده ، او دافاعده په پښتو کښې عامه ده . لکه فارسو چه فارس اود یگانو چه دیگان ته منسوبیږي ، مونږ دمخه ویلی دی چه « پښت او پښتون » یوشی دی نو په دې لحاظ ویلای شو چه پښتو د پښتون قوم ژبه ده او داقوم په همدې ژبه پیژندل کېږي ، له کوم وخته چه تاریخ ددی قوم نوم ساتلی دی له هغه وخت نه ورسره ددې ژبې وجود هم ضروری دی دا خبره دمخه ثابته شوه چه پښتون یو آریائی قوم دی چه په ریگوید کښې ئې ذکر راغلی دی نو په دې اساس د ژبې ټول پوهان پښتو یوه قدیمه آریائی ژبه گڼي اود اوستا اوسانسکریت (۱۴۰۰ ق ، م) همزوی ئې بولی دوی وایی چه پښتو هم داوستا او سانسکریت پشان دآر یائیانو داصلی ژبې یوه څانگه ده . مگر دایه یقین نه ده معلومه چه دپښتو قدیمی اوزور شکل څنگه و ؟ ځکه چه دهغه وخت که تحریری نمونه په لاس نشته غالباً داسی معلومیږي چه دزمانې په تېرېدو ئې خپل زور شکل بدل کړیدی او دې موجوده شکل ته رارسېدلی ده . داهم په یقین ویلای شو چه پښتو په لږدی موجوده شکل داسلام نه دمخه هم موجود وه . ځکه چه داسلام په اول کښې چه کم اشعار ویل شوی او زمونږ لاس ته را رسېدلی دی هغه ډېر پاڅه او متین دی او په یوه داسي ژبه دلالت کوی چه باید لنډ تر لنډه یوه یاده پېړۍ دې پرې اوښتی وی .

ادبی اصطلاحات

ادب : د عربو په لغت کښې دپوهی ، زیرکۍ ، بلښی او دهرشی دانندازې دساتلو په په معنی وراغلی دی او په اصطلاح کښې ادب پردوه ډوله دی یونفسي ادب دی چه اخلاقي فضیلت او ښېکړې ته وایی او بل درسی ادب دی چه له دې څخه مطلب په ښه طریقه ویل او لیکل خپل مطالب ښکاره کول دی .

دادب علم : دادب علم په اوله معنی داخلافي له علم څخه عبارت دی . او په دوهمه معنی دادب علم هغه پوهنه ده چه دویلو ، لیکلو او ښې وینا ډولونه راښی او دنظم او نثر حالات ښه والی بدوالی او نوری مرتبې بیانوی . په دې لحاظ هغه ټولې پوهنې چه سړی ته دوینا ډولونه په ښه طریقه لیکل او ویل زده کوی دهغه ادب علم باله کېږي . هر کله چه نظم او نثر د علومو ښیان ، دتاریخ دلیکلو ، او دپوهولو را پوهولو دوي لویې لاری دی . او په دی واسطه خپل مطالب او خیالات ښکاره کول دادب غایه او غرض گڼل کېږي . دجدید ادب په مفهوم کښې دانتقادی روح اړل هم داخل دی .

ادیب : ادیب په لغت کښې یوه زیرک ، رابلونکی اودهرشی دانندازی ساتونکی ته وایی . او په اصطلاح کوی ادیب هغه څوک دی : چه په ادبی علومو کښې دپوهی خاوند وی اوددغو علومو په اصولو برابر نظم او یانثر ویلی اولیکلی شی ، ادیب باید دیو داسی ملکې څښتن وی چه دهغه په واسطه ښه او ښه تیت اولور کلام وپېژندلی شی او په خپله هم قادروی چه له هرې معنی څخه په یوشه ، خوړ اوخوندور عبارت تعبیر وکاندی . لنده داهغه څوک چه دهغه تحریر او تقریر داسانی علومو په اصولو مطابق وی ادیب باله شی .

ادبی علوم : هغه علوم چه د ژبې خدمت کوي اود هغو پواسطه د بشر او نظم په فن کېږي مهارت پیدا کېږي ادبی او یا لسانی علوم دی ، د ادب پوهانو د اوروسته علومو نه د ادب علوم بولي دي :
(لغت - صرف - اشتقاق - نحو - معانی - بیان - عروض - قافیه) دا اته ئی اصول دی
(نط - انشا - تاریخ - شعر فن - محاضره) اوداسی نور ئی فروع بلل کېږي .

ادبیات : هغه نظم او اثر چه د ادبی علومو په اصولو برابر او خوندوروی هغوته ادبیات وبلل کېږي یعنی هغه متلونه ، خواږه اشعار ، اود بیانونه ، غوره ویناگانې چه په هر ه زمانه کېږي د ژبې پوهانو او ادیبانو وایی او یا ئې لیکلې د ژبې ادبیات بولي شی ، ادبی علوموته هم ادبیات وایی .

د ادب اقسام : ادب پر دوه قسمه دی یو ته نظم او بل ته نثروایی ، د مشرق خلق نظم ته شعر هم وایی مگر دیورپ دخلقو په نظر کېږي شعرا دی ، اولحنی نثرونو ته هم شاملېدای شی .
شعر : د نثرو په انت کېږي پوهی او خبر بدو ته وایی او په اصطلاح کېږي هغه خوند ور کلام

دی چه وزن او قافیه ولری . اروپا یان هر هغه خوندور کلام ته چه دیوښه خیال او تاثیر لرونکی وی شعر وایی که څه هم وزن او قافیه ونه لری شعر غوره برخې درې دی .

۱- اخلاقی شعرونه : هغه دی چه موضوع ئې یتد ، نصیحت او یاداسی نورو دیوانونو درويزه دمخزن تخینې برخې ، درحمان بابا او خوشحالخان په دیوانو اوداسی نورو دیوانونو کېږي هم اخلاقی اشعار شته تخینې اخلاقی افسانې چه په دېو اخلاقی غرض لیکل شوی وی هم په دې قسم کېږي داخلېږي .

۲- وصفی اشعار : هغه دی چه شاعر په یکس طبعی شيانو اود زړه د جذباتو نقشه وېستلی وی لیکه دیسرلی ، ژمی ، لمر اوسویوزمیر او د عشق حالاتو بیانونه درحمان بابا ، خوشحالخان اونورو قول عشقی او غنائی شعرونه په دې برخه کېږي داخل دی . د ښکار نسوی مشهوره قصیده چه دیسرلی صفت دی هم یو وصفی شعردی چه یو بیت ئې دای :
دیسرلی ښکلونکی بیا کړه ښکارونه

بیانی واول په غرونو کېږي له لونه
۳- قصصی اشعار : هغوته وایی چه شاعر په کېږي تاریخي واقعات بیان کړی وی یا ئې تخینې خیالی قصی په نظم کړی وی لیکه په فارسی کېږي شېر نامة او په پښتو کېږي دریای خان ، محمود نامه ، دغازی محمد جان خان قصه یا د ملا نعمت الله د قصو کتابونه . اروپایان اخلاقی اشعار په تعلیمی (دیداتیک) اشعارو کېږي داخل بولي نویو بل قسم اشعار لری چه هغوته تمثیلی (دراماتیک) وایی تمثیلی اشعار هغه خواږه او دلچسپ مضامین دی چه دنمایش اویوزدنی په صحنه ، یعنی په تیاترونو اوسینما گانو کېږي وایه شی او مقصد ئې عملاً ښودل کېږي . دا قسم اشعار لاتر اوسه په پښتو کېږي غوره مثالونه نه لری .

نثر : په لغت کېږي یا شلو ته وایی او په اصطلاح کېږي هغه کلام دی چه د وزن له قید څخه خالی او آزادوی . نثر د معنی په لحاظ په درې قسمه دی .

- هغه خبری اتري چه مونږ ئې دیو بل سره دیو هولو رایو هولو دپاره کوو .

۲ - خطابه (وینا) هغه تقرير او وینا دم چه پوهان او مشران ئې دلو یومهمه او مقصود او داورېدونکو دفاع کولو دپاره په مجلسو او ټولنو کېنې کوی داقسم نثرونه که څه هم په پښتو کېنې ډېر ویل شوی دی ، مگر تحریری نمونې ئې په لاس نشته په اروپا کېنې خطابه د ادب یوه مهمه نوعه بلل کېږي او د پراخام لری لیکه سیاسی ، دیني ، حقوقي ، علمی ، ادبي اوداسی نوری خطابی .

۳ - تحریر (شکل) هغه نثر دی چه د علمونو ، مطالعو او کتابونو دلیکونکو دپاره استعمالېږي تحریری نثر بیا د پرفسونه لری لیکه تاریخي ، فقهی ، مذهبی او نور په پښتو کېنې د تاریخي نثر مثال دافضل خان ، تاریخ مرصع او دقصصی نثر مثال دمنشی احمد (گنج پښتو) اود مذهبی نثر مثال داخون قاسم فواید الشریعه او نور دی .

د خلیکو د حالاتو بیان (بیوگرافی) هم په تاریخي برخه کېنې شاملېږي نن ورځ انتقاد هم د ادب یومهم جز گرځېدلی دی وائی چه تقدیم باید دیوانر اصلی روح او ماهیت ته متوجه وی مگر دا برخه په پښتو کېنې لار اوسه کمه ده . دلغظ په لحاظ نثر په دوه ډوله دی یوه افسانه دی چه قافیه نه لری ، داقسم آزاد او بې قافیې نثر بالهشی بل هغه دی چه دقافیې التزام پکښې وی یعنی جملې ئې په آخر کېنې سره قافیه داری وی دې قسم ته قافیه دار اومسجع نثر وائی مگر کامل نثر ئې اول قسم دی په موجوده وخت کېنې ټول لیکونه ، کتابونه او اخبارونه په همدغه آزاد نثر لیکل کېږي دقافیه دار نثر نمونه داده :

ښی ویلې دی رحمت دی وی پده ، مرگه به ورشی و سړی و ته ناگهان .

نشته په دنیا کېنې دسړی تل دتله مقام گوره د دغی زمانې آدمیان .

نظم : په لغت کېنې دمرغلرو پیلوته وائی او په اصطلاح کېنې هغه کلام دی چه موزون

او قافیه دار وی په پښتو کېنې دلغظ اوظاهر په احاط دوه قسمه نظمونه موجود دی یوهغه دی چه د عربی او فارسی نظمونو په قاعده ویل کېږي اود عربی او زانو تابع وی دپته عروضی نظمونه وائی او هغه دادی (قصیده - غزل - رباعی - قطعه - مثنوی - مربع - مخمس مسدس مشع - معشر - مستزاد - ترجیع بند - ترکیب بند)

بل قسم هغه دی چه د عربو داوزانو او شعری اصولو تابع نه وی بلکه لخاله مخصوص طرز او طریقته لری دپته ملی نظمونه ویلی شی (۱) نمونه ئې دادی (لنډی ناره ، نیمکې لوبه بگتې - بدله چار پښته سندرې)

متلونه او نقلونه : متلونه او نقلونه دپښتو ادب یوه غوره برخه ده او په نثر کېنې داخلېږي متلونه په لنډو الفاظو کېنې هغه فصیحې جملې دی چه یوه ښه جامعه او پوره معنی ورکوی . په ادب کېنې دمتلونو دمعنی دهغو دمنشا اوسبب اود استعمال دلخای پېژندنه ضرورده مثال ئې دادی (چه څه کری هغه به ریبی - بدعمل دلاری مل)

دژبې او ادبیاتو تاریخ : په لوی باید یوه شوچه هره ژبه دزمانی دتغیراتو تابع ده ، ډېرشیان شته چه دژبې په بدلون ، ترقی او پرمخ تګک او یا تنزل او ټیټوالی کېنې تاثیر لری

(۱) اول قسم ته کلاسیکې او تحریری اودوهم ته رومانټیکې اوشفاهی ادب ه ویلې شو .

چه مهم‌مهم‌ن‌ی زمانه ، محیط ، حکومت او مذهب گدیل کینزی به‌د‌ی تغییر و نو کینی کلمه یوه لهجه به‌بله اوړی ، کلمه نوی لغتونه راییداکینزی او زاره ور کینزی کلمه یوشان مطلب رواج مومی او کلمه بل‌شان نو که چیری یوسری له اول څخه دیوی ژبی دحالاتو او غیراتو بیان راواخلی اودهغی دترقی او اورتیا یادتنزل او کښته‌والی ټولی مرتبی دزمانی دتأثیر اودنیټی دښودلوسره بیان کړی دادژبی تاریخ بلل کینزی دژبی په تاریخ کینی دوه بحثه شامل دی اول‌نې دکلمو دیداینت اودصیغو دجوړولو اوراویستلو بحث دی چه دپته فقه اللغه وایی دوهم‌نې په‌ذخیره او ثروت یعنی ، په‌علومو اوادیاتو کینی بحث کول دی چه دپته داذب تاریخ وائی (۱) دادبیاتو تاریخ دپریوعام مفهومی او به عامه معنی دیوملت دعلمی ادبی فیکری ترقی او یاتنزل دحالاتو بیان ته دادبیاتو تاریخ بلل کینزی .

نوپه‌دی اعتبار دادبیاتو تاریخ دهری دوری دحالاتو ښوونکی ، اودهر ملت دافیکارو آینه ده مگر په خاصه معنی دشاعرانو اولیکوالو ، کتایونو او آثارو دحالاتو اود ژبی داذب ددورو بیان ته داذب تاریخ وایی .

دپښتو تاریخ دوه برخه لری یودژبی تاریخ دی چه هغه داسلام نه‌وړاندی زمانی ته راجع دی او یو داذب تاریخ دی چه هغه داسلام له اولو وختو څخه شروع کینزی مونږنهم په‌دی دوهمه برخه کینی غږینزو او بڅیل مطلب یعنی دادبیاتو په تاریخ پیل کوو .

پدی برخه کینی به دهر وخت په‌شاعرانو ، لیکوالو ، کتایونو ، شعر اونظم اودهغو دترقی اوتنزل په‌موجباتو بحث کینزی اوهره دوره به‌پیل به‌پیله ښوو .

دپښتو داذب دوری اوعصرونه

هر کلمه چه هره ژبه اودهغی ادب دسیاسی ، اجتماعی ، اودینی حوادثو تابع بلل کینزی اودهر عصر داذب دپل‌عصر له‌ادب نه‌ضرور جلا او پیل وی نو لکه ښایی چه دپښتو ژبی داذب تاریخ دزمانی په‌لحاظ په‌خلورو دورو وویشو :

اوله دوره : له دوهمی هجری پیری ۷۱۸ ع څخه شروع اوتر ۹۰۰ هـ - ۱۴۹۴ ع پوری چلینزی (دسوریانو ، غوریانو اولودیانو عصر)

دوهمه دوره : له ۹۰۰ هـ تر (۱۱۰۰ هـ - ۱۶۸۷ ع پوری ده (دبابر اودهغه داوالادی زمانه)

دریمه دوره : له (۱۱۰۰ هـ) څخه تر (۱۲۵۰ هـ - ۱۸۳۴ ع) پوری را رسیږی (دهوتیکو

اوسلو زیو زمانه

خلورمه دوره : له (۱۲۵۰ هـ - ۱۸۳۴ ع) څخه رایه‌دی خوا شروع شوی ده (دمحمدزو

عصر اواوسنی دوره)

اوله دوره له ۱۰۰ هـ - تر ۷۱۸ ع څخه تر ۹۰۰ هـ تر ۱۴۹۴ ع پورې

مونږ د پښتو د تحریري ادب تاریخ ، د دوهمې هجري پېړۍ څخه شروع کوو ځکه چې د پښتو کم اولمړی شعر چه لاس ته راغلی دی هغه په (۱۳۹ هـ) کښې ویلی شوی دی ، نو ددی ددې دورې د شاعرانو په بیان لاس پورې کوو .

ددې دورې ادیبان او شاعران

امیر کروړ جهان پهلوان : امیر کروړ د امیر فولاد سوری زوی دی . امیر یو لادملک شمسب

له زامنو څخه و . چه په غور کښې ئې پادشاهی کړله . امیر کروړ په (۱۳۹ هـ - ۷۵۶ ع) دغور په منډیش کښې پاچا شو . دی یو تکړه غښتلی کملک او محکم سړی و په یوه تن به دسلو تنو سره جنگېده نو ځکه کروړ اوجان پهلوان بلل کېده .

په خزانه د تاریخ سوری په حواله لیکي « چه دا امیران له پېړیو څخه په غور کښې وو ، او دهغه (سور) اولاده ده : چه د (سهاک) له پښته و » امیر کروړ د پښتو یو زبردست شاعر دی . وایی چه دی یو عادل ، ضابط سړی اود بشپړ وينا خاوند و ، او هر کله به ئې شعرونه ویل - هغه وخت چه په جنگو کښې ئې د پېړۍ فتحی وکړی نو یو زبردست حماسی شعر ئې ووايه چه « ویاړنه » ئې بولی ددې شعر یو څو بندونه دادی :

زه یم زمري پر دی نړۍ له ما اتل نشته	-	په هند و سندهو پر تخارو پر کابل نشته
بل په زابل نشته	-	له ما اتل نشته
غشی دمن می ځی برینه پر میر څمنو باندی	-	په ژوبله یو نم پر غالم پر تهپد ونو باندی
په ما تهپد ونو باندی	-	له ما اتل نشته
زما د پریو پر خول تاو پېرې هسک په نمځ وپه ویاړ	-	داس له سوومی مخکېر بېژدی غرو نه کاندې لټاړ
کړم ایاودونه او جاړ	-	له ما اتل نشته
زما د توری تر شپول لاندی دی هرات و جروم	-	غرچ ویا مېان و تخار بولی نرم زما په اودوم
زه پېژندویم په روم	-	له ما اتل نشته
پر مروز ما غشی اوئی داری دښن را څخه	-	دهر یو الوړو دیر څښو و لخم تپتې پلن را څخه
رڼی زړن را څخه	-	له ما اتل نشته
خیلو و کړو اړه اور پېر ز وینه کوم	-	دوی په داینه ښه بام ښه ئې رو زنه کوم
تن ئې و دنه کوم	-	له ما اتل نشته
پر لویو غرومی وینا درومی نه په ځښو په ټال	-	نړۍ زما ده نوم می بولی پردر یخ ستا یوال

د شعر د پښتو یو د پېر قیمتی ، پوځ او متین شعر دی ، کلمات ئې سهم جن دی ، د پښتو نوالی د زړورتیا او شجاعت اصلی خیالات بلکه ښې ښکاره او څرگند دی . وزن ئې هم ملی اود پښتو له خالصو اوزانو څخه دی . د پښتو د پېړۍ پخوانی لغات پکښې راغلی دی لکه : اتل - نابغه او پهلوان ، من - عزم اراده ، میر څمن - دشمن ، ژوبله = جنگ ، یونم . = لخم ، پر غالم = پرغل کوم اودوم = سیاس - دښن = دشمن ، پلن = پیاده ، زړن = دلاور اور =

رحم ، بام - پرورش و رکوم ، در یخ = منبر ، ستاروال = مداح .

دامیر کروید دشعر دیوخوالی اومتانت خخه نابتیزی چه ینتو داسلام ترمغه هم خامغا
شعر اادب درلود ، مگر ترخو پوری چه بله یخوانی نمونه نوی پیداشوی ، نو داشعر دینتو
لومری شعر اوامیر کرویدینتو اول شاعر کڅل کینژی . شیخ کته په خنل کتاب « لرغونی
ینتانه » کڅې لیکلی دی چه امیر کروید په (۱۵۴ هـ) کڅې مژشوی دی .

ابو محمد هاشم : دې په (۲۲۳ هـ) کال د هلمند په (سروان) کڅې زېږېدلی دی او بیا
نې په (بست) کڅې له عالمانو څخه درس ویلی دی . ابو محمد په عربی ، پارسی او ینتو کڅې
شعرونه ویل دی د مشهور عربی ادیب (ابن خلد) شاگردو ، اود هغه ډېر عربی اشعار نې
په ینتو نظم ترجمه کړي دي . دده دیوه شعر خوبته دادي :

ژبه هم نه وینا کاندې چه نې وینه دخاوند په لاس کڅې زر او در همونه
ژبور ورله ورلخی وینا : نې اروپ ددرهم خاوندان تل وی په ویا وروڼه
درهم ژبه ده که څوک ژبه ور کینژی ده وسله که څوک پرې کاندې قتالونه

وایی چه ابو محمد د عربی شعرونو د فصاحت او بلاغت په بیان کڅې په ینتو ژبه یو کتاب
لیکلی و چه د (سالو زمه) نومېده ، دی تخمیناً په (۲۹۷ هـ) په (بست) کڅې وفات شوی دی .
شیخ رضی : شیخ رضی حمید لودی وراره و شیخ حمید کورنۍ له (۳۵۱ هـ)

څخه تر (۳۹۰ هـ) پوری دهند په ملتان کڅې حکومت درلود . شیخ رضی یونیک سړی او دینتو
ژبې ادیب و . وایی چه دی خپل تره شیخ حمید لودی دینتو نخوا غرو ته د اسلام د تبلیغ د پاره
استولی و هغه وخت چه دخپل تر پور (نصر) له اتحاد څخه خبر شونو داشعر نې ور واستاوه :

د اتحاد په لور دې تر بلل مونږو نملی په زیارته
که ده دې کوشی ادا وه که هر خوم و در نا وه
لودی نه نې له کپا له نصره نه مونږی له کپا له
د وړ لملوی په رغا وه د وړ لملوی په رغا وه

له دی شعره د شیخ رضی رح د دینداری سبب ځلی افکار ښکاره کینژی او ډېر زاده
لغات پکښې راغلی دی لکه = گروه = دین ، وکړاوه = وران کړ ، لرغون = اول .
گروهېدلی = معتقد کېدلی کاهه = کړه ، رغا = بیزاری ، وړلملوی = قیامت .

امیر نصر لودی : د شیخ حمید لودی زوی دی ، د پلار د مرگ نه ورسته دهغه پرنخای امیر شو .

وایی چه دی د ملجدا نو عقیدې ته اوښتی و ، دا ینتون یا چا هم د ینتو ژبې ادیب
او شاعر دی دالاندی شعر نې له « پتی خزانی » څخه را اخلو چه د شیخ رضی د دغه وړاندی
شعر په جواب نې ویلی دی :

د اتحاد په تور تورن شوم زه لر غون خو ملجده نه یم
زما د ښه هسی تورا کړی که ملجده یم دد ښه یم
له اسلامه نه تر بلمه تورانو نه په تر بله یم

گروه می هغه لرغونی دی اوس هم کړود په لرغونه یم
د لو دی زوی سخته یم د حمید د لود کپاله یم
د دینو وینا مغیره زه لو دی یمه خو زه یم
په دې شعر کې هم پخوانی لغات لکه: تورن = تهمتی ، لرغون = اول ، توران =
تیمت ، کړود = محکم ، مغیره = مه اوره راغلی دی .

شیخ بیقینی بابا: د پښتو یو مشهور نیکه دی ، سلیمان ماکو په خپل کتاب تذکره
الاولیا کې وایی چې شیخ بیقینی یونیک سړی او لوی بزرگ ؤ . د کسې په غره باندې
واسپرده ، ټوله شپه به د خدای په عبادت بوخت ؤ او دا معاجات به یې په ډېره زاری ولایه :

لو په خدایه ، لو په خدایه ستا په مینه هر هر لخواه
غرو لار دی درناوی . کېږي ټوله ژوی په زاری . کېږي
د الله دی د غرو لار زموږ کېږي دی پکېږي پلنی

دو گړی ډېر کړی خدایه

لو په خدایه ، لو په خدایه

دلته لږ زموږ اور بل دی وود کورگی دی وود بورجل دی
مینه ستا کېږي مور میشته یو بل د چاپه مله تله نه یو
هک اومخکله نغمه ستاده د مېرو وده لاله ستاده

دا بالسه ستاده خدایه

لو په خدایه ، لو په خدایه

پيت بابا دا شعر يوه ډېره مؤثره او خوږه
دعاده ، د پښتو په ملی وزن يوساده اوروان
شعر دی ، د پښتو پخوانی خالص لغات لکه
ژوی (حیوان) هک (آسمان) پکېږي
راغلی دی . مضمون یې د پخوانو آریایی
سندرودپشان دی لکه چه په ریگ وید کېږي
هم د خدای دمحببت ، دمغه دپاکۍ او پاکمنۍ
او د کورنیو او اولادونو د ډېر والی
مناجاتو نه راغلی دی .

د پيت بابا د ژوندانه وخت له ۳۰۰ هـ
څخه تر ۴۰۰ هـ پورې تخمین کېږي ؛ دی
د پخوانو غوريانو معاصر دی ، چه له
غزويانو د مخه یې پاچاهۍ کوله .

سليمانيان ما کي وائي ؛ چه د بيت نيکه ورونه او زامن د (کسي) په غره کښې اوسېدل چه اوس ئې د سليمانيان غره بولي . د بيت نيکه دمرگت ښه او مزار ښه نه دی معلوم ، مگر د ننگرهار په تور غره کښې د بيت بابا په نامه يو زيارت شته ، او کمان کښې چې همدا بيت بابا به وي .

اسماعيل سر ښي ؛ دى په اصل کښې د بيت نيکه زوى دى مگر لکه چه دخپل تره سر ښي په کورلوى شوى ؤ ؛ نو په سر ښي مشهور شوى دى . اسماعيل د (۴۰۰ هـ) په حدودو کښې ژوندى ؤ دى هم لکه د خپل پلار يولوى بزگرت ، عارف ، ستر ستانه ، او د پښتورښي يوشه شاعر او اديب ؤ . دده يوشم سليمانيان ما کو په خپله تذکره کښې را وړى دى :
يوه بله خوږه ناره ئې په «پته خزانه» کښې راغلي ده . دا شعر ئې هغه وخت چه دا کازوى (خرشبون) ور څخه جدا کېده ؛ ويلى دى چه يو خويته ئې دادى .

که يون دى يون دى مخکې پلټون دى	له کسي غره څخه ، لځى خرشبون دى
که وروړه وروړه ، خرشبون وروړه	ته چه پلټون کړى ، زما وير ته گوره
د خداى دياره ، خرشبون دياره	چه هر مونږى ، زموږ کهول واړه
زده مى رښيږى ، يارمى بېلږى	پلټون ئې اور دى ، لځان ږى سولږى

خرشبون ؛ د سر ښي زوى دى . پته خزانه د پخوانو تار پخوانو په جواله ليکلى چه دى په (۴۱۱ هـ) په (مرغه) کښې وفات شوى دى . (۱) دا زموږ لوړ نيکه هم د پښتو يو ښه شاعر او اديب ؤ او تل به ئې د خداى عبادت کاوه . کوم وخت چه دى دا اسماعيل څخه جلا کېده يعنې د کسي له غره څخه غوړى مرغى ، ته تلونو دا اسماعيل د شعر په جواب کښې ئې د مربع (خلوريز) په ډول يو خوږه سوزه دک شعرواږه ، دغه شعر په پته خزانه کښې راغلى دى چه دسر بند ئې دادى :

پلټنه ناره مى و شوه په کور باندې نه پوهيږم چه به شه وي پېښ په وړاندې
له خپلوانو به بېلږم په سرو سترگو دواړه سترگى مى په وړى دى ژواندې

دا دواړه شعرونه د پښتو خالص اشعار او په ملي وزن دى . په دې اشعار و کښې د پخوانو آرياناو دخپلوۍ او دوستۍ پاک احساسات ليدل کيږي او دا ترې خړ گڼيږي چه زموږ نيکونو د ډول سره د زده مينه درلود ، او د ډول په پلټون به ئې سوزناک اشعار ويل .
شيخ اسعد ؛ پلار ئې محمد نومېده ، دى دا مير محمد سوري ، همعصر او هغه د بارشاعر ؤ ، په غور کښې او سپده او هلته ئې د سوري خاندان په پاچاهۍ کښې ښه عزت درلود ، شيخ اسعد په (۵۴۵ هـ) کال په بغښ کښې وفات شوى دى د شيخ کټه روايت دى :
«چه شيخ اسعد د پښتو يو زبردست اديب ؤ او د هر ښه اشعار به ئې ويل» ده دا مير محمد

(۱) وائي چه خرشبون درى زامن در لودل (کاسى — کښد — زمند) دوى هم په (مرغه) کښې اوسېدل مگر پسا وروسته د کاسى او لادد کسي غر او پښين ته ، او د کښد او زمند او لاد د ننگرهار او پېښور لټو ته ولاړل او هورې مېشته شول .

سوری په وفیات چه د سلطان محمود غزنوی په بند کېږي مې شوی ؤ، یوه سوزناکه قصیده (بولله) ویلې ده، دا قصیده په پښتو کې یې اوده بې جوړې قصیده ده چه یوشو بیتونه یې داته راوړو :

زمو اوی هر گل چه خا ندی په بهار
ریږوی نې پیاښی کاندی تار په تار
دېر سروته کاتر خاور ولاندی زار
دې وزاو وینی توی کاندی خونخواړ
ستا له لاسه نه دې هېڅ گل بې له خار
هر پلوتنه ټټی زرو نه په بخار بخار
کله کېږي په خاورو کې پادار
ودې ژوبله په دې غشی هـ زار
محمد واکمن چه ولا ده په بل دار
په دې ویرر نیا تیاره شو له دېزار
محمد غوندي زمري دمړینی نیکار
ای دغور غرو نو پر څه نشوی غبار
لاندی باندی شه چه ورکشی دا اشعار
نورڅوک نه کړی په نړۍ باندی قرار
په نړۍ په نهوی ستا د عدل سار
هم پر ننگه دې پر ننگه کاکخان چار
هم په ویارې ستا په نوم ستا په بهار
هم په تادې وه دېر اور دغفار

د فلک له چارو څه وکړم کيو کار
هر غټول چه بیه بیدیا غورېده وکا
دېر مخونه د فلک څپېر ه شنه کا
دوا کمن له سره څول پر پیا سی مړشی
شه تیری شه ظلم کاندی ای فلک که
ستاله لاسه دی پراته ژوبل ژگړوی کا
کله غور غوږی واکمن له پالا زونو
زموږ پر زړونو دې نن بیا یو غشی وویشت
په سوریو باندی ویر پر بووت له پاسه
په دې ویر دغورور گړی تور نمری شول
لاس دې مات شه ای فلک که چه دې وکا
شین زړه گي فلک وای لا ولا دې سی
مچکی وای په رېږ دلو نه پر بسوزی
چه زمري غوندي واکمن یې له جهان ه
سخ په تـا ای محمد دغور نور وی
ته په ننگه وی ولا ده په ننگه مړ شوی
که سوری دې په ننگ ویر کاندی ویر من شول
په جنت کې دې وه تون زمونږ واکمنه

په پښتو کې لمری قصیده چه لاس ته راغلې ده همدا داسعد سوری قصیده ده دا قصیده د پښتو د پخوانو اشعارو له خوزا پخوا اولورو اشعار څخه گڼل کېږي چه د پښتو سوچه لغات بیکینی راغلی دی لکه : ز مولوی - مړاوی کوی - واکمن - بادشا - پلاز - تخت ژوبل - زخمی کول - نمری - جامی ویر من - غمجن - تون - بخای - اور - رحم .

د شیخ تیمن : په خزانه د شیخ بستان پېښ د (بستان الاولیا) په حواله لیکي چه تیمن دغور په کجوران کې اوسېده او بیا د سلطان علاؤالدین حسن په زمانه کې (۵۰۰ - ۵۵۰ هـ) وفات شوی دی دا هم وایی چه دی د کاکړ بابازوی ؤ، دده پر نامه یو قوم هم شته چه تا پښتې یې بولای اولخان د کاکړ یوه پښه گڼي .

د شیخ تیمن داور وسنه شعریه په خزانه کې راغلې دی چه په خوند وړملی وزن اری .
گڼ شیخ زه د نمر خیره شوه زما په کور دویر ناره شوه
د پلوتون ورځ توره تیاره شوه زغ شو ناڅا په چه پلوتون راغی
زده می له دې ویر نی شین دی په ژړا ژاړم څه نا ورین دي

ز رغون لسه اوښو می سادین دی
 نه به بیایم نه به بیایم را شی
 نه به شهی را نه به پخلاشی
 دڅپتن یسار دی هیر می کړی
 اور بل دی پر پروه وانه کړی
 به نول (۱) نولېزم چه تاخون راغی
 لسه به تیاره شپه ز ماژنا شی
 بیلېری بیرنی اوس دیون راغی
 اغلبه مخ چه به یانه کړی
 پر ماد بل اور کړ وون راغی

تایمینی : د غور یانو د دربار یوښه شاعر دی . تایمینی د سلطان نیاث الدین غوری یوه مدح
 وایلی ده له دغی مدحی نه معلومېږي چه دی ددغه پاچا وخت کېږي (۶۰ هـ) ژوندی ؤ ،
 دغه ستاینه په مثنوی ډول ده او د پښتو لومړی مثنوی ورته ویلای شو چه یو څرېته ټپي دادی :

نن زه غنې بزیم په صفت د سلطان
 د فیروز کوه او غور رنیا له ده ده
 چه توره وکازي چه تون کی خالی
 غیاث الدین د غور زمری عالیشان
 چه دی د دار غوری ملک د جهان
 هم د تورو تورو رنیا له ده ده
 غنیم ټپي کلمه کړی په توره سیالۍ
 دا سلام دین دده په توره روښان

دا شعر هم د پښتو له پخوانو شعرونو څخه یو روان اوساده شعر دی د غوری او مېړانی
 خیالات او د غور د دربار لارښی او عظمت ځینې څرگندېږي .

شیکارندوی : شیکارندوی هم د غور یانو د دربار شاعر دی چه د شهاب الدین غوری (۵۸۰ هـ)
 په دربار کېږي یو مخور او قدرمن سپی ؤ دی یو ښه زبردست شاعر او په قصیدو ویلو کېږي
 استاذ دی پلار ټپي احمد نومېده چه د فیروز کوه کرغزل ؤ ، د تارېخ سوری نیکو نیکي
 محمد بن علی ویلی دی « چه ما په بست کېږي د پښتو رندوی د قصیدو یو لوی کتاب لیدلی ؤ »
 وایی چه دی د شهاب الدین سره چه پرهېښي پرغل کړاوه ملګر ؤ ، په « پته خزا » کېږي
 دده یوه ټپي جرړې قصیده راغی ده ، چه د پښتو ادب شاهکار ګڼل کېږي .

دا قصیده ټپي د شهاب الدین محمد په مدح کېږي ویلی ده . ددغی قصیدی و څو بیته
 دلته راوړو .

د پسرلی ښکلو ټکي بیا کړه سینګار و
 مېکه شته لاشو نه شنه امنی شنی شوی
 د غټولو چندی خاندی وریدی ترسه
 لیکه ناوې چه سور ټیټک په تښی وکړا
 هر پلو رڼی والی به لاندی خادی
 هر پلو د کلو ورم دی لو نالی
 په غور ټیټک غور ټیټک له خولی زگونه باسی
 بیاد پسرلی له صفت څخه وروسته وایی :

بیا ټپي ولول په غرونو کېږي لاونه
 طلسمان زمر دی وا غرسته غرونه
 ز رغونو ټپو کېږي ناخی زامی و نه
 هس و گانېل غټو او سره پسرلو نه
 له خو شپه سرو هی به ښکرو نه
 نه وار اغلبه لسه ختنه کړا وانه
 لیکه شپ هاتی شها کاندی سیندونه

نه به چو نسی به ستایه د گیلو مویشی
 د شنب د کها له ختلی لمر دی
 په زابل چه د بری په نیلی سوزشی
 نه به ده غونډی روڼ ستوری په هسک ختلی
 یو خاوند شهاب الدین دی چه ئی وکا
 په جوړو جوړو چکرڼ ئی هندته یون کا
 په هر کال اتهک دده به راغالی کاندې
 پښتونخوا ښکلی زلی چه زغلی هندته
 په رڼا اوسې ته تل د دین شهابه
 ستا په زېرمه دې خاوند او خپتن وی

نه به موږ شم د سلطان به صفتونه
 د پسرلی به دو دودان له ده رغونه
 پر لاه - ورنی دم - رانی گدا رونه
 که خه پورته شی له غوره ډېر مرونه
 به هر لوری هر ایواد ته به پر غلونه
 چه دغو رب - ادار همت وکا زغاونه
 غوړوی په خنډو خپل پسته سا لوه
 نه واغای پېغمبی کاندې اتمونه
 نوم دې تل وه پردر یخ په نورد کونه
 موږ خوستا به مرسته یونه خوچه یونه

دافصیه - ټوا (۴۵) پښتو د پښتو یو خوراقوی او یو شعر دی او ډېر زاړه لغات پکښې
 ویل شوی دی . لکه : لاین - کمر ، پسرول - زیور ، چنای - گل ، سنگرونه = کانی ،
 شپې - مست ، چونی - بابل ، ایواد - وطن ، چکرڼ - عسکر ، یون = سفر ، سالونه =
 شکی ، اغلی - ښایسته ، دریخ - منبر ، نوردک = مسجد .

ملکیار غرشین : غرشین د پښتو یو مشهور ستانه قوم دی ملکیار له دغه قوم څخه
 یو بزرگ سړی ؤ د پښتو پخوانو مورخینو د ولیانو په ډله کېږي ذکر کړی دی .
 دی د پښتو یوه اديب او شاعر ؤ سلیمان ما کولیکلی دی چه غازي شهاب الدین غورچه
 پر کفر یرغل کاوه نوملکیار ورسره ؤ نقل کا چه په یوه جنگ کې مسلمانان پر شا
 ولاړل نوملکیار راغی یرغل ئی وکړ او په جنگ کې ئی داوروسته یار کي (اشعار)
 وویل نو غازیان وپاریدل ډېر دښمنان ئی ووژل او فتحه ئی وکړه .

خپتن مومل دی - اوس مو یرغل دی - هیواد دېل دی
 غازیانو گوري - خپتن مومل دی
 توری تیری کړی - دښمن مو پرېکړی - منگولی سړی کړی
 څله به تپتو - خپتن مومل دی
 که ټینگه کړو زړونه - پر بری یونه - چه زمري یونه
 اسلام راڅخه دی - خپتن مومل دی
 غازیانو راشی - ټول شاو خوا شی - دشهاب په ملاشی
 دښن مو غوڅ کي - خپتن مومل دی

دملکیار د ادغرا ستاره په ملی وزن یو سپېڅلی اوله جوشه ښه شعر دی چه قدیمي اشعارو
 قوت او خصوصیت لری او د پښتو د ملی روح او ملی ذوق به نمایش کوي .
 سلیمان ما کوواڼی « چه شیخ ملکیار به تل تر تله د شیخ اسمعیل ستر ستانه یار کي ویل »
 دی د سلطان شهاب الدین معاصر او دهغه د ملتان په لمړی یرغل کېږي (۵۷۱ ه) ژوندی ؤ
 ملکیار په ډیلي کېږي وفات او هوری شیخ دی .

قطب الدین بختیار : دیلار نوم ئی احمد او دخیلی زمانی یومشهور عارف و . دی یشه قوم بختیار دی چه دینمتو یوستانه قوم یادینری سلیمان ما کو وائی : چه دده (موسی) له بختیارانو خخته هندته تلمی ، او به سیند کیتی مېشت شوی و ، قطب الدین په هند کیتی دیر شهرت در لود دی بیا په (۶۳۳ - ۶۳۴ هـ) کیتی وفات او په دیلی کیتی شیخ شو چه تر اوسه ئی زیارت مشهور دی .

سلیمان ما کو په تذکره کیتی دده خواره اشعار را نقل کړی دی او داسی وائی :
 بختیار په پنتو سندی کړینه ، اوسنی توپونه ، خدای ته ناری کړی ، غلبلې کړی ، یاد کړی
 لږ یشه چه یودادی :

ویرمی زده سوری کړی راته وگوره ملوکی
 په بیلتون کیتی دی وباسم له خوږمنه زده کړی کوکی

راته وگوره ملوکی
 د بیلتون اورونه بل دی هر کړی می زده کړی سولگی
 لیونسی یه د مینسی سوختم زه لیکه بیلوکی
 راته وگوره ملوکی

غور ولی دی اور بل دی اورزما په زده کړی بل دی
 زه بختیار خاوری ابری شوم په اور سوی می کوکل دی
 راته وگوره ملوکی

په دی اشعارو کیتی هم د پخوانو اشعارو سیخلتوب ، ساده کپی او خوږوالی پروت دی خورا خوږملی وزن او کسرلری اوخالصه مینه پکیتی ښکاره ده . نو په دی اعتبار د پخوانو شعرونو په لږ کیتی داخلینری .

شیخ متی : د شیخ عباس زوی دی چه په پنځه یشته خربشون پا پا ته رسینری دی په (۶۲۳ هـ) کیتی زېږېدلی او بیا په (۶۸۸ هـ) کیتی د (۶۵) کالو په عمر وفات شوی اود (کلات) پرغونډی شیخ دی . دی په کلات بابامشهور دی یوعارف ، زاهد ، عالم ، او ادیب سړی و . دخدای په مینه کي ئی دیر اشعار او مناجاتونه ويلي دی . دده کورنۍ یوه ادبی او علمی کورنۍ وه دیر شاعران او لیکوال پکیتی تېرشوی دی لکه شیخ کټه شیخ قاسم ، او نور . دده اولاده بیاد پېشور بلندی ته ولاړه او هلته مېشته شوله ، ده یو کتاب درلود چه د (خدای مینه) - نومېده دا کتاب ئی تر دېره وخته پرمزار پروت و او خلقو به وایه مگر اوس ورک دی . محمد هوتک په خپل کتاب په خزانه کیتی دده یو دېر لود الهامی شعر را نقل کړی دی چه یو خوبنده ئی را دی .

خاوند ښکلی ستا جمال دی ښکاره ئی لور په لور کمال دی
 که ورځ که شپه که پېری کمال دی ستاد قدرت که کسې مثال دی

ستاد نورو نو یوه رڼا ده

دلته چه جوړه تماشا ده

پړلویو غرو هم په دښتو کښې په لوی سهار په نیمو شو کښې
په غاړه زغ او په شپېلکو کښې یاد وېر ژ لو په شپېلو کښې
تو له ستا دیاد نارې سوري دی

د ستا د مینې نندارې دی

دلته لوی غرونه زرغو نېرې د ژوند اوږمې پکښې چلېنې
پو راوی شیاو خپواکېرې سترگې لیدو ته ئې هېڅې
لو په خاوندو ټوله ته ئې
تل دنړۍ په ښکېلېدو ئې

بابا هوتک، د (بارو) زوی دی چه په (۱۶۶۱ هـ) کښې زېږېدلی او په (۱۷۴۰ هـ) کښې وفات شوی دی دده یوه جینګی ترانه چه دمغلو په جګړو کښې ئې درامود شوق او جوش راوستلو دپاره ویلی وه په پټه خزانه کښې شته .

په دې ترانه کښې د پښتنو د غیرت او توری ملی روح، د مړانې او نازیتوب جوش، دوطن دساتنې جذبه ښه څرګنده ده او دا په پښتو ادب کښې لومړی شعر دی چه دمغلو د مخالفت جذبه په کښې لیدله کېږي لکه چه وائی :

پرسور غر بل را ته نن کور دی وګر په جوړ راته پېغور دی
پر کلبې او کور باندې مغل راغی هم په غز نی هم په کا بل راغی
غښتلیو ننگ کړې دامو واردی مغل راغلی په تلیو ر دی
په پښتو نغوا کښې ئې نا تار دی پر کلبې او کور باندې مغل راغی
آدمرغی (۱) غښتلیو را شی پر ننگ ولاړ د پښتو نغواشی
توری تېری غشی تر ملاشی پر کلبې او کور باندې مغل راغی
ز لمبو په غشو کړی واړونه د تېرو تیرو ګڼدار ونه
وروړاندې کړی خپل ټبرونه پر کلبې او کور باندې مغل راغی
پښتنو هلی پر غر سور غر په وینو ددوی ننگ دی
مهال د توری دی د ننگ دی پر کلبې او کور باندې مغل راغی

شیخ ملکیار: د هوتک بابا مشر زوی او د پښتو ښه شاعر دی چه د (۱۷۴۹ هـ) په شاوخوا کښې

ژوندی و تر پلار وروسته ئې د قوم د مشرۍ پکړې په سر کړله، ده دمغلو سره سخت جنگونه کړي دي په پټه خزانه کښې دده یو عشقي سندره راغلې ده چه د (ترنک) ژودته خطاب او د عشق له جوشه ډک و آزاد ملی شعر دی په دې شعر کښې لږ ښی زاده لغات لکه: نیز = میلاب، نمځنه = احترام راغلی دی لکه چه وائی :

ترنک بهېږي تر ننگ بهېږي غاړې تر غاړې
ز ما زړه کښې خو خپل لاسی غواړي
که روږده، روږده، د ترنک روږده
خاوند دی وچ کا چه زړه کښې مومی زما خپله سوږده

کسه نیزدی نیز دی نیز دبیلتون دی
 زده نیز وړلی په ویرزلی په غم زبون دی
 کسه او ردی او ردی په زده می او ردی
 دا اور به وچ کاویر نیوز نه بل په پریزوری
 نمخته یوسه سپینی سپو زمه ورته ووايه چه ترنك تال کرم ستا له خو لکيه

شيخ مله کياره (۱) د فېر خای يقينی معلوم نه دی ، مگر په خو گيا نه يو کښي د سپين غره نه دراوتلی تنگی په خوله کښي ، د ملک فقير د کلی سره نژدې يو قدیمی زيارت دی چه د خواجه مله کيار په نامه مشهور دی ، نو احتمال لری چه همدا مله کيار به وی .
 اکبر : اکبر د زميندا ور اوسيدونکی ، دغو ريانو او غز نويا نو په وخت کښي يو مشهور ښار تېر شوی دی دا اکبر د اشعارو له ديوان څخه فقط يو څو پاڼي دفتد هار د هلمند په غاړو پيدا (۲) شوی دی او نور ديوان ئې ورک دی په يوه بيت کښي د مغولی تيمور د ظلم وخت داسی ښی :

د مغلو تيمور هستی په او روسوم چه به ډېر په دې ماتم زمينداور کړم
 له دی بيت څخه معلومېږي چه دی د گود تيمور په وخت کښي (۷۷۱ هـ - ۸۰۷ هـ) ژوندی ؤ
 چه د مغلو ظلمونه او چااونه ئې ليدلی دی دا اکبر له يو څو شعر نو څخه معلومېږي چه دی د پښتو يوشه او خوړ ژبی شاعرو ، يو شعر ئې دادی :

د خيل بخان له خيرانه څه ويل کړم	د عشق ویر به تل په خپله پټول کړم
مامدام لکه بورايه کلو گشت کړم	اوس به تخم په سر تور سر فراق د گل کړم
د غماز لپ مون به زه په لمبه کېږم دم	تخني ډېر به ديار بزم گل اومل کړم
زما ديار دميتی اور په زده کښي بل دی	زه به سر او مال ښنم ديد به حاصل کړم
د بيلتون له ویر ز ادم اوښکی وښی	زما اکبر به خپل اشنا د سر شندل کړم

سلطان بهلول لودی : د سلطان د ملک کال لازوی او د پښتنو یو نوموړی واکمن ؤ چه (۳۸) کاله ئې پرنه د پاپاهي بیرغ هسک کړیدی او بیا په (۸۹۴ هـ) کښي له جهان نه تللی دی بهلول لودی کورنی لومړی پاچا دی د استرواکمن په علم او ادب کښي هم دلوی لاس او پوهی خاوندو ده د خلیل نیازی په جواب کښي یوه رباعی ویلي ده چه له پتی خزانی څخه ئې را نقل کوو .

رباعی (خلوریزه)

ملک به زرغون کړم په ور کړه را سه
 خول می د عدل په درو رو ن دی
 خلیل خان نیازی : داسې د سلطان بهلول لودی هم زمانه اود ده د دربار شاعر و ،
 دا وروسته رباعی دده ده چه د برسات په موسم ئې د بادشاه په حضور ویلي وه .

(۱) د معلومات ښاغلی خادم په اتحاد مشرفی کښي لیکلی وو .

(۲) د پایانی ښاغلی حبیبی پیدا کړی دی .

خری اور یخی ژا دی لسه پاسه
 په هغه لونی گوهر په خول ستا
 کوبله (۱) زغ کا بیلتون له لاسه
 دامر حبا کاستاز مونږ مواسه (محافظ)

شیخ محمد صالح : دخیل عصر یو عالم اوزاهدسړی و، په قام الکوزی اودقندهار په (جلدک)

کښي ټي په تدریس عمر تېراوه، د (۹۰۰ هـ) په حدودو کښي ژوندی و، دده دوه غزلي په پټه خزانه کښي راغلي دی یو غزل ټي دادی .

چه په زده ټي غشی خرخ شی دچشمانو
 چه نورتن لمرنځه خلاص په زده رنځوروی
 مگر الله چه حبیب دی هم طبیب دی
 هیچ اثر را باندي نه کا ندی عالمه
 نصیحت زده غواړی زده نشته په کوگل کښي
 که صالح غوندي د زده په وینو یائي
 روغ به نشی په دارو د طبیبانو
 داد زده دارو جوړ نېره حلیمانو
 کار سازی کا دخوارانو رنځورانو
 به ویل درو گوهر د ناصحیانو
 زده می وړی په منگو لو خو بر یانو
 نور دولت په دنیا نشته طالبانو

زرغون خان : په قام نورزی او دزمینداور « دنوزاد کلي » وېه (۱۸۹۱ هـ) کال هرات ته ولاړ، اود هغه وخت په ملي جنگونو کښي ټي شهید پرآهه شکاره کړه . دوست محمد کا کړواڼی چه په (۱۹۱۲ هـ) کال چه زه هرات ته تللم نویه (کجوران) کښي می دملایوب تیمنی سره د زرغون خان دغزلو اوشعرونو دیوان ولید چه پانی ټي په شمیر دری سوه وې هم دده روایت دی چه زرغون خان په (۱۹۲۱ هـ) کال دقندهار په (دیراوت) کښي وفات شوی دی ده یوه خورا روانه اوخوږه مثنوی (دوه ټيز) چه ساقی نامه نومېږی په پټه خزانه کښي شته، ددې ساقی نامي څخه معلومېږی چه دی به پښتو ادب کښي استاد اودقوی لاس خاوندو، دساقی نامی یو څو بیتونه ټي دادی :

ساقی پاڅه پیماله را کړه
 اوبه توڼي په لمبو کړه
 پسرلی شو غنچه گل کا
 بلبلان شور و فغان کا
 په راغو کښي سرې لمبې دی
 جهان ټول سور اوزرغون دی
 بهار وقت دبارا نی دی
 نو ساقی پاڅه بهار دی
 مستان گرزې په باغو کښي
 لاس په لاس دی یارانې کا
 تر تاو گرز مه راشه
 نو ساقی پاڅه بهار دی
 یاران ناست سترگي خلور دی
 مروز یار مری یغلا کړه
 اور می مری پدې اوبو کړم
 زلفی تاوی دستبل کا
 کپړ بدن په گلستان کا
 دغه ولو ننداری دی
 وچ راغه ښکلی گلگون دی
 ښه موسم دپیمانې دی
 نن ژوندون سبا رفتار دی
 مستی کا ندی په راغو کښي
 یو په بل نازو نڅری کا
 ساقی یو کړی یغلا شه
 بزم تاله امید وار دی
 استاد جام په امیدوار دی

بابر خان : داسې د دوست محمد کاکړ پلارو، دوست محمد خان کاکړ لیکلی دی،
 چه زما پلار «د تڼد کره غرغښت» په نامه یو کتاب نظم کړی ؤ مگر د پلار په مرگ
 کښې مې زه نه وم، چه راغلم دغه کتاب چا ضایع کړی ؤ، اوره د پلار د مرگ څخه د کتاب
 په ور کیدو ډیر غمجن شوم، که څه هم د بابر خان اشعار لاس ته ندي رارسیدلي مگر ویلای
 شو چه د پښتو یو زود ادیب او مورخ ؤ.

دوست محمد کاکړ : د بابر خان زوی او یو پښتون شاعر او مورخ ؤ. ده (په ۹۲۹ هـ) کال په
 (زوب) کښې «غرغښت نامه» نومی کتاب په نظم وایکه دا کتاب ې دخپل پلار د تڼد کره
 «غرغښت» په دون لیکلی او دهنې خبرې ې پکښې راوړی دی «غرغښت نامه» یو ادبی
 معتمد تاریخچه (د غرغښت) له حالاتو ماسو، د نورو شاعرانو اوسې یو احوال او اشعار هم
 پکښې وو. دا کتاب محمد هوتک لېدلی ؤ، او وائی چه په مشنوی ې ډېر خواږه بیتونه لرل
 او یو درستی کتاب ؤ چه کوچنیانو به په سبق لوست.

د غرغښت نامې یو حکایت په پته خزانه کښې راغلی دی، دسې یو خوبتونه ې دادی:

له نیکانو روایت دی	هسې تو که حکایت دی
نور محمد کاکړ راوی دی	چه ې فیض تل جاری دی
د نیکانو له خوا ې وائی	چه منښت ې راته ښایي
چه کاکړ نیکه زاهدو	لوی خښتن له تل، عابدو
تل تر تل بسی عبادت کا	پردی لپار ې ریاضت کا

ددې دورې شاعرانې بنډځې

زرغونه : د ملا دین محمد کاکړ لور وه د قندهار په (بنجوائی) کښې اوسیده عالمه
 او یوه مېرمن وه او خور اښه خطاې درلود چه ملغلرې ې شرمولې. دې په (۹۰۳ هـ) کښې ې
 د سمدې بوستان په پښتو نظم ترجمه کړې دی نو پدې اعتبار د (۹۰۰ هـ) دوختو شاعر ه
 کښله کیږي وائی چه دې نور اشعار او غزلونه هم ویلی دی، له ېې خزانی څخه ې دا ورسته
 قصه چه د مشنوی په ډول ده دلته راوړه.

اورید لی می قصه ده	چه له شاتو هم خور وه ده
داختړ په ورځ سهار	بایزید چه و رویدار
له حمایه را وتلی	په کوڅه کښې تېریدلی
ایری خاوری چاله بامه	را چپه کړ لی نا پامه
مخ اوسرني شو ککړ	په ایرو په خا ورو خبر
با یزید په شکر کیو شو	د خپل مخ په پنا کید و شو
چه زه وړیم د بل اور	چه په اور کښې شوم نسکور
له ایرو به څه بدوړ مه	یا به لږ بشکوره کو مه
هو پوهانو نجان ایري کړ	له لوینې ې نجان پر ی کړ

خو ك چه خان ته كوری تل
 خدای ته نشی كړی كښل
 لوی بی تل په گفتار نه ده
 لو خبره په كار نه ده
 تواضع به دې سر لور كا
 تكبر به دې مخ لور كا
 رابعه : د اېښته شاعره (د ۹۰۰ هـ) په حدود و په قندهار كښې اوسېده، وایې چه داشمارو
 دیوان ئې درلود دارباعی ئې له پټې خزانې څخه لاس ته راغلې ده :
 آدم ئې مخكې و ته راستون كا
 په اور دغم ئې سوی لړمون كا
 دوزخ ئې روغ كا پر مخ دمخكې
 نوم ئې دهغه دلته بیلتون كا

(د دې دورې پښتانه نثر لیکونکي او مؤرخین)

د انښلاره د هغه پښتو ژبې له ډېر پخوا څخه پاڅه لیکوال او زبردست مؤرخین درلودل
 مگر نن ورځ ډېرو لږو کسانو حالات او نومونه مونږ ته معلوم شوی دی او اکثر ئې ورك
 او بی پټی دی بیا هم څومره چه معلوم دی وروسته بیانېږي :

سليمان ماکو : د سړي (د ۶۰۲ هـ) په شاوخوا كښې د پښتو يو پيا وړی ليدونکی
 او عالم دی د پلار نوم ئې (بارك خان) و ، په قام سازي او د قندهار په ارغسان كښې
 اوسېده په شعر ئې علم نه لرو خو په نثر كښې يو ډير قيمتی كتاب لري چه (تذكرة الاوليا)
 نومېږي او په دغه پورته سن كښې ليكلي شوی دی ، دا كتاب د پښتو وليانو او شاعرانو تاريخ
 دی ، سليمان يو گړ زنده سړی و ، لومړی د پښتونخوا په غرو او غوگرځېد د پښتو وليانو
 او بزرگانو حالات ئې را ټول كړل او بيا ئې دغه كتاب وليك مگر له بده مرغه چه
 دا كتاب ټول نه دی پيدا شوی ، صرف د سړي ځوابي ئې پيدا شوی دی چه د ځينې پخوانو
 شاعر او حالات او اشعار پكښې دی ، دا كتاب د پښتو په نثر ليكلي شوی دی ، او فعلا د پښتو
 ژبې لومړی نثر كښل كېږي اوس ئې د نثر په نمونه كښې دايوه ټوټه نشر ولولې .

• . وايم حمد و سپاس د لوی خاوند ، او درود پر محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم چه دی با دارد كوښو
 او رحمت د تقينو لوی لوی رحمتونه دي وی د هغه استلحي په آل او يارانو چه دواړه جهان
 پر دوی دی روښان اما بعد زه غريب خاوری سليمان ځوی د بارك خان ما كو سازي چه په ويا له
 د ارغسان او سپېرم اوبه دی مخكو پاېېږم په سند و و لس شپږ سوه د هجري تللی وم
 او د پښتونخوا په راغو او كلو گرځېدم او مرافد د اوليا او اوصليو مومي بېتل او په هر لوري می
 كاملاڼ موندل او د دوی په خدمت ځا كېای وم او هر كله په سلام ورته ولاړ ، چه له دی سفره
 په كور كښې كېښتم ، تناكی می وچاودلی د پښو بيا پاڅېدولم اوله څښتنه می مرستون شوم
 چه احوال دهغو كاملاڼ و كاږم او دوی چه هغه ويناوې پاتې كړی دی او پښتانه ئې لولی اوس .
 په دې نثر كښې كه څه هم د عربي جملو او عباراتو اثر ليدل كېږي مگر په پخوانو
 نثرونو كښې ساده آسان او مرسل نثري بيا هم د موجود وخت له محاورې څخه ليري دی .
محمد بن علي بستي : داسې هم د پښتون يو قديمی مؤرخ دی مگر له بده مرغه چه حالات
 او كتاب ئې تر اوسه لاس ته نه دی راغلی ، له پټې خزانې څخه دومره معلومېږي چه ده (د تاريخ
 سوري) په نامه د سوريانو د پاچاهي په حالاتو كښې يو كتاب ليكلي و د ژوند وخت ئې

ښه معلوم نه دی. مگر دایقینی ده چه د (شیخ کټه) له زمانې څخه (۷۵۰هـ) دمخه تېر شوی دی تاریخ سوری دسوریانو او غوریانو دزمانې یو سیاسي او ادبي تاریخ دی دامیر کروړ شعر هم له دغه کتابه را نقل شوی دی د کتاب ژبه ټی په یقین معلومه نه ده مگر غالب گمان دا دی چه دا کتاب په پښتو، خټکه چه د پښتو اشعار ځنې را نقل شوی دی.

احمد بن سعید اللودی: داسې هم د پښتنو یو پخوانی مؤرخ دی دملتان دلو دی پاچاهانو په حالاتو کښې ټی په (۶۸۶هـ) کال یو کتاب لیکلی دی چه (اعلام اللوزعی فی اخبار اللودی) نومېږي دشیخ رضی لودی اوامیر نصر لودی پښتو اشعار له دې کتاب څخه را نقل شوی دی شیخ کټه: داسې د پښتنو یو پوره مؤرخ دشیخ یوسف زوی او دشیخ متی نمسی دی شیخ کټه هم دخپلو پلر وېشان یو عالم او مشهور سړی و د پښتو د ادب په لار کښې دده لوی خدمت دا دی چه د پښتنو شاعرانو، پوهانو او مشهور و خلمو په حالاتو کښې ټی د (لرغونی پښتانه) په نامه یو کتاب لیکلی دی.

دا کتاب په پښتو، او دین قیمتی معلومات او اشعار ځی درلودل. دشیخ کټه دژوندانه وخت د (۷۵۰هـ) په خوا و شا کښې اټکل کېږي دی که څه هم په پېښور کښې اوسېده مگر یو گرز ند او سیاح سړی و. محمد هوتک وایی چه شیخ کټه په (بالستان) کښې د محمد بن علی تاریخ سوری لیدلی و او د پښتو قیمتی معلومات او اشعار ځی ور څخه را نقل کړی و و لرغونی پښتانه د محمد هوتک لاس ته ورغلې و او دده یو لوی ماخذ دی مگر اوس ټی چیر ته درک نشته، شیخ ملی: دده نوم آدم او دملی زوی و مگر په شیخ ملی مشهور شوی دی شیخ ملی دملک احمد له ملگرو څخه و (۸۰۰هـ) په حدودو کښې د دوی دواړو په مشرۍ د پښتنو ځمکنی ټپي له کسی غره او ننگرهار څخه پېښور ته کوچېدلی دی.

شیخ ملی د پښتنو مشرا و یو معروف لیکوال او مؤرخ و، ده د پښتنو په حالاتو او دخپل عصر په واقعا تو کښې یو کتاب لیکلی دی چه نوم ټی (دشیخ ملی دفتر) و. راوړ ټی مشهور مستشرق وایی، چه شیخ ملی خپل دفتر په (۸۲۰هـ) کښې لیکلی دی او دا کتاب مامون دلی دی لښه داچه شیخ ملی سر پرده په دې چه د پښتنو یو مشر او تاریخي سړی و؛ د پښتو مورخ او لیکو نکی هم و وایی چه قبر ټی په پېښور کښې دی دی دملک احمد وزیر هم و.

کچو خان رانی زی: کچو یا کچو خان پس له شیخ ملی نه د پښتنو یو خو را نوم والی مشر او یو بهادر سردار و، اولکه دشیخ ملی یو پوه لیکوال او مؤرخ گڼل کېږي ده هم د پښتنو په حالاتو په (۹۰۰هـ) کښې یو تاریخ لیکلی دی دا تاریخ در اور ټی لاس ته ورغلی و د کچو کور اوس هم په (سرات) کښې شهرت لری چه پخوا دخانی ځای و. خان جهان لودی: داسې د سلطان سلاطین لودی په زمانه کښې (۸۹۳ - ۹۲۳هـ)

ژوندی او ددغه پاچا دوزیر حیثیت ټی درلود ده د (مرآة الافاغینه) په نامه یو تاریخي کتاب په فارسی لیکلی دی په دې کتاب کښې دهند د پښتنو پاچاهانو او مخصوصا د سکندر لودی حالات بیان کړی دی غرض داچه دا پښتون سردار هم یو عالم لیکوال او مورخ تېر شوی دی نعمت الله دده وفات په (۹۰۱هـ) کښې ښودلی دی.

د دې دورې پښتانه ادب پالونکي پاچاهان

د پښتو ادب داوولې دورې په بيان كښي مونږ ته د ا معلومه شوه چه په دې دوره كښي ځميني پښتانه بادشاهان هم تېر شوي دي چه هغوی د پښتو د شعر او ادب سره پوره مينه لرله او د پښتو شاعران او اديبان په نې پالل نو دادي وروسته مونږ دغه بادشاهان او ددوی ادب پالنه په لنډه ډول بيانوو :

د پخوانو سوريانو كورنۍ : د د تاريخ بيانوونكي وايي چه له ډېر پخوا څخه د غور په غرونو كښي يوي سلسلې وړو پاچاهانو پاچاهي كړې ده ، دا ياد شاهان د (سپاهك يا ساك يا سپاهكا) له پښته وو ، وايي چه سپاهك دوه زامن درلودل د يوه نوم (سور) او د بل نوم (سام) و چه د غور سوري پاچاهان همدغو ته منسوب دي د اسلام دمخه د غور د سوري يادشاهانو څخه د امير بسطام او امير شماخ سوري نومونه راغلي دي كوم وخت چه د اسلام مبارك دين د غور په غرونو كښي قدم كېښود نو د غور محلي حكومت د اسلامي خلافت سره ښه منډا سبات قايم كړل د ځينو مؤرخينو په قول د غور لومړي حاكم دار چه په دې وخت كښي د اسلام د خلافت د زيارته ولاړ او د اسلام دين يې قبول كړ مشهور ملك شمس د خرنك زوى وو ، وايي چه ده د حضرت علي (رض) په وخت كښي (۳۶-۴۰ هـ) اسلام راوړى دى چه بيا هغه مبارك غور ته يو فرمان و لېږه او د شمسب حكومت يې ومانه د ملك شمسب څخه وروسته دده زوى امير بولا د سوري په غور او د غور په شاوخوا نځايو حكومت درلود امير بولا د د مشهور ابو مسلم خراساني چه په (۱۳۷ هـ) كښي مړدى همكار او ملنگرى و او د هغه سره يې ډېرى مرستې كړي وى له دغه وروسته دده زوى امير كروړ جهان پهلوان په (۱۳۹ هـ) د غور په (منديش) كښي امير شو ، د غور پالستان ، خيسار ، اوتمران ، كلاگانى ئى ونيولى او په زمينداور كښي ئې هم قصر درلود تاريخ سوري ليكلي دي چه دې كورنۍ څو پېړۍ په غور ، بالستان او بست كښي حكمراني كوله پس له امير كروړ څخه ئى زوى امير ناصر پر نځاى كېښت است او غور ، بست زمينداور ئى په لاس كښي وو ، له ده څخه وروسته بيا د امير بنجي غوري د كور راغلى دى چه د خليفه هارون الرشيد په وخت (۱۷۰-۱۹۰ هـ) كښي ئې حكومت كاوه پس له ده څخه د يعقوب صفار په زمانه كښي (۲۵۳-۲۶۵ هـ) د امير بنجي له اولادى څخه د امير سوري نوم ليدل كېږي . بيا د سوري له كورنۍ څخه امير محمدا مير ، چه د سلطان محمود غزنوي په وخت (۳۸۷-۴۲۱ هـ) پلاس بندى شو او بيا له غبرته په بند كېږ مړ شو په دې وخت كښي د دې كورنۍ خپلواكي ولاړه او د غزنويانو د حكم اولاس لاندې راغله بيا د بهرامشاه غزنوي په وخت (۵۱۲ هـ) سلطان علاؤ الدين حسين غوري غزني ونيو ، د غزنويانو امپراطورى وړانه او د غوريانو لوى سلطنت شروع شو ، له دې كورنۍ څخه يوي خانگى په غور ، بلې په باميان او بلې په تخارستان كښي سلطنت كاوه چه دايشيا په تاريخ كښي ډېر شهرت لري ، نو معلومه شوه چه د پخوانو سوريانو يوي برخى د اسلام له اول يعنى د امير شمسب له وخته (۴۰ هـ) د څلورمې هجري پېړۍ تر نيماى (۲۵۰ هـ) پوري د اسلامي خليفه كانو او عباسيانو له خوا په غور كښي د مستقلا اميرانو په حيث ياد شامې كړي ده او دوهمه برخه ئې له (۳۵۰ هـ تر ۵۰۰ هـ) پوري

دغزنویانو د حکم لاندې حکمرانان وو. لکه چه معلومه ده دغورسوربان پښتانه او د پښتو د ادب پالونکي وو، امیر کروړد سر بېره په دې چه یو غښتلی پښتون بادشاه وو: د پښتو ژبې یو زبردست شاعر او ادیب هم وو (د شعر بیان ئی د مخه راغلی دی) د دوی په وخت کېنې پښتانه شاعران لکه ابو محمد هاشم او شیخ اسعد سوزی پیدا شوی او روزل شوی دی. د دغه وخت د پښتو پالنې اثر وو، چه ابو محمد هاشم د هلمند په غاړو او (بست) کېنې د پښتو شعر ونه و یل او خپل کتاب (د ساو و زمه) ئی په پښتو لیکلی دی. شیخ اسعد خود امیر محمد سوزی د دربار شاعر او د دغه نژدې ملگری او دوست وو، چه بیاني دغه په هر گټه ژملي اوسا ندی ویلی دی. نو ویلی شو چه پخوانو سوریانو خپلې ژبې پښتو ته توجه کوله او د دوی په وخت کېنې پښتو ښه شعر او ادب درلود.

د ملتان د لودیانو کورنی: په ملتان کېنې د لودیانو پښتو وی و دی کورنی له (۳۵۱ هـ) څخه تر (۳۹۰ هـ) پوری پاچاهي کړې ده. داسی معلومېږی چه دوی د اسلام په اولو فتحو کېنې هند ته تللي دي، د دې کورنی اول امیر سلطان حمید لودی وو، وایی (۱) چه ده خپل وراره شیخ رضی پښتېخوا ته د اسلامي دین د تبلیغ دپاره رالېږلی وو، د سلطان حمید نه وروسته دده زوی امیر نصر امیر شو، بیا ورسې د نصر زوی ابو الفتح داؤد دیلا پر لځای کېنېناست مگر دده په وخت کېنې سلطان محمود په ملتان حمله و وړه د دوی امیری ئی گټه و ډه کړه او دې ئی غزنی ته بندي راووست دا کورنی هم د پښتو ادب په پالنه او روزنه کېنې ښه برخه لري، دوی سر بېره په دې چه پښتانه بادشاهان وو په پښتو کېنې به ئې خواږه خواږه اشعار ویل او یوله بله به ئې په شعر سوال او جواب کاوه (لکه چه د شیخ رضی او امیر نصر لودی د اشعارو بیان د مخه راغلی دی).

غزنویان: دغزنویانو د پادشاهي مؤسس المتکین دی دی، د امیر نوح سامانی نو کړ او د دغه په وخت کېنې د خراسان نائب الحکومه وو، چه بیا په غزنی کېنې مستقل پاچاشو دده نه وروسته دده نو کړ سمیکتگین، او بیا د سمیکتگین زوی سلطان محمود پاچا شو له (۳۵۶ هـ څخه تر ۵۱۲ هـ پوری) د دوی د پادشاهي دوره دده سلطان محمود د افغانستان یو سترواکمن او لوی پادشاه دی مور ئی د فنهار له پښتو څخه وه، په دې اعتبار ډېر پښتانه دده په لښکرو کېنې شامل وو، چه د هندوستان خواهر سره اوسپن به ئې ورله راوړل او ده به دقارسی په شاعرانو ښندل او بادول وایی (۲) چه دده په وخت کېنې د پښتو با قاعده لیکل رواج شوی دی، په دغه زمانه کېنې قاضی سیف الله د پښتو د تخریر اولیک په اصلاح کېنې کوشش کړی وو او د پښتو مخصوصو آوازونو ته ئې مخصوص توری ټاکلی وو پرته له دې څخه دغزنویانو په دوره کېنې د پښتو په باب نور څه معلومات نه لرو، مگر دا معلومه ده چه د پښتو مشهور نیکونه او نومیالی شاعران پښتو یا با، اسمعیل، خرشېوان په دغه زمانه کېنې تېر شوی دی.

غوريان: ليکه چه دمخه وويل شود غزنو يانو دلويي امير اطوري د کلي وځيدونه وروسته به غور کښي د پښتو غوريانو دلويي پاچاهي بيرغ چټک شو، د پخوا نو غوريانو په اولاده کښي له سلطان علاؤالدين حسين څخه د اسلسله ونښته او دور ستنې مقتدر بادشاه شهاب الدين محمد پوري راوړسیده دادوره تقريباً له (۵۵۰۰ څخه تر ۶۰۰ هجري) وچلیده علاؤالدين جهان سوز، غياث الدين او شهاب الدين ټي مشهور او زبردست پاچاهان وو، شهاب الدين

د افغانستان له لويو فاتحانو څخه دی چه په (۶۰۲ هـ) کښي وفات اويس له ده نه په هند کښي دده نوکر قطب الدين ايبک پاچا شو. د غوريانو په وخت کښي پښتو ته ښه توجه شوی ده ليکه چه په غزنوي دربار کښي به فارسي شاعران روزل کېدل، دغسي به دلته د پښتو شاعرانو پالنه کېده پښتو شعرونه او قصيدې به ويل کېدې په غزاگانو او جنکو نو کښي به ددوی سره پښتانه شاعران ملګري وو او پښتو ترانې او سندرې به ټي ويلې په دې دوره کښي د پښتو ښه ښه شاعران لکه شیکارندوی، ملکيار غر شين تايمني، او نور تېر شوی دی (چه بيان ټي دمخه راغلې دي) تايمني د غياث الدين د دربار

سلطان شهاب الدين غوري

مشهور شاعر دی چه د پادشاه په مدح کښي تخني اشعار لري دارنگه شیکارندوی د شهاب الدين په دربار کښي يابلل شوی دی د هغه ادبي مشاور او پادشاه ته د پرور اندی و، شیکارندوی د شهاب الدين په مدح کښي ښي قصيدې ويلې دي په دې ډول ملکيار هم دده د دربار شاعر او په جنکو کښي به ور سره و، چه د غزايوه مشهوره سندرې ټي په دغه وخت کښي ويلې ده په دې عصر کښي د پښتو يو بل شاعر چه شيخ تيمنی نومیده هم موجود او د علاؤالدين په زمانه کښي ټي ژوند کاوه داسي معلومېږي چه دمحمد بن علی بستي (تاريخ سوري) هم د غوريانو په وخت کښي ددوی په توجه او مرسته ليکلي شوی دي.

د خلجيانو کورنۍ: (۶۸۷-۷۲۱ هـ) په هندوستان کښي د شهاب الدين غوري له مرګ څخه وروسته دده نوکر قطب الدين ايبک پاچا شو له ده نه وروسته دده مړي شمس الدين التمش په تخت کېناست، دده کورنۍ تر څه وخته پادشاهي وکړه نو بيا د غياث الدين بلبن کورنۍ شروع شوه چه ددغه شمس الدين نوکرو، هغه وخت چه د بلبن د اولادې وروستنی مړی «کيقات» مړ شو، نو د پنجاب حاکم فيروز خان په پيلي قبضه وکړه، دجلال الدين خلجي لقب ټي غوره کړ او د خلجيانو د پاچاهي تاداوې کېښود دا کورنۍ د غور خلج نومي خدای ته منسو په ده چه له ۶۸۷ څخه ټي تر ۷۲۱ هجري په هند کښي پاچاهي کړې ده.

وايي چه د فيروز خان په وخت کښي هم پښتو او پښتو ته توجه کېدل له د چاچه به پښتو

زده هغه به دده په دربار کېني قېزمن او وړاندې و، د پښتو قدر او عزت به يې ګاڼه او دوی ته به يې په درنه سترګه کتل نور دده له دربار څخه څه معلوم مات نه لرو.

دهندلو ديان: کوم وخت چې مغولي امير تېود په (۸۰۱ هـ) کال په هند حمله وکړه او د پلي نيو نوډزا ګرزېدو په وخت کېني يې سيد خضر خان له خپلې خوا دهند نايب السلطنه مقرر کړ داسې بيا څو مده ورسته پاچا شو.

خوشحال خان، د خضر خان کورنۍ ستاينې، او وايي چې ددې کورنۍ د محمد شاه په زمانه کېني بېستانه په عزت وولکه چې وايي:

بيا له پسه چې تمور په هند را کېنيو ت خضر خان ته يې ور کړی حکومت و
بيا سلطان مبارک شاه د خضر خان و چې ښکاره يې له جېبه سېاست و
بيا سلطان محمد شاه دده وراره و چې بښتون دده په عهد په عزت و

بيا هر کله چې ددوی کورنۍ کمزوری شوه نو بس له دوی څخه په (۸۰۶ هـ) کال د پلي تاج او تخت د پنجاب د حاکم بهلول لودی په لاس ورغی ده په دهلي کېني په خپل نامه خطبه اوسکه ووهله، پر خايونه يې ونيول او دهندوانو دراجه ګانو سره يې سخت جنگونه وکړل بهلول لودی دهندونو په پلي پادشاه او د لوی عزم څښتن و، ۳۸ کاله يې په هند کېني د انتظام او عدل سره زېر د سته پادشاهي وکړه له ده نه وروسته دده زوی سکندر لودی په (۸۹۴ هـ) کېني پاچا شو او بيا په (۹۲۳) کېني ابراهيم لودی ته وار ورغی چې آخر دې سړي د پامغولي له لاسه شکست وخورئس له هغه لودیانو پادشاهي خرابه او دمغولي پادشاهي شروع شوه، دهندلو ديانو کورنۍ هم په پښتو مېنه او د پښتو ادب پالونکي وه په خپله سلطان بهلول لودی د پښتو شاعر او يو علم دوست او ادب پالونکی پاچا و لکه چې خليل خان نيازی دده دربار يو پښتون شاعر و.

(د دربارو د شاعرۍ ذکر وړاندې راغلی دی) دغسې د سلطان سکندر لودی په دربار کېني هم بېستانه ليکونکي، پال کپدل لکه چې خان جهان لودی دده دربار يو زېر د ست ليکونکی و او دده په توجه يې د پښتو او دلو ديانو يو تاريخ ليکلی دی. په دې اعتبار ويلی شو چې ددې کورنۍ پاچاهانو هم د پښتو ادب سره مېنه لرله او د شعر او ادب مينان وو مګر شايد چې جنگونو او جګړو او د وطن انتظام او د پښتو زيات خدمت ته نه وی پرې ايښي، او د پر خدمت وخت يې نه وی موندلی.

د پښتو د ملي ادب ځينې برخې

(۱) د پښتو افسانې، نکلونه او نارې

بېستانه ځينې قصې لری چې په هر ځای کېني د بري مشهورې دی دافصې د پښتو په ادبياتو کېني خورا اهميت لری او د پښتو د ادب يوه مهمه برخه ګڼل کېږی. په دې قصو او نکلونو کېني د پښتو روحيات، افکار، رسم رواج او ملي دودونه په ښه شان اېدلی شو. د افسانې د جوړېدو په لحاظ دوه برخې لری، يوه برخه يې نژدې چې د نکل واقعات پکښې بيانېږي او بله برخه يې نظم يعنې نارې دی. د پښتو افسانې په قصصی او تاريخی نثر کېني داخليږي او د محاورې او ساده خبرو اترورنگ په کېني زيات دی. د پښتو افسانې له ډېرو پخوانو وختو څخه مونږ ته راپاته او نقل په نقل رارسيدلی دی، د نکلونه او افسانې عموماً په دوه ډوله دی:

۱- خیالی افسانه‌ی ۲- فطری افسانه‌ی - به فطری افسانو کښې واقعیت په عقل او فطرت برابر وی لکه دفتح خان او یاد آدم خان قصه- او خیالی افسانه‌ی هغه دی چه واقعات یې په فطرت برابر نه وی محض خیالی او فوق العاده شیان وی، لکه دپریانو اود بوانو قصې خارق العاده قصو ته اروپایان «کونټ» وایی او واقعی او حقیقی قصې دتاریخ یو جزه بولی، دپښتو افسانه‌ی د موضوع او مطالبو په لحاظ اکثری عشقی او جنگی دی په عشقی نکلونو کښې د دوو مینو دخالاتو او سرگند شتو تاثیر ناک او خونړی د پریانو نه وی، او په جنگی نکلونو کښې زموږ دجنگیالیو نیکه گانود تورې او مراني حالات ښودل شوی وی- دی نکلونو ته موږ دپښتنو یو ادبی او تاریخی میراث وینلی شو په دې نکلونو کښې دپښتنو پاک او ساده احساسات په داسې اندازه تعقیمل شوی وی چه هر ه برخه یې دزړه پردې خوځوی اوزړونه ویلی کوی، خصوصاً کمې نارې چه په دغو نکلونو کښې ویل کېږي خالصې دتوک کولې دی او دومره تاثیر لری، چه همدونه رېږدوی، له دې ناروونکلو څخه بهر سوز، خالصه مینه عاشقانه احساسات، مرانه، توریالی توب، ساده والی او نورې ښې کمې، څرگندېږي او په دې لحاظ دپښتو دملی ادب یوه غوره برخه یې بولو. له دې افسانو څخه دپښتنو عادات، احساسات، دژوندانه حالات، اوداسی نور شیان هم ښکاره کېږي.

(۱) عشقی افسانه‌ی لکه دقلندر اومیرجان افسانه، دقطب خان اوانازو افسانه، دښادی اوبیو، دآدم خان اودرخانی، دمؤمن خان اوشیرینو افسانه.

جنگی افسانه‌ی لکه دفتح خان پریخ افسانه، دموسی خان اوولی جان افسانه اوداسې نورې. ددې افسانو اونکلونو دودیلو تاریخ په صحیح ډول نه معلومېږي، البته دپښتو افسانو دخلکو له نوموڅخه ئی څه نه څه دیولوزمانه معلومېدلې شی لکه دآدم خان اودرخانی افسانه هر کله چه آدم خان د (۱۰۰۰ه) په شاوخوا کښې ژوند کاوه. نو دافسانې زمانه یې هم له دغو وخت څخه زاوروسته ده، دپښتو دافسانو ویونکی هم معلوم نه دی. بله نقل په نقل له پخوانو وختو څخه راغلې دی اودهرې زمانې اویانو په کښې درنگېږي اوخوندنا کولو دپارمخینی کلمات، غملې او تخمینې برخې زیاتې کړې دی- دپښتو دموجوده افسانو له نوموڅخه معلومېږي چه داټولې له اسلام څخه زاوروسته جوړې شوې دی.

که څه هم کېدای شی چه اصل افسانه‌ی له قدیمه موجودې وی، اود اسلام په وخت کښې ئې نومونه بدل شوی وی.

دفتح خان نکل: یوه له دغو افسانو څخه چه ډېره مشهوره ده، دفتح خان پریخ افسانه ده فتح خان پریخ داسلم خان زوی و، چه دقدهار په کلا بست کښې اوسېده، اسلم خان د کلا بست پاچاو، نقل کاچه فتح خان د «۶۰» پریخو سره هند ته لاړ او هلته یې جنگونه او جگړې وکړې، داواقعات یې په نکل کښې بیان شوی دی اودده ښکېالی توب اومرانه په کښې ښودلې شوی ده دفتح خان دژوندانه زمانه د «۹۰۰ه» خواوشان گڼل کېږي- وائی کم وخت چه فتح خان دهند دتلونیت وکړ نو مور یې ځمبه شوه او کلا بست په دروازه کښې ورته کښېناسته ښکاردی ترې په بله دروازه وووت، نومور یې دناړه پسې وکړه:

(۱) دافسانې اکثرې ښاغلي نورې ټولې کړې دی او یو ټوک یې دملی افسانو په نوم نشر شوی دی.

که دوي دی دوي دی د کلا بست دروازي دوي دی

پړيوه يې فتح خان وزي پر دابله يې دمورسوزی ناري دی
دفتح خان په قصه کښې درابياچه دفتح خان معشوقه وه، او دکر می چه دده ورور و، ناري
هم شته. اودغه دواړه ددې قصې پهلوانان دی.

کم وخت چه په آخری محل فتح خان جسک ته ووت، نور اباداسي ناره وکړه:

د فتح کر نسکه نال نال به دې زرين کړم -

که دې دواوړ فتح راوړزما ميل به دې دغاړې لو نسکين کړم -

د آدم خان قصه: آدم خان په قام يوسف زی او دسوات په « بازده کښې اوسیده، دی دطاووس

خان په لور چه « درخو » نومیده، مين و ددوي دواړ ودميني قصه اوږده ده. اودېرې خو زې
خبرې لری چه په هر محاي کښې مشهورې دی، دآدم خان په نقل کښې هم دېرې سوزنا کښې او
خو زې ناري راغلې دی، آدم خان در خوته دميني په اظهار کښې وایي:
درخانی مېرمن ملو کي! چه په درست جهان دی ولاړې دخن کو کي

آدم ستا کتور نشور کړ که ور کو زې کړی دده اړوز لغو خو کړي

يوه شپه چه درخو دآدم خان په انتظار وه، اودېرانه غي نو دې داسې ناره وکړه:

په دانيم پالنگک يم ناسته، دغه نیم پالنگک مې تاو ته پرې اېشي -

هم چه ته زلی رانه غلې آدم خانه، داوړ بل وېشته مې ژاړی گوښی گوښی -

ورې قصې: په پښتو کښې تخيني ورې قصې هم شته دافصی اکثرې لکه دمتلو نو دخلکو يا دې

وی، اوداسي له یو بل نه نقل په نقل راپاته کېږي - دافصی تخینی اخلاقي او اجتماعي غاښه هم لری،
اوپه تخينو محايو کښې دمثال په ډول ویل کېږي، په پښتو کښې دمشی احمد « گنج پښتو »
ددغسې قسو تحریری مثال دی ورې قصې هم لکه دافسانو تخینی واقعي او تخینی خیالی وی.

داروپارومانونه: (۱) په اروپا کښې له (۱۹) قرن څخه راپدې خوا رومان نویسی تغیر

موندلی دی. یعنی موضوع ئې له خیالی شيانو څخه حقیقی شیانو ته او پښتې ده. پس له دغه وخته

رومان لیکونکو خپل رومانونه دعلم او مشاهدې په اساس لیکل شروع کړی دی - نو باید

چه زمونږ په موجوده رومانو کښې هم دحقیقت رنگک زیاتوی، اوبل یسکاردی چه دملی

کر کښر موجودیت هم په کښې له نظر لاندې ونیولی شی: ورې قصې یا ناول هم ښايي چه دغه

درومان شرطونه ولری، په وړو قصو او رومان کښې فرق صرف دومره دی چه په وړو قصو کښې
سرې زر مطلب ته رسېږي.

ناره: په پورته نکللو کښې موناره ولوستله، ناره دپښتو یوملی او آزاد شعردی، مسري

ئې کله برابري او کله یوه لنډه او بله اوږده وی، دقافيي التزام هم په کښې نشته، کله

دواړه مسري په یوه قافیه، او کله هر یوه ځانله ځانله قافیه لری. ناره دلته یې په شکل هم

راځي، لکه دمومن خان په قصه کښې دا وروسته ناره، کوم وخت چه دی په سفر روانه

نوشیرینو پرې داسې ناره وکړه:

تادسفر موزې په پښو کړي

دژړو گلو باغ په چا سپاري مینه

(۲) د پښتو لنډۍ

زمونږ د ملي ادب يو لويه برخه لنډۍ دي: لنډۍ يو خاص ملي شعر دی چې په بله ژبه کښې به يې غالباً مثال نه وي. د لنډيو لومړۍ مسره لنډۍ او (۹) سېلابه، او دوهمه ټي اوږده او ديارلس سېلابه وي. په مخينې لخوايو کښې ورته «ټپه، مسره، ټکۍ» هم وائي.

د پښتو هره لنډۍ د غرض ټکۍ دی او په هر ه يوه کښې بېل بېل مطلب پروت وي؛ د پښتو لنډۍ د شمېر د لحاظ له زړگونو نه هم زياتې اوزښتې ډېرې دي مگر ټولې (۲) تراوسه پورې چا نه دي ټولې کړي. د پښتو لنډيو کم خاص ويونکي هم معلوم نه دي، ټول پښتانه يې وايي او په تېرښځي به کښې ډېره برخه لري.

لنډۍ د پښتو يو طبيعي او فطري شعر دی او ډېرې سوزناکې او خوندناکې وي لنډۍ يو خاص وزن او طرز لري که څه هم په اندازه کښې ټولې لنډۍ يوشان دي، مگر په هر لخواي کښې په جلا جلا وزن او آهنگو ويل کيږي چې په ټولو کښې تېر اوالي مشهورې دي. د پښتو د لنډيو يقيني تاريخ معلوم نه دی. مگر هر کله چې لنډۍ د پښتو يو فطري او ساده شعر دی، نو گمان کيږي چې ډېرې قديمې او پخوانې به وي.

په ښکاره ټول چې د کښې لنډۍ وخت معلوم دي، هغه د اورسته لنډۍ ده، چې زر کاله پخوا د سلطان محمود په وخت کښې ويلې شوې ده. د سلطان محمود په لښکر کښې يو پښتون سردار و چې ملک خالو نومېده کم وخت چې له هند نه دده لښکرې واپس راگرځېدې نو په دغه وخت کښې يوه پښتنه ميرمن خوشحاليزې او داسې وائي:

چې د خالو لښکرې راغلې زه به گومل ته دخپل يار ديدن له مخه

مطلب دا چې لنډۍ د پښتو ادب د ملي نظم يوه غوره اولويه حصه ده، چې د پښتو داخلي افکارو نماينده گۍ کوي، او خورا قوي او مؤثر اشعار بلل کيږي. د پښتو لنډۍ اکثري عشقي دي، رزمي او حماسي هم په کښې ډېرې دي، او په نورو خواو کښې هم ويلې شوي دي، اوس يې يو څو مثال د لته راوړو:

جانان مې گل له لاسه نه اخلي داسمان ستوري به جرگه ور له لښم

سترگې کچکول کړه ديدن واخله ملنگه يار په بهيا نه راغلې يم

پاس په بلۍ کو ترې راغلې زه په پوډو ديار پښته ترې کومم

اشنا مې سر په وطن کېښود په تار د زلفو به کفن ور له گڼم

تر تور يالۍ مين به جار شم چې د غليم په وينو سره کاندې لاسونه

د لنډيو سره کله کله مخينې کسرونه اوسرونه هم راځي، داسرونه چې د لنډيو په منځ کښې ويل کيږي ډېر خوند او کيف لري. دې قسم ملي شعر ته نيمکۍ وائي. مثلاً د يوه سر دادي:

واوا ټولو د باغ گلو نه غا ټوله ياره تن مې د شني نکرېځې پاڼه غا ټوله ياره

ظاهره شنه دننه رنگ په وينو يم واوا ټولو د باغ گلو نه غا ټوله ياره

(۲) په ۱۳۲۳ ش کښې د پښتو ټولنې له خوا د ملي سندرو په نوم د درې زره لنډيو

يو کتاب نشر شوی دی.

آخر خاوند قصاب دی له پزوت زمري نه ، کړنځنده گیندښه دی . ازمیلې بیا مه از مینه
پسته غاړه توره هم نه غوڅوی څوک چه پیلان ساتی ، دروازې دنسگې جوړوی . اول وخوره
دلخا غوښي ، بیا وخوره دښه لار غوښی .

ددې دورې نظم ته یوه عمومي کتنه

شعر او نظم دهرې ژبې فطري ناموس دی ، هرڅوک ئی لری او هرڅوک پرې ویلای
پښتو هم له ښه مرغه له ډېر پخوا څخه دقوي او پاخه نظم خاوند ده ، لیکه چه دمخه وویل
شو دپښتو لومړی شعر په (۱۳۹هـ.ق) کښی امیر کروړ ویلی دی ، دهغه وخت دشرمات او
قوت ته چه گورو نو په یقین دپښتو دشر تاریخ خو پېرې نور هم له دغه وخت څخه
وراندې تللی شی دپښتو پخوانی نظمونه دمضمون اولفظ دواړو له حېثه پاخه دی ، حتی
چه موجوده وخت یی هم مثال نشی پیدا کولی ، په پښتو کښی له پخوا څخه ویلای ، جنسگي
اشعار ، ستاینې اومرثیې لېدل کېږی ، لیکه چه دا ټول د انسان طبیعي جذبات دی چه په
هروخت کښی د انسان سره لازم دی ، په دې ټول ځینی وصفی اشعار اولځینی اجتماعي
احساسات هم په پخوانو اشعارو کښی وینو ، تقریباله (۶۰۰هـ) څخه را په دې خوا دپښتو
په نظم کښی تصوفی افکار راننوتی دی او ورورو ئی وسه موندلې دی ، له دغه وخت
څخه را وروسته دمغلو سیلاب راغلی دی او دې حادثی په پښتو ادب لږو ډېران اچولی
دی ، مگر دا اثر ددوهمې دورې په ادب کښی زیات لیدل کېږی ، په عمومي ټول له
(۱۰۰هـ) څخه تر (۹۰۰هـ) پوری چه دپښتو د ادب تاریخ لمری دوره ده ، دپښتو په شعر
کښی کم مهم تغیر نه دی راغلی دپښتو په پخوانو اشعارو کښی دا وروسته خصو صیات
لېدل کېږی :

۱- پخوانی نظمونه دافکارو په لحاظ ساده دی ، پیچیده تخیلات نه لری . دمحیط او
زمانی تاثیر په کښی څرگند دی

۲- پښتو ئی سوچه او دزړو پښتو لغاتو استعمال په کښی ډېر دی ، چه اوس اکثر
متروک دی او نه ویل کېږی .

۳- ملی وزنونه اولملی بحرونه په کښی ډېر استعمال شوی دی ، د عربواوزانی زیات
نه دی قبول کړی ، که څه هم دغزنویانو په زمانه کښی د فارسی دقصیدو درواج په اثر ،
په پښتو کښی هم قصیدې رواج شوې دی ، مگر سره ددې ئی هم خپل مقانات اوسو چهوالی
له لاسه نه دی ورکړی ، په دې دوره کښی د(سالمه وزمه ، دخدای مینه ، دپښتو بوستان ،
غرغښت نامه) دنظم مشهور کتابونه دی .

ددې دورې په ملی اشعارو کښی لنډی هم یوه مهمه برخه ده ، که څه هم لنډی په یوی
دورې پورې اختصاص نه لری ، او دهرې دورې ادب په دې خوړ وسند ر وښایسته دی .

ددې دورې نشر ته یو نظر

داښکاره ده ، چه پښتو به له ډېرې پخوا څخه محادثوی نشر درلود ، ځکه چه داقسم
نشر دژبې داول پیدایش سره لازم دی ، ډېر پوهان ایی : چه «نشر په هره ژبه کښی له نظله
څخه دمخه دی لیکه چه نشر ضروری او نظم کمالی شی دی» نو ویلی شو چه دپښتو نشر دپښتو

د نظم د تاریخ څخه ډېر پخوا مو جود و او مونږ په دې یقین لرو: چه زمونږ نیکو نو په سوونو کالو پخوا په همدې پښتو یوله بله دور ورولی خبرې اترې، او ددوی مشرانو به دوی ته د ژوندانه د لارښوونې دپاره وینا کولې، مگر دغه مجادلوې او خطابی نثرونه د کاغذ په پاڼو نه دي پاته شوي، بلکه په هوا کېږي تللي او محوشوي دي، هو! د پښتو لومړي تحریري نثر چه لاس ته راغلی دی، هماغه د سلیمان ماکو د «تذکرۃ الاولیا» نثري، چه نمونه یې دمخه راغلی ده په دې دوره کېږي نور نثرونه نه دي لیدلي شوي که څه هم د نثر د پوځو کتابونو نمونه لیکه لرغونې پښتانه، تاریخ سوری، د شیخ ملی دفتر، دخان کچو تاریخ راته معلوم دي. مگر هغه هم په لاس نښته په دې لحاظ په لومړۍ دوره کېږي نثر خوا کمزوری او د ابرخه لږه ده ددې دورې نثر نمایشه یوازې د سلیمان ماکو نثر گڼل کېږي دده نثر لکه دهغه وخت د نظم ساده او مرسل نثري د موضوع په احاطه ددې دورې نثر ډېر محدود دی او صرف مذهبي او تاریخي جنبه لري ددې دورې بل مهم خصوصیت دادی چه د پښتو د کتابونو نمونه یې هم اکثره پښتو دی، چه دا خصوصیت بیا په وروسته دوره کېږي نه لیدل کېږي. ددې دورې په نثر کېږي ځینې ملي افسانې هم شاملېدای شي، مگر دومره خپره ده چه دغه افسانې په خپل پخواني حالت نه دي پاته شوي بلکه په هره دوره کېږي یې لږو ډېر تغیر موندلی او مونږ ته رار سیدلې دي.

دوهمه دوره له (۹۰۰ ق ۱۴۹۴ ع تر ۱۱۰۰ ق ۱۶۸۷ ع پورې

د بابر باچا او دهغه د اولادې زمانه

هر کله چه د پښتو د ادب د تاریخ اوله دوره مو پېژندله: نو اوس غواړو چه د دوهمې دورې په بیانو اولاس پورې کړو، په دې دوره کېږي هم د پښتو زبردست لیکوال او شاعران تېر شوي دي، چه دادی وروسته بیانېږي.

ددې دورې لیکوال او شاعران

میاروشان: د میاروشان اصل نوم بایزید او په «پیرروشان» میاروشان سره مشهورو، پلار یې عبدالله نومیده، دوزیرستان په کابلگرام کېږي یې استو گنه کوله او یو ښه نیک سړی و میاروشان په (۹۳۲ هـ) کال په دغه لځای کېږي زېږېدلی دی دې په قام ورمې (۱) پښتون دی. د پښتون ملک په وړ کونوالی کېږي دیوهمی اوزیر کی خاوند و، پس له تحصیل څخه د پوره علم او فضل خپښتن شو. وایي چه ده یوزبردست معقول او فلسفي دماغ درلود چه په عقلی دلیلونو کېږي به چانه شو پر کولای. دی په تصوف کېږي هم دلوی لاس خاوند و ده به همیشه پښتو ته تبلیغ، وعظ او نصیحت کاوه ډېره موده یې د پښتو د مشرۍ واکې په لاس کېږي وې، د پښتو د اتفاق، خپلواکۍ یو صحیح آرزومن و، او غوښتل یې چه پښتانه د مغولي طاقتونو په مقابل کېږي ملک ودری او د مقاومت روح په کېږي واچوی. میاروشان د پښتو خدمت په لار کېږي هم پوره حقدار گڼل کېږي. ده په څلورو ژبو یعنی پښتو، عربي، اردو فارسي یو کتاب لیکلی دی، چه خیرالبیان نومېږي، د خیرالبیان د نثر پوځو نمونې پیدا شوي

دی مگر نور کتاب و رک دی، وایې چه داندن په موزیم کښې شته. د لسمې پېړۍ د پښتو نهضت مباروښان ته منسوب دی. لږ څه چه دده د لیکنو او کوشیونو په اثر پښتو لیکوالو پښتو ته توجه کړې، او پښتو آثار دېر شوی دی.

مباروښان سر پېره پردې، یو تور بالی عسکر هم و، دېره موده یې دمغلو په مقابل کښې جگړې کړې، او د پښتو الی نومی ساتلی دی، چه ترده وروسته یې اولاد هم پر قدم تللی دی نو په دې لحاظ ده ته مونږ یو صحیح مبلغ، واعظ، عالم، سیاس، فکرمین، مشر، شاعر، نثر لیکونکی او ادب حقدار وایو او ددې دورې د پښتو نهضت سر لیکر یې گڼو. مباروښان پر ته له خیر البیان څخه دوه نور کتابونه هم لیدلی دی یوه حالنامه ده، چه دده دخالاتو په باب کښې ده، بل مقصود المومنین نومېږي، او په عربي دی، دخیر البیان کتاب د طریقت، شریعت، او دیني مسئلو بحث کوي. وایې (۱) چه په قرآن او حدیث موافق یو کتاب دی، دخیر البیان د نثر یوه نمونه داده: «ښی ویلی دی، رحمت دې وی پرده، مرگ به ورشی و سړې ته نا گهان نشته په دنیا کښې دسړی تل تر تله مقام گوره ددغې زمانې آدمیان غواړي دنیا او هر چه په کښې دی. مشغول دی دېر آدمیان لځینی په کرلو یا په بازار گسالي، یا په پوند گلي، یا په تور کښې باندې لځینی په نور نور چار مشغولي کا آدمیان - که څوک اس، اسپي لری کال تېرشی تمام - خښتن یې اختیار لری چه یو دینار دې ور کړي دهر حیوان - یادې بها کړي له دو و سووړ مودی یو ور کړي تمام» دخیر البیان نثر په قافیه دار او مسجع نثر کښې داخلېږي. که څه هم لځینی عبارات یې موزون هم وی، مگر د نظم په قانون ورتنه سړی مکمل نظم نشي ویلای، بلکه یو نیم کړي نظم باله کیږي دا قسم شعر په هغه وخت کښې د دیني او مذهبي کتابونو د لیکلو یو مخصوص سبک و، چه تر دېره وخته پورې چلیدلی دی، په پښتو کښې دا طرز سبک مباروښان راویستلی دی او دی یې موسس گڼل کیږي دې سبک ته مونږ قافیه دار نثر وایو نیم کړي او آزاد شعر هم ویلی شو.

مباروښان په (۹۹۴ه) کښې وفات شوی دی، دا روایت هم شته چه دده اولادې دده همدو کی په تابوت کښې واچول او له خانه سره به یې کرغواړه بیا یې په کانی کرام کښې ښخ کړ، لکه چه هلته یې زیارت مشهور دی.

شیخ عیسی مشواڼی: مشواڼی یو ستانه قوم دی چه لځان په کاکړو گډوی؛ شیخ عیسی له همدې قومه د پښتو یو پخوانی شاعر دی چه د شیر شاه سوري معاصرو، نعمت الله هر وی لیکلی دی چه دده په «دامله» کښې اوسیده، هر کله چه شیر شاه په (۹۴۸ه) کښې پاچا شوی دی، نو د شیخ عیسی د ژوندانه زمانه هم د (۹۵۰ه) حدود باله کیږي - نعمت الله په مخزن افغانی کښې لیکي چه شیخ عیسی یو لوی ولی و، او دخدای په توحید کښې یې په پښتو، فارسي او هندي ښه شعرونه ویل، د پښتو یو شعر یې دادی:

پخپله کار کړې، خپله انکار کړې
ته خو قادر یې په صفت و نو
کله باداریم کله مې خوار کړې
کله مې نور کړې، کله مې نار کړې
کله مې یار کړې کله اغیار کړې

له دې پښتو څخه معلومېږي چه دی یو پوخ او زبردست صوفي و، او په دغو پښتو کښې یې د تصوف دېر لوړ افکار څر گندېږي.

میرمن نیکبخته: دزرمې پېړۍ یوه پښتنه شاعره او د شېخ الله داد مموزی لور ده، پلار او لیکه یې په اشغز کښې د ممز زېورم شدان وو، دې دیني علوم لوستلې و او یوه هار فیه ښځه وه، دایه (۹۵۱هـ) کښې د شېخ قدم په نکاح ورغله او په (۹۵۶هـ) کال کښې ورڅخه په «بدني» کښې شېخ قاسم افغان پیدا شو، دې په نصیحت او عرفان کښې د «ارشاد الفقرا» په نامه (۹۶۹هـ) کال د پښتو په نظم یو کتاب لیکلی دی - محمد هوتک وایي چې زما پلار د دغه کتاب یوه نسخه په (پنو) کښې لېدلې وه یو څو بیتونه یې له دې خزاني څخه دلته راقل کوو:

په زړه ښاد شي ای مومنه!	په ظا هر به نا ظن سپینه
ظاهر زهد په اخلاص کړه	په زړه ټینګت شه له پینه
شکر صبر په هر حال کړه	خود نما مه شه خو دینه
دخدای حق ته غاړه کېږ ده	نورې نورې وینا پرېږ ده
د نیا پا ته له هر چا ده	په اخلاص کښې پخښې لېږ ده
بحقوق لری په لځان کښې	سردیار په رضا کېږ ده

شېخ بستان پریخ: د لسمې پېړۍ یو پښتون شاعر او مورخ دی، چې د (۹۹۸هـ) په حدودو کښې یې ژوند کاوه، په قام پریخ او کورنۍ د قندهار په «ښور اوک» کښې و، پلار یې محمد اکرم نومیده او یونیک سړی و، شېخ بستان په دغه کال دخدای دولیانو په بیان کښې د «بستان الاولیاء» په نامه یو کتاب لیکلی دی محمد هوتک وایي چې زما پلار دغه کتاب په «ښور اوک» کښې د حسن خان پریخ کړه لېدلی و، په دې کتاب کښې د ډېرو پښتنو ولیانو او شاعرانو حالات او اشعار بیان شوي دي او دده خپل اشعار هم په کښې وو - نعمت الله چې د شېخ بستان هم عصر و، لیکلی دی چې شېخ بستان به اکثر وختو، په یو ډېر غمجن او ویرمن صورت د پښتو اشعار ویل - چې کانی به یې هم په ژړا راوستل، دې بیا په جوانۍ کښې هندوستان ته ولاړ، او هلته په (۱۰۰۲هـ) کال د دوهمې خوربه (۱۱) د همدغه احمد آباد کښې وفات شو. دده یو شعر چې په ملی وزن دی، او بدله یې بولي، په پته خزانه کښې راغلی دی، چې دوه بنده یې دا دي:

اوشکې می خاڅی پر گریوان یو وار نظر کا پر ما	راشه کذر کا پر ما
دمینې ور دی زما زړګی وړیت په انګار کینا	ښی تار و ښار کینا
خوډبه ویلېږم چه می زړه په تا مفتون کینا	لځان می زبون کینا
اوشکې می خاڅی پر گریوان یو وار نظر کا پر ما	راشه کذر کا پر ما
و کړه نظر زما په حال چه پروت رنځو ریمه تل	په ویر نا سو ریمه تل
له زړه می خاڅی وښی سوړه و ښو خپل یمه تل	په او راجلیل یمه تل
اوشکې می خاڅی پر گریوان یو وار نظر کا پر ما	راشه کذر کا پر ما

الله یار الکوزی: یو له پخوانو لیکوالو څخه دی چې د (۱۰۰۰هـ) په شاوخوا کښې یې ژوند کاوه. دده خپل استاد (شېخ صالح الکوزی) په نامه یو کتاب لیکلی دی چې «تحفه صالح» نومېږي. پدې کتاب کښې د شېخ صالح انور و نوموړو پښتنو احوال او اشعار بیان شوي دي. دا کتاب د پتي خزاني له مأخذونو څخه دی. چې د شېخ محمد صالح او علي سرور لودی اشعاري پخښې را نقل کړي دي، له دېته معلومېږي، چې الله یار د پښتو یو مورخ لیکوال ګڼکی و.

علی سرور لودی: شیخ علی سرور، شاہوخیل لودی و، چہ دھندوستان بہ ملتان کشی اوسیدہ وایی چہ دی یو نیک سالک سری اود کراماتو خاوندو، خلقو تہ بہی و عظونہ اہ بندونہ کول اود تصوف مشکلات بہی حل کول، دروندانہ وخت یی د (۱۰۰۰ھ) خواو شادی پتہ خزانہ لیککی چہ بہ «تحفہ صالح» کشی ددہ اشعار راغلی دی. دالاندی غزل یی ورخیخہ را نقل کری دی:

محبت بیالہ می نوش کرہ بہ مجاز کشی د حق نور ویشم پہ ستر گودایاز کشی
درست وطن راتہ دریاب شو بی دیدنہ دیدمی نشی مگر خدای می سب ساز کی
کہزہ مرشم ہم لہ کورہ کرم سرپور تہ ناگہان چہ می دلبر راتہ آواز کی
گران بیستون بہ دھنو مشو وینہ چہ تل فاستوی بہ خلوت کشی سرہ ناز کی

ای سرورہ! غمازان شو بی حسنا بہ
یاک اللہ دی صورت تش بی مقزہ پیاز کی

ملالاف هوتک: ددوہمی دوری اہ مشہور وشاعر، انوشخہ دی، دی پخیلہ زمانہ کشی یوشہ عالم و دکلات پہ اصرافو کشی یی استو گنہ کولہ، دہ خیل «بحر الایمان» نومی کتاب پہ (۱۰۱۹ھ) کشی لیکلی دی پشٹانہ شعرا لیککی چہ د ملالاف هوتک دودہ کتا بونہ لیدل شوی دی یوہ نصیحت نامہ دہ او بل کتاب یی بحر الایمان دی دادا و دہ کتا بونہ داسلامی خویونو او عقاید و بیان کوی، یعنی مذہبی کتا بونہ دی، نویدی اعتبار دی دیشویدینی او اخلاقی شاعرانو کشی حسابینزی دملالاف شعرا دہ او آسان دی، پیچیدہ کی اوسخت والی یکیتی نشہ ددہ اشعار قول دیشو بہ دلنہ مشو دی، داسبک کہ خہم لہ دہ دمخہ دزرغون خان، زرغونی میرمن نہیکختی اونورو پہ اشعارو کشی لیدل کینزی، مگر ملالاف ور تہ بہ ترقی ور کری دہ اوداسبک یی ژوندی کری او مشہور کری دی داصرز یعنی دلنہی مشو سبک تحککہ چہ لبر آسان ازروان دی، نو دہر شہرت یی موندلی دی، او خصوصاً دینی او مذہبی لوی لوی کتا بونہ خو قول پہ دی شبک لیکلی شوی دی، اوس یی یوہ نمونہ وگوری:

راشہ واورہ ای فرزندہ تا تہ وایم ارجمندہ
تہ د پاک نبی پر لار شہ د نبی پر لارہ لار شہ
یو قدم لہ شرعی زویہ پیرون مہ اخلہ نیکخویہ
کہ پیرون یو قدم کینز دی د نبی شرعہ بہ پر ہنر دی
نصیحت کوم و تا تہ مہ چار و زہ بلہی خوا تہ
تا تہ وایم زما بخان یی لا تر بخان را باندی گران

ارزانی: دمیاروشان یو فاضل، یوہ او شاعر ملنگری دی، دی یو پورہ عالم و، بہ پشٹو، فارسی، عربی اواردو ژبو بویہ دہ، بہ قام خویشکی محمد اویوزبردست شاعر ازادب و، ارزانی درویشان پہ پیروانو کشی دلوی نوم خیشن دی. آخون درویزہ وایی چہ یوتیز فہم او فصیح شاعرو، او بہ عربی فارسی، ہندی، اویشتو کشی بہ یی اشعار وبل:

وایی چہ دی دخیال بیان پہ لیکلو کشی ہم برخہ لری. ارزانی یو مستقل کتاب ہم لیکلی دی چہ «چار سالہ» چار زبان «نومبہ دہ، د اشاعر قول وورو ستو شاعرانو لیکہ خوشحال، رحمان دولت اونورو یاد کری دی. مسرترا ورتی یی ہم دیشو پہ پخوانو شاعرانو کشی

شمیری، دارزانی یو پښتو دیوان (۱) په برتښ موزیم کښی خوندي دی، په دې کتاب کښی (۴۹) قصیدې دی دسر پټونه ئی دادی :

له الفه کو ز تر یا	فقیر را وړه بی ر یا
اول دفتر به و کښم	په نامه د کبر یا
دبل چا صفت به خو کړم	لکه نقش د بور یا
حق له شش جهته پاک دی	بی یا یا نه لوی دریا

پرته له دې خو پښتو څخه د دې زبردست پیاوړی ادیب د کلام مرغلي زموږ لاس ته نه دی رارسیدلي. علی محمد مخلص؛ د مياروښان مريد او خليفه و، د دروېزه په قول، دارزانی شاعر وروړ دی. په وروستنو شاعرانو کښی، فاسم علی آفریدی دده ذکر کړی دی. ميرزا خان بی دیا کي وینا خاوند بولی، دولت شاعر دده ادبی مقام ته داسی اشاره کوی :

شاه طبعانوی زده قبر	په کلام درعدن دی
همدان مخلص دولت	د دې دروېزه سقن دی

دولت شاعر دده پرې مرثیې ویلي دي. دی دروېشان دسلسلی یو متصوف شاعر دی، مسگر اشعار یی لاس ته نه دی راغلي.

ملاعمر؛ دارزانی دریم وروړ او دروېشان له پیروانو څخه دی، دده د شاعرۍ په باب چاڅه نه دی ویلی، خو غالبه داده، چه دی هم یو عالم، فاضل او د قلم خاوند او خون دروېزه وایی «چه یوه ورځی زه دخواجه صدر اکوزی مسجد ته لاړم، کورم چه امام بی ملاعمر خوشکی و» اخون دروېزه ارزانی، علی محمد، ملاعمر درې واده د پیروېشان مريدان کښی.

میرزاخان؛ دنورالدین زوی او د مياروښان نسی دی، دی د نیکه په تصوفی افکارو رنځک اوله هغه نه یی فیض موندلی دی، په تصوف کښی پاڅه افکار لری، عالم او ادیب سړی و راورقی انگریز دده په باب داسی لیکلی دی: مرزا یو کرځند و سباح سړی، او په قول افغانستان او هند کښی مشهور و، په هرځای کښی یی شاگردان او پیروان درلودل، دی څه موده په راجپوتانه کښی هم اوسېده، او د هغه ځای راجا ورسره احترامانه وضعیت کاوه، ده په خپلو اشعارو کښی دسانسگریز ځینی کلمات او الفاظ هم د فاقی ضرورت له امله استعمال کړي دي، ده بیا په آخر عمر کښی واده وکړ او په «تیرا» کښی یی استوگنه ونيو له، چه تراوسه د میاخیلو په طایفه کښی اولاده شته او خلک یی احترام کوی (۲)

مرزادشا جهان په وخت ددکن په جنگ کښی په (۱۰۴۰هـ) کال شهید شوی دی، —ول وروستنی شاعران یی پښی، او دروېشان دعلم دروازه یی بولی لکه چه دولت خان وایی :

د مرزاد نور الدین صفت به څه کړم
د مرزایه پښتو شعر کښی د تصوف اوسلوک علمبردار او د علم او تصوف کان بلل کېږی .
خو شحال خان ورته د پڅي او تللي وینا چاوند وایی . د مرزاد دیوان د عروضی شعریوه غوره نمونه ده، ده دخبرالبیان د سبک پیروی نه ده کړی، بلکه هغه افکارنی په یوشه ښایسته قالب

(۱) فهرست بلو مہارت

(۲) دی په خپل دیوان کښی هم وایی: «دیاد گارځای ئی خیردی»

کښې اچولې دې دده شاعري دمعنا شاعري ده، نو لځکه ئې په الفاظو دسختۍ اونا ما نو شي
اعتراض کيږي .

په دې بيت کښې يې ښه تربوي درس پروت دی :
که بهانه به دباغبان تربيت نه وای
عرفان اوفهم په داسې پړايه کښې ستايي :
چه دروځ له معر فته خبر نه وای
کل حجاب دسرې خپله ناپوهی ده

دده تصوفی جذباتو داطهار په نمونه کښې دايو څو بيته راوړل کيږي :
چه ديار په نامه مينه دم په دم کړم
دغه ياد به يې دخوږ خاطر ملهم کړم
عام و خاص به هسې حال را خبر نه دی
چه په کمه نخته ښکل په کم رقم کړم
که لک اشيا به ورته جام لکه دجم کړم

دولت: دمباروښان دسلسلې يوشمهور شاعرو، چه په قام نوحاني دی (۱) دده دېوان درو ښان
د تصوفی مسلک اوافکارو هنداره ده. درو ښان ټولې کورنۍ ته زياته عقیده لري، خو په تېره
دميرزاخان دېر عقيدتمند دی لکه چه وايي :

مرزا گنج راته خپل کور وښو دغني شوم
دولت دپښتو يو تکړه او غښتلی شاعر دی، دېرو شاعرانو لکه خوشحال ، کاظم اوميرزا
حنان دده نوم ذکر کړی دی. دولت د تصوف گران مسایل له مرزانه هم په آسانه
ژبه په پښتو شعر کښې بيان کړی دی. ساده وروان شعر لري، دده دشعر له باغه د روښان
اومرزا دوحدت دباغ بوی را خيژي، هر ډول اشعار يې لکه غزل، قصيده رباعی، قطعه
اونور ويلی دی، په اجتماعي خوا کښې يې دايت دېر قدر لري:
له خپل قام سره دوستی نه کا کم اصل
چه واصل ته رجوع لری اصیل دی.

دشعر په نمونه کښې يې دايو څو بيته ولولئ.
چه مې دېر دېر ياد اوه دلبر مې بيا موند
لکه تېرې مستسقي کوثر مې بيا موند
سعاد ت را سره ملو له از له
چه کامل واصل د حق رهبر مې بيا موند
درانده په دود خيزان وم په تياره کښې
تيز خورشيد تر ماه تابان گوهر مې بيا موند
مسافر په دېر کلو نوم بې سره
اوس هزار شکر کوم چه سرمې بيا موند
ننداره ددواړو گونو په نفس کښې
هر ښا ښکاکوم بصر مې بيا موند
بل لځای زايي: حقيقت د عالم واړه راښکاره شو. چه د فکر قدم کېښو دېر آسمان ما .
د دولت ژوند تر (۱۰۶۶ هـ) پورې يقيني دی، لځکه چه په دې سنه کښې، ده دها د ياد
دمباروښان دنمستی مرگ ښودلی دی.

واصل: دی هم ديو ولسمې پېړۍ له شاعرانو څخه گڼل کيږي دخوشحال خان معاصر،
اوياتر هغه دمخه دی لځکه چه خوشحال خان يې داسي يا دوی :

چه دمو نېزه په حساب دی
په بل لځای کښې وائي: « که دولت و » که واصل و، که دانورو و »
هېڅ می نه دی واصل هر

(۱) نوحاني يا الواني يا لويو پښتون قوم دی، چه دسوري ورور گڼل کيږي .

کاظم خان شیدا هم دمرزا اودولت په قطار کښې ذکر کړی دی اودښه کلام خاوند یې بولي:
 یو مرزا، دولت، واصل هم ښه کلام لری حاصل هم
 مرزا خټان ورته دخوزو الفاظو ویونکی وایی: (ښه شپږین الفاظ ویلی دی واصل)
 داسې معلومیږي چه واصل هم دولت دوختو شاعر اود «روشان» (۱) له پیروانو څخه دی؛
 مگر دده اشعار تر اوسه نه دی لیدل شوی.

امیر: ددوهمې دورې په شاعرانو کښې داخلیمې ده په (۱۰۲۳هـ) کال دپښتو په لنډه
 مشوی دقرآن عظیم یو تجوید لیکلی دی، ددې کتاب له مطالعې نه معلومیږي چه امیر
 په عربی علومو کښې یوه او عالم و، دده داوسېدو مخای معلوم نه دی، اودژوندانه زمانه یې
 د(۱۰۰۰هـ) څخه راوروسته ده دامیر تجوید یوه کوچنۍ مشنوی ده دی په شعر کښې دملالاف
 دسېک پیژودی، او یو متوسط شاعر گڼل کېږي کتاب یې په دې بیتو شروع کړی دی:

تل ثنا وایم شکړو نه د خاوند په نعمتو نه

چه قرآن یې راستولې په سرور باندي راغلی

چه ایمان یې له عرفانه مو نېر ته وپېوله قرآنه

ملا مست: ددې دورې له مشهورو شاعرانو اولیکوالو څخه حسابیمې، دی دخپل وخت
 یوښه عالم اوافاضل سړی و، د(۱۰۴۰هـ) په حدودو دښکرهار په علاقو کښې اوسېده، په خیبر
 او پېښور کښې یې هم استوگنه کړې ده ملا مست یو گرزند اوسماح سړی و، دده دوفات وخت
 نه دی معلوم، مگر قبر یې په (شنوارو) کښې دی اوبه «مست بابا» یا دینې. ملا مست
 د(سلوک الغزات) په نامه دپښتو په فیم منظوم سېک یو کتاب لیکلی دی، مگر تخمینې کامل عروضی
 شعرونه هم لری، په دې کتاب کښې دغزاگانو حالات، مسلمانانو قربانۍ، دپښتنو مرانۍ،
 اونور تاریخي احوال بیان شوی دی، تصوفی دیني او اخلاقي برخه هم لری، په دې کتاب کښې
 داخون چالاک خټک دجهادونو بیانونه هم شته چه دملامست پیر او مرشدو مست دا کتاب
 دغزا په روح لیکلی، اوتصوفی شعري هم دتورو اوزغوله بیانه خالی نه دی، په حماسی رنگ
 کښې دتصوف بیان کوی:

دیقین زغرهمی واغو سته سپاهی شوم دباور په تیغ می غوخ کړه گمانونه

دمعرفت لېنده په لاس له بدو جنګ کړم دحقیقت غشی می مخی تر آسمانو نه

اوس یې دیوه شعر دایوڅو بیتونه ولولي:

چه گاه موج دخوشحالی گاهې دغم کما داذر ده شعري روددی که چشمه مست

معنوی مغنی را شه هم زبان شو له تا زده کړه دهرتار گوښی نغمه مست

پرجهان می دفریاد کوکې خورې شوي چه هر حال پر ژبه وایم دایمه مست

کوهستان لیکه لحد په کښې دلگیر شه داذر ده احوال به څو گوښی پر خاومه مست

خوار خسته له هندو راجه راروان شه دکرمول په سرای تېره کړه غرمه مست

(۱) ښاغلی خو گیانی دکابل په (۱۰۵۵) شما زده کښې لیکلی چه دولت او واصل
 به دروښانانو مدحی کولی واصل په دېستان مذاهب کښې په «مبا واصل روشنی نامه نگار»
 یاد شوی دی.

مازديگرې ديدن راوړد تر ګو لکه چه ټي وليده غازيان هلته خېلمه مست
و کفار ته لکه شنه زمري غوړيږي هر سړي ټي وپه ډول وډ ما مه مست
مسته را شه دکو لک ننداره و کړه چه غازيان ټي ديوانه دي که همه مست

۱- اخون دروېزه: د يو اسمې پېړۍ يو مشهور ليکوال او ډيوې علمي او ادبي کورنۍ مشر دی

اخون دروېزه د (۱۸۴۰ هـ) په خوا وېشا، د يوسف زو د علافي په (ملېزو) کښي زېږدلی دی دده پخوانی نېکونه لیکه چنټی، چيون، مته، احمد، درغان په ننگرهار کښي اوسېدل، له دې کبله اخون دروېزه هم پخاته ننگرهارۍ وایي. يادده نیکه شيخ سعدي د يوسف زو سره له ننگرهاره، مېلر وټه ولاړ او هلته متوطن شو، مگر پلارې ټي چه (ګدای) نومېده په «چمرزو» کښي اوسېده. اخون دروېزه د (۱۰۹۰) کالو په عمر په (۱۰۴۸ هـ) کال وفات او د پېښور په «هزارخانه» کښي ښخ شو. اخون دروېزه او دده کورنۍ په پښتو کښي ډېر شهرت لري او په اخون بابا يادېږي. دی د سيد علي (پير بابا) مريد او يو عالم سړی و، عمر ټي په وعظ او تبليغ تېر کړی دی دواعظ، خطب مولف مورخ او ليکوال په نومو ستايل کېږي. اخون دروېزه د پښتو د تاريخ په ليکلو کښي هم ډېر حق لري. دی د «د پيرروښان» يو قوی مخالف و، او په دې مخالفت کښي ټخنی کتابونه ليکلي دي. دده مشهور کتاب چه په پښتو دي «مخزن الاسلام» نومېږي. دا کتاب يو مذهبي او ديني کتاب دی، عقايد او شرعي احکام په کښي بيان شوي دي. د مخزن د ليکلو سبک دخبر البيان سبک ته ورته دی، دې طرز ته مؤنډ مسجد نثر يا نيمې شعر وايو، که څه هم دوی ټي شعر بولي. دا اخون دروېزه بل کتاب «تذکره الابرار والابرار» نومېږي، دا کتاب په فارسي ژبه يو تاريخي کتاب دی. د «ارشاد الطالبين» په نامه يو بل کتاب هم دده په آثارو کښي ذکر شوی دی، پروفېسر ډورن روسي، اخون دروېزه د پښتو ژبې يو مشهور مصنف ليکونکی او د خوشحال خان همقطار کښي او د پښتو ژبې د ادب په ژواندانه کښي يې لوی رکن بولي.

د پښتو د ادب په خوا کښي دا اخون دروېزه او دده د کورنۍ خدمت يو څرگند شوی دی. د دوی د ليکنو او کوشنيونو په اثر پښتو ښه ذخيره پيدا کړېده. او ډېر خلک د ده په شاگردانو کښي دې خدمت ته تيار شوي دي. نو ځکه اخون دروېزه هم د يو ادبي مکتب مشر او جوړونکی باله شی، البته چه د موضوع په لحاظ دا اخون دروېزه د کورني نشریات په ديني او مذهبي خوا کښي محدود وو. او په نورو خواؤ کښي يې ډېر څه نه دي ليکلي. اوس د مخزن دنثر په نمونه کښي دايو څو ټوټي ولولي!

- ۱- (عمر نسفی هسي ويلي مېرهن دي، چه صوفيان د حق دوستان دي، هم زړه په ياک کړن دي.
- ۲- دروېزه چه عقايد په پښتو ووي، شفقت يې وېر لوی، هېلک پر آزاد، پر بنده وهم په واده پښتون خـوا او هر چه دوی به دا کتاب په زړه کښي لځای کا.
- ۳- خدای په هره ژبه بوله، عربي وی که فارسي وی، که هندي وی که افغاني وی، په هغه ژبه يې بوله، چه دې زړه وی، دا احوال د امامانو، اوس اکثر عالم دا وايي چه قران په عربي دی، په ناحق فرض، واجب پښتو کويته، دوی په دا وينا لغزېږي، نه په هېږي، دغه خوی د جاهلانو) که څه هم د مخزن نشته ټول په يوشان نه دی، په ټخينو لځايو کښي دوزن التزام ډېر او په ټخينو لځايو کښي د قافيو پابندي ډېره وی، خو غالباً جملې يې موزوني

وی، او هم په دې شی کښې دخیرالبیان له نثر څخه فرق لری. بل فرق ئی دادی چه خیرالبیان ټول په یو شکل معلومینږی او په «مغزن» کښی پوره عروضی اشعار هم شته چه داخون درویره اولادی او پیروانو لیکلی دی.

داخون درویره کامل شعر په مغزن کښی نه شته، خو قاضی میراحمد شاه رضوانی په «بهارستان کښی» دده یو مثنوی شعر راوړی دی چه یو دوه بیته یې دادی :

(راشه واوره زما وروره - فضیلت دصبر کوره - صبر شه دی پهر کبار کښی ولسی
زیات په داروز گار کښی) داخون درویره دمغزن الاسلام قلمی نسخی خورا ډېرې دی.
او په هرځای کښی پیدا کښی په هندوستان کښی چاپ شوی هم دی. یوه نسخه یی چه په (۱۰۲۴هـ) کښی کریمداد کښلی ده، دلندن په برټش موزیم کښی شته.

عبدالکریم - په کریمداد مشهور اود آخون درویره زوی دی، عبدالکریم یو مشهور عالم اوعارف سړی و، دتصوف اوسلوک په خوا کښی ډېر شهرت لری، داخون درویره دمغزن جمع کوونکی او ټولوونکی بلل کښی. کریمداد په مغزن کښی له خپله خانه هم زیاته برخه لری، ډېر خلک ورته د«بیتنومحقق» وایی، دی که څه هم دخپل پلاریه سمک لیکل کوی، مگر دهغه په سمک کښی یې د فکر اولفظ په لحاظ څه اصلاحات هم کړیدی، کریمداد عشقی شعرونه هم ویلی دی او کلام یې دکامل شعررنه سمک ته نژدې دی. داخو بیتونه دده دی :-

هر څوک له خپله سوزه څه وینږی - چه بې سوزه گفتار نه دی چالیدلی
شاعری مثال بحر که پوهینږی - کم شاعر یې له گورد ابه راوتلی
نواقص تښتلی له اغیاره - او عارف له خپله خانه تښتیدلی

وايي چه کریمداد په (۱۰۷۲هـ) وفات شوی دی قبر یې دسوات په کاناچو کښی دی او په شهید بابا یادینږی دکریمداد تالیفات دادی :

- ۱- تحفة الخانی، دکم عربی دینی کتاب پښتو ترجمه ده.
 - ۲- فقه کریمداد، د فقهی مسئلو یو کتاب دی - ۳- په مغزن کښی هم یوه برخه لری.
 - ۴- د عبدالکریم مکتوبات په فارسی دی -
- خالق داد، داخون درویره زوی دی، دی هم دپښتو شاعر او لیکونکی و. یو کتاب یې د(شرایط واحکام ایمان) په نامه په پښتو منظوم کړی دی.
- دخالق داد نور څه معلومات په لاس نه شته.

عبدالحلیم : داخون بابا نمسی دی پلاریې عبدالله نو میده. دمغزن په نسخو کښی دده اشعار هم لیدل شوی دی، اشعاری ددیوان والاوسمک ته نژدې دی که څه هم اساساً دسمک دسمک تابع او پیرو باله شی دا یو خوبته دده دی :

شهی ډېر غشی روغ کړی عاشقان یې دی نو موړی
دوی ویشلی پرغوند زړه دی پر میدان ورته ور غړی
عاشقان دایم په کار دی دوصلت تارونه غړی
دو حدت له شنه دریابه شنه درونه یې راوړی

مستطفي محمد : د کړي يمداد نمسي او د نور محمد زوی دی دی هم دمخزن په ملحقا تو کښي برخه لري. دخپلو نیکونو په طریبي اشعارو یلي دی او د دغه سبک پیرو دی، د یوه دوهم لعل په (۱۱۱۲هـ) کښي مخزن ټول کړی او جمع کړی دی .
دادوه بیته یي ولولي !

الا غوندي تر غاړه یگانه محبوب وغواړه
یگانه محبوب به مومي که ته و شلېږي له واده

ملا امیر : داسې داخون درويزه وروردی دی هم ملا او شاعرو، دمخزن په آخر کښي یي یومات گود غوندي شعر راغلي دی چه دسر بیت یي دادی :

واوری یارانو نبي ناست په جماعت و جبرائیل و پرې راغلی له بڼه خدا به پرې رحمت و
عبدالسلام : داخون درويزه په شاگردانو او پيروانو کښي حسا بېږي، دمخزن په یوه نسخه کښي یي د کلام نمونه لیدله اشوي ده، شعري عروضي خواته نژدې دی خونور معلومات یي په لاس نشته، د عبدالسلام یوه ټوټه کلام دادی :

(یووی به درته وایم د صدیق د بزګري درسول له جماعته - چه صدیق و سر حلقه داوایاو
دغملوی بخري موندلی له رحمته - دویم عمر فاروق دی چه مکهي کړه وز گاره، له کافرو
له بشانو په یکلخته - دریم عثمان ذی النورین دی چه درست کاروان یي و دخدای په رضا
ایښي چه خبر شو درسول له نبوته - خنور می مرتضی علی دی ، چه به دی په دلدل شور شه دغه
کافران یي مړه وله هیته)

عمر خان : دمخزن په یوه نسخه کښي یي اشعار راغلي دی داسي معلومېږي چه د درويزه له پيروانو څخه دی، به خپله اخون درويزه په تکرره کښي وایي چه ملا عمر شلمان یي زما شاگردو. د عمر خان کلام بیخي داخون درويزه د کلام پشان دی لیکه چه وایي :
دا بیان اخون ویلي په پښتو و ، و معنی یي په هر چا ویلي نه شوه
بیچاره عمر خار چه ور خبر شه ، تا ر په تا ر معنی یي و وې
دی فاسق پرا گنده په مخلوقات کښي ، پرده فهم له خپلته عنایت دی

میر خان : دده نوم او کلام هم دمخزن په یوه نسخه کښي لیدل شوی دی . دی د کړي يمداد شاگرد معلومېږي . مرزا خان د میرزا او دولت په نامه کښي دسلوک شاعر بللی دی :

یو میرزا، میر خان، دولت د علم کان وو ضرب دسلوک شعر یي کړی دی افضل
شیر محمد : دده اشعار هم دمخزن دیوي نسخي په آخر کښي راغلي دی، داسي ښکاري چه داخون درويزه داو لادي له شاگردانو څخه و ، اول جلد «پښتانه شعرا» لیکي چه دی د ښکړه رار
دخوا یو طالب العلم و او د بزدیني او اخلاقي اشعاري ویلي دی . دا قطعه دده ده :

یا گو ښه وای له سپیو پر آسمان باندي سحاب وای
یا عاشق وای پر مهر یو یا معشوق لیکه مهتاب وای
چه نه دا شو نه هغه شو شیر محمد کشکی تراب وای

د علم په باب وای :
علم فرض دی له طاعته پر مهر هم په غور ته
سکه طلب د علم بویه تیجه یي د پره لویه
چه طلب د علم نه دا غه غور ته به څوک څه کړا

رحیمداد: داسې هم داخون درويزه له اولادې او کورنۍ څخه معلومېږي کيدای شي چې يانې زوی اويانې نسي وی، دمخزن په يوه فلمي نسخه کې چې په (۱۱۴۴هـ) کې ليکله شوی ده: دده يو خورا خوږ مدحيه شعر راغلی دی چې يوڅو بيته يې دادی:

ترشیرين اسم دی جار شم محمده	سر فراز دې په ديدار شم محمده
سعادت ددواړو کونو زما دادی	که دې خاورې ددربار شم محمده
درمی و بوله چې درشم ستا تر دره	ترينچرو به دې بلهار (۱) شم محمده
ستا ثنا به د لویي ويايی نشم	که بلبله د سهار شم محمده
ستا له جامه جرعه را کړه چې نونش کړم	سر تر پايه په خمار شم محمده

عبدالرحيم: دمخزن په دغه وړاندې نسخه کې ددې سړي شعرونه هم راغلي دي، مگر په يقين نه ده معلومه چې څوک و؟ دا محمد شاه بابا په زمانه کې يو بل عبدالرحيم نامی شاعر هم مونږ ته معلوم دی چې (وروسته به بيان شي) مړدوده او دهغه داشمارو ترمنځ ډېر فرق موجود دی نو ښايي چې داسې پرته له هوتک عبدالرحيم څخه بل عبدالرحيم وی او داخون درويزه په کورنۍ او يا پيروانو کې د داخل وی. کلام يې دمخزن له سبک سره اړخ ليدوی لکه چې وايي:

دغه سې ښايسته بشرې شوي نورې خاورې	چې په ښايست يې مخي نه وو د پسرلي گلو نه
دا د سمند سواره يې پرې ياسته پر زمکه باندې	په ډېر ارامان د گور بنديان شول زلمی ناوې جو نه
دا د دامان آهو په خلاص نه شي په تېښت له مرگه	نه به پر ، ورځنۍ خلاص شي دهوا مرغو نه
دا د درياب ماهيان به څو له مرگه غي پترې هلته	چې پر هر لور يې چاپير شود قضا جا لو نه
يوه ذره دمحبت و عبدالرحيم ورکړی ای خدايه	چې ستا يې يادوی نور نه وی په زړه نور فکرو نه
احمد: دمخزن په دغه وړاندې ذکر شوي نسخه کې ددې سړي شعرونه هم ليدل شوي دي.	

(۱۱۴۴هـ) په حدودو د احمد په نامه مونږ ته کوم بل شاعر معلوم نه دی، نو ځکه دی داخون درويزه له پيروانو او شاگرانو څخه ، د دو لمسې پيرۍ داوای برخي شاعر بولو. دی د جنت په بيان کې د قصيدې په رنگ يو اوږد شعر لري چې يوڅو بيتونه ځنې دلته را اخلو:

جنت يې جوړ کړ په زړه گلو نه	چې په کې ناستی د جنت جو نه
کښگرۍ يې روغې کړې د سرو زرو	شهو وشکر دی په کې ر و دونه
زلمی به واړه د يرش کلمان وی	جونی به کمی تر شل کملو نه
جو نه به ناستی پر زليچو وی	چنگو نه ايښي پر با لښتو نه
نه به زړې شي نه به بد تر نگه	هسي به تل وی د جنت جو نه
جنت گلزار دی جو نه بلبلې	زلمی تو بيان دی پر چغار و نه
احمده واړه ديدار يې غواړه	د ديدار بهتر دی تر جنتو نه

اخون قاسم: دښتو له مشهورو کسانو څخه دی، يو کتاب يې چې (فوايد الشريعه) نومېږي دمخزن الاسلام پر سبک ليکلی دی د قفقې او شرعي مسئلو بيان کوی، دا کتاب په پشتو کې ډېر شهرت لري او پښتني مهرمنۍ يې په کورو کې وایي ، اخون قاسم د ښوارو پاينځيل دی. مشهور اردو مشهور مستشرق ليکلی چې دی په اشعارو يو سقزو کې اوسيده دده د ژوند زمانه ښه نده معلومه. مگر ده په يو لحاظ کې د اخون درويزه اود کريم داد شهيد ذکر داسی کړی دی. اخوان شهيدان واړه خدای پيدا کړه چراغو نه و په پښتوي دين بيان کړي

له دې نه معلومېږي چې دی د کريم داد مرگ په وخت کې (۱۰۷۲هـ) لا ژوندی و. د فوايد الشريعه يوه نسخه چې په (۱۱۲۰هـ) کې ليکله شويده، د لندن په موزيم کې شته دا کتاب چاپ شوی هم دی. (۱) تحار قربان .

بابو جان: بابو جان هم دخیرالبیان او مخزن الاسلام دسک یسوادنی پیژودی دی تر
(۱۰۵۰هـ) څخه ورسته ژوندی و اوداخون درويزه دزامو معاصر دی.

مستر راوړتی وایی چه دی دنورستان له کافر و څخه و چه وروسته بیا مسلمان شوی دی
میر احمد شاه رضوانی هم وایی چه دی له دغه ځای څخه یو ملا په لوټ کښی راوستی وده ده څه هم
دخیرالبیان په طرز اشعار و بلی دی مگر ځینی خالص عروضی اشعار هم لری. وایی چه دده
قیر په یوسف زو کښی مشهور دی هلته یی نمسی هم شته او دده قلمی دیوان ورسره دی. د بابو جان
ځینی اشعار مستر راوړتی په (گلشن روه) کښی انتخاب کړی دی قاضی میر احمد شاه رضوانی هم

په شکرستان کښی یو څه راوړی دی اشعاریی قول اخلاقی او مذهبسی دی دایتونه دده دی:

د خاتم نوم به جاری وی تر قیامته

دازل بخړه یی وه له سڅا وته

د حاکمین به ناملید تر به نه تلو

د سوالی زړه به یی روغ په مرجا کړ

په شارونو ئی نوم ولاړ د سڅاوت شو

همه د خدای له خزانو دی بابو جان

د بابو جان یو کتاب په برتس موزیم کښی موجود دی چه (۹۲) مخه دی بل اثر ئی دعایی سریانی ده.
یو بل ژور قلمی کتاب ئی چه دین او اخلاقی مباحث لری او په نیم منظومې سبک دی. هم ایډل شوی دی.

خوشحال خان خټک

خوشحال خان د پښتو

ژبی د ادب د میدان یو

غښتلی پهلوان او د خټکو

د بڼ یو خوشنوا بلبل

دی. یلاری شهباز خان

نومیده چه د خټکو مشر

اوسر دارو. خوشحال

خان په (۱۰۲۲هـ) کال

د خټکو په (سرای) کښی

د وجود د گرته راغی.

هغه وخت چه لوی شو

نو د شاعرۍ هنرگا مه

یی جوړه کړه. دی په

رښتیا یو قومی او ملی

شاعر، د وطن او قوم

په غم غمجن او د پښتنو په

درد دردمن و پدې لار

کښی یی ډیر ژحمتونه

و کمال، په ملک او

تښتک عزم یی د ملت او قوم

د لویۍ د پاره له وینوسره

لوږی کړی، د پښتون

په ټنگۍ ئی توره له ملا

خوشحال خان خټک

وتر له، د زمري په خوله کښې یې خپل همت پرې نشود د ملت ساتندوی د پښتوالي کټندوی او د ږدو دشمن معر فی شوخو کاله په هندوستان کښې بندي ؤ، بیاني له معلوم سره ډیرې ځکړې وکړې او د اورنگ زیب پادشاه سره یې تړم - که دشمني لرله، خوشحال خان د توري سره قلم هم بېلاس واخست. دشعر او شاعری بازار یې تود کړ، د اباسیند په شان په چوپراغی، د جنگونو او ځکړو حالات یې بیان کړل. د پښتوالي درانه خوږونه، پاک اخلاق، او د ژوندانه دستور العمل یې وښود، د اجتماعی حیات په مزه یې خلق پوه کړل، پښتانه یې د قوم او ملت خدمت ته راوبلل د تصوف او سلوک علم او فلسفې په خوا کښې هم لگیا شو، لنډه دا چه هیڅ قسم معضون یې پرې نشود - عشقی، اخلاقی، اجتماعی، وطنی، فلسفی، تصوفی، جنگی، فکاهی او نور هر قسم مضامین یې دشعر په لباس کښې ونښتیل، د هر چا ذوق د پاره یې پخپل باغ کښې رنگارنگه گلان وکړل ساده او آسان شعر یې ووي، د خیر و ملک یې فتح کړ او د پښتو ادب استاذ او یو نومیالی ادیب وپېژندل شو، دده له شعره د پښتو ژبه په آب و تاب شوه، او د بېلو دنارو د پاره یې د خپرو او وینا باغ جوړ کړ لکه چه وایي:

ما خوشحال چه په پښتو شعر بیان کړ
د پښتو ژبه په اوس په آب و تاب شی

همیشه به پرې ناري وی د بېلو
دا چه ساز کړن خوشحال په ویل باغ
غرض دا چه خوشحال څنگ د پښتو ادب یو ډېر لوی ادیب، تکړه شاعر، د ملت پټنگ د پښتوالي ایوال یو زین دست مفکر او سیاست ومنل شو، د خپلو ږدو، لویو وږو په ذهنو کښې دده د شهرت جلمه ښکاره شوه او د یو رب خلق ورته دیو ملی قومی لوی شاعر خطاب ورکړ. دی پرته له شعره د پښتو په بشر کښې هم د لوی لاس خاوند او د پښتو د نشر د نوي دور مؤسس باله کښې، د پښتو نشر یې د خیر الیاب له طرزه راواړاوه یعنی دشعر له رنگی راوویست او د محاورې رنگ ته یې نژدې کړ نو په دې اعتبار خوشحال خان په نظم او نشر دولسو کښې دمشري او استاذی حق لری او د پښتو ژبې یو پوخ شاعر، فوی نشر لیکونکی، یو مورخ او مشهور مؤلف گڼل کښې خوشحال خان د کلاسیکی ادب استاذ او مشر او د یو ادبی مکتب خاوند دی. دده په دې ادبی مکتب کښې ډېر خلق پالل شوی او روزل شوی دی. دده کورنی هم ټوله د علم او ادب کورنی وه، نو ځکه دی د یو ږد دست ادبی مکتب مؤسس او جوړوونکی بولو او په پښتو ادب کښې یې د لوی شان خاوند گڼو. ده په پښتو او فارسی کښې ډیر آثار لیکلي دی مستر راوړتی دده آثار له (۲۰۰) هم زیات بولی خو د پښتو مشهور کتابونه یې چه معلوم دی دادی:

- ۱- د پښتو اشعارو دیوان چه تقریباً (۴۰) زره بیته دی ۲- د پښتو تاریخ، مگر نه پیدا کښې
 - ۳- عیار دانش، دانوار سهیلی پښتو ترجمه ده ۴- د پښتو هدايه چه له عربي څخه یې ترجمه کړې ده.
- (۱) د عیار دانش د نثريو ټوټي دادی:

۱- پادشاه ووی په دې حکم کښې له ماخلو وشوه او خمر په حال د فېر کښې زماله خولې وخته ولې باید. ده چه تا به هغه چارې کښې د غرنګ، تأمل به ځای راوړ، چه لایق د حال د ناصحانو دی یو مورخ د باغ څښتن ناست و په تماشا د گلونو بېله یې ولید چه مخ به یې په یانو د گل میښ او په

(۱) وایي چه د پښتو په زیارت، کلی کښې د یو سړي سره د خوشحال خان یو زور قلمی منظوم کتاب شته چه د علاجونو او نسخو بیان کوی.

(د کابل ۱۷۹ کچه)

فریاد فریاد به بی بیری ناری وهلی-ورق زرنگار دگل به بی به تیر مینو که یو تر بله جدا کاوه ،
دائتر ساده، آزاد اومرسل نراوم جاوړی ته نژدی دی ، مگر به تخمینو جملو کښې لکه « تأمل به
نحای راود ورق زرنگار » د فارسی تأثیر اورنگت معلومینه خوشحال خان به (۱۱۰۰ هـ) کښې
له دنیا تیر شوې اویه (سرای کښې پنج دی) اوس دده یو خوب پتونه دلته راوړو :

چهارم: گنده سربازی گاندى دورو زه خوشحال خټک ترهسى هنر چار شم حماسى :

لايه خوب كيني به لرزه پر بوزي له كچه
دخوشحال خټك خوښي په هغه ورځ ده
ديبټون په نسك مي وتړله - توره

چه د چاتر غوړز ماد تورې شرنګكشي
چه بر شناو شي د تورو او د غرو
نښگيالي د زمانې خوشحال خټك يم

وگہی والدہ کا رونہ خیل کا
خوچہ آرام گئی دیکھو نام گئی

اجتماعی :

بنیاد دجاری په مساحت دی بیاد مردانو په ښه همت دی
چه سره یوشی داد واده توکسه واده دولت دی عزت حرمت دی

252

تورم چه تیر بتری خو گذار لرم کینه
زلفی چه ولول شی خو خیل یار لرم کینه

تصوفی :

که مسجد گوری که دیر
یومی یما موند بهر خه کیتی
هغه بجای به سیر گور زم
خوشحال یوونی خو شحال دی

وارد یودی نه شته غیر
چه می و کپه دزده سیر
چه تری نه رسیتری طنیر
ور نه وړک دی غیر وړ پیر

غزل

په کاته کاته می سترگی نه خا ته شی
 ته خواوس له مانه ولاری مرور شوي
 چه دیدن دمحبوب و کومه تازه شم
 گوره تارا باندی کوم کوهی و کړي
 به ارمان دهغه وقت یم دریغه دریغه
 دخپل یار داجدی یوهسی کار دی
 بخته هومره مدد بیارا سره وکړه
 دخوشحال سلام به واده و بنویس را نو

جمال خان : خوشحال خان مشرورو ، لوی ولی الله اوصوفی تېر شوی دی زیارت ئی
اوس په فقیر بابا مشهور دی.

دی هم د پښتو شاعر واو دیوان ئې شته (١)

اشرف خان هجری: خوشحال خان مشرزی دی چه په (١٠٤٤هـ) کښې زیږیدلی دی.
دی هم دخپل پلار پشان یو توریالی پښتون اوادیب و، په خپله خوشحال خان دده دتوری
اومرانی ستاينه پوره کړې ده داشراف خان دشعر دطبیعت زورهلمه ښکاره شوچه په (١٠٩٣هـ)
کښې اورنگ زیب دکن ته بندی بوت، هلمته به ئی تل د وطن اوخپلو خوږو یارانو په
یاد شعر ونه ویل لکه چه وایی :

ما هاله د خان ما تم وکړه وینو چه اتم وته می شا کړه په ژداشوم
اوس به څه د وطن کانی بوتی ژاړم د رخصت سلام می وکړ ترې جیداشوم
هجری خوشحال په ادبی مکتب کښې د لوړ مقام څښتن دی ، دشعریو دیوان یی
درلود مگر نسخی ئې کمی پیدا کيږی وایی چه یوه قلمی نسخه یی په پریتش موزیم کښې
شته (٢) دهجری څه اشعار چه لیدل شوی دی هغه په عشقی، اخلاقی او وطنی خوا وکښې دی
هجری د سپن زیرتوب په وخت په (١١٠٥هـ) د (بیجاپور) په کلا کښې وفات شوی دی، وایی
چه افضل خان بیادده مړی له بیجاپور څخه راوړ او په (سرای) کښې یی دفن کړ.
داشراف خان یو څو بیتونه دادی :

دارواح د کوچ نملی په زړه کښې زین شول چه په زنه می ویشه دشباب سپین شول
د نحو نې بهار چه وینې له بد نه دیږی په خزان نور ویشه زرین کول
هسی وینی می غم نویی کړی له ستر گو چه می نمری د صورت همه رنگین شول

❁ ❁ ❁

شورش مکره د گردون له کش مکشه لومه کله که کامرغی په اضطراب
دن کار طمع هر گز له سبا مکره سبا گوره هویداشی د کوم کار مخ

❁ ❁ ❁

اه وسوز می باطل مه گڼه در ویشه سترگی هله کاژړا چه زړه په دردوی
تخت و تاج ته به سر کوز د همت نه کا چه په داد ددهر یوه آزاده مردوی
دا مجال دی چه شاعر به په پښتو کښې بل هجری غونډی په فن دشعر فردوی

❁ ❁ ❁

عبدالقادر : خوشحال خان زوی او یو نومیالی ادیب دی، په سلوک او تصوف کښې لوی
لاس اری دخپلی کورنۍ یوروشان ستوری دی، پس له خوشحال خان څخه په پښتو ادب کښې
دوهم پهلوان او په نظم او تر دواړو کښې غښتلی دی دېر تالیفات لری دخوشحال خان
په ادبی مکتب کښې اوله درجه سړی دی، میراحمد شاه رضوانی وایی چه عبدالقادر یو خوږ
ژبی او نکته سنج شاعر و ده عشقی، تصوفی، اخلاقی او اجتماعی اشعار ویلی دی خو په شعر کښې
ئې د تصوف رنگ غالب دی شعر ئی ساده او خوږ دی خپل اشعار د زړه وینی بولی :

(١) دمحمدا جمل خان خټک لیک .

(٢) په پېښور کښې دفتح محمد خټک سره هم یوه قلمی نسخه شته .

رنځگينه شعري مه گڼه الفاظ - داروان زماله زړه دوينو روددي .

عبدالقادري (هـ ۱۰۶۱) کښي پيدا شوي او تر (هـ ۱۱۱۴) پوري ژوندي وده پرتا لپقات او کتابونه لري، راوري ئي د (۶۰) کتابو خاوند بولي، دده مشهور کتابونه دا دي :

۱- داشعار وديوان ۲- گلدسته، د سعدي د گلستان پښتو ترجمه ده. فلمي نسخه ئي په پريتش موزيم کښي شته ۳- يوسف زليخا، نظم دي ۴- حديقۀ خټک په نظم وه ددي کتاب هغه نسخه چه د عبدالقادري په خپل خط وه (محمدهوتک) ليدلي وه - نصيحت نامه دارباغي دده ده:

که سپين اوسره ئي به کور کښي تل وي چه نه ئي علم نه ئي عمل وي
بنیاد ئي نشته آخر به خوا رشي بخت به تر کومه ورسره مل وي
د عبدالقادري دالاندي شعرونه چه له (حديقي) څخه پتي خزاني را نقل کړي دي ولولي :

غزل

د رڼه نور غمونه ليري شوي له دله پکښي غم دخپل اشنای وي تل تر تله
شبنم وصل د گل بيا موند خاموش شو تري محرومه شوه چه شور کاندې بلبله
ښه چه ژبه دي فلم شوه په مجلس کښي شمعي تاچه دخپل سوز قصه ويله
عاشق هيڅ نه و خبر د عشق له سوزه دا لجه پرې معشوقي ولگولنه
د فانوس په پرده خراغ کله پټيږي که ئي مخ په پلو پټ و ما ليدنه
په ما تم دي پر وانه چه ئي لځان وسو شمع اور په تندې بل کړي زید له
درسته شپه دي په نارو عبدالقادري کړي ته بيمه په پالنگ با ندي څمله

رباعي

وخت دخزان و و می ليد لي يو څو بلبلې چه ژر پند لي
خوارۍ خسته وي، وي می سزا ئي چه بي گلو نو ويا پيد لي

صدرخان: دخوشحال زوی او د پښتو ژبي شاعرو داشعار وديوان ئي يادري هېوز انگريز ليدلي و او اقتباس ئي هم کړي دي. «خوشحال په ادبي مکتب کښي له هجري او عبدالقادري نه وروسته مقام لري» دميني دنيا سره ډېر علاقه مند ښکاري نو وائي :

د عشق يو سبق کا فسي دي نور د درست جهان دفتر هيڅ

وايي چه صدرخان دنظامي (خسرو اوشيرين) هم په پښتو نظم ترجمه کړي دي مگر کميافت دي دده «دلي اوشهي» او آدم خان او درخاني قصي هم په نظم کړي دي ددي دواړو کتابو فلمي نسخي په پريتش موزيم کښي شته، د آدم خان قصه ئي په (هـ ۱۱۱۷) کال ليکلي ده ابتدي داده

ر به زړه زما چمن کسره دتا ياد پکښي گلشن کسره
استخوان مي پښه زار کسره پکښي اور د عشق انوار کسره
هغه اور په ما لڼيه کسره خا کستر مي دا پښه کسره
زما زړه لکه لاله کسره د زړه وينی مي پياله کسره

سکندر خان؛ داسې هم دخوشحال خان له زامنو څخه دي چه دده دمکتب یو پیا وړې
ادیب و دیوان ئی نه پیدا کيږي، فقط پادري هیوز ئې یو خوږ غزل «به کلید افغانی» کښي
راوړې دي. کلام ئې خوږ او عشقي دی وائی چه دده (مهر او مشتري) په نامه یو کتاب په پښتو
نظم کړې دی. دایتنه دده دي :

ستاد زلفو مارچ چلې نه رغیږي	به ستانو به زیار تونو به دم هم
تاچه مخ ورتنه ښکاره کړلی نی شو	پاس دغو و نو په سر گړي به سم هم
هغه راز دمحبت چه پټ له تا دي	زده خبر ورځنی نشو قلم هم
دخوښی بیا له په لاس کښي نن زما ده	در د رحمت راڅخه وتښتیده هم هم

گوهر خان؛ دخوشحال خان زوی دي، وائی چه دشعر دیوان ئې هم درلود، او یو ښه
ادیب و مگر شعر ئې نه دی لیدل شوی.

بهرام خان؛ دی هم دخوشحال خان زوی کښي، شاعر او لیکو نکی و پخپله خورشحال خان وایی؛
عطار دي نور قلم له لاسه کښي دی. چه په داخونی بهرام انشا املا کا
دده اشعار هم نه دی لیکل شوی.

خلیمه؛ دادخوشحال خان لور وه، چه دده عبدالقادر سکه خور کیده. یوه عارفه او عالمه ښځه وه
دتصوف کتابونه ئې لوستلي وو؛ دعبدا القادر په کور کښي به ئې نور وښځو ته لوست کاوه قرآن
عظیم ئې هم یادوه، خلیمه یوه ادیبه پښتنه وه، دپښتو ښه اشعار به ئې ویل ددي اشعار دحقیقت پر لار و
او په هغه وخت کښي په دپښتو شعر دانانو خوښول یو څه بیته ئې دادي

دآشنا په فکر خوښه هسې شان شوم	نه یو هیڅ چه ممتاز که نور جهان شوم
وهر چاو ته چه گورم واده دی دی	دجمال به نندازو ئې شادمان شوم
غیر فکر مې له زړه نه را بهر شو	پر خلیل ویر عبدولندی یکسان شوم
خلیمې دغماز مکرزیات له حد شو	چه دیل یاره نه کا په کمان شوم

ویلي شو چه دخوشحال خان په ادبی مکتب کښي داپښتنه هم لورده درجه لرې.
خواجه محمد بشکین؛ داسې هم دپښتو له مشهورو شاعرانو څخه دی، دخوشحال خان معاصر
اوداور ننگه زیب په وخت کښي ژوندی و. خواجه محمد دپښتو یو پوخ شاعر دی ښه قوی او معنی
دار کلام لري. دی دیو کامل دیوان خاوند دی مگر دیوان ئې ټول نه دی نشر شو، یوه
برخه ئې مستر راوړتی په (گلشن روه) خپره کړې ده. ده عشقي، عرفاني او اخلاقي اشعار ویلي دي
دایبت ئې په اخلاقي خوا کښي یو قیمتي بیت دی:

زړونه مه ماتوه لعل دېد خشان دی بیا مشکل دی رغول د شکسته و
دی هم لکه دخپل وخت دنورو شاعرانو دمعلوله معطلو څخه سر ټکوی او وائی؛
داور ننگه په پاچاهي کښي مې نیاوښی زه خواجه محمد به ووزم ویل لور ته
دخواجه محمد نور حالات معلوم نه دی، خود پښتو په شاعرانو کښي دښي درجي خاوند دی دایو
خو ښه ئې ولولئ:

چه بادشاه می دهمله و شایسته و خبر وا خله دعا جزو خوار خسته و
زده می ستا به محبت سره تری نظر و کره به دا خلو دل بسته و
دچمن گلو نه واره بری تازه شو شمال را غی ستا دمج له گلدسته و
در بست می وویستم له عقله له شعوره ستا خور و خور و خبر و آهسته و

رحمان بابا

رحمان بابا هغه څوک دی چه د پښتور لوی واره، ښځی او نارځی په ښه شان پښتو لوغوز و نو ته
دده خوږ اوله تاثيره ځانوم رسيدلي دي، د پښتو بابا او درو جانې دنيا مشر دی وائی چه
ده له ملا محمد يوسف يوسف زی څخه فقه، تصوف او نور علوم نه زده کړي او ویلي وو: تل به ځی
دخدای عبادت کوه

رحمان بابا یوازی شاعر نه و بلکه دخدای پاک یوازولی دوست و دده پورېم کښې دحقیقی عشق پیړه ډله وه، په دنیا کښې نوی له نېل محراب څخه دېل هېڅ شی سره علاقه نه درلوده، وائی چه دی به دیوی وئی لاندی ناست و او دخل حقیقی محبوب په مینه او محبت کښې به ئې په پښتو ژبه خواږه خواږه اشعار ویل دده شعر ټول الهامی و څومره جوش او خوند او لذت چه درحمان بابا په شعر کښې پروت دی هغه به دېل یو شاعر په شعر کښې هم نه وی نو ځکه دی حق لری چه وائی :

(رحمان بابا)

خوشحالان او دولتان می غلامان دی زه رحمان په پښتو ژبه عالم گیریم
محمد هوتک په خزانه کښې وائی چه دخدای دوستان درحمان بابا شعرونه پېر لولی او خوښوی
او عام خلق فالونه پرې گوری حتی چه دښمنی هم دا کتاب پېر وائی، خدای تعالی دده په وینا
کښې هسی پرکت ایشی دی چه دهر خوږ من زده دارویه کا څومره چه درحمان بابا شعر ته

دغور په سترگه کتل شوی دی نو هغه شعر نه پورته یو مقام لری. په هغه مقام کښې بل څوک دده سره ددرېدو حق نه لری؛ هم دا وجه ده چه کم عام مقبولیت او شهرت په درحمان بابا په تعجب شوی دی؛ هغه دبل یو شاعر هم په تعجب شوی نه دی درحمان بابا دسوی دردمن زده آهو نه اوسوي ناری دموزونو الفاظو په قالب کښې دکاغذ په پانډو جمع شوی، او یو وژوکی دیوان ورته جوړ شوی دی. وائې چه دده اشعار لده څخه وروسته دده شاگردانو ټول کړی او مرتب کړی دی. درحمان بابا اشعار په عین ساده والی کښې ډېر مؤثر او خوندناک دی. اشعار یې عموماً عشقی، اخلاقی، او اجتماعی دي، دی د شاعری په فن کښې دیو مستقل مکتب خاوند دی، شعری نځانله طرز او خاص روش لری. د تصوف پاڅه افکار یې نځای په نځای څرگند کړی دی، دا اخلاقو په درس کښې هم لوی استاد او مصحح مرشد دی، هره معنی په ډېر بلوغه پیرایه کښې بیانوی نو لکه دده شعر په پښتو کښې اعجاز گڼل کېږي عشق دهر شی مبداء او د جهان د پیداوښت اساس گڼی.

دا جهان دی خدای له عشقه پیدا کړی
په تصوف کښې وائې زه دیار مینې په یار پسې شیدا کړم
داستقامت مثال شوی.

لکه و نه مستقیم په خپل مکان ییم
اوس درحمان بابا دالهامی شعر دایوه ټپی ولولی:

کو یا هر قدم په لوری دحرم زدی	که د لدار په د لدا ری زما قدم زدی
کوم کړیم په چا منت دخپل کرم زدی	نځای لری که بی منته یو سه را که
نه قارون چه په نځان اسم دحاتم زدی	مبعشوقه مشفقچه بویه مهراڼه
که داغونه می په زده باندي دغم زدی	خدای وما و ته گلمونه د جنت کړه
کوم یو مست دی چه قدم په لاری سم زدی	هیچ مانه دي څوک له مستو سترگو ته کا
گټه عشق به عرش کرسی باندي قدم زدی	و آسمان ته لاس د عقل نه رسیږی

له رواجه له رسومه بیرون چا کرم	زه داهسی دیوانه او مجنون چا کرم
لیونی دخپل ننگا په افسوس چا کرم	نه یو هېڅم چه دا چاری په ما څوک کا
دوب شهید غوندي په خاک و په خون چا کرم	کومې سترگې، کوم بازه، کوم غمزه دی
په فتنود تورو سترگو مفتون چا کرم	توان توفیق خود فتو را څخه نه و
په داهسی رنگت بون او مجزون چا کرم	رحمان هیچ له خپله نځانه خبر نه ووم

رحمان بابا په قام مهمند غور یا خیل دی دپلار نوم یې عبدالستار و په (۱۲۰۴۲هـ) کال د دېښو و په (بهادر کلی) کښې زیږیدلی، او بیا په (۱۱۱۸هـ) کښې وفات شوی دی، رحمان بابا اوس د پېښور په (هزار خانې) کښې مدفون او د خدای درحمت په ابدی غیږ کښې ویده دی راوړتی چه درحمان بابا دلور له خوا اولاده په بهادر کلی کښې اوسی، د پښتو درست شاعران رحمان بابا د پښتو شعر پېشوا گڼی، دی غیب اللسان او شعری معجز بولی لکه چه پیر محمد وائی:

که هوڅو وائی نازک شاعران شعر
ولی دوی گڼی معجز درحمان شعر
سوز گداز دمحببت یې مگر زیات و
چه سوزان یې هسی شان کړ بیان شعر

تر مصراع بی جار شه لار د مر غلر و به خه تاریخی آویخته کړ یکسان شعر
شمس الدین کا کرواڼي ؛

که څوک ونیسی په لاس میزان دشعر په عروض کا سمدجده بیان د شعر
و به نه رسی په شعر له زحماته که هر څو کوی هوس افغان د شعر
عبدالله معزون وایی ؛

د زحمان له شعره بوی د معجزی مخی مرید ژر کاندی له پیره بر ابره
یونس وایی ؛

له رحمانه فیض یاب عبدالرحمان شو چه له دې سزایه په نوی سرای مهمان شو
د پښتو شعر ټی هسی نامه یو وړه چه خبر ټی په اشعار ایران تو ران شه
پردی ډول درحمان بابا په الهامی شاعری دېر خلق گرو هېدلی ، اودده ستاینه ټی کړی ده
د دوهمی دوری پښتانه مؤرخین

په دې دوره کښي ټخني پښتانه مؤرخین هم شته چه چا به پښتو او چا په فارسی ټخني تاریخی
کتابونه لیکلي دی نو دلته مونږ غواړو چه په لنډه ډول ددوی بیان وکړو .

شیخ قاسم : دا عالم او عارف سړی د شیخ متی له علمی کورنۍ څخه دی ، پلار ټی شیخ قدم
اومور ټی (نیکمچخته) نومیده چه د پښتو شاعره وه . شیخ قاسم په (۹۵۶ هـ) کال د پېښور
په (بدنی) نومی ټخای کښي زیږیدلی دی . ده په پېښور او خواشاجایو کښي دېر اعتبار درلود ،
نوا کبر بادشاه لاهور ته وغوښت بیا هلته (جهانگیر) د (چنار گډه) په کلا کښي بندی کړ او
هوری په (۱۰۱۶ هـ) کال له دنیا تېر شو چه مزار ټی تراوسه مشهور دی . شیخ قاسم یو پښتون
مؤلف اومؤرخ دی یو تاریخی کتاب ټی د (تذکره الاولیاء افغان) په نامه لیکلی دی ، مگر دا
کتاب کم یافت دی او نه پیدا کیږي .

نعمت الله هروی : داسړی دخواجه حبیب الله زوی دی چه د هرات له پښتنو څخه و ؛ د ټی خزانې
په قول اصلا نور زی دی چه د (۱۰۰۰ هـ) په خوا و شا کښي ټی ژوند کاوه ده په (۱۰۲۰ هـ)
کال دخان جهان لودی په امر د پښتنو په حالاتو کښي یو تاریخ ولیکه چه نوم ټی تاریخ خان جهان
یا (مخزن الافغانی) و دا کتاب په فارسی دی او د پښتنو په تاریخ کښي یو خورامهم کتاب دی
دلودیانو اوسوریانو او نورو پښتنو پاچاهانو حالات پکښي مفصل راغلي دی . د دې کتاب
قلمی نسخی پیدا کیږي . او انګلیسی ترجمه ټی هم د پروفیسر ډورن له خوا په (۱۸۳۶ ع)
په لندن کښي خپره شوی ده ، د نعمت الله له دې تاریخی کتابه د پښتو په ادب کی هم ښه استفاده
کېدای سی .

هیت خان کاکړ : هیت خان هم یو پښتون مؤرخ اولیکونکی دی . د نعمت الله سره ټی
دهغه په تاریخ کښي مرسته کړی ده . هیت خان دخان جهان لودی د دربار یو عالم او ادیب سړی
او یو پښتون مؤرخ ګڼل کیږي .

شیخ عباس سروانی : دې سړی د (تاریخ شیرشاهی) په نامه د شیر شاه سوری اودده د کورنۍ
په حالاتو کښي یو کتاب لیکلی دی چه د دغی کورنۍ حالات پکښي له ابتدا څخه د شهزاده سلیم
تر مرګه پوری بیان شوی دی . ژبه ټی فارسی ده . نومعلومېږي چه شیخ عباس یو پښتون مؤرخ
او فاضل سړی و .

حاجي محمد عارف: داسې اصيل د قندهار و، يو خورام فضل تاريخ يې ليكلي دي لمړي ټوك يې (مظلم) او دوهم ټوك يې (مقطع) نومېږي. دې په هند كېني او سپېدېده بيا په (۹۸۵هـ) كېني هلمته ووزل شو. ده په خپل تاريخ كېني د هند د پاچاهانو او د پښتنو د پاچاهي احوال ليكلي دي. امام الدين: د شيخ كېرزي او د شيخ قاسم نيسي د شيخ كېرهم د دې كورنۍ يو مشهور سړي تېرشوي دي، امام الدين د (۱۰۲۰هـ) په اول كېني زېږېدلي دي او دخپلې كورنۍ دنور وخلقو پشان يو علمي او روحاني سړي و سر بېره پردې يو پښتون موزخ هم باله كېنې څكه په دې پښتنو پرخالا تو يې د (تاريخ افغاني) پړنامه يو تاريخ ليكلي دي.

كامران خان: په قام سدوزي دي، په (۱۰۳۸هـ) كال يې د قندهار په شهر صفا كېني يو كتاب و كېني چه نوم يې «كيد كامراني» وه. دا كتاب د محمد هوتك لاس ته ورغلي و او په پته خزانه كېني يې ځيني معلومات ورته اخستي دي. دا تاريخ د پښتو يوسياسي او ادبي تاريخ و، مگر اوس يې پته نشته.

حسين خان افغان: په پښتو او فارسي يې گډوډ په (۱۰۳۲هـ) د (تواريخ افغان) په نامه يو كتاب ليكلي دي. دا كتاب حافظ رحمت خان لېدلي و. (۱)

ابراهيم پښتني: د شيخ عباس سرواني تاريخ شيرشاهي يې بشپړ كړي او تمام كړي دي نو په دې لحاظ دي هم يو پښتون مورخ بولو.

ددې دورې ځيني عالمان او شاعران چه آثار يې نه دي پيدا شوي

مولانا عبدالوهاب: د لسمې پېړۍ له مشهورو عالمانو او قايدانو څخه دي وائي چه دي د سلطان محمود گډون ملگري و. سلطان محمود د (۱۰۰۰هـ) په حدودو كېني د اباسيند پر غاړو د پښتنو يو ملي مشر و. عبدالوهاب د شعر په (دواوه) كېني لوي شوي دي. د سلطان گډون له خوا خليفه او يو مشهور پيرو عالم و، ډېر مريدان يې لكه اخون چالاك او نور درلودل. اخون درويزه دده په حالاتو كېني ليكي (چه دي يو يوه پياوړي عالم او دخپلې زمانې يو پرهيزگار سړي) دي په پارسي عربي، پښتو هندي ژبو كېني تاليفات لري، كنز الدقايق يې په فقه كېني منظوم كړي دي مولانا عبدالوهاب د علم دخپرولو دپاره ډېر كوششونه كړي دي او يو لوي مجاهد هم و. قبر يې د پېشور (په اكبر پوره) كېني دي او په اخون پښو بابا ياديږي.

اخوند چالاك: د مولانا عبدالوهاب ملگري، مريد او پيغام خپك و. اخوند چالاك د صافو او شنوارو په مرسته د كوني په غربي دورو كېني د اسلام د اشاعت دپاره له كېنارو سره ډېر جنگونه او جهادونه كړي دي، ملامت په خپل كتاب (سلاوك النوات) كېني دده د غزاگانو پوره حال راوړي دي يو ځاي كېني وائي:

دازمون تر اخون همېش بهادر د دين دي چه له مخه يې تياره ټيټې رڼا ځي
 اخون چالاك يو مجاهد او عالم سړي و، اخون درويزه يې هم ذكر كړي دي، وائي چه دي د شاه جهان مغولي د لاسه مړ شوي دي او قبر يې په پېشور كېني دي (۲)

(۱) فهرست بلموهارت.

(۲) د شاغلې خوگياڼي مقاله د كابل په (۱۵۶) مجله كېني.

مولانا نورمحمد : داپښتون عالم هم دمولانا عبدالوهاب له پيروانو څخه دی، نوم مجاهد اوغازی سړی و، دده اصلی نوم محمدیونس، اودغه ئې لقبې نوم دی، خزینة الاصمعالیکي : چه دی دیوسف زو یونامي فاضل و، په پښتو کښي چه دیومشر دپاره کوم صفات پسکار دی هغه ټول په ده کښي موجودو په توره اوسنجا کښي بی مثله و، دمولانا عبدالوهاب په هدایت ئې داباسیند په کوهستان کښي داسلام اوعلم اشاعت کاوه، دغلته ئې دچالاک په ملګرتیا جهادونه کړي اولاسلام ئې خپور کړی دی دی دمولانا عبدالوهاب زوم هم مولانا نورمحمد د هندو کش په غاړو ادرو کښي هم دعلم دخپرولو په مقصد ګرځېدلی دی، وایي چه ده پښتو ژبي ته په تدریساتو کښي زیات اعتبار ورکړی و اودپښتو ژبي په خدمت کښي یې هم برخه اخستی وه دی په (۱۰۵۹هـ) کښي وفات شوی دی.

مولانا احمدشاه : دمولانا نورمحمد ورور اویو عالم سړی و. استوګنه یې په هند کښي وه پیرسباک، داخون چالاک ورور اودمولانا عبدالوهاب دسلسلې یو عالم اوفاضل سړی و محمد یوسف : داسړی په قام یو سفزي اویوشه عالم اوفاضل و عبدالرحمن بابا دده له شاگردانو څخه دی، چه له ده څخه یې دینی علوم لوستلي وو په خپله محمدیوسف د مولانا نورمحمد شاگرد او مرید دی (۱)

عبدالله : دروښانیانو معاصر دی، داخون درويزه په قول دملار کین الدین زوی او دپښتو ژبي شاعرو، مکرر دکلام نمونه یې نه ده پیدا شوی.

الله داد : داسړی قاسم علی افریدی د کریمداد اودرويزه سره یوځای دشا عرانو په ډله کښي ذکر کړی دی، نوا احتمال لری چه داخون درويزه په سلسله کښي داخل وی. میاداد : دی هم دپښتو یومشهور شاعر معلومېزې څکه چه ډېرو ورستو شاعرانو یاد کړی دی مګر دا به یقین نه ده ښکاره چه دی څوک و مرزا حنا د شاعرانو په ډله کښي داسی راوړی دی (بل اخون میاداد د عشق په میو مست و) د مطیع الله په قلمی دیو انکښي دیو غزل دپاسه چالیکلی دی چه داداخون میاداد د شعر عکس دی؟ له دې نه معلومېزې چه دغه لیکونکي دمیاداد اشعار لیدلي وو

مسری خان : ددې شاعر نوم ملا مست په خپل کتاب کښي داسی اخستی دی :

هغه شاعر مسری یې هم ورسره مرکړ - چه درست صافی یې غږ و ډېلو نو غالبه داده چه داشاعر، په قام صافی اود ملا مست هم معبر و، نور معلومات یې نشته

ددې دوری پښتانه پاچاهان

په دې دوره کښي دپښتنو مشهور پاچا شیرشا سوری دی، دده اصل نوم فریدخان او پلار یې حسن نومېده، شیرشاسوری په (۹۴۸هـ) کال مغولی همایون څخه پاچاهي واخسته او په هند کښي یو زبردست پاچا شو. دی یو عادل اومدبر پاچا و په رعیته مهربانه، اود عالمانو اوفاضلانو قدردان و ټولو پښتنو ته یې په یوشان کتل او ویل به یې «زما په دربار کښي دقبیلو ذکر مه کوی» ماته ټول پښتانه یودی (۲) له ده نه وروسته یې زوی اسلام شاه هم پاچاهي کړی ده، دشیرشاه په زمانه کښي پښتانه شاعران لکه شیخ عیسی او نور تیر

شوی دی بخینی پښتانه مؤرخین لکه شیخ عباس او نورهم په دغه وخت کښی وو په دې دوره کښی نورلوی پادشاهان نه دی تیر شوی، بلکه دا دوره عموماً دمغلو دیادشاهی په دوره یادېږي چه له بابر څخه شروع شوی او په محمدشاه کورگانی ختمه شوی ده، هو! بخینی واده امیران او مشران لکه روښان، احداد، عبدالقادر، سلطان ملخی توخی، اودغسی نور نحای په نحای تیر شوی دی مگر هغوی په لو پاچاهانو کښی نه حسابېږي.

ددې دورې ادب ته یوه عمومي کتنه

وایی چه دهری زمانی ادب دخپل وخت دخیالاتو او افکارو نماینده اوشکاره کونکی دی، رښتیا ده چه شاعر او یا لیکونکی هله ښه څه لیکلی شی چه دزمانی له واقعاتو څخه متأثر شی اودغسی ادب چه دزړه تاثر او احساسات ښکاره کړی رښتیا دی ادب دی دپښتو ادب په اوله دوره کښی په بل شان او بل صورت او په دوهمه دوره کښی یې بل رنگ پیدا کړی دی ددې ادبی تحول اوبدلون لوی سبب دزمانی دواقعاتو بدلېدنه ده دمغلو دیاجاهی دوره په پښتو ادب کښی یو څر گند تأثیر لری که څه هم دمغلو اصلی پاچاهی دچنگیز له وختو یعنی داوومی پېړۍ له ابتدا څخه نښتی ده مگر ادبی تأثیری دبابر له وخت یعنی دلسمی پېړۍ څخه راپه دې خوا وېر شوی دی بل دوهم سبب چه ددې دورې په ادب کښی ښکاره تأثیر لری هغه دسلام دپاک دین وسعت اود مذهبی افکارو غلبه ده له دې وخت څخه پخوا دپښتو ادب یو نحی دشعریه خوا کښی زیاته برخه لرله اود دنثر برخه یې کمزوری وه. دارنگه دموضوع په لحاظ هم شعر محدودیت درلود یوازی عشقی ترانی، بخینی مناجاتونه، جنگی سندرې او طبعی منظرو صفتونه پکښی موجود وو، چه دادرې ژبی دشعر لومړۍ برخه دی. دهغه وخت اشعار له پاکو او ساده احساساتو څخه پاک او آهنگونه او اوزان یې هم ملی او خوند وروو. له مادی احساس نه خالی اودمعنی په لحاظ لوړ ارمیتاز وو او په هره کلمه کښی یې لطافت، خوږ والی قوت او پاکوالی ښکاره ؤ لکه دپښت بابا مشهور مناجات مگر بیا کوم وخت چه له یوی خوا مذهبی افکارو عمومیت وموند یعنی داسلامی دین رڼا په هر نحای خیره شوه اوله بلې خوا دمغلو دغلبی او پاچاهی دوره راغله او په هر نحای کښی یو سیاسي اودینی بدلون پېښ شو نو پدې اعتبار په پښتو ادب یې هم اثر ولوید، په پښتو شعر کښی مذهبی افکار په زیاته اندازه را ننوتل چه ددې دوری اکثر کتابونه له دغه رنگه پاک دی، هر کله چه عربی دمسلماانو مذهبی اودینی ژبه وه او یو خاص مذهبی قدرتی درلود نو عربی بخینی مذهبی الفاظ او کلمات لکه تعویف، معرفت، سلوک، شریعت اوداسی نورهم په پښتو ادب کښی راداخل شول، او وروور دغه رنگ په پښتو کښی زیات شو. برته له دې څخه کوم بل مهم بدلون چه دپښتو په شعر کښی راغی هغه دا ؤ چه په دې دوره کښی عربی اوفاسی وزنونه هم دېر شول اودپښتو دملی خاصو اوزانو نحای یې ونیو. پدغه وخت کښی هر کلمه چه عربی ژبی دینی نفوذ اوفارسی دمغلو په وجه سیاسي نفوذ درلود نو پدې وجه یې دپښتو ادب هم دالفاظو او کلماتو له خوا او هم داوزانو له خوا دخپل تأثیر لاندی را ووست په دې دوره کښی په دې لحاظ چه دلیکلو ضرورت له هر حیثه زیات ؤ په پښتو ادب کښی دکمیت له خوا پوره تحول راغی یعنی دېر آثار او کتابونه ولیکل شول په نظم او نثر دواړو کښی ذخیرې زیاتې شوی اودپښتو ادب لمن او پشه شوه په دې زیاتوالي کښی دپیرروښان او اخون دروېزم مذهبی اختلافونه روځگرې هم پوره تأثیر لری څکه چه دوی به دخپلو افکار دخپرولو دپاره په خوله او قلم تبلیغ کاوه هم به یې خطابي او وعظونه کول او هم به یې کتابونه

او آثار لیکن منکر به دې دوره کښې د پېر دو کلمو استعمال څه قدر د پښتو د نظم او نثر اصلي خوږ والی او سلاست ته ضرر رساوه یعنې د کیفیت په لحاظ د پښتو ادب څه قدر ضرر من او نقصان من شو بل هر کله چې دې دوره کښې د مغلو جنگونه، ظلمونه، نا کرې دې زیاتې شوی، زړونه دردمن او په غم او درداخته شول، د جنگو او جنگونو لمن هرځای خوره شوه، پښتو دخپل نوم او ناموس د ساتنې دپاره توری ته لاس ورته کړ، د پېر دو مقابلی ته کلک ودرېدل او مدافعی ته تیار شول نو د دې ملي حرکت او خوځیدو په وجه په شعر او ادب کښې هم یو حرکت پیدا شو او رزمی او جنگی اشعار له پخوا څخه زیات میدان ته راووتل، پرته له حماسی اشعارو څخه چې دې دوره کښې اخلاقی اجتماعي، دیني او تصوفی اشعار هم له پخوا څخه زیات شوی او د پېر شوی دی. دې دورې ته مونږ د پښتو د نوی نهضت دور ویلی شو، په دې وخت کښې پښتو د علم او وسعت میدان ته راووته علمی ذخیره پوره شوه د تصوف او سلوک څخه د پښتو شعر زیاته برخه ومونده. د دې دورې د پښتو ادب په ژوندانه او سرمایه دار کولو کښې پیرروښان، اخون دروېزه، خوشحال خان خټک او ددوی کورنۍ لوی لاس او دېر حق لری، ددوی د کوشنیو په وجه دېر خلق د پښتو د کاروان سره ملگری شول او دلیک او تحزیر شعر او شاعری عمومي شوق پیدا شو هر طرف ته د پښتو ناولی پورته شوی او هر چا فلم په لاس واخست، پیرروښان د قافیه دار نثر یا د نیم مصنوعی نظم سبک راو ویست او دده په مکتب مشهور شو چې دېر وخلق و ئې پیروی وکړه حتی چې اخون دروېزه هم ددغه سبک پیرو باله شو، مگر خوشحال خان خټک په شعر او نثر کښې د یو ځانده مکتب او طرز جوړونکی و باله شو، ټولې کورنۍ ئې د پښتو په شعر او ادب کښې نوم وویست او په دې لار کښې ئې دېر خدمتونه وکړل دروښان او خوشحال خان کورنۍ تقریباً دوه سوه کاله د الی گو لې په میدان کښې په مړانه وچلېدی، پر دوی ظلمونو او بیگانه لاسونو هیڅکله ددوی د جوش اورونه مړه نه کړی شول، کله چې ددوی د مغلو والی په مقابل کښې د پښتو والی بیرغ جگ ولاړ وو، اکثر شاعران دیوه درد په اثر په یوه آواز لگیا شول چا دا درد په زړه کښې وساته او چا په شعر کښې ښکاره کړ حماسی اشعار زیات او د پښتو د شعر لمن نه هر ډول مضمونو څخه د که شوه درحمان بابا غونډې یو فقیرو او ملنګګ سړی هم ددې وخت د ظلم منظری ښودلو ته تیار شول که چه وایی :

په سبب د ظالمانو حاکمانو گور او اور او پیښور درې واده یودی
د خوشحال خان په شعر کښې خوداهنګامه پوره ګر مه ده، ولی دده خو ټول عمر د مغلو سره
په دغرو او جنگ جګړو تېر شوی دی مثلاً وایی :

زه غلیم د اورنګک زب یم	سریه غره په پیا بان
هنګامه ده لایه منځ کښې	د مغل او د افغان
پس له بنده دی داعزم	دخو شحال د خاطر جزم
یان نیولی مخ مکی ته	یا مغلو سره رزم

بل ځای کښې وایی :

ته په اصل پښتنه د کوهستان ئې داد ظلم خوی دې زده کړ له مغلو
په دې دوره کښې نثر ته هم توجه وشوه او نظم ادنښر دوامه اوږه پر اوږه پر مخ
ولاړل، دارنګه له عربی او فارسی څخه ترجمی هم شروع شوی او تاریخی کتابونو ته هم
دخلقو مخه شوه. ددې دوری په شاعری کښې درحمان بابا د شعر مکتب هم یو اور ادبی

مکتب دی چه پوره شهرت لری، او شعر ئی په روحانی او الهامی شعر یاد بڼی. ددی دورې دشر مشهور کتابونه دادی:

دیرونیان خیرالیمان- داخون درویره مخزن الاسلام- داخون قاسم فواید الشریعه-
دخوشحال خان هدایه- په ترجمه کښي یو د عبدالقادر گیلدسته او بل دخوشحال خان عیار
دانش دیني. د نظم کتابونه یدې وروسته ډول دی. د میرمن نیکبختی ارشاد الفقراء دملالک
بحرالیمان او نصیحت نامه- دار زانی دیوان- دمیرزاخان دیوان- د دولت خان دیوان-
دامیر تجوید- دملامست سلوک الغزات- دخالق دادشرایط واحکام ایمان- دیا بو جان
دیوان- دخوشحال خان دیوان- دآدم اودرخانی قصه- خسرو شیرین- دسکندر خان دیوان
اومهر و مشتری- دخواجه محمد دیوان- درحمان بابا دیوان او کښي نور- ددی دورې
تاریخی کتابونه دادی:

بستان الاولیاء- تحفه صالح- تذکرة الاولیاء افغان- مخزن افغانی- تاریخ افغانی- کلید
کامراتی- تاریخ شیرشاهی- مطلع اومطلع- توازیخ افغان اونور.

دریمه دوره له ۱۱۰۰ هـ ۱۶۸۲ ع څخه تر ۱۲۵۰ هـ ۱۸۳۰ ع پورې

دهوتکو او سدوزو زمانه

مونږ په هره دوره کښي لومړي د شاعرانو اولیکوالو بیان کوو، یاد ددې دورې پر شعر
اوادب اونورو شیانو یو عمومي نظر اچوو او بدي شان خپله تبصره جاري ساتو. نو په دې
اعتبار دادي اوس ددې دورې لیکوال، شاعران، مؤرخین، اوبه پښتو کښي ددوی آثار
او خدمتونه بیانول اوڅرگندول غواړو.

د دریمې دورې شاعران او لیکوال

عبدالحمید مومند: د دولسمې پېړۍ داولي برخي خورا مشهور نومالی ادیب او شاعردی
دی ښه ملاحم و او طالبانو ته به ئې تدریس کاوه.

حمید په مقام مومند اودیپشور (ماشوخیلو) د کلی و. د حمید د شاعرۍ او شهرت زمانه
(۱۱۳۰ هـ) حدود دی. دده ددی بیت څخه معلومېږي چه دمحمد شاه مغولي پاچاه معصرو:
چه دبله کلیو ددرگاه گدایي مومی هی توبه دمحمد شاه له سلطنته

حمید په پښتو شعر کښي دیو لومړ مقام څښتن دی، د ناز کښیالی او مضمون آفرینی
استاذ باله کېږي. داستعاراتو، تشبیهاو اودبي تلازماتو په بیان کښي هم پوره اقتدار
لری اودخیال ذره بین ئې ډېر تیز او قوی دی حمید په پښتو کښي درحمان بابا او خوشحال خان
په صف کښي ددرېدو حق لری، یعنی دپښتو د شعر استاذ او دیونوی سبک اوطرز مؤسس بلل
کېږي. وایي چه دحمید د شعر سبک د فارسي د سبک خواته نژدې دی نو په دی اعتبار دپښتو
د شعر کره کوو نکی ده ته دپښتو بیدل وایي.

حمید په ابتکار او مضمون آفرینی کښي لوی لاس لری، دده شاعری داستاذۍ او آزاد
تخیل شاعری ده، حمید که څه هم په عام شهرت او عام مقبولیت کښي درحمان بابا ته نه رسېږي،
مدراد ادبی شهرت ئې تر هغه زیات ښکاري.

دیشته وروستنی شاعران حمید ته دمو شگاف لقب ور کوی لکه چه وایی :

بل حمید مو شگاف دخيال په شعر څه به وایم ناسفته در ئې پیل (مرزا حنان)
پس له دویبه مو شگاف عبدالحمید دی چه ئې ووی شه نازک ننگه دان شعر (پیر محمد)
دحمید مو شگاف وخیال ته هوش کړه گوڼدی شي دده په شعر تېز نظر

(عبدالله حمزون)

قاضی میراحمد شاه رضوانی ورته د آسمان دستور ویونکی وایی . بیلو مشهور
مستشرق انگریز وایی «چه حمید دتوصیف ودرحسبات لری ، اود کلام په پوڅو کښی دپښتو
سعدی دی»

دحمید بابا اشعار که هم دخيال پروری دبستان ته منسوب دی ، مگر ادبی صداقت
او شعری حقیقت ئې په لوړه اندازه په اشعارو کښی لیدل کېږی لکه چه وایی :

چه ریښی می ئې صرفی دزدگی ولی کېږی وروځی دی دیار که لوره دی دا
دائې شاخ له گل سره په تلوار پر بکر که له زده سره می تر کولې مون و کښ
دازما له غمه شین زده پکښی خیال دتار دښو هسی رنگ زب و زینت کا لکه می په شنه پیاله کښی

دحمید مکتب په پښتو کښی دسوز و کداز مکتب دی . دزده سوی خوږ در داوسوی ناری
ورسره هروخت ملگری وی . داوچه ده چه دحمید دزده ددفتر لومړی پاڼه دسوز او گداز په
غوښتنه شروع کېږی اوایی :

الهی د محبت سوز و کداز را په دا اور کښی دستي سمندر ساز را

په بل لځای کښی ددومره سوز غوښتنه کوی چه لکه دپټه گک په یو ساعت کښی سره لمبه شي :
چه دی نوم په غوږو واورم سره لمبه شم هومره سوز را کښی پیدا کړی زمار په

دحمید په دی استادانه مکتب کښی ډېر زبردست شاعران داخل شوی او پالل شوی دی
اولحان دده شاگردان او پیروان کښی لکه مرزا حنان ، قلندر ، عبدالله اونور .
مرزا حنان وایی :

دحمید دخوش نظمی په زراعت کښی دا حنان یې دی دشعر خوشه چین

حمید په شعر او شاعری کښی لځانته لاره لری ، دده په عقیده شعر مو شگافۍ او ذره
سنجی ده ، اودامقام دومره جگک بولی چه هر څوک ورته نشی ختلی لکه چه وایی :

ته دی کار دهرنا امله بوالهوس چه قدم زد دی ددې ناوې په جوس (۱)

څو دوینو د دریاب مرجو نه نشی مشرف به ددې درپه ر نه نشی

حمید په پښتو کښی دسوزنا کو اشعارو خاوند دی ، دده اشعار دده دسوی زده آواز
اددردمن زده چغې دی ، چه دده دزده په ویشو رنگ اولرلی دشعر په بڼایسته لباس کښی
میدان ته راوتلی دی لکه چه وایی :

شعر نه دی داخوناب دزخمی زده دی یا وتلی دستي دم له خولی دمړه دی

یا نغمه دنیم بسمل مرغه دخولې ده یا مخنون ته معنی ښکلی لیلی ده

یا دویو اباسمند وهلی موج دی یا له ښاره دحیرت وتلی فوج دی

لکن دحمید په کلام کښې د خوشحال اورحمان هوندي روانی اوساد گي نه لیدل کیږي،
 لڅکه چه دده دتخیل لوړوالی څه قدر دده په کلام کښې سختی او پیچیده گي پیدا کړی ده،
 دده دیوان زیاتره عشقی او تصوفی دی، اولحنی اخلاقی او اجتماعی اشعار هم لری لڅکه چه وایی
 که څوک نه پتوی سترگی په حرامو شی په پښو کښې هوندي پریږدی په
 بل لحای ددرس اومکت په باب وایی :

ونيو مشه هغه زويه په خواپورې
 په غوځل کښې باری خړاو کچر شه دی
 په زړه مېر په خوله قهر زوی ته بویه
 حمید لحن درښتینی عشق خاوند بولی :

د حمید رښتینی عشقه

پیا په همدې اساس دمنی هنگامه له حسن څخه زیاته گڼی نو وایی :

هنگامه دمنی زیاته ده له حسنه
 دمجنون ددرگداشه لیلی مشه
 د عشق لیونی دده په نزد دپړلوړ مقام لری، نو ددوی دتخیرونو په شرنگهار کښې څومره خوند وینی
 یادشکلیدو دیاولیو شرنگهاردی

دحمید آثار : دحمید آثار چه مونږ ته معلوم دی، یو دده دیوان دی چه په ادبی جرگو
 کښې دحمید په «درومر جان» یادینږی، بل اثر یې د«شاگداقصه» ده، اوبل اثر یې دفارسی
 «نیرنگ عشق» پښتو ترجمه ده، دادواړه کتابونه یې په پښتو مشنوی ترجمه کړی دی
 او دخپلی طبیعی زور او اقتدار یې پکښې ښه څرگند کړی دی، نو لڅکه وایی :

ما چه ویل دادر یې باریکی غوړو ورکړې یوله بل مبارکی

دحمید ژوند تر (۱۳۳۷هـ) پوری څرگنددی لڅکه چه په دغه وخت کښې دشاگداقصه

ترجمه کړې ده، مسټر زاوړتی دده د وفات وخت (۱۷۳۲ع - ۱۱۴۵هـ) ښودلی دی،
 اوس دده دیوان څخه دادوه پتی ولولې :

عشق

آهو چشمو چه پي زړه په افسون وکښ
 انتظار یې د نرگس گونه کړه زیړه
 دایې شاخ له گل سره په تلوار پریکړ
 پېړوده صبح دم بولی وگری
 چه یې وکښ خښ تو بری دیار له لاسه
 دایه اور باندي زړه کیاب خپړی
 و آسمان ته به د عقل ستنې کېږدی

هغو سر له و دانی په هامون وکښ
 سروی سر پسی له باغه بیرون وکښ
 که له زړه سزمی تر کولې مون وکښ
 دغه آه زما له غمه گردون وکښ
 ساده دل دامید زری زرغون وکښ
 که فریا دیار له غمه مجزون وکښ
 که حمید دغم له سره زنګون وکښ

نصیحت

لحن ته ښه وایی ښه نکرې
 له ورښو غنم غواړی
 حق پښی ته لکه سوییږه
 هغه څه وایی دا څه کړې
 ښه به هله شی که ښه خپړې
 غټی سترگی لحن ویده کړه

کړې خار په هغه لار کښې چه په هره سايږې تله کړې
هغه دم پټه تار نهاشي چه دبل په کور تياره کړې
نه دې شرم شي نه هيڅ که هر خود نه کړو کړه کړې
دايو لځان دنفس دياره کله سبې کله ليوه کړې
په بد خوی به دچا څه کړې په خپل لځان به شندی وکړې
خود په خود لوييزی کوهی ته له حميده څه ما نه کړې

محمد یونس : دپښتو ژبې يو غوره شاعر اودرحمان بابا شاگردو ، په شعر کښې يې درخمان بابا داشعارو پشان جوش اورواني ليدل کېږي ، محمد یونس په قام موسی خټل دی ، دی په (خېبر) کښې اوسېده ، اوپه (۱۳۰۱ هـ) کښې يوديرش کلن زلمی ووايي (۱) چه دی يومېلمه دوست سړی و ، اودشاعرانو او عالمانو قدرت او عزت به يې کناوه ، یونس دپښتو اشعارو يو مکمل ديوان لري (۲) يادری هېوز انگريز په خپل کتاب « کليد افغانی » کښې دده له اشعارو څخه څه انتخاب کړی دی .
یونس يو عالم اوپوه سړی و او په عربي علومو کښې يې مهارت درلود . دیونس اشعار ښه بديعي صنعتونه لري لکه دا :

توری زلفی ، شنه خالونه ، سره رخسار شنه توتیان دی ، سره گلونه ، تور ښامار
په يو خال چه يوه لس شي عجب نه دی که په دوه خاله شمېر شي لس په ضد
دده په شعر کښې ځينې پښتني احساسات هم شته لکه چه وايي :
دميدان په ورځ چه تېښته کاله جنگه ياتی هيڅ نشي باقي له نام و ننگه
له ميدان تېښته کار دی دزنانو مرد به نه تېښتي له غشي له تفنگه
چه دتورو په بريښنايې وار خطا شي موري مه وای په هغه غولا ټي لنگه
په اجتماعي خوا کښې يې دابيت يو قيمتي بيت دی :

کم همت چه جمعيت دخطر بيا موند نوري غم دورور عزيز په پريشانۍ څه
عيسى اخونزاده : دقندهار د کاکړو له پښې څخه يو مشهور عالم او اديب سړی و
مرزا حنان دده اشعار دآفرين وړ بولي لکه چه وايي :

دعيسى اخو بزاده شعر که واوړي آفرين به باندی وایي تل تر تل
وايي (۳) چه دده داشعارو يو کامل ديوان درلود . دده دژوند زمانه په يقين معلومه نه ده ، مگر غالباً ددولسمې پېړۍ شاعر گڼل کېږي . دابيت دده دی :

وير دمينی می تاخون به زړه گي کېښود نه می وښی نې زده بی و او يلا څوک
مسعود : دعبده الله زوی دی ، په پښتو کښې لیکونکی اوشاعرو . دده يواډی اثر د (آدم خان او در خو قصه) ده ، چه په پښتو نثري په حقیقي ډول لیکلی ده ، په دی قصه کښې يې لځای

(۱) پټه خزانه (۲) دیونس دديوان يوه ښکلې فلمی نسخه چه په (۱۱۷۶ هـ) کال ليکل شوی ده ، ددارالتجريب شاهي په کتابخانه کښې شته ،
(۳) پښتانه شعر اول ټوک .

به نحای خیل اشعار هم را وزی دی. دمسعود در ژوندانه وخت شبه معلوم نه دی مگر دا بنکاره ده
چه د آدم خان تروخت (۱۰۰۰هـ) شخه وروسته و. غالبه داده چه دولسمی پیری. داوای برخی
شاعر دی. مشعور به خیل هم لکه چه دمنی به اور سوی او جلیل و، نو لککه بی شبه عاشقانه جذبات
بیان کری دی. ددرخانی به باره کیتی وایی :

چه سینه بی د آدم په اور کیماب شوه
د حجاب میرمن درخانه بی حجاب شوه
چه آدم در باب غوزور باندی تاو کر
وچی شونلای په نغمه لکه رباب شوه
د آدم شرابو هسی مستی و ر کره
خلقه بی و نظر و ته سراب شوه

درازخان موسی زی : (۱) داسری دپشتوله پخوانو شاعرانو شخه دی، مگر در ژوندانه
زمانه بی پوره نه ده معلومه ، او اشعار بی هم پیر نه دی لیدل شوی. دایت بی ولولی .

یوسف رویه غیر مویه ملک خویه
په کشته له مار تنخ واخله طبیعیه
قلندر : په قام ایریدی دی چه دباری او چرود درود په غاړو اوسپده، قلندر دحمید بابا
هم زمانه اودده دادی ملتب شاگر دو، لکه چه وایی :

فضل د سبجان په قلندر دشعر وشو
داو اژه سبب فعیج بلیغ و دما شو (۲)

قلندر په پښتو کښی پور وکی دیوان لری (۳) چه درست دده دسویو آهوانو او پیر سوزو
نغمو شخه ځکه دی . هغه سوز او گداز چه دحمید بابا به شاعری کښی لیدل کښی، هغه دقلندر
دشاعری او ژوند روح دی . دی عشق او مینه خیل سلیک کښی اویه دی لار کښی له هر چانه
وړاندی دی دقلندر له اشعارو شخه معلوم کښی چه (میرا) ئی معشوق او یایی پیرو .

دقلندر او میرا د عشق په باب کښی یوه قصه هم مشهوره ده چه دی دوو مینو د عشق حالات
پکښی بیان کښی. دا قصه پوره سوزنا که اوله ارمانه ځکه ده دقلندر قول عمر په پیلتون کښی
تېر شوی دی هغه ناری بی چه په دغه وخت کښی کړی دی، پیری دردناکی او ژړونکی دی قلندر
یو طبیعو شاعر دی. حقیقتا له یا کو عشقی اجساماتو شخه ترجمانی کوی. دقلندر وینا دده
رشتیانی مینی خوزه کړی ده. داپوڅو بیتونه بی ولولی :

نشو څو ساتلی سره بخړی په گریوان کښی
ومی سوه به آه سره دصبر در ممتد و نه
که اور دی اور دی پیلتون خواوردی
زه قلندر یم پکښی می کور دی
داور په شو ننگ به د چار ضا شی
رضا می نه ده را با ندی زور دی

وایی چه قلندر په (سوات) کښی وفات شوی دی ، او هلته پریوه غونډی شیخ دی. مگر
دوفات تاریخ بی معلوم نه دی. دقلندر او میرا دمنی قصه په ادیانو کښی هم مشهوره ده لکه
دلپخان خټک چه وایی :

قلندر سوات ته شړی له ارته هنده
خومره پیر شوی د میرا دحسن ناز نه

غلام محمد: دشرین خان زوی اویه قام گیسگیانی و چه، دپشور په (دواوه) کښی اوسپده
دی ددولسمی پیری. داو لو وختو شاعر دی. په پښتو ئی لحنی کتابونه لکه جنگنامه اود «الضحی
منظوم تفسیر» لیکلی دی. دازنگ (معراجنامه) ئی هم له فارسی شخه په (۱۱۱۵هـ) کال
په پښتو نظم ترجمه کړی ده اشعار ئی ساده او عموما دمنوی په ډول دی. په اول جلد پښتانه شعرا

(۱) پښتانه شعرا اول ټوک .

(۲) ماشوخیل دحمید کلمی دی .

(۳) یوه قیمتی نسخه بی مادشاغلی عبدالواحد خان سره لیدا ده.

کښې ئې د کلام نمونه راغلېده: (١)

بای خان: د (١١٠٠هـ) دوختو یو پښتون شاعردی. راور ئې انگړنیز لیکي:

«چه دی د بشرو، اود مولانا جامی لیلی او مجنون ئې په پښتو نظم ادولې دی» دا کتاب اوس نه پیدا کیږي مدرغه مستشرق ئې د یو بیت دخپل گرامر په مقدمه کښې راوړی دی:

له دې خپلې بدې برخې - چاته ژدم په جاداد کړم

حمید گل: درخمان بابا خوری دی، پېښور ته نژدې په (بلوسی) کښې اوسېده.

دده د ژوندانه زمانه د (١١٠٠هـ) څخه راوړوسته ټاکلای شو. حمید گل یو ملي شاعر دی،

په ملي لهجه ئې ښې بدلې ویلې دي. دیوان ئې را نه معلوم نه دی. له یوې بدلې څخه ئې دا یو بندولولی:

یا ټپک ستا پر جبین دی

یا جام د چین ما چین دی

یا عطش د گلابو

یا تو ری د فولادو

یا کیف دی د شرابو

یا هجر ستخرین دی

یا تبه یا و یا ده

نو غالبه داده. چه همدا غلام محمد به یادوی.

فیاض: دی دهند د مغولی حکومت په دوره کښې تېرشوی دی، وایی چه یو گرز ند کړی وو،

او ښه ساز به ئې هم کاوه. ده د (بهرام او گل اندامی قصه) په پښتو نظم کړی ده. د اقصه لمانځه هم چاپ شوی ده، او یادری هیوزبه (گلید افغانې) کښې هم نشر کړې ده. د فیاض له شعره

معلومه ښی چې ده د خوږی اور وانی طبعی څښتن وو، په دې دوره کښې دی لومړی سړی دی چه د داستان او منظومو افسانو سلسله ئې نیولې ده. دغه قصه ئې د قصیدو پر ډول ویلې ده، چه یو څو بیتونه ئې دادی:

بیائی دا خبری منځ ته واچو اې

په گروان باندی ئې اوشی بهېدلی

چه دې زلفی به سیمین مخ دی غوړ بدلی

چه دې پر بکری د بهرام دزدگی ولی

دی جواب غواړی له تانه د چین گلمی

د بهرام خبری کل دی ماملی

یو ساعت سره خوشحاله خند بدلې

سر آسماوې گل اندامی بهرام سوزی

شبه او ورځ ئې همی فرق در پسی زورشو

د تمویر په یو نظر په تاسمین شو

بهرام داوې ته غوړ کپده گل اندامی

گل اندامی وې ته یلارزما قبول کړه

د بهرام او گل اندامی د واده جوړېدونې وروسته:

دغه پښه د بهرام واده ئې جوړ کړ

گل اندام ئې کړه داخله په حرم کښې

چه پړوان ئې به سرو شونډو باندې سور کړ

څلوېښت ورځې ئې واده کاوه یارانو

بیائی نیت دتلو دروم وکړ فیاضه

رنگارنگ جوړی زرینې د رغېدلی

د سرو ټپک ئې په جبین شغلې وهلی

خلقی ئې بې گنا هه قتلو لږې

هم بېشانه تو پخوانی به خلاصیدلی

د بهرام لیکری کل سنا بلدلی

(١) حمید وایی چه مېد شاه گدا قصه د آخوند زاده غلام محمد په باعثیا په پښتو کړی ده،

نو غالبه داده چه همدا غلام محمد به یادوی.

دهوتکو د کورنی او ددوی ددلبار شاعران

شاه حسین : د حاجی میرویس خان زوی دی ، په (۱۱۱۴هـ) کال د کلات په (سیوری) کښې

زېږېدلی دی . عربی علوم یې د ملایار محمد هوتک څخه ويلي دي .

شاحسین یو علم پالونکی او پښتو روزونکی پاچا وو ، په عربي المان او شاعران به یې په ذریعې کښې موجود وو او ددوی پالنه او روزنه به یې کوله . دی د پښتو شاعر او ادیب وو او په فارسي کښې به یې هم اشعار ويل . محمد هوتک به (پته خزان) کښې لیکلي دي .

چه شاه حسین دښی وینا خاوند او د پښتنو د شعر دېر شوق من دی ، او یو دیوان یې مرتب شوی دی د شاه حسین دیوه بدله له پته خزانې څخه را نقل کوو :

بيلتانه دې دغو په چپاو چور کړم
په نيازو کښې دهجران يې له دور کړم
د فراق پړی مې پر پوت و مړی ته

شاه حسین هوتک

په جهان کښې يې زسوالکه منصور کړم
په وصال دې هم ناستادیمه دلبړي
دبانو غشی مې وخوړه په جگر کښې
خلق یاد زما ، د عشق په لیونو کا
شاه حسین په ملی لهجه او طرز هم ځینې بدلي ويلي دي . دیوې بدلي سر یې چه په «بشمتا نه شعرا» کښې راغلی ده ، دادی :

نن دې اور بل په سمین تندي باندې راخور کړ
داؤدخان : د قادر خان زوی دی ، د قندرهاریه (کوکران) کښې يې استوگنه کوله . دی د حاجی میرویس خان سره د وطن د آزادی په جگړو کښې ملگری او دهغه سپه سالار وو . داؤد خان ځای په ځای دیر گرزېدلی وو ، اوله هر ځای څخه یې د پښتنو شاعرانو احوال راغونډ کړي وو ، دا ذوق یې تر هر څه زیات د قدر وړ دی . دی یو عالم او پوه سړی وو ، ښه طبعه یې لرله او کله کله به یې اشعار ويل ، د یوه رباعي یې ولولی :

چه دچپا په زړه کښې اور د مینې بل شی
اور د مینې کله مړی د زړه له مینې
په اور بل یې لمی گڼی حال یې بل شی
داو ربل مینه کته تل د زړه په تل شی

داؤدخان بیا په (۱۱۳۶هـ) کال وفات او په کو کران کښې ښخ شو .

بابو جان بابی : د کریم خان زوی دی ، چه په (التغر) کښې اوسېده . دی هم د حاجی میرویس له ملگرو او کاردارانو څخه وو ، او دده سره د قندهار د آزادۍ په جگړو کښې شریک وو ، دامپره عسکر د پښتو شاعر هم دی . په (۱۱۲۹هـ) کال ېې د (شها او گلان) قصه د قصص العاشقین په نامه په پښتو مشنوی نظم کړه چه یو څو بیتونه ېې دادی :

عشق

عشق یو هسی تور پالی دی چه په هر لځای ېې بری دی
د عشق اور هسی سوزان دی چه سو لځلی ېې جهان دی
زړه ېې عشقه کله زړه دی چه ېې عشقه زړه دمړه دی

ملا ییر محمد هوتک : د ملا سرور آخوند زوی او د حاجی میرویس ملگری وو ، چه بیا د شاه محمود سره (اصفهان) ته ولاړ ، او هلته په «پرافغان» مشهور شو . دده دوه کتابونه لیکل دي ، یو (افضل الطرایق) دا خلاصه په علم کښې ، او بل (القرايض فی ردالروافض) دی . محمد هوتک په ټټه خزانه کښې ، له «افضل الطرایق» څخه یو منظوم حکایت را نقل کړی دی

چه یو څو بیتونه ېې دادی :

شیخ متی چه خلیلی وو دی له آره لوی ولی وو
یوه ورځ روان په لار وو لوی خښتن په استغفار وو
په دې لار دې تمیزی کتنی لاری مخکې وې پزې ټټی
دیر ی شپې راغی رویدار چه ئې صافه کړ له لار
یو دهقان به آبیاری کړه شپه په شپه به ېې خواری کړه
ده به لید په توره شپه شیخ متی به زیار اخته
له را ختمه به بیزار وو ټوله شپه به هم بیدار وو
یوه شپه را تیر ملیار شو شیخ متی ته په گفتار شو
ای د خدای رویداره څه کړی دومره زور زحمت پرڅه کړی
ته بیا دار ئې دولیان وو ته قدومه د صالجانو
په شپو شپو ئې ته په خواب په زحمت په اضطراب
پاکوی د لاری گټی په دې خاورو څه دی گټی؟
داسی ووی شیخ متی د مولای په عشق پیټی
چه خدمت د خلیق الله یو گړی په یوه سلا
تر هر څه به تر دی وروړه زده کړه دا خبره گوزره

ملايار محمد هوتك: يو لوی عالم دينيتو اديب، اود شاه حسين پاچا استادوو، محمد هوتك وايي: چه شاه حسين به چه اشعار جوړ كړل نو استاد العلماء ملايار محمد ته به يې ولوستل، چه دی يې صحيح او كړه كړی. ملايار محمد به فقه كشي د «مسائل ارگان خمس» په نامه يو كتاب ليكلي دی.

سيدال خان ناصر: په قام باړی زی ناصردی. پلار يې ابدال خان نومیده، چه د «وازی خوا» په (ډبله) كشي اوسیده. سيدال خان لومړی د حاجی میرویس او بیا د شاه محمود ملكري او سیمه سالارو د قندهار د آزادی په جگړو كشي يې سې توری وهلی دی، او په یو لو جنگو نو كشي فاتح او غالب و. په خزانة ليكي چه دی يو عالم اديب اود پښتو ژبی شاعر دی هغه وخت چه په جنگو كشي مصروف نه و نو اشعاري ويل او عشقی سندرې يې كښلي دا خو بيتونه دده دد لي دی:

يار ماله هسي گران شو راتېر تر ټول جهان شو
نور نه وښم په سترگو جهان ټول راته جانان شو
دوي زلفی دی او زدی كړی پر مخ دي راخپري كړی

سړي اشري دي پرتمدی باندي سپري كړي گرزي په باغ كشي په گلو نو كشي نغري كړي
په اور دي و سوم ياره راته اور تازه بوستان شو
شېنم پر گلو ښكاري زما وښكي داری داری

خوناب غي ستالغنه زما په مخكي لاری لاری تمامه شيه كړم تېره په ژده په ناری ناری
ښكاره شوه چه مجنون يم ليو توب می اوس عيان شو
مين په او يو غر و غي سرتور په نيمو شپو غي

ووزی له وطنه وطن پرېن دی په چولو غي فر ياد و ناری و کما په نارو په غلبو غي
وصال يې نصيب نشو گوره زده ډك په ارمان شو
بوستان ښكلي زيادی رنگين په اوشكو زمادی

د زده پرهار گنگون دی چه بلبل به تماشادی به مينه می زده وچاود ته وايي په خندادی
نملی دي پېلتون يم زه سيدال دامی بيان شو

وايي چه د سيدال خان قبر د كهدامن په (شكر دره) كشي دی، او اولاده يې اوس هم د غلته شته.

ملانور محمد غلجي: پلار يې ملايار محمد نومیده. محمد هوتك ليكي: «چه دی به عمر پوخ سړی يعنی اتيا كلان دی. د پنځه كاله په قند ها ر كشي د حاجی ميرخان د كچنو پخو نو استادو بيا په (پنجواڼی) كشي اوسیده، او هلته يې د شرعی علومو تدريس كاوه» ده د شاه حسين په نامه يو كتاب ليكلي دی چه نافع المسلمين (۱) نومېږي. دا كتاب يې داخون درويزه پر مېك يعنی قافيه دار نشر كښلی دی. مطالب يې ټول ديني دی. تخنيكي كامل نظمونه هم لری لکه دا:

یه هر وقت له مسلمانانو دلداری کړه
هم پر خپل صورت وژاړه هم زاری کړه
یه دریمه شپه کښې دېره بیداری کړه
داخپل لځان لکه حباب ترې بیزاری کړه

ملا محمد یونس توخی : د شاه حسین ددربار یومدرس عالم و خلقوته به یی تدریس کاوه

یه پښتو کښې یی د «جامع فرایض» په نامه یو کتاب تالیف کړی دی .

ملا زعفران ترکی : د شاه حسین ددربار یومشر اولوی فاضل او عالم و محمد هوتک

وايي چه دی به حکمت ، طب اور یاغی کښې استاد دی . به طب کښې یی «گلدسته زعفرانی»
نومی کتاب جوړ کړی دی . دده یوه ټوټه شعر په (پټه خزانه) کښې شته ، چه د شاه حسین په
حضور یی د زوب او د شال د فتحی په زیری کښې ووايه ، او هغه بیا زعفرانی شال ورکه
هغه قطعه داده :

د حسین بادشاه د بخت ننداره گوری
چه دازیږی یی راوړی دی حضور ته
چه یی فتح به لیکرو زوب و شغل کا
نوزعفران انعام په سر زعفرانی شال کا

محمد گل مسعود : په قام مسعود دی او په پېښور کښې اوسیده ، پټه خزانه لیکي چه دی

یو یوڅ شاعر و او هر کله به یی بدلی ویلی ، دابدله یی په پټه خزانه کښې راغلی ده :

چه می جانان په نیمه شپه کښې رانه بیل شو
چه رانه لارې ، نو دی غم را سره مل شو
اور را بانندی بل شو
اور را بانندی بل شو

شکلی الی له مانه لاری زه نسکور یمه
د بیلتانته سوراډ کښې وړک مرض می جل شو
سوی به اور یمه
اور را بانندی بل شو

رېدی بنائست در پوری اور کازه دې سکور کړمه
داسپی ر قیب دستا په وړ د مینې غل شو
وریت دی به اور کړمه
اور را بانندی بل شو

راشه دخدای دیاره غور کړه محمد گل ژاړی
دا ستا د عشق په وا ویلا کښې لکه تل شو
تا ته تل تل ژاړی
اور را بانندی بل شو

ملا محمد صدیق یویلی : دیار محمد زوی اود (ارغسان) اوسیدونکی و محمد هوتک

وايي «چه یو عشقی لځوان دی ، او زده یی له لاسه ایستلی ، پخپل محبوب پسې ژاړی دردمن
زده لری . د مینې به اور سوی دی ، سوز ناکی بدلی اولی . کله چه د دردمندا نو په دله کښې
کښې مجلس ژروی ، او غمجن زړونه پخپلو نارو غلبو سوځی .

زمانه دده پر لځوانی افسوسونه کا او عشق یی جنون ته رسېدلی دی بالبداهه اشعار

وايي او د زړه د درد سوده په کوی : دابدله یی ولولۍ :

لکه بلبل چه بی له گله بل ارمان نه لری
هسی بی یاره بله هیله عاشقان نه لری

چه ژړا کاندې بی له یاره بل مطلب نه لرم
بی یاره نورڅه نه غواړمه نور مطلب نه لرم
چه هسی سور یمه په ویډو بل سبب نه لرم
چه څوک مین شی بی له یاره بل ارمان نه لرم

تر ناچه لځان قربانومه ای نیاز منه یاره
تل دی غمونه گلمومه ای نیاز منه یاره

له شرکو اوسنی تو یومه ای نیاز منه یاره زړه می بی تا په یو ساعت دمه او توان نلری
که ته می وژنی که پر یزیدی اختیار خو تالره دی غم دې پیدا نه دی بل چا لره خاص ما لره دی
زړه له راغلی دی مېلمه سبا بېگانه لره دی دزړه له کوره څخه تگ په هیڅ یوشان نلری

❁ ❁ ❁

الله یار افریدی : دکا کرستان په (یوزی) نومی خای کښې اوسیده. دپښتو ژبی شاعر و

اود شعر دیوان یې درلود . محمد هوتک وایي چه کلام یې دشا توپه شان خوژدی ، یو غزل
یې په پټه خزانه کښې راغلی دی یو بیت یې دادی :

اوردی دمینی ما ته بل کر سینه وریت دی کر مه ستاد وصال په او یو سوړسوی لځگر به نشم
محمد عادل پښخ : یو عالم او پرهیز گار سړی و په (شور اوک) کښې یې استوگنه درلوده :

ده د «محاسن الصلواة» په نامه یو کتاب نظم کړی دی . دمحمد عادل پلار محمد فاضل هم یو
یوه سړی و چه د «روضه ربانی» مؤلف دی . دمحمد عادل یو دوه بیته دادی :

هغه خلق عاصیان دی چه په فرض کښې کېالان دی

علم فرض پر هر سړی دی چه فرض نه کاځه کسان دی

ریږدی خان مهمند : دغیاث خان زوی دی چه د شاه حسین په دربار کښې یو مخور او

معزز سړی و. محمد هوتک وایي چه ریږدی خان د بلاغت علوم لوستی دی او اشعار یې خواږه
دی. ریږدی خان په (۱۱۳۶ هـ) کال د شاه محمود سره (اصفهان) ته ولاړ ، چه وایس راغی نو
دمیرویس خان له وخته یې د شاه محمود ترجگو پوری ټول واقعات په څلور زره بیته مشغولی
نظم کړل او نوم یې بری «محمود نامه» کښود، وایي چه شاه حسین پدی کتاب زرطلاوی ورو بښلی.

ریږدی خان دغز او او رباعی گانو یو دیوان هم درلود . دمحمود نامی یو خوږ باب په
«پټه خزانه» کښې ساتل شوی دی . چه دلته ترې یو څه شعرونه رااخلو ، دا هغه برخه ده چه
حاجی میرویس درسول الله (صلعم) په روضه کښې دخپل قوم ددادخواهی سوال کاوه او هغه
مبارک ته یې دخپل قوم دظلمونو حال بیان و .

ولاړی دښی یی په یشر ب کا فریاد

ستا بر امت راغی دظلم دو ران

پښتون خوستا په نامه لځان کړه فدا

وژ غوری دوی ته دظالم له لاسه

ستا په نامه دی کلامه گوږ په پښتون

مرگ و ژو ندون مود اسلام دیاره

مه موکړې هر خیرا لوری رسوله

اوشکی می خاڅی پر در باریم ولاړ

یو وار نظر وکړه په موږ چه شو وړ

که ستا نظر نه وی خراب شو پښتون

رسول دخدای ته چه شو قوم برباد

و اوره رسوله ددی قوم فغان

ای خیر الناسه واوره ته یی ندا

گر گین له منځه دپښتون وپاسه

نه به شی هیڅکله له تانه را ستون

ستاد در بار ستاد سلام د پاره

فخر کو نین نور الهدی رسوله

قوم شو په اور دظلم ټوله لټار

وظا لما نو ته تر خوبه یو پر

په اورد ظلم تور کباب شو پښتون

زاغلم له ليرى ستا در بار ته نبي
 چه په پښتون قوم نازل کار حمت
 لاس د ظالم يي له گر هوانه کالنه
 دامى دى سوال ولاړ دې درته يمه
 د قوم حال کړم در ته عرض په ادب
 بې له تا نه لږى پښتون خوا له گر
 ورغوره زمونږ نام و ناموس له بیداد
 سر که را پورته زمونږ حال و گورو
 ته مى شفيع شه خداى غفار ته نبي
 کړې ئى ناموس خوندى په خپل مرحمت
 وچ شى دظلم د کښو خيرو دنده
 محتاج دې تش و لږ نظر ته يمه
 ته ئى بادار د کل عجم و عرب
 ته ئى ملهم دخوږو زړو دېر هر
 کړو بې ناموسو ظالمانو پر باد
 د ظالم ظلم بد احوال و گوره

دامشوى حقيقتا ډېره مؤثره او سوزناکه ده. د زړه رښتينى احساسات پکښې
 تصوير شوى دى نو په دې لحاظ د پښتو ادب شاهکار يې بللى شو.
محمد طاهر جمر يانې : دهوتکو ددورى يوپښتو شاعر دى ، ده په په قندهار کښې
 د تجارت کار کاوه . يو ظريف خوش طبعه زلمي اود محمد هوتک ملگرى و او کله کله
 به يې ښه ښه اشعار ويل . په پته خزانه کښې يې داشعارو نمونه شته .

محمد عمر : په قام لوانې او يوپښتون شاعر دى . ددغه محمد طاهر ملگرى وه .
 دوى دواړو به هميشه يوله بله خوش طبعى کوله او يو بل ته به يې لطيفى نکتى ويلې .
 يوه ورځ محمد عمر په مجلس کښې د توکي په ډول محمد طاهر ته دافطحه وويله :

وايي دا چه صحبت کا ندى
 په کلو دې مصاحب شوم
 نو محمد طاهري يې په جواب کښې دافطحه (توبه) وويله :
 صحبت ډېر اثر کا گوره
 منکر نشى دا اثر
 ته د مځه هغه شى وې
 او س انسان شولې بشر

محمد اياز نازى : يو پرهيز گار سړى و د پښتو اشعارو يو ديوان يې درلود اشعار
 يې عارفانه او پاخه دي . دى په اصل د قندهار و مگر تل به په صحراؤ گزیده ، او
 رياضت او عبادت به يې کاوه .

دا وروسته رباعى ئې وگوري :
 زړونه خوښ کړه دانکي ده د رښتيا
 د خداى کور مه وړانوه په ستمو
 محمد حافظ : د محمد اکبر بار کزى زوى دى يو عالم او واعظ سړى و . په قندهار
 کښې اوسېده ده به کله کله په خطبو کښې خپل اشعار ويل او خلکو ته به يې نصيحت او وعظ
 کاوه . دده «تحفه واعظ» په نامه يو کتاب ليکلى دي او واعظانه اشعار پکښې دي .
 يو خو پښتونه يې دادى :

کم بخته مکهو حرام چه بد دى
 چه کړى حرام هغه باطن کښې ددى
 اعمال يې ټوله په عقبى کښې رد دى
 په لويه ورځ به يې وى تور مخونه

ملا باز توخی : دکلات په (التغر) کښې اوسېده. د محمد هوتک ملېگری او همعصرو

محمد هوتک کښلی دی « چه دی په هر قسم اشهارو کښې استاد او دلطیفی طبعی خپتن دی . کله چه قندهار ته راشي زموږ مجلس په تودوی «محمد هوتک وایي : چه ملا باز یوه ورځ له کلاته راغی ، په قندهار کښې زما مېلمه شو، دستي ما چرگ حلال کړ او طعام می تیار، چه دستر خوان راغی نو ملا باز هسې شعر ووايه :

پر کور و پي رمي کړ زی د باز برخه یو چیچی دی
د باز ښکار وی د غرخنو اوس می بس هاسپینکی وری دی
دی وایي چه ما ژر هغه وری حلال کړ او مېلمه ته می پوخ کا .

نصرا الدین خان اندر : د شاه حسین د دربار له شاعر انوشه دی. دی په اصل د غزني و

مگر بیا د شاه حسین په وختو کښې قندهار ته ولاړ او هلته پاته شو .
دینتو شعر دیوان یې هم درلود او «نصر» یې تخلص و د یو یې بدایي دا دوه بندونه یې ولولي :

دخوار عاشق ژر امدام وی داڅه کار دی نا کوی په پته خوله همدغه یې گفتار دینا

ددې مینو پر زړه رب ایښی داغونه دی چه په ارمان دښایسته زیبا مخونه دی

تل ژړا کا او په نارویه فریادونه دی هو چه عاشق شی دهنو کله قرار دینا

دعاشقا نو زړه یې مات کا نه رغینزی نا هو پر شیشه با ندې پتری کله جوړ یزینا

چه دو صال په امید هر عاشق اوسینزی نا هیڅ نه جوړ یزی د بیلتون کاری پر هار دینا

عبدالمطیف اخکزی : دده پلار غلام محمد له (بستان) څخه قندهار ته راغلی و ، او په

(ماشور) کښې اوسېده . عبدالمطیف دشعر ویلو یوه لطیفه طبعه درلوده . محمد هوتک

وايي : چه «دی اوس دخلوینتو کمالودی ، سره ددې چه عمر یې پوخ دی ، دخوانی

خوشحالی کا ، او مجلسیان یې په صحبت نشاط مومی . په مجلسو کښې اشعار بدها

لوی اوقصی کا » دده داوښ او سوی قصه په پته خزانه کښې راغلی ده ، چه ډېره

خوږه اوروانه ده . دسویو خوبه یته یې دادی :

غوږ وئیسې یارانو ، داوښ اوسوی قصه شوه خورا ډیره خوږه شوه

یو سوی داوښ آش ناشو بیجده یې همراه شو

یاری به یې کوله یو له بلې یارانه شوه خورا خوږه قصه شوه

اوښ ویل چه سوبه ای زما یاره ښه کڅویه

بې تاسی ښادی نشته شپه اوورځ می په تاسه شوه خو را خوږه قصه شوه

ټول عمر یې صحبت کا دسوی سره الفت کا

شپه یې بیلتون نه کا یو له بلې مرکه شوه خورا خوږه قصه شوه

سوی و ، داوښ په کور کښې ژوندون یې په سرور کښې

قصه به يې شروع کړه هر سهار خو به غرمه شوه خورا خوږه قصه شوه
صدر دوران بهادر خان: داسې د شاه حسين د دربار يو غښتلی سپه سالار، يوزدور
عسکر او يواډيب پښتون و. شاه حسين به ورته د «ورور» خطاب کاوه، او عوامو (اميرالامرا)
باله ده د عالما نو او اديبانو سره ډېر مينه لرله. په خپله به يې هم خواږه لمشعار ويل.
وايي چه دې ډېر سخی او لخوا نمر د سړی و هميشه به يې د غريبانو مدد کاوه، او عالما و او
شاعرانو ته به يې انعامونه ورکول. دده ديوې ملي خوږې بدلي دايوڅو بنده ولولي.

بدله

پلټون دې زور وردی تر ليمومي سهار نم خاخی	لکه شبنم خاخی
داخړه يا قوت می به لمن کښې ستا په غم خاخی	په غم الم خاخی
گوره لیلی باران داوښکو ستا په چم خاخی	خښکه پر غم خاخی
راغله لیلی پر شینکې خال نغا په گلو کوی	په سرو منگلو کوی
سهار چه وزی سیل کا، غږ په بلبلو کوی	گل به اور بلو کوی
ملالی سترگې يې کاته په ویر ژلو کوی	زیب په کچلو کوی
دژوبل زړه ویني په هر گړي هر دم خاخی	لکه شبنم خاخی
ښکلي نجلۍ دباغ په لورمه نه شا مه کوه	عاشق رسوا مه کوه
وریت شوی زړه می دی مین پوری خندامه کوه	راشه جفا مه کوه
زه یم پټنگ ته يې ديوه ماجله بلامه کوه	نور ظلم بیا مه کوه
یم ستاله عشقه لیونی پرما، ماتم خاخی	غم و الم خاخی (۱)

محمد هوتک: داسې د پښتو ژبې يو نوموړی لېکوال شاعر او يو پوه مؤرخ دی. پلاريي
داود خان نومېده. په (۱۰۸۴هـ) کال په (کوکران) کښې وزېږېد. پس له تحصیل څخه
د شاه حسين به امر قندهار ته روغی اود دغه باچا د حضور ادبي ليکوال شو دده يو مشهور اثر
چه د پښتو ژبې يواډي او تاريخي شاهکار گڼل کېږي «پټه خزانه» ده دا کتاب يې
د شاه حسين په غوښتنه په (۱۱۴۲هـ) کښې تمام کړی دی اود (۴۹) تنو پښتنو شاعرانو حالات
په کښې بيان شوي دي محمد هوتک د (خلاصه الفصاحه) په نامه يو بل کتاب هم په پښتو ليکلی دی.
اود فصاحت علوم يې په کښې بيان کړی دی يو بل علمی اثر يې «خلاصه الطب» نومېږي،
په دې کتاب شاه حسين زرطلاوي ورکړې وې محمد هوتک د قصيدو، غزلو او رباعي گانو يو ديوان
هم درلود. دی وايي «چه زما عمر په لوستلو اود کتابو په کښلو تيرېږي او بې له دې پله
مشغول تيا نه لرم» دده د يو غزل يو څو بيتونه دادی،

ساقی پاخه د سرو ملو دک يوجام را	ستا له غمه نا آرامه یم آرام را
بې له ميو د بهار نندارې څه کړم	پسرلی شو دخوشۍ يوشه پيغام را
د پلټون په تاريخو کښې مې زړه شبن شو	زنا لمر د جام د ميو په ظلام را
نه نشاط شته نه مستی شته، نه رندی شته	چه شم رندهغه او به علی الدوام را
په اوبو مې سوږد کی لږ څه را تو دکا	محمد نه د اور دک يوه سې جام را

دېتي خزانې نثر، په خزانه سر بېره په تاريخي لحاظ د پښتو د نثر له مخه هم يو خورا قيمتي اثر دی. د دې کتاب تر دې پټيو په پخوانو او د دولسمې پېړۍ په تېرو نو کيڼي نظير نه لري. د خير البيان او اخون درويزه نيم منظوم نثر که څه هم دخوشحال خان او عبدالقادر خان په وخت کيڼي څه قدر اصلاح شوی او د شعر له رنگه راوتی و؛ مگر بيا هم دېتي خزانې نثر ته رسيږي. محمد هوتک يوسلېس، روان د پښتو په محاور او خبرو اترو برابر نثر ميدان ته راوويست. ده د مسجع او فاقيه دار نثر کړی. ماته کړه او يو خوز او خوندور سبک يې غوره کړ «د عيار دانش» او «گلدستې» نثرونه که څه هم مسجع نثرونه نه دي، مگر بيا هم جملې او ټولې يې دود عطف و نواسنه مال په کيڼي ډبر دي، لکه دېتي خزانې د نثر جملې وړې وړې دي او عواطف هم په کيڼي نسبتا کم استعما لېږي، نو په دې لحاظ ورته غوره نشو ويلای شو. اوس يې د نثر په نمونه کيڼي دايوه ټوټه ولولي: «پادشاه عالم پناه په ارک کيڼي د قندهار، هغه قصر چه نارنج پاله شي هلمه په هفته يوه ورځ دربار کا، په کتب خانه کيڼي، او په مجلس کيڼي علما جمع کېږي او فضلا او شعرا ټولوی زه محمد هوتک کا تب د دې کتاب هم په دې مجلس کيڼي يم، او پادشاه ظل الله اشعار او ابیات په قلم کا زم، او کتاب د ديوان يې مرتب شوی دی، کله به پښتو ژبه اشعار وايي او کله فارسي ژبي ته هم ميل کا او استاد علما ملايان محمد ته يې قرائت کا. چه سهو سقم لغزي زایل کا، او پادشاه په لشعارو کيڼي نېره سهولېده شي او علما يې ټول په فصاحت او بلاغت قايل دي او سماع ته مايل.

ده هوتکو د کورنۍ شاعرانې ښځې

ميرمن نازو: د پښتو شاعره او يوه ادبیه پښتنه وه. د حاجي ميرويس هوتک مور او د سلطان ملخي توخي (۱) لور کېده. دايوه همتنا که: سخاوتی او يوه ښځه وه، وايي چه دې په دوه زره بيته کيڼي داشعارو يو ديوان درلود. په په خزانه کيڼي د ميرمن نازو د اوروسته رباعی راغلي ده:

سحر که وو د نرکس لېمه لاندۀ څاڅکي څاڅکي يې له سترگو څڅېده
ماوې څه دی کيڼلی گله ولی ژاړی ده ويل ژوند می دی يوه خو له خنډيده

محمد هوتک وايي: چه ميرمن نازو نور هم داسې اشعار لري چه سړي يې هم نه شي ويلای. د ميرمن نازو د ټولو نه لوی صفت دادی چه د دې د غيرت او همت پوهي او تدبير په غيږ کيڼي د حاجي ميرويس غونډۍ يو پښتون سردار پال شوی او روزل شوی دی. ميرمن زېښه: د حاجي ميرويس لور او يوه هوشياره عالمه او شاعره ښځه وه، د پاچاهۍ په کارو کيڼي هم رسا او صحيح فکر درلود، او دخپل ورور شاه حسين سره به يې د پاچاهۍ په امور کيڼي مرسته کوله. وايي چه دې به ښه ښه اشعار ويل سر بېره په دې بوشه ابی ذوق يې هم درلود داشعارانو قدر به يې کاوه او د پښتو شاعرانو د پوانو نه به يې اوستل. ميرمن زېښي دخپل ورور شاه محمود په مرگ يوه ډېره غمجنه او مؤثره مرثيه (وېرانه) ويلې ده چه د پښتو د لورو ادبي آثارو څخه گڼل کېږي. يو څو بنده يې دادی:

(۱) سلطان ملخي توخي د (۱۰۶۸هـ) په حدودو کيڼي له غزني ترجلد که د پښتو مشر اومستقل حکومت يې کاوه.

بزغ شو چه ورور تهر له دنیا شونا
 زده می به ویر کیشی مبتلا شونا
 دارون جهان را ته تور تم دینا
 هو تک عمجن به دې ما تم دینا
 چه شاه محمود تهر له دینا شونا
 لخوان ومیره د تورې جنگ و نا
 دشمن له ه مه وینورنگ و نا
 افسوس چه مرگ دده پرخواشونا
 محمود ده نه دې یوازی خورژ اری
 خیلوان لاشه پاچا دې ورور ژادی
 پشتون دې قول په واویلا شونا
 هوتکو ژاری محمود شاه خه شونا
 له اصفها نه تور فر ا ه خه شونا
 دپشتو پر تم فنا شو نا
 محموده لخوان وې ولی ولاړی له ما
 اصفهان ولی پاته شو نه تا
 دشمن ولاړ بیاشا وخواشونا
 قندهار وارده یه ژدا شونا
 چه شاه محمود له ما جلا شونا
 زده د بیلتون به غم کرم دینا
 د پاچاهی تاج مویر هم دینا
 قندهار وارده یه ژدا شونا
 ولار دکام به نام و ننگ و نا
 پر میدان شیر ویا پلنگ و نا
 قندهار وارده یه ژدا شونا
 پر مرگ دې توله کلی کورژادی
 لیکر سیاه پلی دې سپور ژادی
 قندهار توله یه ژدا شونا
 پشتنو ستاسی لوی سیاه خه شونا
 پاچا چه وحشت پناه خه شونا
 قندهار وارده یه ژدا شونا
 له تخت و تاجا چه ته به خه شوې جلا
 سردې را بور ته کرمه چه خه کړی اعدا
 قندهار وارده یه ژدا شونا

ددې دورې یوه ډله نامشهوره شاعران

په دې دوره کېښي تخیني داسې شاعران شته چه دهغوی به باره کېښي څه پوره معلومات په لاس نه لرو، دا شاعران صرف دیادری هیوزا نگریز په ښودنه پېژنوده په خپل کتاب «کلدا افغانی» کېښي چه دپښتو د شاعراو تنقیدات دی، ددې شاعرانو یو یو یادو دوه غزلونه راوړی دې، او ددی نومیا لوشاعرانو نومونه پېژوندی اتلی دی. دا شاعران په اول جلد پښتانه شعرا کېښي هم راغلی او اشعار یې له «کلدا افغانی» څخه را نقل شوی دی ددوی ددغو اشعارو له مطالعې نه معلومېږي چه ټول دپښتو ژبې زبردست اویا وړی ادیبان او ددیوانو نوڅاوندان وو، ددوی شعرونه اکثر عشقی رنگ لری چه تخیني ساده او تخیني دلورو تنجیاتو او تشبیها توبه گانه ښایسته دی په دې لحاظ ویلای شو چه دا شاعران څه درحمان بابا ادبی مکتب کېښي داخل اوڅه دحمید دادبی مکتب پیروان اوشاگردان دی. د عصر اوزمانې په لحاظ که څه هم تخیني ټکي د عبدالقادر خټک هم عصر معلومېږي مگر اکثري د (۱۱۰۰هـ) څخه راپه دې خوا تېر شوی دی نو لږ څه ددو لسمې پېړۍ په شاعرانو کېښي حسابهېږي ددی کاظم (په قام خټک و) معزاله عثمان اولدل اشرف قاضل ابراهیم فضیل حسین مهین عصا مال بوالقاسم صدیق غفور فتح علی علیم عبدالصمد کامگار به قام خټک دی، اویه (۱۱۶۵هـ) کېښي وفات شوی دی (۱) دمعالله بوالقاسم او کامگار دیوانونه په برتش موزیم کېښي شته.

سدوزی شاعران پاچاهان

احمدشاه بابا : « احمدشاه بابا پرته له دې چه د پښتنو يو بريالی واکمن او ستر
يادشاه و، د پښتو ژبې يوشه شاعر او اديب هم و، ده لکه چه ده د پښتنو ملک او وطن او نوم
او عظمت ته پوره خدمت کړی دی دغسی يې د پښتو شعر او ادب ته هم توجه نرله او په دې
لار کښې يې هم زيار ايستلی دی ، ده خپلی توژي سره قلم ، اود خپلي سربازي او
تورياليتوب سره علم او ادب هم ملگری درلودل .

احمدشاه بابا په پښتو کښې يو مرتب ديوان لري (۱) چه تر درې زرو پيتو پوري رسېږي دده
وينا ساده او بې تکلفه ده، د عشق او تصوف خواته زيات ميلان لري او په دې برخه کښې د
رحمان بابا د مکتب تابع او پيرو وښکاري .

هو! دده په شعر کښې د پښتوالي ، توريالي توب وطن خواهي ، زړورتيا ، عزم او ارادې
جذبات هم په ښه شان څرکند اوښکاره ده ، او په دې حصه کښې ورته دخوشحال د مکتب پير
وويلای شويو نځای کښې په څومره مينه وطن ته خطاب کوي :

ستاد عشق له ويندوک شو جگړونه ستا په لاره کښې بايلي لعلمي سرونه
که هر څومې د دنيا مکلو نه دېرشې زمانه هر نه شي داستا ښکلې باغونه
د پيلې تخت هر وچه رايا کړم زمانه ښکلې پښتو خوا دغړو سرونه
که تمامه دنيا يو خواته بل خوا يې زما خوښ دی ستا خالي دگړونه
احمدشاه بابا ټول پښتانه يوگڼي او د ملي وحدت تبليغ کوي :

ټوله يودی که غلجی دی که ابدالی نه هغه چه يې شينه دزړه صفاده
پښتانه دې ټوله لاس سره يو کاندی چه مون غزاهر لوری شاوخوا ده
دتوری او ننگ او بری په باب کښې وايي :

په برېښنا دتوری ژوند کوه احمده د بری ننگه ژوند جفا ده
پر ننگ مې خوځه مې نه دی که په ننگ پاته دنيا ده
لاس به وانه خلم له ننگه

چه ده ستاد ملکوفتجه مې نصیب شوه نور ايران لره به توغ په نغاړه محم
په داکړی دادې خدای نه شي ناراضه تر ننگين می ايران لاندې شاهانه نجم

په اجتماعي خواکښې وايي :
يار هغه دی چه په غم ديار شريک وی چه په غم يې غمجن نه ، هغه نامرد دی
دار باغي هم ندده

سحر سيم سادی په ژړا ژاړم هس غمجن يم ستا ديدن غواړم
دزړه استوگه له چانه نه شې که مې يار راشي هيله ښه وي اړم

تيمور شاه : د پښتون پاچا هم د پښتو ژبې
لري تيمور شاه په پښتو ښه شعرا ويلي دي ، مگر له بنده مرغه اکثر ورك دی اول تر ليدل شوی دی
دغه اشعار يې عشق رنگ لري او درحمان بابا دسک تابع دی . دالاندی عشقي غزل يې ولولی !

نن مې بيا دتور وسترگو سره جنگ دی پر لبيا نويې دزړه دوينو رنگ دی
که پر بکړی سر په لاس وراړه ورشم لایه ديې باور نه شي زړه يې سبک دی

نن مې بېاله تور وسترگوسره جنگ دی پر لمانو يې د زده دوینو رنځ دی
که پر بکړی اسر په لاس ور لره ورشم لایه دایې باور نه شی زده یې سنگ دی
ستاد حسن لښکر راغی بخان یې بایلود دعا شق د زده میدان هر گوره تنګ دی
عشق دی مشک پټول نه شی تیمور شاهه چه په خپله بخان رسوا کا هغه رنګ دی

د احمد شاه او تیمور شاه په زمانه کښی

پښتانه عا لمان او شاعران

ملا عبدالرشید : د سلطان حسین زوی دی، په خټه قریشي و، پخوانی ننګونه یې په ملتان کښی اوسېدل، مگر ورنیکه یې بېالنگر کړت ته په کډه راغی عبدالرشید په خپل وخت کښی یوښه عالم او د پښتو ادیب و، ده په (۱۱۶۹) کال د « رشیدالبيان » په نامه د پښتو په لنډه مثنوی یو کتاب نظم کړی دی، چه د ابتدایي مسئلو او عقاید و مجموعه ده. ددی کتاب شعر روان اوسلیس دی، دا کتاب په پښتو کښی دیر شهرت لری، ولده هلاکمان، نجوني او ښځې یې په کورونو کښی وایی او د پښتنو د کورنو مکتبو و یو درسی کتاب دی (۱) یوڅو بیتونه یې دادی :

له دنیا به ایمان یوسۍ	چه محکم به لمانځه اوسۍ
پرې آسان به ښکندن شی	هم به خدای پرې رضامن شی
پرې به قبر کلمی نور کا	تاریکی به ترې رب دور کا
ملا یکه به یې مطیع شی	پاک رسول به یې شفیع شی
سخته ورځ به یې اختر کا	په ښی لاس به نامه ور کا

خانگل خلیل : د پښتو ژبی یو ښه شاعر دی، دی د (۱۱۵۰ هـ) په حدو دود پښور په خوا و کښی اوسیده پښتانه شعرا لیکي چه ده په اشعار ویلی دی او په شعر کښی د حمید بابا پر سبک تللی دی « داسی ښکاری چه دی په قام خلیل مومند و، دایتونه دده دی :
داحسینه پرې مسته په خوا راغله که ومخکې ته سپوږمی د سما راغله
خانگل گل دمضون ټول تره سی حد کړی چه بلبله دیارسی په ژدا راغله
پرمحمد کا کړی : داسی داحمدشاه د دربار یو عالم او شاعر و د کا کړوله (زوب)

څخه قندهار ته راغی، او نه قندهار کښی د شاهي کورنۍ اوداحمدشاه بابا د زمانو استاد و، دی د پښتو ژبی په خدمت کښی هم ښه برخه لری تقریبا لومړی سړی دی چه د پښتو د زده کوونکي مندانو دپاره یې د « معرفت الافغانی » په نامه یو تعلیمی کتاب لیکلی دی چه شهزاده سلیمان ته یې وړاندې کړی و دا کتاب د پښتو ژبی ابتدایي گرامر و، ځینې لغات مجاورې، اودشپانو نومونه په کښی هم دښودنې دپاره راغونډې شوی و، دا کتاب دشر برخه هم لری تر یې خوږ، په محاوره برابر او جملې یې لنډې او وړې دي، یوڅو جملې یې دادی (کښت خواری غواړی، د کښت اوس وخت نه دی د کښت وخت

لاپسی دی، کثیت ډېر مه کوه، واک به دې پرې ونه رسېږي، او به به پرې وچې شي، حاصل به دی له لاسه ووزی خواړی به دې اېته شي.

پير محمد د پښتو ژبې يوشه مشهور ادیب دی چه د پښتو د اشعار وړود یوان يې په (۱۹۶۱ هـ) کال ايکلی دی، شعر يې متين او استادانه دی، اخلاقي، عشقي او عسوفی اشعار يې ويلی دی اشعار يې په ساده گۍ، روانی او خور والی کښي درحمان بابا سپک ته ورته دی او په ناز کښيالي اواديبانه تلازماتو کښي د جميد دمکتب سره اړخ لگوي، خويه هر صورت د پښتو يو پياوړی افوی شاعر گڼل کېږي. د پخوانو شاعرانو اشعار يې په تنقيدی نظر کلي دی او د هر يوشه والی او بد والی يې بيان کړی دی. وايي چه دی په عربي او فارسي کښي هم ځيني اشعار لري. دده لوړدادي مقام ته ميرزا حنان داسی اشاره کوي:

داخواند ملا پير محمد نظم که واورى هر گفتار يې دی په مثل د بلبل

پير محمد د عشق اوميني په خوا کښي ښه پړسوز ابيات لري لکه چه وايي:

سوز گداز می د عشق زده کړه پټنگه اوس هنر مې په چراغ دميني سړی دی

سافي چه را کړه پيا له دميني نورې پيالې مې درې درې کړې

په بوی د زلفو يې ليو نى کړم چه په بار خويي نسيم خورې کړې

غوږ يې د گڼلو پسر غوږ پښه ده بلبله راشه که ننډ اري کړې

زده مې دی دک شوی په خونا ب له ډېره غمه وينې مې چه خوری هغه خونخوار لره ودرروم

راشه گلغذاره زلفې ورو ورو خوزوه ته زده مې په قال کښي پوت په احتياط يې زنگکوه ته

په اجتماعي او اصلاحی خوا کښي يې د ابيت څومره اعلى دی؟

هر حال کم چه دخپل نفس تر ايت کما ولايت به يې له عد له معمر نه شي

په دی ډول ډير محمد په ديوان کښي نور هم له سوز او درده دک اشعار شته چه په ويلو يې سړی

خامخا او ښکې تو بوی او زده ورته نه شي ټينگو ای.

ډير محمد ژوند تر (۱۹۶۱ هـ) پوري معلوم دی په آخر عمر په قندهار کښي وفات

اوهم هوري مدفون دی.

عبدالرحيم هوتک، د قندهار له مشهور و شاعرانو څخه دی اصلا د کلات د (ښه بولان)

و، په قندهار کښي اوسیده، مگر کوم وخت چه نادر افشار قند هار ونيوی، جلا وطن شو.

بخارا سمرقند، اوترکستان ته ولاړ، او ډېر عمر يې په غربت کښي تیر کړ په دی پلټون کښي

يې ډېر سوزان او درد مند اشعار ويلي دي. عبدالرحيم د پښتو ژبې يو ښه شاعر دی

تقریباً په شپږ وزرو بيتو کښي يوديان لري (د رحيم قند هاري په نامه يوديان

د پېښور د اسلاميه کالج په کتابخانه کښي شته دی. دانسته په (۱۲۷۹ هـ) کښي کښل شوی

ده) عبدالرحيم د ساده وينا خاوند او درحمان د ادبی مکتب پيرو او شاگرد د بللو مېړنی

په ته له دې څخه دی د عربي علومو يوشه عالم هم، ده عشقي، اخلافي او د وطن په محبت کښي

څه اشعار ويلي دي، مگر درو حانی دنپاسره ډېره علاقه لري دا بيتونه دده دی.

که هر اړخه تقوی پرېز گاري کړې ښه دې نه شته چه مدام دل آزاری کړې

د زده والی مې په تايدي پرې کېږي را ته وگوره قربان دې د دیدار شم

ښا پسته قند هار ډېر ډېر پاد و مه نه هر پټی که هر خويي هېر و مه

شیر محمد هوتک: دغندهار له مشهور و عالمانو څخه و په (۱۰۹۲ هـ) کال په قندهار کښې زېږېدلې. او بیا په (۱۱۷۵ هـ) کال وفات او دغلته ښځه دی. شیر محمد یوشه عالم او د پښتو ژبې شاعر و یو کتاب یې د «اسرار العارفين» په نامه د پښتو په لنډه مشنوی نظم کړې دی چه مضامین یې دیني او مذهبي دي. بل اثر یې «تجوید افغانی» نومېږي دا کتاب هم د پښتو په لنډه بحر کښې یوه مشنوی ده او د علم قرأت او تجوید بحث کوي. په اول جلد پښتانه شعرا کښې دده د کلام نمونه را غلې ده.

سعادت خان: (۱) په اصل دهند د بهار د صوبې و، خو په کابل او ننگرهار کښې یې استوگنه درلوده، دی په فارسي، هندي، او پښتو ژبو پوهیده په (۱۱۵۰ هـ) کال یې په کابل کښې «کیمای سعادت» نومی کتاب په لنډه پښتو مشنوی نظم کړې دی چه دیني او طبې مضامین لري.

ابراهیم خان: په قام کاکړي او د پیر محمد شاگرد و، د احمد شاه بابا په زمانه کښې زېږېدلې او تر (۱۲۰۳ هـ) پورې ژوندی و. ابراهیم د پښتو ژبې شاعر دی وایی چه خوازه خوازه اشعار به یې ویل میا فقیر الله جلال آبادی: د عبدالرحمن زوی او د جلال آباد په خاص حصارک کښې (۲) زېږېدلې دی دی په خپل وخت کښې وای عالم بزرگک او نیک سړی و، احمد شاه بابا ورته زياته عقیده لرله او د ویل سره یې خط او کتابت درلود، دی یو عارف او روحانی سړی و، په عربی کښې د پرتالیفات لري، په پښتو نظم یې هم د «فوائد فقیر الله» په نامه یو کتاب لیکلی دی. مکرر دا کتاب تر اوسه مونږ ته دی لیدلای. دی په (۱۱۹۵ هـ) کال دهند په ښکار پور کښې وفات او موری مد فون دی.

اخون گدا: د اورنگ زیب مغولی پادشاه تر مرگک وروسته د سدوزیو په وخت کښې تېرشوی دی د احمد شاه ابا هم غیر معلومه پېړۍ. گدا د عزیزې علومو عالم او د پښتو ژبې شاعر و، د «نافع المسلمین» په نامه یو اثر لري چه د پښتو په نظم لیکلی شوی او په (اخون گدای) مشهور دی دا کتاب د دیني او مذهبي مسایلو مجموعه ده په دغه کتاب کښې یې نځای په نځای یونیم غزل هم راغلي دي، او داسې معلومېږي چه ده یو مستقل دیوان هم درلود. دده کلام عشقي، اوصوفیانه دی، درحمان بابا د مکتب سره اړه لري شعر یې د مخصوص رنگ او خوند، سوز او گداز او ساده تخیل خاوند دی دا بیتونه دده دي:

د سحر چرگه خوږ شې په کوټی چه تا ناری کړې دلېرمی درومی

یو می دلېر لځی بل زانه زړه وړې زده می په داورې چه دلېر نومی

ماوی ستاد در گدا یم هېرمې نیکې شاه وی کله هر گدا دی زما یاد

جان محمد: د پېښور او ننگرهار د خواله شاعرانو څخه دی، د احمد شاه بابا په دوره

کښې ژوندی و یو کتاب یې چه «نور نامه» نومېږي مشهور دی. اشعار یې دیني او اخلاقي رنگه لري. د شعر دیوان یې معلوم نه دی فقط یوه عشقي بدله یې داخون درويزه د مخزن له یوې نسخې څخه د پښتانه شعرا په اول جلد کښې را نقل شوي ده یو جان محمد خومرزا حنان داسې یاد کړی دی:

جان محمد خا فظ کاکې په نعت و مدح - سیال یې نه و په پښتو کښی په وېل
نو احتمال لری چه همدا جان محمد به وی

برهان خان: د اشاعر هم د احمد شاه بابا له معا صرینو څخه دی دده له یوې قصیدی څخه
پیکاره ده چه دی د احمد شاه بابا سره د (پا نی پت) په لښکرو کښی شامل ځکه
چه د دغی تاریخی جنگې کښت یې په شعر و بلی دی او د پښتنو جنگی احساسات یې
په کښې څرگند کړی دی د ار مستقر فرا سوی دده اشعار په (ایبټ آباد) کښی پیدا کړی
وواو وایی چه دی د (نادر) زوی و، چه د هزاره په علاقه کښی اوسیده، دا هم وایی چه
برهان خان د خواص خان او افضل خان خټک جنگې، او د آدم خان اودر
خانې قصه هم نظم کړیده، برهان خان یو ملی شاعر دی لورده او قمار یخی
قصیده یې ویلی ده، چه د سړیو خواښته یې دا دی:

د غزا په نیت و زمه له کاکه	احمد شاه باد شاه په چار و وېله
دا خبره مې په زړه وکړه زیده	پښتنې میرمنې لاندې کړې کفارو
یا به با یلم ککړی- ږي باندی خپله	یا به ننګ د پښتانه ایرته په لځای کړم
د غزا په مهم خوښ شو یو تر بله	امیران وزیران واده ترې چایر وو
د هندوستان په لارې تله واده خوشدله	د بادشاه درې لکه لښکر همه سو واده وو
پادشاه پریووت په (مانجه) یې مېشته کړه	دا ټک په سمند یې دوه پوله تیار کړ
د (روتاس) کوټ یې یې جنگه واخستله	هر سپاهی یې له بر یخو نه کم نه و
شپه او ورځ یې خالی نه وه له مزله	د با هو نه لکه فوځ و ر پسی راغی
دور وځه ئې تو بخا نه و چلو له	مخامخ شو جنگ یې و کړ په میدان کښی
حمد اشاه زده کړی ستن ونې بدله	سمند خان مؤمن خان د واده شهیدان شول
د با هو تښه په مخکې لو غې بدله	اوه ورځی و تیار ده تیار نهایی شو
پښتانه تور و یې ها لیه و منله	مرتی په لور دغم ناری سو رې شوی
بیا برهان یې مدام ستا یې له غزله	بادشاه جنگ وکړه هر څوک پرې خوشحال شو

میا عمر څمکنی: د امشهر عالم اورو حانی سړی د احمد شاه بابا معاصر و د پښتور
په (څمکنو) کښی اوسیده احمد شاه بابا دده سره علمی اورو حانی روابط درلودل
وايې چه ده د پښتنو د نومونو شجره په پښتو نظم ایځای ده چه (د پښتو نسب نامه) نومېږی
(۱) میا عمر په خپله هم یو عالم ادیب او د پښتو ژبی شاعر و او په اولاده ارمیدانو کښی
یې هم پښتانه شاعران لکه (محمدی مسعود گل اوزور) تیر شوی دی
محمدی صاحبزاده: د میا عمر زوی دی، چه د پښتو ژبی یو خوږ ژبی شاعر و، د شعر او شاعرۍ

سره یې مینه درلوده او ښکلی دیوان یې درلود، دی، یو با ذوق شاعر او روحانی مقام
خاوند و، کاظم خان شیدا خپل دیوان په مقدمه کښی وایی چه محمدی ښه طبع او د سخن شناسی
سلیقه لری د خبرو په ښا بست کښی له ملګرو نه وړاندی دی اکثر پخوانی دیوانونه

یې راټول کړی او په مطالعه یې زړه خوشالوی ، دمحمدی اشعارو مزایې عشق دی و یوازې
کمیافت دی خو یا درې هېوزېې خو بدلی راستای دی ، محمدی کلمه کلمه په تجیل او ادبی
تلازما توکشیې دمحمد بر سېک ځی لکه چاوا یی :

نه یوازی لاله گیل دی ډوب دسرو ویشو په جام کشی

ستا دغم وژلی واده ځی خپېږی گیلگون هسې

مسعود گیل یاسنی ، د (۱۲۰۰ هـ) په حدود کشیې یې ژوند کاوه دپا عمر خو کشیې

مړید او عقید تم و . مسعود گیل د پښتو ژبی یوښه شاعر دی . ددخپل پیر په ستاینه کشیې
یوه مثنوی ویلی ده چه یوه نسخه ی د لندن په مرزیم کشیې شته . ده په یوه مثنوی منظومه
کشیې داحمد شاه بابا د جگرو بیان کړی دی له دغی مثنوی څخه یې دبی افتدار خر گنډ
یتری دغه مثنوی دی بهرزمی شاعرانو کشیې حسابوی یوڅو بیته یې دا دی .

جان محمد درانی دارنگه حکایت کا حکایت داحمد شاه د ولایت کا

اول کمال چه په داخل په هند وستان دینه بابله ملکه تیر کشیې ستان

از اده یې ویشوه بیا د قندهار او مهم یې کړه ، ووقوف دهند وبار

چه داخل په قندهار د شاه قدم شو نوز هرات د عزیمت په هغه دم شو

له فراه نه چه با د شاه و کړې عبور هراتیا نو وی (۲) مونږه شو محصور

که ترې تښتو په هیچ لوری نه خلا صیرو به کلا کشیې که کښینو نو حصار بغیرو

که یې مچی له ورځو یې اعتبار دی مونږه غول اودی درانی د قندهار دی

دوی خو ورځی وو براته په دافکرونه چه چا پیر شو تر هرات د شاه فوزونه

د هرات غول شو واده کلا بند ولی ډیر و هغه کوټه محکم بللله

ترې چا پیر د پښتو خپې مور چې شوی دهر چایه لاس ټولک نیزه چې شوی

یو پلو د تو پغانی و دند و کار بیل بلود نیزه بیا زو کړې هار

(داجنگی او حماسی مثنوی پسې اوږده ده ، چه په هرات باندی داحمد شاه سخت
جنگونه بیانوی او په آخر کشیې دغه دفتح دور غبروی ، مگر په دې شعر کی ډیر د توواوی
چه پرهرات غاښې شوې وي ، دمغول په نامه بلل شوی دی) .

فیض الله کا کړ ، دملا باړ زوی دی ، په قندهار کشیې او سپده یو عالم

پرهیز گار سړی اود پښتو شاعرو ، داحمد شاه بابا له عصره یاد شاه زمان تروخته
پوری ژوندی دی و غزل یې په پښتانه شعرا کشیې راغلی دی .

میا عبدالکریم ، دخپل عصر مشهور عالم اوروحانی سړی و ، استوگنه یې په (لغمان)

کشیې وه ، خلیکوته به یې تدریس اولارښوونه کوله . بیا په (۱۲۰۷ هـ) کشیې وفات اود لغمان
په علی شنک دره کشیې شخ شو . میا صاحب د پښتو شاعر و اشعار یې دخلق و یاد دی یوڅو شعر و نه
یې په پښتانه شعرا کشیې شته .

(۲) مقصد هغه پردی خلق دی ، چه پرهرات غالب دو ، اواحمد شاه بابا دودی څخه هرات واخیستې

حافظه ددې دورې له شاعرانو يوداسې دی . ده د (شاهنامه احمد شاهي) په نامه په (۱۷۲۵هـ) گال يو کتاب منظوم کړې دی دا کتاب (۱۲۴) مخه دي اود احمد شاه بابا سوانح او جنگي کارنامې بيانوي .

دسر بيمونه يې دادی

اول ښاده دسبحان	چه يادشاه دی دچهار
که هزار می شی زبان	په خو قسم که بيان
نه به شی له ما دا	که گویا شی واړه دا

دپای بيمونه:

شاهنامه می شوه منظوم	په که غذباندي مرقوم
ای حافظ طوطی زبانه	ژبه بند کړه له بيانه
په دا ختم کړه کنگار	په تنظیم مه کړه اشعار

په هر صورت دا کتاب دپښتو په ادب کې يومهم کتاب دی . مگر له بده مرغه چه ټول کتاب موکو تر له نه دی راغلی ، او نه يې دمواف په باره کښی خبريات معلومات لرو ددې کتاب يوقلمی نسخه په برتښ موزيم کښی موجوده ده . (۱)

اکبر په دی نامه يو بل شاعر هم تير شوی دی چه هغه د (زمينداور) راوداولي دورې له

شاعرانو اختصار دی .

ليکن دا کبر پرت له هغه څخه بل دی . دی په (۱۰۱) مخه کښی دپښتو دپير يوديوان لری چه داندن په موزيم کښی شته ، دانسخه داتلسمي عيسوي پېړۍ په آخر کښی ليکل شوي ده . (۱) فهرست بلومهارت .

نوختښا ده ته د (۱۱۵۰هـ) دخواوشاوشاعر ويلای شو . (۲)

نجيب : يووسنزی پښتون ، په (۱۸۸) مخه کښی دپښتواشعارو يوديوان لری چه داندن په موزيم کښی موجود دی . دی هم ددويمې دوری ددولسمې پېړۍ په شاعرانو کښی حسابيږی . (۳)

محمد مظفر : داسې دپښتو ژبې يوقوی ښرليکونکی دی . دده پلاز ملا اسماعيل فريشي نومېده دوی د خورشحال خان له کورنی سره پوره ارتباط درلود او پخپله محمد مظفر دافضل خان خټک له مگرو او همکارانو څخه ، محمد مظفر په (۱۲۶هـ) کښی دافضل خان په وينا او تشويق د «اعثم کوفی تاريخ» له فارسی څخه په پښتو ترجمه کړی دی . تراوسه دديادری هیوزه دروايت په واسطه دامشهوره وه چه اعثم کوفی دافضل خان خټک ترجمه ده مگر ددغه کتاب دقلمي نسخې ليدلارڅخه معلومه شوه چه دمحمد مظفر ترجمه ده . (۴)

(۱) فهرست بلومهارت

(۲) . (۳) فهرست بلومهارت (۴) ددې کتاب قلمي نسخه په پېښور کښی دفتح محمد خټک سره شته چه په ۱۳۲۴ ش کال يې دنقل دپاره پښتو ټولني ته رالېږلې وه . دانسخه (۴۹۵) مخه ده او په ښه خط ليکل شوي ده .

ددي کتاب نشر د پريشه او خوژدی او دخټکو د کورنۍ په تړم د افضل خان دننرونو سره ډېر نزدی والی لری ، له دې کبله محمد مظفر د پښتو په نشر کښې يوفری او تکړه سړی گڼل کېږي په دغه ترجمه کښې بخاي په بخاي په اشعار هم شته د کتاب د پای يو خوش بېتونه دادي :
 په مدت د پاک سېحان اقبال د دعا لېشان
 چه تاريخ اعظم کوفی په پښتو شوله فارسی
 که پښ د خان صاحب شي مفتخر به يې کتاب شي

په دې دوره کښې دخوشحال خان اولاده

افضل خان خټک : د اشرف خان زوی او دخوشحال خان نهمسې کښې د خټکو د کورنۍ يو خاندانستوری او د پښتو په ادب کښې يو نومېالی سړی دی خصوصاً د نثر په حصه کښې زيات خدمتونه کړل کيږي دی دخپلې کورنۍ يو يوه مشر و چه د پلار تر مرگ وروسته يې (۶۱) کاله زيات وکړ کاظم شيداي د مرگ تاريخ (۱۱۸۳ هـ) سمه شولې ده دی يوه يوه مورخ هم د نثر په خوا کښې مهم آثار لری ، لمړی مشهور اثر يې « تاريخ مرصع » دی ، دداده يوادې شلمه حکار او د پښتو په تاريخ کښې يو مهم او نوره کتاب دی ، پادری هيوز وايي چه تاريخ مرصع يوه مومي تاريخ دی او د پښتو او خټکو حالات په کښې دی .

۲- د « گيلانی او دمنی » پښتو ترجمه ده چه « علم خانه دانش » (۱) نومېږي د افضل خان د اشعارو د ديوان چاڅه نه دی ويلی مگر په « علم خانه دانش » کښې يې بخاي په بخاي پښتونه او اشعار راغلي دی ، يوه رباعی يې داده .

صورت می هر شو که ډېر ز بون دی که می د ميڅکی د لاندی يون دی
 زه به په لوری د آشنا خو ز ميم که يون می هر خو به شوا خون دی

د تاريخ مرصع نشر

نقل دی له اخون دروېزه نه چه په مغزن کښې کښلی دی چه عبدالله نومېده اور مړ و د کابلي کرم په اور مړ و کښې ، علم او صلاحيت يې ډېر و له اولاده د صالحانو و ، زوی يې پيداشه ، نوم يې بازید کېږود ، په علم يې کښناوه ، تحصیل يې کړ او په طاغت او عبادت جدوجهد وکړ ، اما پس له هغه يې چه څه نقد په لاس راغی سمرقنده په سوداگرۍ داسونو روان شه دوه اسونه يې واخيستل هندوستان ته روان شه ، په موضع دکالنجير ورغی هورته يې اتفاق دصحت دلا سلبمان سره پېښ شه الخ .

د تاريخ مرصع نثر دخوشحال دسېک پشان دی او په دغه سلسله پوری اړه لری نسبتاً ساده اوران دی ، او دهغه وخت په اثر و کښې په قوی او لمړۍ درجه نشر کړل کېږي .
 د تاريخ مرصع درې نسخې دلمېدن په موزيم کښې شته يوه نسخه يې (۷۶۵) مخه ده چه په ۱۲۷۲ هـ کښې ليکل شوې ده ، د تاريخ مرصع په اووم دفتر کښې د پښتنو روحانيونو سوانح هم بيان شوی دی ،

شوا ا بلبل او یو نا متو ا دیب دی دا فضل خان
 وړی اود خوشحال خان کړوسی کبزی، علیخان په پښتو کښې یو وړو کی قیمتی اوخوندور
 دیوان لری، مضامین یې اکثر عشقی او تصوفی دی ځینې اخلاقی او ا بقلای اشعار هم په کښې
 پيدا کښي. علیخان یو علم سړی و دده په د انکښې ډېر علمی اصطلاحات شته، دی په خپل ټبر کښې
 د شهرت خاوندی اود ډېر وړوستنی شاعران یې د اشعارو ستاینه کوی، شمس الدین کاکړ وایي:

د علیخان په رنگین شعر که خبر شي هر غزل یې دی تنها دیوان د شعر
 د وخت دیلار ترمرگه وروسته دخپلکو مشریم کړېده اوباله مطهره جلا شوی
 اومعاصر شوی دی، له دیوانه یې معلومېږي چه تر (۱۱۸۰هـ) پوری ژوندی و، علیخان شه خوږ
 اوحاده کلام لری اشعار یې غالباً درحمان په عشقی مکتب پوری اړه لری داخو پته دده دی:

چه مقام بپوړته نه کوری یې سوده زورور دی په خا ناو حساب نه دی
 نه نیامی یې نیازه چه داهسی یو پراپی هېر دی شومه شه خورمی خبر په حال اړه

شه غوزاشه نن د عشق د وړو په لخلو ور ته وایه اری د هجر تیغ و ژلبو
 چه د عشق د لحد کندن بیالی مونوش کړی شپېر ککي مو مبارک شه خدای بښلو

کاسم خان شیدا

د علیخان وړور دی،
 دخوشحال خان په کورنۍ
 کښې د قان کښیا لری
 د جادو او رنځل پېشوا
 او د جنگ ادبی مقام
 شپږن بدل کبزی،
 د خپل شعر په ډېرو
 ټکرو او رنگارنگ
 خیالو نو پیاوړه کړی،
 د خیال په دام کښې یې
 داهوا مرغان و نیول،
 د لیلو سره وچپید،
 د پښتو نو تیا نو پشان
 د ادب په چنگو خو کو
 والوب، هر غزل او هر
 شعر یې ته وایي
 د پېر یو د ملک تصویر
 دخی په تشبیهاتو او

حافظ رحمت خان

اولطافت کښې ډېر مهارت اری لڅکه ورته ادبي خلق دحمید بابا دناز کڅیا لې دمهکتب
ملگری وایی، شیدا د عشق د دنیا سره کار لری، د عشق گرمی او حرارت غواړی او له
بی سوزه ژوندانه بیزار دی. شیدا دیویر جوش دیوان (۱) خاوند دی ده هم لڅکه دخپل
نیکه اشرفخان له وطنه لیری ډېرې شپې له دردوغم سره تیری کړې دی، تر (۱۹۱۱هـ)
پوری ژوندی و او بیا په هند کښې مړ شوی دی. کتابم خان یو باهمته پښتون و، لوډه متی یې
له دی بیتو څخه معلو میږی.

سوال می خوی له درافشانه ابره نه دی	صدف وړانه خیمه خوله کړه په غوښتلو
د آفتاب په کمندنه خېژم آسمان ته	نه زدم بار لڅکه شبنم په دوش د گلو
اوس یې دایو غزل ولرلی:	
روغ به نه شم بې وصاله راشه کښینه	شه خېر زما له حاله راشه کښینه
آخر کړی دی فرارم سر شتا نو	دوخت په خوی غزاله راشه کښینه
په مرا دد عند لب بی وفا کله	جلوه گر شوی پس له کاله راشه کښینه
زه آرام لڅکه بسمل په پرها موم	له تانه غواړم دسما له راشه کښینه
تل په داخمو ابرو په شېلا سترگو	دخپل یار شام و هلاله راشه کښینه
چه ایام کړو سره یا دد بې غمی	یو ساعت زما همسا له راشه کښینه

ناز کی دیار دطبع کړه موزو نه

ای شیدا ناز کڅیا له راشه کښینه

دشیدا په شعر کښې دفارسی ژبی اثرهم په معنی اوهم په الفاظو او کلماتو کښې
نسبتا زیات لیدل کیږی.

(۱) ددې دیوان هغه نسخه چه دشیدا په خپل مهر وه در اورپی گوته له په لاهور
کښې ورغلی وه او په برټس موزیم کښې خوندي ده، یوه نسخه یې چه په (۱۹۱۱) کښې
لیکل شوی ده، داسلامی کالج په لایریری کښې شته.
خوشحالخان شهید، ددسمعده زوی او دافضل خان نمسی دی، دپښتو ژبی شاعر ارادی و
ده خه وخت دخټکو مشری هم کړې ده، یاد احمد شاه بابا دلښکر سره دمر هټانو په جنگه
کښې شهید شو دایت دده دی:

تمام تن می وچ لر کی شور گک می نارور بانندی پر یو وت

دیر وبم آواز ترې خیزی هیچ حاجت درباب نه شته

دحافظ رحمت خان کورنی

لڅکه چه خر گنده ده په پښتو کښې داسی ډېری کورنی ټبرې شوې دی چه هغوی دپښتو
ژبی ادب ته ډېر خدمت کړی او لوی نوم یې پرې ایښی دی لڅکه دپیر دوشان اخون درويزه
او خوشحال خان کورنی، په دی ټول دحافظ رحمت خان کورنی هم ددوولسمې پیړۍ یوه
علمی او ادبی کورنی ده. چه دپښتو په لار کښې یې کوششونه کړي دی نو لڅکه دا کورنی
هم وروسته ښودل غواړو.

دحافظ رحمت خان: دشاه عالم خان زوی دی، دوی په اصل کښې دقندهار دښو راوک
پریشان دی مگر په هند کښې یې استوگنه درلوده او دی هلته دروهیل کله حکمران و. حافظ

رحمت خان دا احمد شاه بابا، معاصر دی له هغه سره یې به هند کښې ډېر کو مکونه کړي دي اودهغه رښتین ملگری و. دی بیا په (۱۱۸۸هـ) کال په یوه جنگ کښې شهید او په (بریلۍ) کښې ښخ شو. حافظ رحمت خان یو عالم دیندار، ادیب شاعر مورخ اولیکوال و. وایي چه ده یوه لویه کتابخانه درلوده چه اکثر کتابونه یې پښتو و. ده د پښتو او فارسی اشعار وپود یوان هم لاره. دار مستطی وایي «چه ماته په رامپور کښې یوه پښتانه د پښتو اشعارو یوه مجموعه را کړه. چه حافظ رحمت خان اونورو پښتو سردارانو اشعار به کښې وو اودهغه مجموعه اوس د برتښ په موزیم کښې خوندي ده» حافظ رحمت خان یو مخمس دعبد القادر خټک په یو فلمی دیوان کښې هم لیدل شوی دی چه ده دیوان هم د برطانیه په موزیم کښې دی ده په تاریخ کښې هم دوه کتابونه لیکلي دي. تواریخ رحمت خانی ۲- خلاصه الانساب (۱) دادواړه کتابونه په فارسی دي اود پښتنو تاریخي احوال په کښې بیان شوی دی.

نواب محبت خان : حافظ رحمت خان زوی دی، یو عالم سړی و، په عربی، اردو، فارسی او پښتو ژبو کښې یې اشعار درلودل، وایي چه په سنسکريت هم پوهیده او په فارسی کښې هم لځینی تالیفات لري. ده په پښتو کښې په (۱۲۲۱هـ) د «ریاض المبحث» په نامه یو خورامهم کتاب لیکلی دی. دا کتاب د پښتو یو مهم لغت دی اود افعالو گردانونه هم لري (۲) راورقی انگریز لیکلی دی چه دا کتاب د پښتو یو لغوی او گرامری کتاب دی لمړی باب یې د پښتو افعالو تریفات دی، دوهمه برخه یې پښتو لغات دی چه معانی یې په فارسی لیکل شوی دی محبت خان په (۱۲۲۵هـ) کښې وفات شوی دی.

الله یار خان : داسې حافظ رحمت خان زوی دی. وایي چه ده هم په (۱۲۲۸هـ) د پښتو یو لغت لیکلی دی چه «عجایب اللغات» نوم یې دی دا کتاب دراورقی گوته ورغلی او نسخه یې په برتښ موزیم کښې موجوده ده ددې کتاب په مقدمه کښې د پښتو لځینی قواعد هم شته وایي (۳) چه دا کتاب د پښتو، هندوستانی فارسی او عربی لغاتو مجموعه ده. الله یار خان په (۱۲۴۸هـ) کال وفات شوی دی.

نواب مستجاب خان : حافظ رحمت خان زوی دی دخپل پلار پشان عالم او پود سړی و په عربی پارسو او پښتو کښې لیکوال اومورخ دی. دده «گيلستان رحمت» په نامه یو تاریخي کتاب لیکلی دی چه دخپل پلار د ژوندانه اودهغه د پښتنو حالات یې په کښې بیان کړي دي. وایي چه دی د پښتو شاعر هم و.

سعادت یار : حافظ رحمت خان نسی دی. د پلار نوم یې محمد یارودی هم لیکو ننگی اومورخ دی (۱۲۴۹هـ) په حدود کښې یې د «گل رحمت» په نامه په فارسی ژبه د پښتو د کورنۍ اودهغه د پښتنو په حالاتو کښې یو کتاب لیکلی دی.

نیاز احمد هوش : داسې هم ددې کورنۍ یو مورخ لیکوال دی حافظ رحمت خان کړوسی و د تالیفات لري، د پښتنو په تاریخ کښې یې «درو هیل کنډلی» تاریخ کښلی دی دی (۱۲۵۰هـ) په حدود کښې ژوندی و.

(۱) ددې کتاب یوه نسخه په پښتو ټولنه کښې شته (۲) ۱۳۲۲ کال لمری مخ ۱۶۹.

(۳) فهرست بلومهارت

نومعلومه شوه چه حافظ رحمت خان اودده کورنی هم دپښتو ژبی په خدمت کښي پورې برخه لري ، دوی اکثره دپښتو ژبی شاعران اوادیان وو ، په تیره دنواب محبت خان ریاض المجت اودالله یارخان «عجایب اللغات» چه دپښتو لومړنی قاموسونه دی په پښتو کښي ډیر قیمتی اوغوره آثار کښل کيږي اودادیو ژبی دروندانه دپاره پوستر خدمت دی .

(ددې دورې نور شاعران او لیکوال)

امیر محمد انصاری (۱) : داسې تقریباً د (۱۲۰۰هـ) په حدودو دهنده (کلمتکه) کښي اوسېده پلار یې میر محمد نومیده . ده دسعدی گلستان په (۱۲۲۷هـ) کال په دغه خای کښي په پښتو نثر ترجمه کړی دی ، ددې پښتو گلستان یوه نسخه چه (۱۲۹۰) یانې ده ، د لندن په موزیم کښي شته د کتاب دسر یو خوجملې دادی (همه واده ثناوصفت اوکل احسان ومنته ه لوی قادر خپتن تعالی اړه چه طاعت یې سبب دقرت دی ، اودده په شکر کښي زیاتې نعمت - هره یوه ساه چه په ښکته درومی اوژدو ونې دحیات ده اوهر کلمه چه په پورته راشي خو شحالو ونی دذات یعنی دځان ده یس په هره یوه سا کښي دوه نعمتونه موجود دی او په هر نعمت یې شکر واجب) ددی سړی نور حالات ښه نه دی معلوم ، مگر ویلای شو چه دغه ترجمه یې ښه اوغوره ده اودی دپښتو په ترجمه کونکو اونثر لیکو نیکو کښي ښه درجه لري . عبدالکریم کاکړ ، دقندهار له عالمانو څخه و ، په عربي علومو کښي یې مهارت در اود دپښتو ژبی شاعر کښل کيږي ځکه چه عربي عین العلم یې د «زین العلم» په نامه یو کال له مرگه وړاندې په (۱۲۳۴هـ) کښي په پښتو نظم رااړولی دی ، دی پرته له دغه کتاب نه نوری بدلې هم لري دا پښتو نه دده دی .

د ښه خوی کچه ده ډیره	له گټلو تر ا ند تیر ه
هغه څوک چه اخلاقی وی	د هغه نوم په باقی پوی
د اسلام خو ښه اخلاق دی	چه په درست ادیانو طاق دی
په خو یو انسان انسان دی	که نه دی خاتش حیوان دی

محمود رفیق ، دپښتو ژبی شاعر او په عربي او هندي ژبو یوه وړ (۱۸۵۰هـ) په شاوخوا کښي یې دعلم تجوید په بیان کښي یو کتاب په لنډه پښتو مثنوی له هندي نه ترجمه کړی دی د کلام نمونه یې په اول جلد پښتانه شعرا کښي را غلی ده .

دا ایو ری - حافظ : الیوری دسوات دریا ست د کانا اوغور بند په علاقه کښي یو کلی دی ، حافظ ددغه کلی و . حافظ که څه هم په سترگو معذورو مگر دپښتو ژبی یو مشهور شاعر ترې وخت ، دده (۱۲۰۰هـ) په شاوخوا کښي ژوند کړاوه اود شاه زمان تر ورخته پوری ژوندی و ، له حافظ څخه یو ښه دیوان (۲) یاد کړ یانې دی دا دیوان پند او نصیحت ، دتوحید بیان او ځینی عشقی او تصوفی برخې لري ، دحافظ ژوند هم لکه درحمان بابا صوفیانه اود گېشه گیری ژوند ، دی دمعنی په لحاظ درحمان بابا دروحانی او الهامی دبستان پیژودی مگر دلفظه په لحاظ لځانله طرز لري ځکه ده په اوژدو بجوړ کښي اکثر

اشعار ویلی دی اشعار یې خونډور اوله جوشه ډک دی، حافظ په عوامو کښې هم ښه شهرت لری او اشعار یې د خلقو په یاد دی هو! فارسی او عربی کلمات یې په شعر کښې ډیر لیدل کېږی مګر سره ددی یې هم روانی او سلاست له لاسه نه دی ورکړی، دایتونه یې ولولئ .

برگه میوه می نوی شود پیری - خزان افر کرم - تیر لکه پر بشنا شوې دخوانی اودی بهشته سود سو دا هغه کچه بازار له بهار بوسی - ته چه دست خالی په بازار کښې وړیاخه شته عشق زه نایب یم دمجنون په عاشقی کښې - خلیفه دقارون نه یم چه مال غواړم - پند خوی دچار یا بانو کړې جوسه دی دسروده - شین ډکی چه وینی له کړنګه یسی رغړی - قاسم علی افریدی : په اصل افریدی آدم خیل دی، ده دی کورنی داورنگ زب به زمانه

۲۲

کښې هند ته تللی وه اودی هم هلته په فرخ آباد کښې زېږېدلی دی، راورتی الیکلی دی چه قاسم علی په عربی، تورکی، پارسی، کشمیری او هندي ژبو یوهده او انگریزی یې هم لېزه زده وه انگریزان دده په ژوندانه هند ته راغلی دی لکه چه وايی :

نصا رایه هندوستان حکومت کاندی - چیرته ولاړ هغه خوانان شمیر ننگی

دقاسم علی یو فلمی دیوان چه لیدل شوی دی تر پنځه زره بیته رسېږی، قصیدی او چار بیتي هم لری او په (۱۲۳۱ هـ) کښې تمام شوی دی. دده اشعار په عشقی، اخلاقی او تصوفی خواو کښې ویل شوی دی، دی پوخ اومتین کلام لری ده په یو شعر کښې ځینی پخوانی شاعران یاد کړي دی او ځان دهغو دپښو خاوري کښې دایت دده دی :

که چغار دعنایب پشان کرم - افریدی یم به کلهذا رډو روزانو

قاسم علی یو کلیات (۱) لری چه په پنځو کتابو شامل دی ۱ - ترک افریدی په دی کښې یې په فارسی دخیل خاندان حال لیکلی دی ۲ - دیوان افریدی په پښتو ژبه ۳ - دیوان افریدی په اردو ژبه ۴ - قصاید افریدی په فارسی او پښتو کښې دخو مدحجو مجمه وعده ورسره په پښتو یوه خوابنامه هم شته ۵ - فرهنگ افریدی په دی فرهنگ کښې دفارسی مصدرنو اولغاتو په مقابل کښې په پښتو اردو، کشمیری او انگریزی مرادف لیکل شوی دی داسی معلومیږی چه دافرنسنگ په خپل وخت کښې یو نوی جوړی فرهنگ و .

ملا فرح الدین : په اصل کښې عرب دی چه په فنهار کښې اوسېده چه بیا په (۱۲۴۱ هـ)

کال همدغله وفات شو. دی دمیا فقیر الله صاحب مریدو، ډیر شاگردان او مریدان یې درلودل، زاهد، عالم او پرهیزګار سړی و، دی په اخلاقو او تصوف کښې «تعداد الکبایر» په نامه یو کتاب لری، چه دپښتو په لنډ بحر یوه مثنوی ده او دا هغه سېک دی چه له پخول څخه دمنځې آثارو دپاره رواج شوی دی یودوه بیته یې دای :

شفقت پر مسلمان کړه - له هر چا سره احسان کړه

په شا دی دده بنادمن شه - هم په غم دده غمجن شه

خوا چه رزق الله : داسې دپښتو دملی شاعرانو په ډله کښې درېږی، ډیری چستې او

خوږی چارې یې لری، په شعر کښې یې ناز کخیالی هم شته، دتنگرهار دچپرهار په (کلاشیخ)

(۱) ددی کلیات یوه نسخه چه په سنه (۱۲۳۰ هـ) کښې لیکل شوی او پخپله دمنصف

مهر و نه هم پرې لیکېدلی دی، دپېښور داسلامی کالج په کتابخانه کښې موجود ده

نومی کلمی کشې زېږېدلی دی، رزق الله یو گرزند سړی و، دهند، کشمیر، قندهار او بخارا سفر و نه یې کړېدی وایی چه دیوان یې درلود (۲) مگر نسخې یې کمې دی، ده عشقی او وطنی اشعار ويلي دي، شعری یوځ او استادانه دی، د وطن په یاد کشي وایی !
خوار غریب اوبی نواوی خو وطنه ستا په خواوی

د پښتو اغیرت پخوا کښې هم ښه احساسات لری وایی :
د بلا غشی می خپزی له پښتو زه خواجه رزق الله نه پر یزدم پښتو
چه خبر شوم له حملی دکم غلیمه دغیرت خواي می خاخی له و پښتو

۲ عبدالمعظم رانېزی : د سوات د سردرو یو خوږ ژبی شاعر دی، په (۱۱۶۷هـ) کښې پیدا او تر (۱۲۵۳هـ) پوری ژوند و، د عظیم استوگنه د پېښور په «برتا کال» کښې وچه د دښمنانو د لاسه جلاوطن شوی و، ده دخپل وخت مروج علوم لوستلی وو او یو عالم سړی و، د طریقې په سلسله کښې هم داخل اود کونړ د «مهر بانصاحب» مرید و هغه وخت چه ده دخپل ود واخلمو زامنو د مرگ غشی په زړه وخور، نوله هغه درده ده د شعر چینه راوڅوټکېده او پس له هغه یې په خوږو خوږو او برسوزو اشعارو لاس پورې کړ چه اوس ورته یو وړوکی دیوان یادگار پاته دی. دی ساده او روان شعر لری په عشق، سلوک، بند او نصیحت اود زامنو په بیلگون کښې یې ویل کړی دی، رحمان بابا ته په برعقیده لری اودهغه دادبی مکتب پیروی یې کړی ده دی یو تنقیدی نظر هم لری لکه چه وایی :

که ته پری تا به وډ که که څه ور کړی ملابان کوی په چرگ یا حلواصاح
هرسری کړی رعایت د زور ورو باری قه کړی دعا جزو رعایت څوک
داوښکو په تصویر کښې وایی :

دادر نه دي چه په مخ زما بهیږی دا زما د سپینو او ښو سلسله ده
امام الدین : د (۱۲۰۰هـ) په حدودو کښې ژوندی و، یو قصه یی د «جمعه» په نامه نظم کړې ده دافصه یوځایانی داستان دی چه لیکونکی یی دافصه کونکو په ډله کښې حسابیږی دافصه په لنډ بحر کښې یوه پښتو مثنوی ده .

۲ ملاحسن اسحق زی : داسړی یوښه برسوز شاعرو، د قندهار په (تلو کتان) نومی کلمی کښې وزیږید، د علومو د تحصیل نه وروسته پر یونوی حالت راغی، د عشق او میمنې په دنیا کښې داخل اودهغه جذبات یی د شعر په لباس کښې ښکاره کړل، ده اشعار دده د سوی او دردمن زړه کتري اوله سوز او گدازه ډک دی او د قلندر او حمید د مکتب سره نژدی دی . دی په پښتو کښې یو کمال دیوان لری، نور تالیفات یې هم کړی دی، یوه رباعی یې داده .

یاره چه ته یی به هغه لوری غم خو دنوی ښادی دی او ری
دمخ ریشنا دي یو وار شکاره که چه ښه جمال دی څوران و کوری

بلځای وایی :
دروغو زړو نوژدا مجال ده په ژدا ژاندي ویشتلې زړو نه

ملاحسن په (۱۲۴۵هـ) کښې وفات شوی دی.
(۲) اوزېدلی می دی چه دچیره دباراندي داسلام نومی سړی سره یې دیوان شته .

صالح محمد داوی : د قندهار یو پرهیزگار عالم دی، د میانور محمد (پوټی میا) مرید او د ملا حسن معاصرو د یو دیوان هم درلود چه اکثره درسوالله (ص) د نعت او حمد بیان دی.
 گو د یزی : د پښتو یو شاعر دی چه د تیمور شاه سدوزی په عصر کښی ژوندی و او د جلات او محبوباء قصه ننی په (۱۱۸۸هـ) د پښتو په لنډه مثنوی نظم کړېده د احمد شاه په مرگ وایی :
 دور تیر د شاه دران شو درست پښتون بی په ارمان شو
 ملا ولید د کسا کړ : یو عالم او شاعر سپړی چه په قندهار کښی اوسیده په (۱۲۲۴هـ)
 کال ننی د (زین العلم) په نامه د پښتو په لنډه مثنوی یو کتاب لیکلی دی چه د عربی عین العلم ترجمه ده او مضامین ننی دینی او اخلاقی دی وایی :

فرض د علم زده کول دی ضروری ننی هم لوستل دی
 شیخ احمد : د لغمان د زیارت په کلمی کښی اوسیده. بیا د تیمور شاه په عصر کښی وفات شو :
 دی په پښتو ژبه کښی په ملی وزن ښه خوازه اشعار لری وایی چه د قرآن عظیم تفسیر ننی هم
 په پښتو نظم کړی و مگر اوس نه پیدا کیږی دی یو بدلی یو دوه بندنی دادی :

کمیس ننی شین اغوستی شنه لښکه په شنه جلگه راغله له یار سره او تره کرخی
 د خندا د که خوله د اښکلی ناز پر وره یو ننی شین خال دی، ننداری ننی د چین کرخه
 زه شین طوطی یم د تیرا په شنو کمر و کرخم په شنو ښو د سبا د حسن دلا وره کرخم
 کله چمن کښی کله هسک په دې نښتر و کرخم شینکي ټو کیږی سیل بیا د شنه اوبین کرخه
 رحمت داوی : له قندهاره کشمیر ته تللی و او هلته د سردار عبداللہ خان سره نو کړ و،

دده ژوند تر (۱۲۱۰هـ) پوری معلوم دی د پښتو ژبی په شو شاعرانو کښی حسا بیږی، وایی
 چه د شعر دیوان ننی درلود مگر ورک دی دلیلی اود مجنون کتاب ننی د شله زمان په وخت
 دهغه په نامه د پښتو په لنډه مثنوی نظم کړی دی دا کتاب د نظامی گنجوی دلیلی او مجنون
 ترجمه ده او په دی بیتو شروع شوی دی :

غم و ملک را باندی تنگ شو زده می تحکک د آهنگ کړ
 چه پښتو لیلی مجنون کړم ښایی غم له زړه بیرون کړم
 سلطنت د شاه زمان دی دی خاقان ابن الخاقان دی
 یلار نیکه ننی یاد شاهان وو دو په تاج دهر افغان وو
 شکر شکر شاه زمان غنیمت دی د ا زمان

میا نعیم متی زی : په کام خلیل مهمندی، په نهم پښت شیخ متی (کلات بابا) ته رسیږی
 نیکو نه ننی ټول لیکونکی، شاعران او عالمان تیر شوی دی په پېښور کښی زیږیدلی او لوی شوی دی
 له یوه بیښه ننی د شاه زمان هم عصری معلوم کیږی خو خپل دیوان ننی په (۱۲۳۰هـ) کښی ختم کړی دی
 دی بیا قندهار ته ولاړ چه اولاده ننی تر هوسه هلته اوسیږی، دده اشعار عشقی او توصیفی دی
 او درحمان بابا په مکتب پوری اړه لری. دا بیتونه دده دی :

زه مین ستا په دیدار نه یم نوخه یم دو صان دی طلبکار نه یم نوخه یم
 ستا د سرو لوبو له خپا له داغ به زړه کښی رنگه په وینولا له زار نه یم نوخه یم
 په زده می هیڅ پروا د ښکلیو نشی په باران د باغ کلو نه شی سمسور لا

عبد الهی بی‌بی : ۱۳۵ پیری به اولو وختو کښی ئی ژوند کاوه د فندهار (دذا کر) په کلمی
کښی اوسیده . یو عارف اونیک سړی و داشعارو یو دیوان ئی درلود او در حمان بابا له
پيروانو څخه دی دمقصو فینو شاعرانو په ډله کښی دریږی په عشق کښی ئی د تصوف پاڅه
اصطلاحات لیدل کیږی لکه چه وایی :

چه می خپله هستی ور که کړه په عشق کښی
دا شه و کړه د ناصوت له سرا په کښه
بل لځای وایی : د دوه له ملنگا نو سر دراز کا
د عشق بوی می نمایان له پوست و هډه
بنا یسته شپا و کور و رڼه بڼه
په مجرب کښی له زهاوردی همدم

ملا زبردست کا کړی : یو عالم او پرهیزگار سړی و او د فندهار په شاوخوا کښی اوسیده ، ده
په (۱۲۲۶ هـ) کښی د پښتو په نظم «روضه النعم» کتاب لیکلی دی مضامین ئی دینی او مذهبی دی ،
ددې کتاب شعر دلخواه ویتو مننوی ده ، لکه چه وایی :

څوک چه ظلم پرچا مکرې
چه بد نه کړی بدنه مومی
کله ظلم څوک پرده کړی
نیکان کله بدی مومی

کډل محمد : په قام نورزی دی ، د علمند په غاړو په (مالکین) نومی کلمی کښی اوسیده
د شاه زمان تر عصره ژوندی و ، دی د عشقی اشعارو یو دیوان لری په طاب العلمی کښی عاشق
شوی او بیا شاعر شوی دی ، عاشقانه احساسات یې ډیر تیز دی در حمان او پیر محمد د سلسلی
تابع دی دارباعی دده ده :

مسافر را غلم سبا به لځه
طیغه می خدای کړه د بلبلانو
سیر د گلا نو د بهار کړی مه
تل په سرو گلو نارې و همه

دیار دورانیډو په وخت کښی وایی :

آزما روح روانه له مامه لځه
زما زده زما چشمانه له مامه لځه

معین الدین : داسړی د (۱۲۵۶ هـ) دوختو شاعر دی چه د پښور د (چارسدی) په شاوخوا
کښی یې استوگنه کوله . ده په دغه پورته کال کښی «عذرا و امق» فیه له فارسی څخه
په پښتو ترجمه کړی ده ، دا کتاب (۹۳) مخه دی او یوه نسخه یې دلندن په موزیم کښی شته (۱)
د کتاب پیل :

دا آغاز می به نامه د پاک خالق دی
شنی مانی یی په هوا کړی آویزاندی
چه قدرت یی د مخلوق په بهبود راغی
یو دل په سرولاری لاندی باندی
له پردی دهم ځکه وجود راغی

معین الدین په پښتو کښی یو دیوان هم درلود . لځکه چه دده د دیوان (۵۰) مخه
(حسیب گیل) (۲) په خپل بیاض کښی انتخاب کړی دی .

عبدالرسول : د فندهار په (ماشور) نومی کلمی کښی زیږیدلی دی په څه نورزی او تیمور شاه
په وخت کښی ژوندی و . دی د زلمیتوب په وخت کښی کشمیر ته ولاړ او هلته اوسیده ده دخپل
سفر د حالاتو په باب کښی یوه (سفر نامه) لیکلی ده بل کتاب ئی (آزاد نامه) نومېږی کوم وخت
چه آزادخان د کشمیر حاکم ، له تیمور شاه نه یاغی شو او په منځ کښی یې جگړی وشوې نوده په دې

بارہ کتبی دغہ ز سالہ ولیکلہ عبدالرسول یہ اردواو کشمیری ژ بولزلز یوہیدہ یہ یشتو کتبی
یودوان (۳) ہم لری ، عشقی اوتصوفی اشعار بی ویلی دی دده داشعار و نمونه یہ دوهم جلد
پیشمانہ شمرا کتبی راغلی ده .

مطیع الله : به کام بیر خیل دی دابا سیند به دی غار و اوسیده دشجاع الملك تر وخته (۱۲۵۰ هـ)
یوری یی ژوند معلوم دی مطیع الله د عشق اومینی یہ اورستی و د بر سوزناک او غمجن اشعار بی
ویلی دی ، اشعار خوندور اوسلیس دی دی رحمان بابا عقیدتمن اودهغه د عشقی اوتصوفی
مکتب شاگرد دی دشعر یودوان (۴) یی یاد کار یی ایشی دی ده دیخوانو مشهور و شاعرانو
یہ پیروی کتبی خوازه شعرونه ویلی دی دده یہ وانکتبی اخلاقی اجتماعی مناجات مدح
مرثیه او تحینی تاریخی مضامین هم شته خیل دیوان دمهر دیوانو دیاره یوہ تحفه بولی . مطیع الله
یہ یوخوا یکتبی دعمل او کار تبلیغ یہ خومره شه صورت کوی .

یہ فصو مطلب موندنشی یسی باخه
مطیع الله یشه چستی غزلی هم لری یو خوبه یی دادی ؛
مینه دخوانو نام ننگ لیری کوی تش دیدن دیشکلو دوزده رنگ لری کوی
مایه خوب کتبی بخان ماننگ لیدای دی دوزده رخت می یه عشق رنگ لیدای دی
اوس له ویری یه کوخه ورتلی شم ماد مستو ستر کو جنگ لیدای دی
شمس الدین کاکر : د فندهار یه کلچا آباد کتبی زو کپی اولوی شوی دی دسوز
اودرد خاوندو دبره مده ئی له وطنه بهر یه هند کتبی تیره کپی دده دوطن به یادونی خوازه
خوازه اشعار ویلی دی ، شمس الدین دخیلو اشعارو دیوان یه (۱۲۳۸ هـ) کتبی ختم کپی
دی ، دده اشعار عشقی اوتصوفی دی اوشعری صنایع هم لری ، شمس الدین د (سراج الموتی)
یہ نامه بوبل کتاب هم کتبی دی چه دیشتو به نیم منظوم نثر دی اود فقهی اودینی مسئله بیان
کوی داربای یی ولولی ؛

دخدای دیاره زما حبیبه
زیات می ترجه دهر رنج شو
در نغور رانو درنخ طیبه
لبر خبرو اخنه له ماغریه
گل محمد کاکر : د فندهار یو عالم اوزاهدسری د (شمس العابدین) یه نامه ئی به یشتو
کتبی یو کتاب لیکلی دی ، اخلاقی اومتصوف شاعر دی یه یشتو کتبی تحینی بدلی هم لری
دایت دده دی
که شیدانه یم دلبره زاته وایه
داد او بودر یا بونه دی پر خه ؟

ملاجمه بار کزی : د فندهار د (زرد اشور) یه کتبی اوسیده ، یو یو یی کاکر
اودبندار سړی و یو دیوان ورنه یاد کار یاته شوی دی ، اشعار ئی عشقی اوصوفیانه دی
د رحمان بابا یه مکتب یوری اده لری میرزا خندان وایی چه دی به شاعری کتبی اسنادو ملاجمه
یه (۱۲۵۹ هـ) کال چه حج ته تملی و به مکه شریفه کتبی وفات او هلمه شیخ دی ، دایتونه دده دی ؛
که دی واغوتی دگلو کپی نسیم ئی
که دی یوری د زده وینی د مینو
برې نارې دې د بلبلو کپی نسیم ئی
د خوبانو یه منگلو کپی نسیم ئی

(۳) یه فندهار کتبی د عبدالشکور رشاد سره ئی یو قلمی نسخه شته (۴) یو قلمی نسخه ئی
یہ یشتو تولنه کتبی شته .

عزيز خان رنباخيل : عزيز خان دسدوزو دپاچاهي په آخر كښې ژوندی اود هرات
به ملی جنگو كښې چه دشاهزاده كامران اووزير يارمحمد خان په مشرۍ سره كېدل :
شاملو دی دپښتو نو رزمی شاعر دی ، چه ددغی جنگړی تاریخ نوی په نظم لیکلی دی ، په شعر
كښې يې دتوربا لیتوب اومیراني احساسات څرگنددی لښكه چه وایی :

خښه ی دی بیا آسمانه سړی دی پاس په هرات دوير ناری دی
يار محمد زغ كړ په لښكر باندی میدان يې اور كړ په غېجرباندی
كامران وې راشه يار محمد وروړه ته ئی په لمان زمونږ له خپله كوره
مو نږ ته يافتجه يا كفن بو به ورځ ده ، ساتنه دوطن بويه

سپينه . دايوه پښتنه ميرمن ده چه دكامران شهزاده په وخت دهرات په شاوخوا كښې
اوسېدله دنورمحمدالكوزی لور او دپښتو شاعره وه ، هغه وخت چه ايرانيانو په (۱۲۵۵ هـ)
هرات كلابند كړ اودهرات پښتنو دميراني مقابله وكړه اوهرات ئی په توره ټينك وساته
نودې پښتنی دغه واناغات يعنی دهرات دكلابندی حال اودپښتنو توره اوميرانه ټول په نظم
كړل اويوه جنگی قصه يې وليكله چه له كلمانو او اشعارو څخه يې دپښتنو جنگی روح
اوجوش ښه څرگند يږی ددغی قصی يوڅو بيته دادی .

دپښتنو توری : تل تلخېدی ددښمن سترگی له پرېشنا وې ددی
دوی وومېړونه پښتانه توربالی پرننگه ټينك وو دوطن ننگوالی
دهرات خواره له غليمه خالی دلته خپره وه هو سايی خوشحالی

ددی دوری هغه شاعران چه دكلام نمونی ئی نه دی لیدل شوی

كریم خان : فاسم علی په يوه قصيده كښې دشاعرانو په دله كښې راوړی دی لښكه
چه وایی ، (گنواب محبت خان كه كړیم خان و) مگر نور معلومات ئی نشته .

ميرعلی داسړی هم فاسم علی دشاعرانو په دله كښې ذكر كړی دی وایی :
(ميرعلی ، عبدالقادر كه سكندرو) نور پته ئی نه لښكي چه څوك ؟

مشرف : داشاعر مونږ دعليخان خټك له خولې پيژنو لښكه چه وایی :

فضل دغفور په علميخان د شعر وشه گر چه مشرف دهر د مشرف وبه تقرير كښی

له دې نه يود مشرف شاعری اوبل ئی دتقرير ښه والی معلومېږی .

بافر شاه : ددې شاعر پته دمطبع الله له نلمی ديوانه لښکېږی ، هلته ديوغزل دپاسه ليكل
شوی دی چه (داد باقر شاه دغزل عكس دی) نوم معلومېږی چه دغه ليكونكی د بافر شاه غزل
اواشعار ليدلی وو .

انور : دمطبع الله معاصر دی ، اوده ئی په يوه شعر كښې نوم اخستی دی .

قنبر : دی هم دمطبع الله له يادونی څخه پيژنو لښكه چه وایی .

دانور دقنبر شعر به باطل كه مطبع الله شكل رابع شه له ننا چه

عظيم : داشاعر دعبدا العظيم راښی هم زمانه دی په خپله عبدالعظيم وایی :

بل عظيم دی په وطن د اشغفر كښی په نامه كښی دی شريك له ما گدا په

ده ساز كړی دی په شمار يوخوغل له دی خواره په طالپانو كښی هر لحا په

فیض محمد: د عبد القادر خټک دیوان په یوه نسخه کښې ددې شاعر یو غزل انتخاب شوی دی
دغه نسخه د لندن په موزیم کښې موجود ده او تقریباً (۱۲۰۰هـ) په حدودو کښې ایښل شوی ده،
فقیر افضل، دده یو غزل په دغه نسخه کښې انتخاب شوی دی.

نواب علی محمد خان: دده یو غزل په دغه نسخه کښې ایښل شوی دی، دی د حافظ رحمت خان
یو علمی او ادبی ملگری و. او په (۱۱۶۲هـ) کښې وفات شوی دی (۱)
مسکین: دا شاعر هم په دغه نسخه کښې یو غزل لري. دا څلور روستی شاعران ددې
دوري شاعران دي مگر اشعار یې ندی لیدل شوی.

۲ دې دورې تاریخي کتابونه

محمد و دنامه: د حاجي ميرويس او شاه محمود هوتک د جگړو په بيان کښې ريښه خان مهمند
د شاه حسين په وخت د پښتنو په نظم ليکلې ده.
پټه خزانه: محمد هوتک د شاه حسين په وخت د پښتنو شاعرانو په حالاتو کښې په پښتو نثر ليکلې ده.
د محمد رسول هوتک بياض: دا کتاب د محمد هوتک لاس ته وړغلی ؤ او په پټه خزانه
کښې ئې د پېر شپه معلومات ورڅخه را نقل کړي دي ددې بياض ليکونکي محمد رسول هوتک
يو پوه ليکوال و د ژوندانه حال يې نور معلوم نه دی مگر د حاجي ميرويس معاصر معلومېږي.
د پښتنو نسب نامه: معاصر صاحب د احمد شاه بابا په زمانه کښې د پښتو په نظم ليکلې ده.
تاريخ مرصع: ددې دورې يو مشهور ادبي شاهکار دی چې افضل خان خټک د پښتو
په نثر ليکلې او د پښتنو تاريخ دی.

تذکره الملوك: دا کتاب په پښتو ژبه د سدوزي په تاريخ کښې ليکل شوی دی په پښتو
کښې يو ټوليز قيمتي او غنيمت کتاب دی او غالباً د تاليف وخت يې د تيمور شاه زمانه ده.
مگر نسخې يې هيڅ نه پيدا کېږي مگر راورقی ته يې يوه نسخه په لاس ورغلي وه مگر
معلومه نه ده چې د لندن په موزیم کښې به وی او که نه؟ دا کتاب اته جلدونه او ۶۴۷ مخونه
دوه برخې واقعات يې همدې چې له احمد شاه څخه وروسته پېش شوی دی.

صولت افغانی: دا کتاب زرداد خان په (۱۱۸۷هـ) د پښتو په تاريخ کښې ليکلې دی نور
معلومات يې نه لرو (۱) ددې دورې نور تاريخي کتابونه چې حافظ رحمت خان په کورنی
پورې تعلق لري دادی: (خلاصة الانساب) د حافظ رحمت خان - گلستان رحمت.
د مستجاب خان - گل رحمت سعادت يار، اوداسی نور.

تواريخ حافظ رحمت خان: دا کتاب پير معظم شاه د حافظ رحمت خان په هدايت په (۱۱۸۱هـ)
کښې ليکلې دی دا کتاب د پښتو دمهاجر تو نواو جگړې واورو روحا لاتو بيان کوي پير معظم شاه
ذير محمد فاضل زوی و چې دی پېښور د پير سبک کلي مشر او حافظ رحمت خان له نثر يو څخه و (۲)

(۱) د ۱۳۲۲ کال نثر.

(۱) ددې کتاب يوه نسخه په څنگکو کښې د محمد زمان خان سره موجوده ده.

(۲) فهرست بلو مهارت.

ددي دورې پښتانه پاچاهان

لکه چه معلومه شوه، د پښتو د ادب د تاريخ په دې دوهمه دوره کې هم ډېر مشهور پښتانه پادشاهان تير شوي دي، چه د پښتو د ادب سره يې مينه لرله او د دوي په توجه د پښتو ادب څه نه څه پرمخ تللی دی، نو دادي وروسته بيا نېزي:

دهوتکو کورنۍ د دواړو سيمې هجري پېړۍ په سر کېنې چه د پښتنو کومې کورنۍ پادشاهي کړې ده، هغه دهوتکو کورنۍ ده، د اداسي وخت، چه يو طرف ته په ايران کېنې د صفويانو پادشاهي وه او بل طرف ته په هند کېنې کورگانيانو پادشاهي کوله ايرانيانو د افغانستان غربي خواته لا سونه.

را اوږد کړي او ځينې ولايتونه يې نيولي وو، په دغه وخت کېنې د کرکين نامې يوسړي د ايران د پاچا له خوا په قندهار کېنې والي و، داسې ډير ظالم او بي تدبيره و، د پښتنو سره به يې ښه چلند نه کاوه نو پښتنو ته دا حالت سخت وېرېښيد او د حاجي ميرويس هوتک په مشرۍ يې د کرکين خان په خلاف د آزادۍ بيرغ پورته کړ، کرکين خان يې دخپل ډير لښکر سره وواژه او وطن يې ورته آزاد کړ بيا پښتنو په (۱۱۲۱ هـ) حاجي ميرويس په خپله مشرۍ ومانه، دهم يوملي حکومت جوړ کړ او په ښه صورت يې دا حکومت وچلاوه، کم وخت چه دی (۱۱۲۷ هـ) کېنې وفات شو نو ورور يې عبد العزيز پرنجای پادشاه شو، مگر بيا د حاجي

حاجي ميرويس
د پښتو د ادب تاريخ - ۹۸ مخ

ميرويس زوی شاه محمود دخپل تره (۱)

څخه حکومت واخست او په (۱۱۳۱ هـ) کېنې په تخت کېښاست شاه محمود په خپل وخت کېنې ايران ته لښکر کشي وکړه او د ايران مرکز اصفهان يې ونيو څه موده يې په ايران پاچاهي وکړه بيا چه دی مړ شو، نو د کاکازي شاه اشرف يې پرنجای په (۱۱۳۸ هـ) پاچا شو او تر (۱۱۴۲ هـ) پورې هم هلته پاچا و، په دغه وخت کېنې

(۱) په خزانه لښکي چه عبد العزيز د شېبې د نارنج د قصر له بامه راوړلېد او مړ شو

پوښ له ده محمود پاچا شو،

شاه حسین دشاه محمود کشر ورور په قندهار کېنې پاچاهي کوله ، چه د ده پادشاهي له (۱۱۳۵هـ) څخه تر (۱۱۵۰هـ) پورې چلېدلې ده او تر ډېر جاته پورې وطنونه يې په لاس کېني وو بيا په (۱۱۵۱هـ) کېنې چه نادر شاه افشار قندهار ونيو دی يې ماز ندران ته جلاوطن کړ او يو کال پس بيا هم هلته وفات شو .

د پښتو پالنه : لکه چه معلومه ده دهوتکو په دوره کېنې پښتو ته ښه تو جه شوې ده . په دې وخت کېنې ډېر پښتانه شاعران او اديبان پالل شوي او رو زل شوي دي ، پښتانه شاعران به همېشه ددوی سره په جنگړ نو ، کور او بهر ملگري وو ، د دوی سپه سالاران هم اکثر د پښتو ژبي شاعران وو ، دهوتکو کورنۍ د پښتو د ملي روح د بیدارولو ، د وطن د آزادۍ علم او ادب او پښتو ژبي د پاره له نورو پښتنو پاچاهانو څخه زيات خدمت کړی دی ، حاجي مير ويس د پښتو مين او شو قمن و ، د رحمان بابا شمار و ته يې زيات عقيده لرله او په سختو سختو مسئلو کېنې به يې ورته رجوع کوله . د دې کورنۍ ښځي هم لکه مېرمن نازو او بي بي زينبه د پښتو شاعرانې وې شايد داروح دميرمن نازوله خوږ و خوږ و اشعارو څخه دهوتکو په کابلوت کېنې ننوتی وی . ولی چه دا يوه رښتيا نې پښتنه ميرمن وه — سيدال خان ناصر : ملاپير محمد . بابو جان بابي د اوډ خان ، ملانور محمد دا ټول د حاجي ميريس د دربار پښتانه عالمان او اديبان وو ، او هر کله به يې ور سره مهر بانۍ او نمانځني کولی په دې ډول شاه محمود هم د پښتنو شاعرانو سره مينه لرله او ددوی قدر او عزت به يې کاوه لکه چه ريدي خان مهمند په ايران کېنې ور سره ملگري و او بيا يې دمحمود نامې په نوم يوه جنگړنامه وايکله ددې کورنۍ تر ټولو مشهور سړی چه د پښتو ادب ته يې زيات توجه کړې ده شاه حسين دی ، البته ددې وجه به داوی چه ده څه موده د آرام پاچاهي کړې ده . د شاه حسين په دربار کېنې به لوې لوی پښتانه عالمان او اديبان موجود وو ، همېشه به ادبي بحثونه او مجلسونه کېدل ، او په خپله شاه حسين به هم د پښتو اشعار ويل ، ددې زلمي يا د شاه په وخت کېنې پښتانه شاعران ښه قدرمن وو . دده هغه بخشونه او انعامونه چه پښتنو شاعرانو ته به يې ور کول سړی ته دمحمود غزنوی د فارسې ادب د پالني دربار رايه زده کوی ددې پادشاه په امر او مرسته محمد هوتک د پښتو شاعرانو يوه تذکره وليکله او يو ادبي شاهکار يعنې «پته خزانې» يې ياد کړ او پرېښود ، وايي چه يوه ورځ ملا زعفران د يوې فتحي په زیری کېنې د شاه حسين په حضور يو څو بيتونه وويل نو پادشاه يو زعفراني شال ورو با خښه ، دغسې يې ريدي خان ته دمحمود نامې په ليکلو زر طلا وې ور کړې وې ، محمد هوتک وايي چه ماد « خلاصه الطب » په نامه يو کتاب پادشاه ته وړاندې کړ ، نو سل طلا گانې يې راوبخښاي او همېشه به يې را سره دغسې مهر بانۍ کولی ، شاه حسين به هر هغه دقندهار په ازگک کېنې عالمان او اديبان را ټولول ، ادبي مجلسونه به يې کول ، او په دې صورت به يې خپل ادبي ذوق پاله . د شاه حسين د دربار مشهور پښتانه عالمان او شاعران دا دي .

(المترجم)

محمود محمد حسن

محمد و کز دل - حکم و اسلامیت . کابل : 1330 .

- ص 2 : دیباچه : مردم نظامی حقیقت طایف برادران (مانند نه زوایت ها) سالها
افتد .
- ص 3 : هر سال بعد ها هزار رساله دانش را میوه مند که آنرا صفت و
رایگان به مردمی دهند .
- ص 4 : در یک از این رساله ها و سلاطین را از علوم و فنون عارف و مسلمانان را
دستین مردم و این خداوند اند .
- ص 5 : حدیث شش ماهه اول سوره الفجار .
- ص 6 : حکم و اسلامیت : اولین و عیب و که به مسلمانان فخری گرایده
کفیل علم درست . شاکت خداوند بدون علم صید می شود .
- ص 7 : طلب کنید علم را از گمراه ناخفته
علم را بشناسید .
- ص 8 : حران با صحرای علم درست .
- ص 10 : 9 : تراز خلقت آدم تعلیم علم را بیشتر یاد از نماز شود
- ص 11 : (حکم چیست) علم را میان تعلیم و غیره که مسلمانان از آنرا می شناسند
- ص 12 : عقل به آن هر کار خود به علم محتاج است .
در مسلمانان (علم) رعبه اعمال است . علم به عمل را
در سنت بسیار می گویند . خودمان را به علم می دانیم .
- ص 13 : خیر و منفعت خودمان را به علم می دانیم .
و "تعلیم" که یک وسیع منفعتی نه هر یک وسیع میانی ارز .
- ص 14 : هر کار از خود یک ~~علم~~ علم محمول دارد که بدون علم
آن عمل از خود نفعل نمی آید .
- ص 15 : نوشتن ، خواندن ، "بنیاد" غیر یکی اول از خواندن
برای هر صید اول ضروری است .
- ص 16 : نوشتن و تعلیم مغرب اول و امیب تکلیف را عزم شود .
- ص 17 : "بنیاد" اول تعلیم خواندن و نوشتن است .
- ص 18 : "بنیاد" به مسلمانان ها خواندن و نوشتن فخری مکرر شود .

- 20 - نخستین از علم خواندن نامه الهی حاصل است
- 21 - رقسم علم و رسمال
- 23 - برای کار عملی حضرت در این مورد
- 24 - یک روشی بود علم "افزون گشت"
- 25 - حدیث: "بگو: رب من علم" گوید من با علم (و با عمل) است
- 26 - سوره در میان برای علم هیچ حد و نماند نیست
- 27 - حضرت امارت و کفایت کاره و پاره حدیث: "بگو: رب من علم"
- 28 - مقامات علم را از این که به این علم بود کرده
- 29 - سوره علم را عملی در کرده
- 30 - سوره علم را عملی در کرده
- 31 - سوره علم را عملی در کرده
- 32 - سوره علم را عملی در کرده
- 33 - سوره علم را عملی در کرده
- 34 - سوره علم را عملی در کرده
- 35 - سوره علم را عملی در کرده
- 36 - سوره علم را عملی در کرده
- 37 - سوره علم را عملی در کرده

ص 38 : امر اسلام : " به هر سلاطین و دینداران کان صلح با شما
که هر خود را صلح سازید ... "
ص 39 - رسته و با علمها و حق حاکمیت که آن عزیزها را بفرستد

تو و او 100
42 - عین علم را سلوک سلیمان و فرنگی و خوار شده
43 - سینه سادات و افاضت زکریا 5 : کفیل علم و حکمت
44 - تا زل که در هر راهی راکه در آن نفع زیاده برادران و دانش
45 - استخاره صلوات از دولت کار از این مبلغ ضرر و است
48 - " پس بر ما صلوات من باید که همه علمها را لا اله الا الله ما
50 - و نمانده ها را می بیند میان مونس و از هر دو لایق واسطه ها در دفع
اقتیاج خود مانده بیاید احسن نکته آن این است که بیرون کشد تحقیق الهی
خود را به صورت و سوره حقیقی و منافع الهی که را را لایق و سیر
راشما

ص 51 - ذیل :
عین از صلح سرترا به نظر سلوک عبودیت و انسانی 5
53 - تکلیف : " قضاوت عام هر عامه مانده قضاوت است بر آن که
55 - حریت : " قضاوت عام هر عامه مانده قضاوت است بر آن که
56 : دلیل : " منتهی سیرت که در اسلام عذر نیست
دلیل سیرت که در اسلام عذر نیست

57 -
61 - غرق و این علوم دنیا و علوم بر قدرت بی شک و تردید حقیر از این
63-64 - " لا غیر هیچ علوم و دین که در حقیقت حیران کننده و بی شک و تردید
چنانچه (سلیمان) و علوم (کیمیا) و علم (یکل) و سیرت است
بسیار که صلح است که علوم افروز در داخل صیرت از صفت بر قدرت میگردانند

ملابار محمد - ملا محمد یونس - ملا زعفران - محمد هو تک - سیه سالار بهادر خان
ریډی خان - نصر الدین افند

وایی چه شاه حسین پیښور ته کنا تیان استولی وو . چه له هغه لځای څخه د رحمان بابا دیوان نقل کړی اوددغه رو حانی ادیب حالات راوړی . نو ویلی شوچه دا کورنۍ د پښتو ادب په ژوندانه کښې ډېر حق لری ، اودهغه وخت دا آرامیو اوا اوگولوسره دومره خدمت او تر چه هم ډېر قدر وړ کښل کېږی .

د سدوزو کورنۍ هغه وخت چه شاه اشرف په ایران کښې حکمران و ، نادر شاه افشار یې پر خلاف را پاڅېد شاه اشرف د ایران پرېښودو ته مجبور شو ، قند هار ته راغی اودلته ووژل شو . نادر شاه یو جنګی سړی و ، افغانستان ته یې مخه وکړه . هرات یې ونیواو په (۱۱۵۰هـ) کښې یې قند هار لاسته را ووست ، بیا په هندوستان ورغی هغه یې هم قبضه کړ اوتر (۱۱۶۰هـ) پوری یې پادشاهی وکړه ، په دی وخت کښې چه نا در ووژل شو ، نو احمد خان ابدالی (احمد شاه بابا) په قند هار کښې د پښتنو یو ملی حکومت جوړ کړ ، احمد شاه بابا د پښتنو لویه پادشاهی قا یمه کړه او دغور یا نو پښتنو ټبر عظمت یې بیا لاسته را ووست احمد شاه د زمان خان زوی

او د سدوزوله طايفي نه و ، چه د درانیو یوه پښه ده ، ده سدوزو د پادشاهی اوله خېټه کېښوده ، د پادشاهی له (۱۱۸۱هـ) څخه تر (۱۲۵۸هـ) پوری تقریباً ۷۷۰ قرون وچلیده . احمد شاه بابا د افغانستان له لویو تاریخی شاهانو څخه حسا پیږی ، چه د افغانستان حدود یې تر بخارا او ډیلي پوری ورسول ، او (۸) ځله یې هندوستان ته لښکر کشی وکړه .

د احمد شاه له مرګه څخه وروسته لږ وخت په قند هار کښې شهنشاهه سلیمان او بیا په (۱۱۸۶هـ) کښې تیمور شاه پاچا شو . د (۲۱) کاله پاچاهی څخه وروسته دی په (۱۲۰۷هـ) وفات او زوی یې (زمان شاه) پر لځای کېښماست ، دده سرما اکثر ور ونه مغاف وو . خصوصاً محمود شاه چه په هرات کښې والی و ، هغه ورسره ځګړي شروع کړې چه آخريې زمانشاه مقلوب کړ ، په (۱۲۱۶هـ) کښې یې کابل ونیو او دیاد شاهی اعلان یې وکړ ، بیا دده پر خلاف دده ورور شاه شجاع چه د پیښور والی و ، را پاڅید ، او په جنګو فوسره اخته شول ، دااځ او دب تقریباً (۴۰) کاله جاری و ، چه کله په شا شجاع او کله په شاه محمود د دیاد شاهی په سخت قبضه کولو له شاه شجاع په آخر نی لځل په (۱۲۵۵هـ) کښې د انګریزانو د لښکر په امداد کابل ته راغی اوڅه وخت په کابل پادشاه وچه بیا دغېر تمنو پښتنو په توره په (۱۲۵۷هـ) کښې وطن له انګریزانو څخه پاک شو اود کابل پادشاهی د محمد زیو په کورنۍ کښې دامیر دوست محمد لاسو ته ور غله .

د پښتو د ادب پالنه - لکه چه شکاره ده ، دې کورنۍ هم د پښتو سره مینه لري او د پښتو د ادب پالنه او روزنه یې کوله ، په خپله احمد شاه او تیمور شاه خود پښتو ژبی شاهان او ددېوانو خاوندان وو . د احمد شاه بابا د دربار له لویو ادیبانو څخه یو پیر محمد کا کړی ، دا سړی ددې کورنۍ استاذ و ، چه په همدې وخت

کشی بی دیشو دزده کوو نکو دیاره د (معرفة الاقنان) به نامه یو ابتدائی کرامر
ولیکه . اودا یو او مری گرامر او تعلیمی کتاب دی چه به دې وخت کشی لیکل شوی دی
دیشو ادب سره ددې کورنې مینې او میلان د هر خلک دیشو شاعری ته راواړول، کتابونه یې
ولیکل اوددوی نامه ته یې منسوب کړل . د تیمور شاه په وخت کشی مطبع الله د زمان
شاه په وخت کشی رحمت داوی ، میا نعیم ، گل محمد ، عبد الراسول اود کا مران
شاهزاده دمحمود شاه دزوی په وخت کشی چه په هرات کشی و ، سینه او عز یز خان
دیشو شاعران اودادیان وو ، دې ټولو دخپل وخت دباد شاهانو صفته او مدحې
کړې دی ، نو ویلی شو چه دسدوزیو په وخت کشی هم دیشو ادب دپا لني او خدمت
شوق په زړو نو کشی پروت و . احمد شاه بابا که څه هم (۲۵) کاله او تیمور شاه
(۲۱) کاله حکومت درلود . مگر دخپلو یو امپراطوریو انتظام ، جنگونو و چکرو
او دیشو دیوی نوی اسیر اطورې . تاسیس ، د ادب وخوا ته د زیاتې توجه وخت په
لاس ندي ورکړی ، که نه دیشو ادب په خوا کشی به یې نور هم زیات خدمتونه کړی وای ، په دې
دوره کشی دخوشحال خان داولادی اودحافظ رحمت خان د کورنۍ خدمتونه اود دیشو ادب
سره مینه او علاقه لرل ، هم ددې قدر وړدی که رښتیا ووايو نو دخوشحال په کورنۍ
کشی دبادشاهانو له کورنیو څخه هم دیشو دیاره زیات خدمت شودی ، په نظم کشی
ښه ښه دیوانونه ، او په نثر کشی غوره تاریخی اوقصصی کتابونه په دغې کورنۍ
کشی لیکل شوی او میدان ته راوتی دي . مگر په دیشو کشی دلومړنیو لغاتو اوقاموسونو
دلیکلو فخر د حافظ رحمت خان کورنۍ ته راجع دی ، ځکه چه په دغې کورنۍ کشی
نواب محبت خان «ربا ضی المحبة» او الله یار خان «عجايب اللغات» چه دیشو د لغاتو
کتابونه دي ، لیکلی او تالیف کړی دي .

په دی دوره کشی دیشو ادب څنگه و؟

هره زمانه اوهره دوره ځینی خصوصیات لری چه هغه په ژبه او ادب کشی پوره اغېزه
او تاثیر کوی ، دیشو ادب په دې دریمه دوره کشی لیکه چه وینو ځینی خصوصیات او صفته
پیدا کړی دی چه وروسته یې په لاندول څرگندول او بیانول غواړو :

نظم : ددې دورې د شاعرانو او کتابونو له بیان څخه معلومه شوه چه دیشو نظم په دې دوره
کشی زیاته برخه اخیستی ده ، او دېر کتابونه په شعر او نظم لیکلی شوی دی ، ددې دورې اشعار
دمعنی په لحاظ دوی مهمې برخې لری چه یو برخه یې عشقی ، تصوفی او له برخه یې مذهبی اودینی ده
اوددې سبب مونږ دا وروسته خبرې کولې شو ؟

۱- د اسلام دمبارک دین له خپرېدو ، غلبې او عمومیت څخه وروسته مذهبی اودینی افکار اوعقاید
زیات شول ، مذهبی علوم ورواج پیدا کړه ، او په دی وجه دیشو نواعا له اودخلکو دیوهی دیاره په خپله
ژبه کشی داڅیره زیاته کړه ، که څه هم دا حرکت له اولی اودوهمې دورې څخه شروع شوی دی ،
مگر په دې دوره کشی یې د شعر او ادب زیاته برخه نیولې ده .

۲- ځینو خلکو د اسلام په اصولو کشی تصوف ، خداپرستی اودحقیقی عشق خواته توجه
و کړه ، ورورو یې له نوی دنیا څخه محانونه راوغښتل ، او یوازی یې د زړه دنیا اوعالم مجرد سره

تعلقات قائم کرل، ددی به اثر ورته دځانله والی، گوشه گیری عقیده پیدا شوه، صرف یو حقیقی وجود ته قایل شول، اودغه د عشق اومینې جذباتو پر غلبه وکړه، نویه دی وجه یې به شعر اود ادب کښې هم دغه جذبات ښکاره کرل او ټول اشعار له دغو افکار وروځ شول، تردې چه عشق او تصوف دمشرق اوبیا داسلامی شاعرۍ روح وگرځید، دفارسی اردو او په خپله د عربی ادب په کمال بوت کښې هم دغه روح راننوت، نودومره تاثیراتو څخه وروسته پښتو ادب هم له دغی حصې څخه خلاصی ونه موند.

۳- لځینې لویو لویو بزرگانو، اونیکانو خلکو په دې لاره کښې قدم کېښود، لکه رحمان بابا اوداسی نور چه عشق او تصوف یې وستایه اوجهان یې له عشقه پیداو باله نو په دې وجه نورو شاعرانو هم ددوی په پیروی کښې گامونه واخستل اوشاعری یې د عشق په خونو کښې گیره شوه.

۴- هر کله چه مذهب او عشق یو عقیده وی اودرزه دمیلان شی دی، نوهر چا د شخصی عقیدو اوذاتی میلانو په وجه دې خواته توجه وکړه او دایر خه یې پرمخ بوتله.

پرته له عشقی اومذهبی پر څو څخه ددې دورې په ادب کښې نور مضامین هم لږ لږ لیدل کېږی، لکه جنگی قصی، شکایتی مرثیې، ستاینې اوداسی نور. قصی انار هم په دې دوره کښې دېر دی، ځکه چه له یوې خوا په فارسی کښې قصی آثار دېر شول اواثر یې په پښتو هم پږ بوت، اوله بلې خوا شخصی میلان هم دې خواته غلبه پیدا کړ، ځکه چه قصی د تفریح اوساعت تېرۍ یو لوی جزء دی هره زمانه له جگړو او ښکونو څخه نه خلاصېږی، دې جگړو ورز می اوجنگی اشعار هم میدان ته راوویستل یعنی جنگی قصیدې د ملی شاعرانو او نورو له خوا وویلی شوې، که څه هم دا قسم اشعار داولې اودوهمې دورې په ادب کښې هم وو، مگر په دې دوره کښې مخ په زیاتېدو شول، لکه دبرهان خان، مسعود گل، ربندی خان، عزیز خان، تاریخی اوجنگی اشعار - رسېده پر دې هر کله چه دملو دوزي څو قرانه لا یغوا د خلکو احساسات ښورولی وو، نو ددوی د مخالفت روح او ددوی له ناکې دو اوزیاتو څخه شکایتونه هم په دې دوره کښې زیات وښو، دهمدې احساس په اثر په دې وخت کښې ملولاله دظلم او زیاتې په معنا په پښتو ادب کښې داخله شوې ده، لکه چه حمید وایی:

یو به نیسم مغلوله در قیاب ستا په رښتیا که زینز ولی پښتني وم
پر تمام جهان قراره قراری ده پر حمید دغم مغل را و خا ته
که په نور وکړی ظلم د مغل دی خدای غونه کړه د استا مغل زما

غلیخان وایی: د کوڅی گوټ په دې پرې نژدې رفیب ته افریدی یمه مغل ته خپیر نیسم خواجه محمد وایی: د مغل په پاچاهی کښې می نیا ونه شی زه خواجه محمد به ووخم وبل لور ته دلفظ او ظاهر په لحاظ هم ددې دورې په اشعارو کښې پوره بدلون لیدل کېږی هغه دا چه عروضی اشعار دېرشوی دي و د تحریری ادب ټوله برخه د عربی اوفارسی په مستعارو اوزانو کښې ده. هغه وخت چه د مذهبی علومه او عربی ژبې اثر معنا په پښتو پږ بوت، نو لفظ یې هم تاثیر ښکاره شو او عربی الفاظ او کلمات په پښتو شعر کښې زیات استعمال شول، حتی چه دپښتو دا کثر وکتاو نومونه هم عربی دی، لکه افضل الطاریق، اسرار العارفين، روضة النعم، نافع المسلمین، معیاد الکبایر اوداسی نور. دفارسی له خوا هم دغه تاثیر راغلی دی ځکه چه دفارسی سره د حکومت قوه وه، اودملو درباری اورسمی توجه یې دنفوذ

او تاثیر فوت زيات كړې و، هو! پدې دوره كېنې يوازې من اوناخوا نو شاعرانو دخپلو نيكو نو خاص ملي وزنونه، خوازه اصطلاحات ساتلي دي او تخينې چارې يې، بدلې، لنډې او داسې نور اشعار يې ولي دي، چه داد هرې دورې مشترك مال دي، دې برخې ته د پښتو ملي اوشفاي ادب ويلي شو داملي اشعار اكثر عشقي، ديني تاريخي او جنگي دي.

نثر - پدې دوره كېنې نثر هم زيات آثار پيدا كړي دي د نثر مهمې برخې تاريخي اوقصصې دي، ددې مهمه وجه داده چه پادشايان په هر وخت كېنې دشهرت اونوم دپاره دخپل لسان اودخپلې كورنۍ دتاريخ سره ډيره علاقه لري، نو په دې وجه په دې برخه كېنې دپادشاهانو ميلان او توجه اومرسته زيات كار كوي او ډير خلك ددوي دتاريخ ليكلو ته تيار يږي، لكه چه په هره دوره او هر وخت كېنې تاريخي آثار زيات ليدل كېږي. په پښتو نثر كېنې تاريخ مرصع، پته خزانه، تذكرة الملوك ددې دورې غوره آثار دي.

دارنگه قصصې او افسانوي نثرونه هم په دې دوره كېنې زيات ونيو، د عشقي افسانو ډېر والي وجه خو هماغه شخصي - اوداتي ميلان دي. په دې حصه كېنې د مسعود د آدم خان اودرخاني قصه، داخيلداي شي، او نوري افسانې تخيني داخلافي مطالبو دپاره او تخيني دساعت تيريو دپاره ونيو كېږي، مگر په پښتو كېنې شفاي افسانې ډېرې دي، چه هغه د پښتنو په روح برابري جړېدې شوې او ويل كېږي، دغه د پښتنو ملي افسانې دي - هر يو نوم دغسې ماي افسانې لري، چه هغه ورته خوږې اوڅرندورې وي - هر كله چه د افسانو سره عموما خلك دلچسپي لري او دخلكو ميلان ورته زيات وي، نو له دې كبله په دې دوره كېنې تخيني افسانوي كتابونه د پښتو په نثر ترجمه شوې هم دي، لكه د افضل خان «علمخانه دانش» چه د كليمې اود منې ترجمه ده. په دې دوره كېنې بل كوم مهم نثر چه پيدا شوي دي، هغه تعليمي نثري، چه پير محمد كا كړ ليكلي دي، تعليمي اودرسي نثر غايب د پادشاهانو د توجه نه په غير ميدان ته نه راځي، رسمي ضرورتونه اوشاهي توجه يې لوي عامل دي. نو دا ضرورت و، چه دشهزاده سليمان په وخت كېنې پيش شو او پير محمد كا كړ دخپل تعليمي نثر په ليكلو پيل وكړ، ددې دورې په اخلافي نثر كېنې د امير محمد انصاري پښتو گلستان دپاد ولود كتاب دي. په دې دوره كېنې د لفظ په لحاظ صرف يوقسم، يعنې بي فاي نثر ليدل كېږي، قافيه دار

نثر يواځې درويشان اودرويزه په وختو كېنې غلبه درلوده، په دې دوره كېنې د نثر سبك هم هاغه دي چه خوشحال خان روان كړي و، داسيك رواني اوساده والي لري. د افضل خان تاريخ مرصع، علمخانه او نورهم ددغه طرز پيړودي، هو! د پتي خزانې نثر زيات غوره اوښه دي، لكه چه اوسره په ساده والي اورواني محاورې ته هم نژدې اودجملو لنډوال هم په كېنې دي. دخلكو د كورنۍ په نثر كېنې خه قدر دفرسي رنگه شته، تخيني جملې او كلمې يې د فارسي په ډول اورنگه راځي، مگر د پتي خزانې نثر له دې نقطه لږ وږي و خلاص دي. دارنگه د «معرفة الافاني» نثرهم دجملو په لنډوال ستايل كېږي (ددې دورې

د نثر نمونې دمخه راغلي دي. ددې دورې دنظم اونثر دآثارو ډير والي كېنې شاهي توجه يعنې د پښتنو پادشاهانو مينه او ميلان او يو مهم عامل دي چه، دهو تنكو اوسدوږيو په څه نه څه توجه د پښتو د ادب په خوا كېنې بڼه پسته كړ شوي او ډير آثار ليكل شوي دي، چه دادې ددې دووې تخيني كتابونه په وروسته ډول بڼه نېږي.

دنظم کتا بوئه

کتاب	موضوع	کتاب	موضوع	کتاب	موضوع
دحمید شاه گدا قصه قصصی	د محمد یونس دیوان -	د قلندر دیوان -	د حمید شاه گدا قصه قصصی	د حمید شاه گدا قصه قصصی	د قلندر دیوان -
د دینیتو نیرنگ عشق د	د عیسی آخوندزاده دیوان - عشقی	د غلام محمد جنگنامه - قصصی	د دینیتو نیرنگ عشق د	د عیسی آخوندزاده دیوان - عشقی	د غلام محمد جنگنامه - قصصی
د غلام محمد دوا الضحی تفسیر	د مطیع الله دیوان - عشقی	د معرا جنازه - دینی قصه	د غلام محمد دوا الضحی تفسیر	د مطیع الله دیوان - عشقی	د معرا جنازه - دینی قصه
- دینی	د شمس الدین دیوان - عشقی	د عبدالکریم زین العلم - دینی	- دینی	د شمس الدین دیوان - عشقی	د عبدالکریم زین العلم - دینی
د بای خان لیلی او مجنون	د عبدالرسول دیوان او آزادنامه	د محمود تجوید	د بای خان لیلی او مجنون	د عبدالرسول دیوان او آزادنامه	د محمود تجوید
قصصی	د ملا جمعه دیوان - عشقی		قصصی	د ملا جمعه دیوان - عشقی	
د فیاض د بهرام او	د شیر محمد اسرار العارفین - دینی	د حافظ دیوان - عشقی	د فیاض د بهرام او	د شیر محمد اسرار العارفین - دینی	د حافظ دیوان - عشقی
گل اندامی قصه	د تجوید افغانی -		گل اندامی قصه	د تجوید افغانی -	
د میرمن نازود دیوان - عشقی	د عبدالرشید رشید البیان		د میرمن نازود دیوان - عشقی	د عبدالرشید رشید البیان	
د شاه حسین دیوان -	د احمد شاه دیوان - عشقی		د شاه حسین دیوان -	د احمد شاه دیوان - عشقی	
د بابو جان دشما او گلان	د پیر محمد دیوان -		د بابو جان دشما او گلان	د پیر محمد دیوان -	
قصه			قصه		
د ملا پیر محمد افضل			د ملا پیر محمد افضل		
الطرايق - دینی			الطرايق - دینی		
د ملا نور محمد نافع المسلمین			د ملا نور محمد نافع المسلمین		
دینی			دینی		
د ملا یار محمد مسایل	د عبدالرحیم دیوان -		د ملا یار محمد مسایل	د عبدالرحیم دیوان -	
ارکان خمسه - دینی	د سعادت خان کیمیای سعادت -		ارکان خمسه - دینی	د سعادت خان کیمیای سعادت -	
د ملا محمد یونس جامع	دینی -		د ملا محمد یونس جامع	دینی -	
الغرائب - دینی			الغرائب - دینی		
د ملا زعفران گلدسته	د حافظ شاه نامه - تاریخی		د ملا زعفران گلدسته	د حافظ شاه نامه - تاریخی	
زعفرانی طبی	د فقیر الله فواید - دینی		زعفرانی طبی	د فقیر الله فواید - دینی	
د الله یار دیوان - عشقی			د الله یار دیوان - عشقی		
د محمد عادل محاسن الصلوة	د آخوند گدا نافع المسلمین		د محمد عادل محاسن الصلوة	د آخوند گدا نافع المسلمین	
- دینی			- دینی		
د ربید یخان محمود نامه رزمی	د نجیب دیوان - عشقی		د ربید یخان محمود نامه رزمی	د نجیب دیوان - عشقی	
د محمد آیاز دیوان - عشقی	د میا عمر نسب نامه - تاریخی		د محمد آیاز دیوان - عشقی	د میا عمر نسب نامه - تاریخی	
د محمد حافظ آخوند حافظ	د محمدی دیوان - عشقی		د محمد حافظ آخوند حافظ	د محمدی دیوان - عشقی	
- دینی			- دینی		
د نصر الدین اندر دیوان	د اکبر دیوان -		د نصر الدین اندر دیوان	د اکبر دیوان -	
- عشقی			- عشقی		
د محمد هوتک دیوان - عشقی	د علیخان دیوان -		د محمد هوتک دیوان - عشقی	د علیخان دیوان -	
د خلاصه الطب - طبی	د کاظم دیوان -		د خلاصه الطب - طبی	د کاظم دیوان -	

خاور مه دوره له ۱۲۵۰ ق - ۱۸۳۴ ع څخه تر ۱۳۵۰ ق - ۱۹۱۱ ع پورې
دمحمد زيو زمانه

دهرې دورې د ادب د تاريخ اندازه دهغې دورې له شاعرانو ، ليکوالو ، کتابونو
او آثارو څخه معلوميزې نوڅکه دنورو دورو د بيان یشان په دې دوره کېنې هم لومړې
د شاعرانو اوليکوالو په بيان پيل کوو .

د خاور مه دورې شاعران اوليکوال

سردار يرل خان ، د سردار پاينده محمد خان محمدزی زوی دی ، داسردار يو عالم فاضل

او د عام او ادب يا لونيکي و ، څه مده ئې په قندهار کېنې د پښتو مشرۍ کوله بيا په (۱۲۴۵هـ)
کېنې وفات شو . ده په پارسي او پښتو شعروا په ، د پښتو اشعار ئې اکثر عاشقانه ټوټه بلې
لهجه دی دیوی بدلې سر ئې دادی ،
وی گورۍ د گڼل یشان مي ژد رخسار د ياردۍ - عالمه ئې تمه داردی .

سردار مهر دل خان ، د یردل خان ورور او د پښه وژنې شاعر و ، په پارسي هم يو ديوان لری او

د مشرقی ، ئې تخلص دی . مهر دل خان يو علم روزونکی او ادب يا لونيکی سردار و او يوشه ادبي ذوق
ئې درلود . وایي چه دده ځای په قندهار کېنې يو لوی ادب تون وچه د پښه شاعران او ادیبان
به په کېنې راټولېدل لکه ميرزا حنان ، حاجي عبدالله ، صديق آخندزاده او نور . داسردار
په (۱۲۷۱هـ) کال په قندهار کېنې وفات او هلته مدفون دی پرته له ديوانه په تصوف کېنې
د (جمع الجمع) په نامه يو بل کتاب هم لری . پښتو اشعار ئې لږ ويلی دی يو څو ليته ئې دادی :

پلواو ځله له سپوږمۍ مخه پرمڼی ستا بې مخه راته شپې دی ورځې سپينې

ستا له وره تللی نشم هری دورې درته ناست يم په دربار پرې می دی سپينې

مشرقي دې په تياره د بېلتون ژاړی ورته لمر دمخه ښکاره کړه په مخ سپينې

ميرزا حنان : د اشاعر د ديار لسمې پيړۍ له ښو او غور و شاعرانو څخه د قندهار په خواشا

کېنې ئې استوگنه کوله . ده د سردار مهر دل خان سره ادبي علاقه درلوده او دهغه له ملگرو
څخه و تر (۱۲۷۱هـ) پورې بې ژوند ئې يقيني دی . ميرزا حنان په پښتو او فارسي شعر وايه
او په پښتو کېنې يو عشقي ديوان لری دده په اشعارو کېنې نازک خيالي او نوی خيالات
هم شته ، ادبي تالافات ، نوی استعارې او ښکلي تشبېهات پکېنې څرگند دی او په دی
برخه کېنې د حميد بابا د ادبي مکتب شاگرد او پيرو دی لکه چه په خپله وايي :

د حميد خوش نظمی په زراعت کېنې د احنان ئې دی د شعر خوشه چين

حنان خوازه ، د لچسپ او خوند ناک اشعار ويلی دی ، شعر ئې په لفظي ښکېلو ښايسته دی ،
اکثر عشقي او يونيم ځای اخلاقي بيتونه هم لری مگر له حميد څخه ئې د پښه اقتباس کړی دی
دا ياد کي ئې ولولی :

غنچه هم له خون دلانو څخه ستا ده چه په فکر دی دخولې ډوبه تنهاد

شکوه مکوه ديار له شوخو سترگو ر حم عيب دی چه وشي له جـ لاده

په اسون مې ژده خو له ياره پرې بکړې سپېلنی ته دا ورته افاده هره

کې له جوړه حنان ژاپی عیب نه دی د کم-زوری د زړه سوده په زړه ده
 چه سیالی کوی دیار له شو خوشتر گو همیشه لښکه بادام کانی په سرخوری
 داد کوم ما هروی د تیغ له وهم هسی د هالی سپر په سرو نیو ما هتاب
 خو زړه چاک لښکه قلم نه کایه عشق کښی په لاس نه ورکښی هرگز کر یوان دشعر
 ماوی وایه خه ارمان اری په زړه کښی وی منگولی که می ستا به وینو سری کړی
 صدیق آخوندزاده : دمیرزا حنان معاصر دی ، دی په قوم هوتک او په قندها کښی او سپده
 د سردار مهر دل له ادبی مل-گرو څخه و ، ده په ملی لهجه ښه خوازه اشعار ویلی دی ښه روانه
 طبع ښی درلوده ، دی ځینې فیکا هی اشعار هم لری ، ده شق او مینی په دنیا کښی ښی خو ز
 ښ ندون تیر کړی دی داپتونونه دده دی ،
 خپل ساقی راته نیرل ډک جامونه دی بېلکانه پر ملک یا شلی ډک جامونه دی
 سپینه خوله دی کپوری دی دشراو سینکی غاشدی مرواری لب دی لاونه دی
 بابا سید گل دیکلی په (بیه) کښی او سپده د پښتو یو ملی شاعر دی چه بری ملی بدلی بی
 د خلکو یاد دی ، ده دامیر دوست محمد خان په وخت کښی ژوند کاوه .
 سلیم : په قام علی زی اود قند هار د زمیند اورو ، ده په ملی اوزانو د پراشعار جوړ کړی دی عاشقانه
 احساسات یې تیز او بدلی یې اغیزناکی او مؤثرې دی دیوی بدلی سړی دا دی :
 پر تاسو مین زه خو اړو زار یه داد هجران په غمو یار یه
 په سر تو سر په بیلی پښی در یسې خوار یه چا نانه زه پر تاسو یه

ددې دوری هغه شاعران چه ډار مستقر ښودلی دی

په دې دوره کښی د پښتو ځینې شاعران شته : چه مونږ ښی دمشهور مستشرق ډار مستقر فرانسوی
 په ذریعه پېژنو ، دا شاعران اکثر د پښتو د ملی شاعرانو په ډله کښی حسابیږی اودغه مستشرق
 ښی د کلام ، مونی او اشعار په خپل کتاب د (پښتنخواهارو بهار) کښی راوړی دی . دې شاعرانو
 جنگی د ښی عشقی او داسی نوری بدلی او چار بیتی ویلی دی . داشاعران اکثر د
 (۱۲۵۰ ه) دوختو شاعران دی چه د محمد ز یو د بادشاهۍ
 په اوله دوره کښی تیر شوی دی ، یعنی دامیر دوست محمد خان هم عصر بلل کیږی ددې شاعرانو
 حالات او ځینې اشعار په دوهم ټوک پښتانه شعرا کښی راغلی او بیان شوی دی ، نو ځکه ښی دلته
 نور بیان دومره ضرور نه یو لو ، صرف غواړو چه تش نومونه یی بیان کړو . داشاعران اکثر
 د پښور دخو اودی .

نور شالی - دوستم - میر افضل - امانت ملیار - شاه گل - طالب گل - پایاب - حمید گل علیخان
 عسکری گل - عبدالغفار - بهرام - گل محمد - برات - مجید شاه - میر عبداللہ - احمد شاه - میارجب
 شهدا احمد - محمد خان - ارسلا عجم - بادر - کریم - محمود - ظریف خان - غزالدین - عبداللہ
 اکبر شاه - ناصر - قاسم - یاسین - علیجان - بار احمد - نواب خان (۱)

ددې دوری نور شاعران او لیکوال

حبيب الله کنا کړ : د قند هار دخورا مشهور و عالمانو څخه دی ، د فېض الله اخوندزاده زوی
 او په (حبو) اخوندزاده مشهور دی په عقلی او نقلی علومو کښی لوی عالم اود زیات شهرت

خاوندو نوڅکه په حقیق فنډهاری یادیزې، ده د مولوی اسماعیل دهلوی سره علمي او مسلکي ارتباط درلود؛ چه هغه د سید احمد بریلوی (سید یاجا) له ملګرو څخه و (۲) علامه په عربي فارسي، اردو او پښتو ژبو کښې ډېر تالیفونه لري چه ټول تقریباً (۴۰) ته رسیږي ده په عربي او فارسي کښې هم اشعار وړل، په پښتو کښې یې د (منهاج العابدین) په نامه یو کتاب د امام غزالي له کتابه په لنډه مثنوی ترجمه کړې دی، شعرني خوږ او روان دی د علم په باب کښې وایي:

علم ډېر عظیم دولت دی چه ددو وکو نو نعمت دی
ښه عزیز نفیس کوهر دی قیمتي صافی جوهر دی
دهر فضل و هنر کان دی د جهان په تن کښې جان دی
قوت درزه قوت دروح دی سر مایه دهر فتوح دی

علامه په (۱۲۶۵هـ) کښې وفات او په فنډهاری کښې مدفون دی.

عبدالمجید کاکړ: د علامه حبیب الله په کورنۍ اوشا گردانو کښې یو عالم سړتی و

په دیني علومو کښې یې دسترس درلود، وایی چه یو زبردست خوشخط هم و، ده په (۱۲۸۶هـ) کال په فنډهاری کښې یو پښتو «سیرت نبوی ص» په لنډه بحر منظوم کړې دی. دا کتاب د پیغمبر (ص) په سیرت کښې یو خورا مهم کتاب دی چه د پښتو ژبې له تاریخي او مذهبي آثارو څخه ګڼل کېږي. رسولداد: ددې دورې له اخلاقي شاعرانو څخه دی، یو کتاب یې د (درا بیان) په نامه

په (۱۲۰هـ) د پښتو په لنډه مثنوی لیکلې دی، موضوعات یې دیني مذهبي دي. رسولاد په قام خروټی دی، چه د جنوبي دخوابه (ګومل) کښې یې استوګنه کوله شعرني ساده او آسان دی یو بیت یې دادی:

چه تربیت دیتیم کړیښه ډیر ثواب ګوره لړښه

مرادعلی صاحبزاده: د پلار نوم یې عبدالرحمن دی چه د ننگرهار په (کامه) کښې یې

استوګنه کوله. دده کورنۍ ټوله د علم او فضل کورنۍ ده، دی په خپله هم د عربي علومو ښه عالم او ملاؤ. په عربي، فارسي او پښتو کښې یې د شعر طبع درلوده او په دې ژبو کښې ځینې تالیفات لري مشهور اثر یې (تفسیر یسیر) دی د مهم تفسیر یې په (۱۲۸۲هـ) کال لیکلې، او بیا په پېښور کښې چاپ شوی دی تفسیر یسیر په پېښور کښې ډیر شهرت لري او ښځې او زړې په درس لولي. د تفسیر یسیر اثر د خټک د کورنۍ د نثري سبک سره نږدېوالی لري. مرادعلی صاحبزاده ځینې اشعار هم ویلي دي چه ټول دیني او اخلاقي دي د ابیت دده دی:

څوک چه زهر در لدر کاور کوه ته ور له شات او که خان له تانه یرې کاته بیا شه ور ته مرآت
دوست محمد خټک: داسې دخوشحال خان خټک له اولاد دی څخه دی، ورښکته یې محمد زمان له

خټکو څخه فنډهاری ته راغلی و او د غلته یې استوګنه کوله. دوست محمد د خټکو د علمي او ادبي

(۲) سید یاجا دهند د بریلې دی د (۱۲۵۰هـ) په حدودو یې د پېښور په علاقه له سکا نه

سره ډېر چمکونه او جهادونه کړي دي، دی بیا شهید او په (ښیر) کښې ښخ شو. ډیر پښتانه عالمان او شاعران دده مريدان وو.

کورنی وروستی شاعر او ادیب دی یو فاضل، عالم او متصوف سړی ؤ، په پښتو ژبه ئې ډیر تالیفات کړي دي، د (واعظ کاشفی) فارسی «تفسیر حسینی» ئې د پښتو ژبه ژر د (تفسیر بدر منیر) په نامه ترجمه کړې دي، نثر ئې ساده او د تفسیر پسر پر سبک دی. دوست محمد یو نظم کښې یو «بحر العلوم» او بل «اخلاق احمدی» نومی کتابونه په لنډه مثنوی لیکلې دي چه مطالب ئې ټول دیني او اخلاقي دي. دادواړه کتابونه ئې تقریباً دیرش زره بیتونه رسیږي. دوست محمد تر (۱۲۹۰ هـ) پوری ژوندی ؤ، په خپلو کتابو کښې ئې د امیر شیر علیخان دوره ستايلې ده. لیکه چه وایي.

دامیر د شاهي زور دی عالم ده و ته لښکور دی

په کابل کښې جانشین دی حکمرانه ئې ننگین دی

نورالدین : د اشاعر د پښتو ژبه خواو کښې اوسېده او دامیر دوست محمد خان په عصر

کښې ژوندی ؤ. د ملي شاعرانو په ډله کښې اوله درجه سړی دی. په چار بیتو کښې پوره اقتدار او لوی لاس لري. نویه دې لحاظ ورته د چار بیتو استاد ویلي شو. د هرې جنگي تاریخي او عشقي چار بیتي ئې ویلي دي چه په چستی او خوږ والی کښې مشهورې دي او په هر چای کښې ویل کیږي. دده د پری چار بیتي دار مستتر په خپل کتاب کښې راوړي دي. دیوی چار بیتي اول بندني دادی.

ما ولیده یازانو د لیلایه ستین جبین خا لو نه دزی خلور

خوری دی شولې کو کی دېنا یست په سوات بڼر ر انجو ر دی کړم بلبلې

همیش گرخی بلبلې هار له غاړی دې چا پیر سری نو کی سری منگولی

محل کښې دې ولاړه کوره و نه د نمبر تازه ئې دی غنډ لی

له پښو تر سره پوری دی داستا صورت نازین جوړه دی نشته نور

نیاز محمد : د باجوړ د چار په کلي کښې اوسېده په نیازی مشهور او په قام سلازی ؤ.

په ملي لهجه بی ښه اشعار ویلي دي دیوی بدلې سره ئې دادی.

سره کلونه همیشه درباندي سوال کالېلي چه آخر ئې درنه پور حسن و جمال کالېلي

گوچر : په مقام تر کانی او د چندول د (میارو) د علاقې دی. په ملي لهجه ښه پاڅه جذاب

د عشق اومینې له کیفه دک اشعار لري او د ۱۳۰۳ پېړۍ له ښو شاعرانو څخه دی. دیوی بدلې په آخر کښې وایي :

فریان دې د خبرو شوم، او کی دې دستر وشم کو چره ته به مې شی

شعر به چا ته ور له غاړی شی لاوی چه درنه لاړه شی

محمدولی : په قام ماموند دی، د کونې په (مروره) کښې د (۱۳۰۰ هـ) په حدود و وفات

شوی دی وایي چه دی د ښي روانی طبع خټن ؤ او په ملي لهجه ئې ښه خواړه اشعار او چار بیتي ویلي دي.

حضرت علی : د اسمار په خان مشهور او په قام تر کانی دی. ۱۳۵۰ قرن له ښو شاعرانو

څخه حسابیږي، په ملي لهجه ئې ځمکنی خوږی چار بیتي ویلي دي دیوی بدلې سر ئې دادی

خپر د ديدن را که مسافر د بل وطن يه در کښې دې ولاديم که دې سيمې زمانه کوری کړي
اکرم جان : دده حضرت علی د تره زوی ؤ . په ملی شاعرانو کښې حسابيږي په دوهم

ټوک پښتانه شعرا کښې ئې يوه خوږه چار بيته راغلی ده .
ليونی محمد جی : داشاعر په اصل د (پکلمې) دی د ارمستېر په (ايټ آباد) کښې ليدلی ؤ

وايي چه ښې خوندي وری اوله جوشه ه کی چار بيتی لری ، اشعار ئې عشقی او موثر دی
د یوی چار بيتی یو بند ئې دادی .

چه ماز د یگرشی شاه په غاړه ښه امیل کړا ندی ټول د نجونو سیل کړا ندی
په بغملي وړ بل لگياوی تور بلبل کړا ندی زړه ز ما غلېږل کړا ندی
د گل غنچه شی لکه زانې په کا بل و لگي اورمی په گوگل و لگي
صفت خان : د مشرقی د چپرهار دغلانی د (دولت زو) دی ، په ملی لهجه ئې ډېری چار بيتی

ویلی دی ، ځنی اخلاقی اشعار هم لری ، مگر اکثر ئې عشقی دی . د ابیت دده دی .
د کمال په گانه خان واده ښایسته کړه . په دنیا کښې څه بې علمه سپېتوب دی ؟

میر هزار : د چپرهار په (کندهی باغ) کښې اوسېده ، د ملی شاعرانو په ډله کښې دخوږو
بدلو او چار بيتو خاوند دی ، د وفات وخت ئې د (۱۳۰۰ هـ) حدود دی ، په دوهم جلد پښتانه
شعرا کښې ئې اشعار راغلي دی .

خانمیر : داشاعر د چپرهار درود په (غزو کلمې) کښې زیږیدلی دی ، وایی چه په قام
مومند ؤ . دده اشعار له ملی جذباتو او د پښتنولۍ له احساساتو څخه هک دی د یوی
چار بيتی سربې دادی :

په چپ کښې دال په ښی خنجر نیسمه لوری د خصم برابر نیسمه
یا به له صدقه خپل وطن شی زما یا به په سرووینو کفن شی زما
باره خان : د چپرهار درود له ملی شاعرانو څخه حسابيږي ښه خوندي وړ او چست
اشعار ئې ویلی دی د (۱۳۰۰ هـ) په شاوخوا کښې یې ژوند کاوه په خپل ناخوانی داسی افسوس
پیکاره کوی :

کاشکی وروکتو به په مایو ځلی راغلی وای . ماخولیزو ډېر سیق په خپل عمر ویلی وای
خدای دوست : داشاعر هم د چپرهار د سرسېزه او شاعرانه رودیه (گوداره) کښې

زیږیدلی دی ډېری عشقی چار بيتی او غزلې ئې ویلی دی ، ناخوانه شاعر ؤ ، مگر ښه طبع ئې
درلوده . په دوهم ټوک پښتانه شعرا کښې ئې يوه بدله شته .

گل محمد : په قام خربون دی چه دخو گمانیو په (سرما) کښې دامیر شیرعلیخان په
زمانه کښې اوسېده ډېری ملی چار بيتی او غزلې ئې په نامه مشهور دی .

بهرمند : دخو گمانیو (بریار) کښې زیږیدلی دی ، اشعار ئې په خلکو کښې مشهور دی

ځنی قصی ئې هم په نظم کړی دی ، په ملی شاعرانو کښې ښه درجه لری .

درد محمد : به قام الخاخی دی تقریباً (۱۲۹۰هـ) به حدودو کښې یې ژوند کړاوه دی .
یو عالم سړی وله ابتدایه یې شعروایه او بیایي ښه پاڅه اشعار ، غزلی او چار بیتي ويلي
دی ، چه په خاخیو کښې مشهوری دی ، دده د یوې خنجیر ی چار بیتي یو بند د ا دی ،
چه د قافو وویلې یې پکښې جوړ کړی دی .

دالو نیکین په سینه وړی لاسکه غنچه ، سوچه ، سینه باغچه ، دچه نصیب نیولی
ثانی یې نشته تمامی صورت یې کدل ، سنبل گوره چار کدل ، دنجل سړی یې منگولای
چه مازیگر په گودرووینم سور شال ، سنبل ، مکوه خیال ، جنجال مستی بلبلای
لاس می دریریزده درو یو په قطار ، یو وار ، خال په رخسار ، دیار په جبین سور
عبدالزاهد ، په قام اندر دی ، یو طالب سړی و مگر په خوانی کښې ورسره عشق ملگری
شو ، نو له دغه سوزه یې خوازه اشعار ويلي دی ، په ملازاهد مشهور او په خپله علاقه کښې
دلوی نوم خاوندو ، وایي چه یو دیوان یې هم درلود مگر اوس یې چیرته پته نشته . دی هم
درد محمد په شان متقی چار بیتي لری .

ملا مقصود : په قام خلیل مومند او د پېشورد « کنړی ولی » ؤ . دار مستقر په هار و بهار کښې
په مقصود جان یاد کړی دی ، دده په خپل شوق بدلی جوړولی ، به روان اوبی تکلیفه شعر
یې درلود په خپلو چار بیتو کښې یې دلال پوری اکبر خان خوخا په ستا بللی دی .
ملا مقصود دامیر عبدالرحمن خان معاصر ؤ . دی تخنیکي او تاریخي چار بیتي هم
لری او په چار بیتو کښې دنورالدین سره برابر یزې دا چار بیته دده ده :

شین خال دی په مثال ایښی دوروڅو په پیوند	خلیز ی زرافشان
اوربل دی الوول لکه بخل دی بند په بند	رایو رته که چشمان
شین خال دی په مثال ایښی دوروڅو په مابین	دورایه تجلی کما
نری یوزه الف خو ازه دی دواړه شفتین	ردگی می واو یلی کما
زنج لری کښین خوله دی شیرین سزه دی عینین	خوک خه لره کیلی کما
جمال در کړی رب لری نسب داسی څرگند	رایت دی که خاقان

جمال را کړی رب لرم نسب دباچا یانـو	روغ نجان ساته که پخته
عاجز غریب سړی یې یاری مکړه دخو بانو	چه را نشی بی وخته
تخیل مساوی گوره ستادی خوی دنادانانو	لر مه طبعه سخته
ژوندی به دی پری نېزدم زما خدای په نوم سوگند	ته واوره دایان

دغزاچیانو ډله

توکل د دیار لسمی پېړۍ دوروستۍ نیمې له مشهورو ملی شاعرانو څخه دی . کولک
ښېوی ته منسوب او په قام صافی ؤ . توکل په ابتدا کښې دهقانی کوله بیا د فقیرانو په دعایې
شعر جاری شو ، د شاعری په گلشن کښې یې خوژی خوژی نغمی وکړی د باغ توتیان یې په
نارو کړل زړونه یې تازه او مخ پتی غوټی یې پرانستی لکه نسیم په باغو نواو کلانو وگرځېد
اود سوز و ساز ترانی یې وویلی .

تو گل به ملی ادب کینې هاغومره شهرت لری خومره څه په گلا سیگی ادب کینې
 درحمان بابا به نصیب شوی دی دده داشعارو زیاته برخه غزل دی او چاربتی یی کمی ویلی
 دی غزل یی یومخصوص آهنگک او وزن لری چه ډېر خوند وروی وایی چه دده غزلی که جمع
 شی نوڅو دیوانه به تری جوړشی ، دتو گل به غزلو کینې د عشق او محبت لوړه جذبه لیدله
 کینزی او په دی معنوی خصوصیت کښی درحمان بابا اشعاروته ورته دی . دی یونا خوانه
 سپړی و مگر په غزلو کینې داستادی مقام ته رسیدلی دی ، تو گل دیومخصوص خوندور ،
 پر جوش او چست سبک او آهنگک موجوددی چه ډېرو وروستو شاعرانو یی پیروی کړی ده
 دتو گل دیو غزل څخه دادوه بیته واولی .

دا به یاد دنسیم سروه ده کبزه شوه ای صغی که به خپل حرم کینې ښوړی
 دا زما به فکرم هیڅ دی به کمانه دهوسی سترگی داستا تر ستر کو پوری
 دتو گل دیو غزل واولی .

زه خوړلی په زړه با ندی ستا دز لفو مشگر و یم
 طیبیان خوشی خواری کړی ساه می خړی په نارویم
 جلالتان را پسی گر زی په او زو و شکلی توری
 وا به نه و یم ستا د لوری زه مین ستا په ا بر و یم
 لاس می ونیسه به بند کینې ای دلبره خدای د یاره
 دمجنون پشان می حال دی مدام پروت زه په خوارویم
 تش کمالیوت په دنیا گر تخم ساه می نشته به بدن کینې
 د بلاقون ظالم له لاسه حلال شوی په تبر و یم
 زه تو گل له غیرو خلقو کناره ناست یم بختان زار یم

دکنه پیتی می دروند دی خپل مولاته په زار و یم
 میرزا: میراد تو گل هم عصر ، په قام ایریدی کو کی خپل اوبه (سپینه ډبری) کینې اوسید
 میرا به موسیقی اوملی آهنگونو کینې ښه مهارت درلود ، ساز او سروده یی کاوه او په بیل
 بیل آهنگک به یی غزلونه جوړول ، نوڅکه دی په پښتو کینې دوزونو او آهنگونو مخترع باله
 کینزی . دده خوازه اشعار او غزل په هرځای کینې معروف او مشهور دی ، غزل یی عشقی دی
 مگر تصوفی افکار هم یکښی ایز ډېر لیدل کینزی دیو غزل یو بند یی دادی :
 میرا صریا د کړی پروت دی رنجور پری مقرر شو د غم نا سوړ
 طیبی به زړه شه و کړه تلو ار عاشق سوا لگیر دی له خپله یار
 په در دی پروت یم په زړه افکار

سید کمال : دکو نې (د شلی) دی ، طالب او ملا سپړی و ، په (بیو جانه) نو می
 یوه نجلی بانندی یی زړه با یلی و ، ټول عمر یی په آه سوز او ژړا کینې تېر شوی ،
 اولکه دشمع سوزېدلی دی ، دیو جانی دیاک عشق به مینه اوخوند کینې له سوزه ډک
 اشعار لری . دی دیو جانی مجنون و اوبی دیو جانی له نامه څخه یی نور هیڅ به خو له
 نه راتلل . دده غزل په خلکو کینې زیات شهرت لری یو دیوان چه (گلشن عشاق)
 نومېږی دسید کمال په نامه لیدل شوی دی ، مگر دده دملی وزن غزلی او چاربتی نه دی

تدوین شوی ، دی - لکه چه په وطن کښی د توکل سره شریک دی دغسی په شعری دنیا کښی هم سره ملگری اود یوه سبک پیروان دی . یو غزل یې دادی :

غم د یو جانی لېونی لکه مجنون کړمه نور به خه ژوندون کړمه - هی توبه د عشقه شه
گیر شوم نه خلاصیم زه ستا د مینې یو گلی زه ستا آواز به کله په غوږو اورمه بلبلې زه
ستا مینې بلبلې زه اخته په جگر خون کړمه اوس به خه ژوندون کړمه - هی توبه له عشقه شه
کاشکی چه بیدایه دې نیمگری دنیا زه وای زه که په دنیاوی مینتو به هلته ته نه وای
ورکشی مینتو به در په دردی په بلمتون کړمه نور به خه ژوندون کړمه - هی توبه د عشقه شه
بی گناه می خله د غماز په مخ رتې یو ما دخپله دره دا به کوم سبب تر تې یو
زه دې سپک وړی د غماز او په لمسون کړمه نور به خه ژوندون کړمه - هی توبه د عشقه شه
واخه سید کماله کښد کچکول د گدای په لاس کر زه در په در هم سا کو تگ د جدای په لاس
غم دی یو جانی ژوندی د بول لکه فارون کړمه نور به خه ژوندون کړمه - هی توبه د عشقه شه

ملا میران : د فندهار د ۱۳۰۳ پېړۍ له شاعرانو څخه دی ، اشعار یې عشقی دی اود غزل و یونکو

په دله کښې در بېزی . په دوهم جلد یشتا نه شعرا کښې یې غزلونه راغلي دي .

کمال : په خټه نورزی دی ، د فندهار په (دروشان) کښې یې استوگنه کوله ، دی په کمال نابالې مشهور او په ملی وزن نښی غزلی لری . دده په اشعارو کښې د عشق او محبت جذبات پراته دی او په ملی اوزانو کښې ښه لاس لری لکه چه وایي :

اثری مینه می شکاره شوه ، بدن کښې ناری وهم د زړه آشنایا ته نشو په وطن کښې ناری وهم
اثری مینه می شکاره شوه ، ربا بو ته وهم زه گنډگار نیم دار ننگه سرو دونه وهم
چه په شهپاز سره بی بخای په بخای تارونه وهم ستاد محبت می تارونه په گفتن کښې
ناری و همه

داستا مینه چه شکاره شوه او خوشاله شمه ته په لېو می قدم کېږده چه پاماله شمه
کوندي داستا په روی زه خلاص لږې چغا له شمه کوندي داستا بروی ایله شم په گلشن کښې
ناری و همه

نوروز : د پېښور په (کالو خیلو) کښې زېږېدلی دی ، دی ډیر بې تکلفه او طبیعي شاعرو ، په غزلو کښې یې زیات شهرت حاصل کړی او په دی لار کښې داستادی درجه لری ده په هنری راک او وزن غزل جوړ کړی دی ، سازنده هم او د شاگردانو دله به ورسره وه . نوروز په پښتو کښې ځینی هندي وزنونه اورا گوته را داخل کړی دی غزل یې په چستی او تیزی ممتاز دی ، چاربتی اوربا عی گانی هم لری . د پښتونخوا په مجالسو کښې ډېرو ربا بو نواو غچکو دده په نغمو ژلی ، او ماهرو یانو ور سره لاسونه غور ځو لی دی . دده ډېر اشعار د (بهار نورو زی) په نامه چاپ شویدی . دیو غزل یو څو بیته یې دادی :

چی می په زړه ځی د غم داسی داسی ژوندون می کاتنگ ستاسم داسی داسی
نه یا تی مجنون نه فرهاد او شیرین شه فنا شو په عشق کښې عالم داسی داسی
سیلاب می داو ښکړو په مخ ځی همیش پېښری له سترگو می نم داسی داسی
غماز می پر پیا سی د غم په خند ق کښې زه غوا ږم مدد ستا کرم داسی داسی

نوروز مهشال د غل خانته بل کړه . شته بخای د ختر په نور تم داسی داسی
محمد دین : داشا عر هم له خورامشپورو شاعرانو څخه دی ، د پېښور په (نوښار)

کښې اوسېده غزلې او چار بیتې یې ډېر مشهورې خونډورې اوچستی دی دنوروزانو توکل
په ډله کښې ددریدو حق لری . په (بهارنوروزی) کښې یې ډېر اشعار چاپ شوي دي
اشعار یې زیات عشقی دی ، یو مجلسی شاعر و او ډېر شاگردان یې درلودل ، لښخړی
چار بیتې هم لری او شعر یې دفاقیو مجرن دی دیو غزل سربې دادي :

سین مخ دی گلزار دی زده می نافرار دی
ستا زلفی سمسوری دی سری امی زایوری دی

دیوی چار بیتې بوښد یې هم ولولې :
دښایسته آواز دې لاره په عالم کښې اوریلور زده دې سوی یم په اوریک دې کوز که له جېته
دترې زنی دیا سه دې خا لونه دی قطار نوری زلفی دتادتا ر دی برتی لکه ورېځی
په سینه کښې دې پخ شوی دی دمنی دوه امار درته پروت یمه بیمار دا رومی د مرصی
رب دې فکاخوک پهرنځ باندي دمنی گرفتار نن دې لځان کړ او سنگار ، بیگناه دی په اورسوزی
کله زیرشی کله به سره گونکرودې کوی شور قدم اخلی په کور ، بیا پیری راغلی له چینه
په دې ډله کښې لځنی نور شاعران چه شامل دی یمنی ملی غزلې یې ویلي دي دادي :
شهنواز - محمد ایوب - شاه یسند - بخوردار - خدایر جم - شاه عالم - نور صاحب ملا میر بجی
(۱) - عبدالودود - صالح محمد شا عران په دوهم جلد پښتانه شعرا کښې بیان شوی دی .
ولی محمد . داسې دسوات دخو او یو پښتون ملا اودسوات صاحب (عبدالغفور علیه الرحمه)

مريد او شاگردو تر (۱۲۹۵هـ) پورې یې ژوند معلوم دی ده دخپل مرشد پچالانو کښې دمتنوی
په ډول یو کتاب لیکلی او په دې کتاب کښې یې دمیما عبد الغفور صاحب دژوندی واقعات
بیان کړی دی او (دمیما عبدالغفور ماف) نومېزی د لځنو غزاگانو بحثونه هم پکښې شته ،
په دې اعتبار ده نه یو تاریخي اورزمی شاعر ویلی شو . دغزایانو په صفت کښې وایی :

کمر بند سره وې ملا ددوی ترلی اوسری ستر کړې یې په وینو وې لړلی
چه یې چغه دشمن واوریده په غوگ غورلجا وه به یې له خولی نه ورته زک
شیر محمد دقندههار په (پشت رود) اوسیده ، په پښتو کښې دیو دیوان (۲) لری اشعار یې

عشقی او اخلاقی دی یو بیت یې دادي :

دا زما دزده آهو دتن له دشته رب خبر چه کوم صیاد په الم یو وده
عنوان الدین : کاکا خیل دی په (ایبټ آباد) کښې اوسیده ، ښه شاعر و . د (۱۳۰۰هـ)
په حد ودو کښې یې دسوات جغرافیائی حالات په نظم کړی دی دنظم یو خوبته یې دادي ،
راشه واوره دا بیان چه ټول سوات شی درعیان
سراسر پرې گرځیدلی ما په خپله دی لیدلی

(۱) وایی چه ملا میر بجی او عبد اودود دیوانونه لرل مگر اوس ورک دی

(۲) ددې دیوان یوه نسخه په پښتو ټولنه کښې شته .

د يوسف دى دا اولاد اکوژى با ندى شى ياد
يوه دره ده سراسر سيند به منځ کښى بر لار
په شمال ترې خوازوژى دى په جنوب ترې باوژى دى
با بوژى د پرى تپى دى سراسر سره پر تپى دى
رانځى زى دى په مغرب اله دند کښى دى غاښ
دغه لځاى دځانى کوړدى د کاجود اولاد وروژدى

نظر محمد کاکړ : د (۱۳۰۰هـ) په حدو دوښې دندهار په (زنګى آباد) کښى استو گنه
درلوده عالم سړى و. په پښتو او فارسي کښى شاعر او په دواړو ژبو کښى ديوانونه لري
يويت ئې دا دى :

ره يونه يم چه له غمه درېدر شوم خلقي دې له دې غمه تاريه تار کړې
غلام محمد پولزى : د پېښور د (چارسدى) اوسيدونکى و. يودرد من متحسې پښتون
او يو يوه او عالم سړى دى. ده دمو لانا خالې هندى شهر اثر يعنى (د اسلام مدو جزر)
په پښتو متنوى ترجمه کړى دى. دا کتاب د مسلمانانو د ترقى او زوال د سيمو نويان کوى
اود دوى د بيدارولو دپاره دوى ته د پردوران نغمى اور وي د ترجمى په ابتدا کښى ئې
په پښتو نثر يوه عالمانه تبصره هم ليکلې ده چه په دې اعتبار دى د نثر ليکونکيو په
کښى هم حسابيزى. دا کتاب په (۱۳۱۰هـ) کښى چاپ شوى دى غلام محمد د تر بيت په موضوع
کښى دمو لانا خالې يوبل کتاب هم په پښتو نظم ترجمه کړى دى. دا کتاب د پير خور او په شپه
موضوع کښى دى. غلام محمد د بالغانو د خواننده کو لودپاره د پښتو يوه قاعده هم ليکلې ده :
چه (محمدى قاعده) نومېږي غلام محمد په شعر کښى روانه طبع لري او د پښتو يو وېش پښتون
او اجتماعى شاعر گڼل کېږي وايي (۱) چه ده دورمړى ژبى يو گرامر هم ليکلى دى .
شېراحمد شيدا : دى د يو وړو کى مدحيه کتاب خښتن دى : چه په هغه کښى د سواد صاحب
هلبى صاحب ، مانېکى صاحب د مدح اوصفت بيان دى. دا کتاب په (۱۳۰۰) کښى چاپ شوى
دى و خو بته ئې دادى :

نجم الدين اخوند صاحب نوم ئې مشهور دى درست کابل زمين له فيضه ئې معمور دى
په مسجد کښى دند ورسا زى مقام لرى دى هم شپه عزت او سرانجام
بيا په زمى کښى راځي په ننگرهار له قدمه ننگرهار کاندې گلزار
په کشور د شرعت لکه چراغ صفوېر قوندى ولاړ د دين په باغ
هغه دم کښى چه دى سر شى په بيان مر غلرى تو يوى در و مر جان
محمد امان : په قام داوى او فند هار دځوا دى. په پښتو کښى يو وړو کى ديوان لري
چه په (۱۳۸۳هـ) کښى يې ختم کړى دى. اشعار ئې عشقى دى وايي :
ستاړ مخ شيدا پم لکه تور بوراير گل چه د حسن سيال دى نشته تر هراته تر کابل

احمد گل، د مشرفی د گلابی حسن خیل موندلی، د زینزیدو تاریخ (۱۲۵۸ هـ) سنه ده. دی یو عالم او فاضل سړی و. د تحصیل د پاره یې دهند، مصر او نور د تحو و سفرونه کړي دي، عمر یې په درس او تدریس تیراوه، دده خدای دشعر و لمونښه طبع ورکړې وه در حان بازار سبک یې لږینې رباعی گانې او نور مای اشعار ویاوې. عربی فارسی، اردو ژبې ژده وې مگر پښتو خوږه او یر لذته بولې:

که زده مې عربی، فارسی اړدو په زر کرته پښتو ده یر لذته

د احمد گل په شعر کښی د پښتوالی ښیگری، از کڅیالی، روانی او خوږوالی لېدل کېږي لیکه چوایی: سیمې مې دمغزو لاری دانی دمرغلرو درنگارنگه خبر و. دطبع په مخزن کښی مې پراته درو مرجان دی تسلسلی په میزان دی نرمه پرځه چه هر اژه شوه له گله دادستایه رکت شوه احمد گلله د نرمی او لطافت په مدرسه کښی شپږم دار ظیفه ستانه زده کوله احمد گل پرته له عشقی اشعارو څخه په دیني، تصوفی، اخلاقی او علمي خواو کښی هم ښه

اشعار لری د علم په ښیگر و کښی وایی: خپله وروره هغه علم او عرفان دی چه په وړانگوتی. د ښکې سر و شان دی وایی چه احمد گل د (دیوان احمدی) په نامه خپل دیوان د امیر عبد الرحمن حضور چه وړاندی کړی، او هغه انعام و کړی و. دده له پښتو اثارو څخه د کوټوال قصه، د پښتو خطابی، د نیمولافصه، د مولانای روم د مثنوی ترجمی او ځینې نور دي. دی ځینی چار لیکتی او غزلای هم لری، بدله یې په (هار وېار) کښی راغلی ده، دی وایی:

زما قوم چه پښتون دی او به دوی کښی مې ژوندون دی

په پښتو ژبه اشعار لیکه وایمه دربار

عبد الباقي کاکړ: د قندهار د خوايو متصوف عالم و. تر (۱۳۱۹ هـ ق) پوری یې د پښتو ژوند یقیني دی. وایی چه ده په همیشه د دیني احکامو تبلیغ کاوه او په دې مقصد یې د پښتو په اوږده مثنوی د (تهذیب الواجبات) په نامه یو لوی کتاب هم لیکلی دی. ددې کتاب اکثر مطالب دیني او اخلاقی دی ځینی تاریخی حالات هم لری. تخلص یې «افغان» دی. دافغان زده داسلامیت او پښتولوی. له درد څخه هک او په دې درد دردمن ودغه جذبات یې په کلام کښی څرگند دي لیکه چه وایی:

راا خستی مې شه بازدی خپل عشق رباب و همه نغار د اسلام کوك شوه دواړه بر بته تاوومه څخه نغمی څه ترانی دی قسم قسم آوازونه فمریان پر شاخونا ستی مطرب نوی کړه سازونه د سلطان محمود له وخته ما څخه له تیره توره که مې جهل رهبر نه وای پر مخ تلم تر څو ر وږه له هغه وخته تر اوسه بې حسابه گزارونه دافغان د آس په نعل ایری شوی دی لوړ غږونه عبد الله پو پلزی: د قندهار په خوا و کښی زینزید لی دی په پښتو او فارسی کښی د شعر دیوانونه لری تخلص یې «مجزون» و سر بېره پر دغو یوه مثنوی چه (عبرت نامه) نو مېږي هم ورته یاد گار پاته شوی ده، اشعار یې عموماً عشقی او اخلاقی دی، دی په (۱۳۳۳ هـ) کال وفات شوی دی. عبد الله په خپل شعری سبک کښی د حمید پیر و معلو مېږي او هغه یې د پښتوالي دی ځینو نورو شاعرانو نه یې هم په تنقیدی ستر که کلمی دی دادوه پښتې ولولې:

د آشنا به غم خراب او مجزون شپه يم. سمدون غندي په اور کښې دزون شپه يم.
 په سرو وېنو کښې د زده غښي وانه. راته مسلك شو کړ بلاد زده اولاسه.
 سعادت خان، (۱) دخوشحال خټک په اولاده کښې د (۱۳۰۰هـ) د حدود وېو پښتون شاعر دی.
 يلازېي افضل خان نومېده. دا افضل خان د تاريخ موضع په افضل خان څخه په بل افضل خان دی.
 دی څه موده په (جمال کړۍ) کښې اوښته. ولنگه يادري هيو زده کړې به افضل خان ياد کړې دي.
 سعادت خان دخپلو دوو وروڼو اکبر اشرف په فراق کښې چه په تور و او بو کښې بنديان شوی وو
 يو غزل وېلي دی بيه يوده بيه يي دادی:

فلک څه نا کړې ماتمه کړې دوڅاري چه مي سترگي په ژړا کښې فواري شوي
 نوی نوی غم راځي زمانه خو نه خبر نه يم دغم ما کړه اديري شوي
 اسدالله: دپوره سعادت خان مشر ورور دی. دی هم د پښتو شاعر وو، دخپل وروڼو په پلټون

کښې يي ځينې اشعار وېلي دي چه دادوه بيه يي لاس ته راځلي دي:
 روڼمي حلقه نه له دواړو سترگو به گريوان دی خداييزو د اشرف اکبر ماتم اوږد نيران دی
 نن د قيامت ورځ ده له قيامته لا بد ترده تلمی هغه شپه بستان د مينی په خزان دی
 اشرف: ددغه سعادت خان ورور دی: چه به تور و او بو کښې بندي وو. دی هم د پښتو شاعر وو،

يو غزل يي مونږ ليدلی دی چه يوده بيه يي دادی:
 موده وشوه چه سلام ديار رانغی خبر نه يم چه په څه رينار رانغی
 گلدسته مي څا طارن پښمورده چه خبر راته دور و او يلا رانغی
 اکبر: دی هم د سعادت خان د تور و او بو بندي ورور دی، دجدايي په درد کښې به يي

د ير اشعار وېلي وي. مگر مونږ يي صرف يو غزل ليدلی دی چه يو بيت يي دادی:
 خدايه داشيه به دغم که رنماشې به ما که به مدام راباندی بل دغم واورې (۲)
 منشی احمد جان: منشی احمد ددې دورې دوروستي برخي يو پياوړی، نومالی ادب
 اود پښتو د ادب د اسمان يوروشان ستوری دی. وايي چه دی د عالم اوفاضل سړي وو او په
 پښتو کښې د يوه فکر او مسلك خاوند و د منشی احمد شعر کم ليدلی شوی دی مگر به اثر کښې
 د ير آثار لري. دی د پښتو په نثر کښې د يو نوی طرز او سبک موجد او جوړ وونکی دی.
 هغه سبک چه دخوشحال په کورنۍ کښې جاری وو، هغه يي اصلاح کړې او خوندي کړې دی،
 ده، د نثر ادبي مکتب له (۱۳۰۰هـ) به خوندي پوه کړې دی، په نثر کښې قوي ليکونکی او پوځ
 ليکوال دی. تاريخي قصي او داسي نور خوازه خوازه آثار يي پښتو ته وړاندې کړې دي
 لمړی کتاب يي چه د پښتو قصو مجموعه ده (گنج پښتو) نومېږي. الی الی له انگريزي څخه
 (دافغانستان تاريخ) په خوږه پښتو ترجمه کړې دی.

ددې کتاب نثر د ير خوږ، د پښتو په محاوره برابر، په ټوله معنی يوخوند وړ او صحيح
 نثري، له «تاريخ فرهنگ» څخه د سلطان محمود تاريخ هم دده. ترجمه ده. «قسه خوانی» کب

(۱) د سعادت خان يوزوی چه فتح محمد خان نومېږي اوس هم ژوندی او يو بيدار

پښتون دی دخپلو ليکونو د قيمتي آثار يي ساتلی دی.

(۲) د اسدالله سعادت خان: اکبر اشرف شاعر، د وخت وختي کتاب کښې ليدل شوی دی.

اودهنه دغه «په نوم دوه نور کتابونه هم لری چه دیرخوازه دلچسپ اود پښتو دیوخوازه
نثر نمایندگی کوي، دده نثر یوه ټوټه داده درخانی په سوات کښې د (بری بازدرې)
دیوخواه خان نومی پښتون لوروه اودیا یا و خان نومی یو پښتون ډلک چغله وه یوه ورځ
ددرخانی د ترورد لور واده په هغه کښې ئی دکوزی بازدری، په یو آدم خان نومی خانزاده
باندی سترگی خوژی شوې ټپ له دواړه لاسه خپری هغه هم برې زړه با یلود. دې اور
داسی لمبه وکړه چه دواړه دخلاصید و اود میلمنودر خصمیدونه پس دواړو په لار کښې هر و مرو
یو بل ته په غلاغلا کتل، ماسخوتن په حجره کښې چه آدم خان یوه گوته رباب ووهلو نو یو
سوردا سویلی ئی وکړ، او میرو بلو خپلو خوژیو بارانوته ئی دزړه حال ووي، دهنه دامراد
و چه په دې شپه د آشنا دیدن ته لارې (له قصه خوانی کپڅخه)

تبصره: خوازه عبارات، پر پکړی، لنډی لنډی جملی، ښه ادا، سلاست او روایتی دلغاتو
سوچه والی، د مقلونو، اصطلاحاتو، مجاورو استعمال دې نثر مهم خصوصیات دی، په دې
نثر کښې د بلې ژبی رنگ نشته او عبارتو ادبی خور والی ئی زیات دی.
نو په دې اعتبار منشی احمد ته په ۱۴ پیړۍ کښې د پښتو نثر د نوی طرز اوسپک مؤسس
وايو اود یونوی ادبی مکتب خاوند ئی گڼو.

میر احمد شاه رضوانی: د دې دوری له ومیالو ادیبانو څخه، بل قاضی میر احمد شاه
رضوانی دی، رضوانی هم د پښتو ژبی یو بیا زدی ادیب، قوی او زبردست لیکوال دی، په نثر او نظم
دواړو کښې لوی لاس لری. دی د پښتو متخصص اودا کثرو پښتو زده کوونکو د پښتو استادو
په انگړ زۍ هم یوه ید اود «شمس العلماء» لقب ئی حاصل کړی و. رضوانی په (۱۲۷۹ هـ)
د پېښاور په (اکبر یوه) کښې زېږېدلی دی. ده په پښتو کښې مهم تالیفات کړی دی
لوی خدمت ئی د پښتو ژبی یو گرامر دی چه «وافیه» نوم ئی لری او په اردو ئی لیکلی دی. دا
کتاب د پیر محمد د معرفت الافغانی څخه وروسته د پښتو اول گرامر گڼل کیږی دوه نور کتابونه ئی
«شکرستان افغانی» او «بهارستان افغانی» نوم ئی لری. دا دواړه کتابونه په تعلیمی
سلسله کښې داخل اود مکتبونو د پاره لیکل شوی دی. نظم او نثر دواړه لری، د ده
خپل نثر او نظم هم پکښې شته، مگر اکثر انتخابات دی. سر پرې پر ه دغو رضوانی
د شعر یو دیوان هم لری رضوانی یو ویش او بیدار شاعر دی، د قوم دبیداری د پاره ئی
ځینی انتباهی اشعار ویلی دی رضوانی د پښتو په نثر کښې هم اوله درجه لری دی. د لیکلو
سپک ئی د منشی احمد د سپک پشان دی او دواړه د دې لاری قوی ملگری دی.
دده یو څو شعرونه دادی.

که معنی هېڅ در پکښې نه وی په خپل خان
اصالت په اهلیت په لاسیا قوت دی
که پښتون شی گدا اگر د کل جهان
هسی شه مهمان نو ازه خلک نشته

رضوانی پرته له دې چه یو ښه عالم اوفاضل و، د پښتو فارسی او عربی یو منلی شوی شاعر
او ادیب هم و. درضوانی د لوی نه لوی کار دادی چه ده د «صوبو سرحد» دکا نو

به نصاب کتبی پښتو ژبه هم شامله کړه او به وطن کتبی ټپي د پښتو د تعلیم اوزده کړی روح پیدا کړه. دارنگ د پښتو ژبه په یو نیورسټي کتبی ټپي پښتو ژبه دندو و ژبو په قطار کتبی ودرول او په دې وسیله ټپي د پښتو د پاره یو چاودانی خدمت وکړ، رضوانی به عربی کتبی هم ډېری قصیدې لری، او په فارسی ټپي هم ښه اشعار ویلي دی د کابل په صفت کتبی وایی کابل ای آنکه همه لطاف و تماشا با است وی که از هر طرف آمیزش دلها با تست میر احمد شاه د ډېرو آثارو خاوند دی چه ټول ټپي تقریبا (۱۰) ته رسېږي یوڅو مشهور گڼلونه ټپي دادی:

۱- جرړی به پښتو نظم ۲- تاریخ گورستان ۳- آثار فدیبه

۴- تاریخ افرید ۵- سفر نامه رضوانی ۶- میرات رضوانی

۷- تحقیق الالسه ۸- دیوان و قصاید رضوانی

رضوانی د (۱۳۵۳ هـ) کال په رمضان کتبی وفات شوی دی

احمد دین: یو طالب او شاعر دی، په اصل د اشهره، خوزیان، استوگنه ټپي به سوات کتبی وه په آخر و څو کتبی د خپل شاگرد (محبت خان) سره په (مردان) کتبی اوسېده چه بیا همدغله وفات شو. دی په طالب احمد دین مشهور دی، غزلی اوربای کانی ټپي زیانی مشهور دی دده درباغ او غزلو د دیوان اول جلد څو کاله پخوا په پېښور کتبی چاپ شوی دی. دده په ملی وزن هم ښه اشعار ویلي دی اشعار ټپي عشقی او اخلاقی دی. احمد دین د ۱۴ پېړۍ د اولی برخې شاعر گڼل کیږي یوڅو ټپي دادی:

د بلبلو ټپي د لالو آزار ماخله

د لعلونو د مرجانی سودا گره

دا گلزار که دی نن وی سبا به نوی

خریدار که دی نن وی سبا به نه وی

ملانعت الله: د پېښور د اوسیدونکی و دی د پښتو یو ډېر دندو شاعر او په فصو او افسانو کتبی داستانی مقام لری. که څه هم د ټولنکو سم په پښتو کتبی لده نه ورا بډی پیدا شوی دی او ډېر پخوا حتی چه د زیمې دوری له اول څخه داسېک جاری دی مگر نعمت الله درومان نویسی سېک خپل او دم مقام ته رساوه، د یو مسک په حیث ټپي دالار و نیوله او قصور اوفسانو ته ټپي پوځوند ورا و خوړ. رنگ وړ کړ نو په اعتبارده ته مونږ د دې دوری د افسانه نویسی استاد وایو. د ډېری عشقی او رزمی افسانې په پښتو نظم لیکلې دی، د سلاست، خوړ والی اوربانی په لحاظ هره یوه شهکار گڼل کیږي. دده پرته له قصو څخه غزل او رباعی کانی هم ویلي دی مگر هغه مستقل صورت نه لری او ټپي په نجای نشر شوی دی. دده افسانوی شعر د ډېرو ستایلو وړ دی. دده قاعده ده چه دهر داستان به سر کتبی پوځو بڼه د تشبیب په ډول وایی چه ډېر سا حرا نه کتبی پکښې پروت وی مثلاً دلیلی او مچنون داستان

مشک افغان فلم زما لکه طوطی نن

په ورو ورو راته د عشق وایی بدلی

په افسون چه کړی آغا زه افسانه

د تفریر مارغه چه د الوزی په باغ

په چمن دعا شق کوی مستی نن

تماشی ته را او چتی شوی بلبل

عند لیب شی ورته پور ته مستانه

په دیدن ټپي د لاله زردگی شی داغ

(۱) د کابل دمچلی په (۱۷۸) گڼه کتبی د سید عظیم شاه له مقالې څخه.

په فصاحت چه تراکت له خولای و داسی له بو ستانه بورا کبان پستی راپا سی

مږ رخ د توار بغو ننگه سنج بدې لڅا بکښې سپردی لڅا دبان کښج

که ملا نعمت الله ته موږ د پښتوروسی ووايو دې لڅا به نوی

لڅکه که دده سر دد فر دوسی په نامه برخه هم د کوم سلطان مرسته وای نو له حقونه به ټي

ښه اړولای وای د ملا نعمت الله مشهور کتابونه چه چاپ شوی دی دادی د لیلی او مجنون

قصه د نیمه ولا او نیمه ولا قصه د فتح خان قصه د موسی او گلامکی قصه د حضرت علی جنګامه

د خاتم طائی قصه شاهنامه اوائلی لیلی او داسی نور د ملا نعمت الله دروند زیاته حصه

د (۱۳۰۰هـ) څخه راپدې خوا ده

اوس د نیمه ولا د قصې څخه یوه نمونه وگوری

باد شاهي چه دلمر لاله تر آسمانه يره لاسی سپړی می راوخته روښانه

راشتر گنده هر یو ستوری په جلوه شه نیمه ولا سنی ۱۳۰۰ هجر په لڅا به شه

واو بلاباری ټي کړي د عشق له جوشه گاه په و په چغو سر گاه به خا موشه

یو کړی ټي نژادی د و جو دده و به هېڅ کار کښې درېدی ټي نه پودنه و

که څه چا ترې د مرض وکړه یو ښه چه دا شور غر باد کوی وایه له شه نه

ده به وی چه دامی ر ټک ټکار پیژي زرد کله کله به ما وی د کښې در د

به داهسی اوی مرض به زده چور چوریم زه د کښې په مرض مندام ر ټور یم

نه ټي شه آرام په وښه نه په ملاستی تصور به ز ننگا وه د غم په ایستی

چه د عشق په دریاب کښې څوک لاهو شی به جر له دعا شقی هله ها هو شی

چه له دې نه پری راغی احوال سخت سر به ټي کښو د د غمون په پالښت

چه د عشق سواره د چا په خونه رغاست شی ای ملا نعمت الله کور ټي میراث شی

ملا احمد جان د پښتو یو تکړه قصه لیکونکی شاعر دی د پښور په (دواړه) کښې اوسېده زیاتې

قصې ټي په نظم لیکي دی ژوند ټي تر (۱۳۳۲هـ) پوری معلوم دی د ملا نعمت الله په مکتب

کښې یو نوی سړی دی د لالاندی کتابونه ټي په نامه مشهور دی (دورقه گلشاه قصه

د ممتاز قصه د شهزاده بهرام او گل اندامی قصه)

دامیر حمزه داستان د شهزاده شیرویه قصه یو سف زیات ملا احمد جان نجیبی غزل

او رباعی گانې هم اری دا بیت ټي ولولی

چه دې شمع د سپین مخ کړه ورته به احمد جان لکه پښک ورته تن ونيو

څوک سواره کړځی په آسوجکومت کا څوک له بدی ورځی بل ته ر کاب نیسی

احمد اخون خیل د قصه لیکونکو په نامه کښې درېزی د دامیر حمزه داستان ټي په ټوږ خوږ نظم

لیکلی دی د (۱۳۰۰هـ) د شاوخوا شاعر معلومېزی په دوهم جلد ښتانه شعرا کښې ټي له دغه

داستان څخه یو څه بیتونه را نقل شوی دی یو بل کتاب ټي چه «قیامت نامه» نومېزی

هم په نظم کړی دی احمد دیچګی په قام خلیل او د پښور په (دیچګی) کښې اوسېده یو قصه

لیکونکی شاعر دی د «انیس الواعظین» په نامه ټي د پښتو په نظم په (۱۳۰۵) کښې

یو کتاب لیکلی دی یو بل کتاب ټي «د جمعی قصه» ده او یو کتاب ټي «فصل الانبیاء»

نومېزی دا بیتونه دده دی

چه سحر بلبل آواز کا د هجران له بابا به ساز کا

فلک لڅکه سرگردان شو بیدغم کښې داجهان شو

میرمن (۱) صاحبو عاجزه: داپښتنه مېرمن د گل محمد بار گزی اور وه، دقندهار په اطرافو کښې اوسېده. ملی غزلی ټپ ويلي دي، تر (۱۲۹۷) پورې ئې ژوند معلوم دی او خو یاد کړې ئې دا دی: پر خپل خدای به فر یاد کړم عوض غواړم له باری ننګوم به کړې ندي ما ويلي چې گڼې (۲) زه خور اغله دښې حاجت می دی راوړې بخت غواړم پر تندي

ننګوم به کړې ندي

موالوی (۳) سیداحمد مولوی سیداحمد د کوهان دیو مشهور ملازوی و.

ده د پښتو متلو نویوه مجموعه لیکلې ده. په دې مجموعه کې (۶۷۹) متلونه دالفا به تر تیب برابر ټول شوی اوجمع شوی دی. دا کتاب د یادری هیوز دیاره (غلام جیلانی) نامی په (۱۸۷۵ع) کې لیکلې و، چه دغه قلمی نسخه ئې اوس د لندن په موزیم کې خوندي ده. ددې سټی له مخه د مولوی سیداحمد د ژوند زمانه او یا کاله د مخه د (۱۲۹۰هـ) پشاورخوا کېښې معلومېږي. مولوی سیداحمد د پښتو کتابونه هم لیکلې دي. دا کتاب غالباً د پښتو متلونو او مری کتاب گڼل کېږي.

میا احمد: (۴) داسې دمر و جوړولو عالم او د پښتو ژبی یوشه شاعرو. په احمد کلاچي مشهور دی. کورنې ئې د ډیره اسماعیل خان په کلاچي نومي کلي کېښې موجوده ده. د ۱۳۰۵هـ په حدودو کې ژوند کاوه او دامیر دوست محمد خان د زمانو هم عصری دی. په پښتو کېښې د اشعارو یو دیوان لري. دده په دیوان کېښې رزمیه نظمونه ر باغی کانی، چاربتی، غزلی او نور هر ډول خوندور اشعار شته.

دده دیوان یوه نسخه چه دده په خپل خط ده د پېښور د اسلامي کالج په کتاب خانه کېښې خوندي ده. د احمد دیوان چاپ شوی هم دی او (۱۰۴) مخه دی.

دیوی چاربتی سر ئې دادی:

بیا شکلی مجبواشوه آراسته چشمانی توری

له خیا له ئې شانه کړې په مخ زلفی دوری دوری

سید محمد عمر: (۵) داسې د پېښور په (کوټه) نومي ځای کېښې اوسید. ده د گلشن

اشعار افغانی «په نامه د پښتو شاعرانو د اشعارو یوه مجموعه ټوله کړې ده. دا کتاب عشقی

غزلی چاربتی او نور اشعار لري، په دې کتاب کېښې دهر شاعر د شعر سره دهمه مختصر حال

هم په پښتو نثر لیکل شوی دی. نوو بلای شو چه دا کتاب د پښتو شاعرانو یوه مختصره تذکره

هم ده. ددې کتاب یوه نسخه داسلامیه کالج په لایبریری کېښې شته. په خپل سید عمر هم

شاعرو او ښایي چه خپل اشعار ئې هم په دغه کتاب کېښې راوړي وی.

غلام محمد خان خټک: د خان فتح زوی او د جهانگیری کلي د خټکود کورنی، و مشهور رشاعرو،

په پښتو فارسی او اردو ژبو کېښې ئې اشعار ويلي دي. دده دمر گڼه پس دده د کلام څه برخه

(د رموز خټک) په نامه محمد زمان خان خټک طبع کړې دی چه د پښتو او دواو فارسی د پرخوند

(۱) پښتنی میرمنی (۱۲) یوز یارت دی (۳) فهرست بلومهارت

(۴) (۵) فهرست مولوی عبدالرحیم.

(۱) امیر علیخان: د جهانگیري په حسن خیلو کښي یوښه ادیب او شاعر وه له دده څخه اته فلمي کتابونه پاته شوي دي اودادی:

- ۱- زړه خوږي مسلمان په نظم ۲. کچکول د امام وردی «رج» د فصدی ترجمه او شرح ده
- ۳- داخوان الصفا په نظم او نثر پښتو ترجمه ده (۳۳۷ مخه) ۴- سحر نښې ستوری ۵- مقامات
- امیر دینتو مجاوراتو اولغاتو خزانه ده ۶- ښې خبرې له عربي څخه ترجمه ده ۷- سر حلی
- گل ۸- خوزه وروړولي د امیر یو خواشعار دادی (۲):

د دوسته سلام جانان ته په سپاډسجر وایه د زخمی زړه اړما تونه د وفاقه نظر وایه
د زمر م یوه څاڅنګي جام لېرې زدی ما دپاره لابه ولی زما نشي ای ساقی د کوثر وایه
علامه ما ټول مله ونه د عرفان به نور نار کړل ته تر عمره له استاذه سبق زید او بکر وایه
محمد رفیق شمس الفلک: (۳) داسې د (مجموعه دیوان شمس الفلک) په نامه یوښه اثر لري. د مجموعه درې برخې ده. اوله برخه داخلاقو بیان دی.

دوهمه برخه په پښتو کښي د فصدیه اما لی شرح ده دریمه حصه خالص غزلیات دي محمد رفیق اول د پښتور په (اکبر پوره) کښي اوسیده. بیا (مردان) ته ولاړ.

یو عالم او شاعر سړی و. مولوی عبدالرحیم په خپل فهرست کښي لیکي چه دده کلام یو څو اوقوی دی او دغه مجموعه ئې د پښتو ادب یو قابل قدر کتاب دی. محمد رفیق د امیر عبدالرحمن خان په وخت کښي کابل ته راغلی و. او امیر دده د علم او ښي طبع یو زړه قدر کړی و دی تر (۱۳۳۶هـ) څخه دمخه وفات شوی دی دده دغه دیوان نه دی چاپ شوی مګر یوه فلمي نسخه ئې په اسلامیه کالج کښي موجوده ده.

نعمان الدین احمد: دی د پښاور د (سړي ډیري) کا کاخپل میادی. یو پوه او بیدار سړی و د پښتو ژبي سره ئې ډېره مینه لرله. ده د پښتو کتابونو د چاپولو او لیکلو دپاره ډیر کوششونه کړي دي. دی په خپله هم په پښتو کښي د تالیفاتو خاوند دی.

یو کتاب ئې (ظفر النساء) نومېږي چه د ښځو د ښوونې دپاره ئې لیکلی او په (۱۳۲۲هـ) کال په هند کښي چاپ شوی دی. دارنگه د (ابن بطوطه سفرنامه) ئې هم په پښتو ترجمه کړه. مګر دا مهم اثر ئې مونږ نه دی لیدلی.

د نعمان الدین په کورنۍ او ټبر کښي نور هم د پښتو لیکوال شته دده ښځه هم په پښتو کښي د (زینت النساء) په نامه یو کتاب لري.

مشرالدین: داسې دده نعمان الدین کا کاخپل تر پور یو په اخلاقه کښي ئې ود (مشیر الاخلاق) په نامه یو کتاب جوړ کړی دی اولکه چه چاپ شوی هم وی.

دده یو بل کتاب (تاریخ برامکه افغانی) نومېږي. محمد یوسف میا: د اشغرد (سړي ډیري) کا کاخپل میادی. چه د نعمان الدین احمد خور یی وده دندیر احمد یو کتاب په ژبې پښتو په ترجمه کړی دی چه «توبه النصوح» نومېږي

(۱) (۲-) د کابل دمجلې په (۱۷۹) کښي د محمد اجمل خټک له مقالې څخه

(۳) (۴) د مولوی عبدالرحیم فهرست.

دا کتاب په (۱۳۲۲هـ) کښې چاپ شوی دی ددې کتاب یوه چاپي نسخه داسلامیه کالج په کتابخانه کښې شته مولوی عبدالرحیم په خپل فهرست کښې لیکي «چه ددی کتاب ژبه یا که اوفصیحه ده ، اویه نشر کښې دپښتو ادب یوه غوره نمونه ده» ددې سرې په باب کښې مونږ له دیننه زیات څه معلومات نه لرو مگر د مفتی عبدالرحیم په قول ، دی دپښتو یوه غوره نشر لیکونکی گڼل کیږي

حسب گل میا : داسې دکا کا صاحب دزیارت اوسېدو نښکی او یو شاعر او عالم سرې و . دی د (۱۳۰۵هـ) وروسته وفات شوی دی . دپه پښتو کښې ډېر کتابونه لیکلي او تر جمه کړي دي چه څه ئې دادي . ۱- «دا صاحب کپوه فقه» چه دافع الفم نو میږي . ۲- «عجیب وغریب فقه» ۳- دشمس و فخر فقه چه له فارسي نه ترجمه ده .

۴- «گلدسته حکایات» چه له اردو نه ترجمه ده . ۵- «زاد الفرح» د مفرح القلوب تر جمه ده . ۶- «بیاض» په دغو ټولو کتابو کښې ئې «بیاض» نوم هم کتاب دی . د بیاض (۵۰۰) صفحې دي او دپښتو او فارسي اشعار لري چه څه میا صاحب خپل اوڅه د نورو شاعرانو چون شوي اشعار دي . غرض دا چه دحسب گل میا بیاض په پښتو ادب کښې یو قیمتي کتاب دی او د ډېرو پښتو شاعرانو نومونه او د کلام نمونې ئې راسا تلي دي .

یوه ډله نامشهور شاعران

دحسب گل میا په بیاض کښې دځینو مشهورو شاعرانو اشعار هم شته لکه رحمان - حمید خوشحال هجري - کامگار - یونس - سکندر اونور مگر په څېر داده چه دځینو داسې شاعرانو نومونه او د کلام نمونې هم پکښې راغلي دي چه هغه تراوسه مونږ ته معلوم نه وو نودادي ددغو شاعرانو نومونه په لاندې ټول ښوول کیږي :

معطر - نجیب - عبدالوهاب - سید - آدم - رشیدعلی جنگ - نادر - احسن - شام غریب - شمشر - نور محمد شمس الدین - طالب شاه - خادم - مزین - مسعود - میا نیکل (۱)

ددی دوری دځینې نورو شاعرانو نومونه

دپښتو مو نږ دغو شاعرانو نومونه او آثار ښیو ، چه ددغوی آثار ، کتابونه او یا اشعار لیدل شوي دي دا شاعران چه وروسته بیانېږي ټول دڅلورمې دورې شاعران دي . ددوی کښې څوک فقه لیکونکی څوک دیوان والا او څوک رزمی او عشقی شاعران دي دا مختصار په غرض یو زیات تفصیل نشو کولی . تش نمونه ئې ښوول کیږي :

د فقه لیکونکو نیکو ډله : حسن دگلزار حیدري لیکونکی قاضی عبدالرحمن دافسانه د لیدنیر لیکونکی (په قام باوړی او دسوات دی) عجب خان دپېښور دچچکي دی یوه فقه ئې په نظم کړی ده او مناقب غوث پاک ئې هم لیکلی دی . بوعلی شاه ، دمناب الانعام او دفرعون د نصی لیکونکی فضل ربی . یوه قصه ئې لیکلی ده ابراهیم شاه . د (قصه ترابان) لیکونکی سید حسین ، دچنگنامه

(۱) بیاض نسخه ښاغلی محمد عبدالقدوس لیدلی ده او دغه ټول معلومات دهغه په قلم

دپښتون په مجله کښې نشر شوی دی . (۱۷۵ نومبر ۱۹۴۵ع شماره ،)

نقیب بیان

محمد رفیع

حسین لیکو نکي جلات خان - يوه قصه لری رحمت - جنگنامه نبي ليکلی ده امان گو جراتي
 سفيده شاه عبدالکریم دمچو او اوجلات د نصي ليکوال - محمد حنيفه د حسن حسين قصه نبي د پښتو
 په نيم منظوم نثر ليکلی ده حيدر خان د حاتم طائي د نصي ليکونکي خالد - د سلطان محمود
 قصه نبي ليکلی ده عبدالغفار «تايب» د (محبوبه شام) او عجايب جهان او نورو کتابو جوړوونکي،
 د ديوان والاو ډله : شاه افضل مجي اندين - قلمي اشعار لری - عبدالعزيز (۱)
 قلمي ديوان لری يار محمد د ديوان خاوند دی فيض الله (د قندهار دی) عبيد الله (د ننګرهار دی)
 عبدالعزيز معلم د پښورې فضل شاه ديوان لری -

دیني ليکونکي : موایي حميد الله د راحت القلوب ليکونکي - محبا لدين د پښتو
 قصيده بردي ليکونکي ملا شرف د پښتو قصيده بر دي ليکونکي - عبدالاکبر
 دم معجزاتو کتاب نبي ليکلی دی گل محمد د ضابطه ميراث جوړوونکي محمد يار صاحبزاده
 د کلات توخي د قطب شام کيمپای سعادت ليکونکي عبدالرحيم د فائق الاخبار نبي ليکلی دی
 په دی ډول نور «د پښي او قصصی کتابونه هم ډیر دي چه ټول دلته نشو بيانولای لکه هزار
 مسائل حقيقت اسلام او داسی نور ددی کتابو بولست ښاغلی «زمریالی» د ۱۳۱۸ په کال
 ساانامه کښی نشر کړی دی البته چه هلته نبي کښلای شی
 ملی شاعران چه عشقی او نور اشعار لری :

ملا محمد کرم داسې د عبدالله مجزون استاد او هغه د شاعرانو په ډله کښی ذکر کړی
 دی محمد کریم - حاجی اختر ملا عبدالرحمن - خليم بابا - سيد کرم شاه غلام صديق عبدالسلام
 فند هاری طالب - ملاخواجه محمد - ملا حفيظ - ملا باز محمد - ملا نظر - سيد محمود - امير
 نجم الدين - ملا عبدالعلي ددی شاعرانو اشعار په «بهار جانان» کښی راغلي دي او ټول د قندهار
 دخواو دی

گل احمد - سيد مير - سعد الدين - زين الدين - محمد رفيق - دارا شاه - اسلام شاه - خدا بخش -
 اکرم خان - قمر الدين ، اعظم الدين - ميرزا محمد ددی لسو تنو اشعار په بهار نورو زی کښی
 شته او ټول د پښور د خوا معلو مېزی .

سجر گل - د ننګرهار ميا گل د باجوړ غریبی ، د ننګرهار د پتي کوټي مخني د (ننګرهار)
 معروف شاه - ميرباش محمد شريف (د لعلپوری) يا چاگل د پښور زاهد خان محمد حسن
 (د ميموني چاربيته نبي ليکلی ده) سيد عباس - مير دل - غلام محمد د دوای - زهير - سلطان - رمضان -
 فضل رحمان - (د پښور دی) يعقوب (د لغمان) - ملنگ - مير حضرت - هار - آزات خان
 مسکين - محمد مير - سکندر شاه - جمع خان د کامی - تسليم د هزارانو سليم د کونې - بهرامی
 د تیکاو گل د چپرهار - يادونه به دې ډول نور هم د چاربيتو او غزلو شاعران ډیر دي چه ټولو بيان
 دلته کړان دی .

(۱) عبدالعزيز او يار محمد د قندهار دخواو وروستنی شاعران دي (۱۳۵۰ هـ) شايد
 ژوندی وو د يوانونه نبي په پښتو ټولنه کښی شته .

په دې دوره کېنې د پښتو ځينې نور کتابونه

ترانه مجفل: (۱) يو پښتو کتاب دی. د پېښور د اسلاميه کالج په کتابخانه کېنې ئې نسخه شته. دا کتاب ۱۳۶۴ هـ څخه دمخه ليکل شوی دی، او غاړه داده چه نظم به وی مگر مصنف ئې معلوم نه دی شو کت افغانی: (۲) د احم د پښتو يو کتاب دی چه د اسلامي کالج په کتابخانه کېنې ئې نسخه موجوده ده، مگر ليکونکي ئې نام معلوم دی.

عنوان النصايح: (۳) دا کتاب د اخلاق مجسنې پښتو ترجمه ده، خو مترجم ئې معلوم نه دی. يوه نسخه ئې د اسلاميه کالج د کتابخانه ي په فهرست کېنې ذکر شوی ده. زينت النساء: دا کتاب د نعمان الدين کا کا خيلی ماينی جوړ کړی دی. زمار رسول پاک، دا کتاب «ديپنمير اسلام» د کتاب پښتو ترجمه ده چه په (۱۳۴۸ هـ) په لاهور کېنې چاپ شوی دی. مگر مترجم ئې نام معلوم دی.

د دې دورې عالمان بزرگان او ځينې نور اديبان

په هر دوره کېنې ځينې پښتانه عالمان او مشران او د فکر خاندان وی، چه د هغوی حيات او ژوندو د هغوی کارنامې او ويناوې د پښتو په ادب کېنې ضرور څه نه څه تاثير لری، نو په دې اعتبار بشاي چه د دې دورې عالمان او اديبان هم څومره چه معلوم دی بيان کړو.

د سوات عبدالغفور صاحب: په قام صافی او د ۱۳ پېړۍ يو لوی عالم روحاني بزرگوار شخص دی، دی په (۱۲۱۳ هـ) په سوات کېنې زېږېدلی او بيا په (۱۸۷۷ ع) کېنې وفات شوی دی، (۴) دده فيض او برکت په ټوله پښتو نځوا کېنې خور شوی او د پر خلق ور نه مستفيد شوی دی. سوات صاحب يو لوی مجاهد او غازی سړی ؤ. د پښتو د پرو شاعرانو لکه پاياب، ولی محمد او نور دده د غزاگانو په بيان کېنې خواږه خواږه اشعار ويلی دی سوات صاحب د ټولو پښتو د پاره د دين يوه زړناوه چه په دغه زړنا کېنې د پرو خلکو خيلی وړ کي لاری موندلی دی، په شريعت پابند او يو لوی روحاني پښتون ؤ. د قوم د اصلاح د پاره دده وجود کيميا وه دده په مريدانو کېنې هم د لوی لوی خلق لکه هادي صاحب، د مسهي صاحبزاده صاحب، د کر او غي ملا صاحب، مانېکي ملا صاحب او داسی نور خلک شته. وايی چه سوات صاحب د مثنوي په ډول په پښتو يو مفاجات هم ليکلی ؤ. مگر له بنده مرغه چه ددی لوړ پښتون پيشوا اشعار مولاس ته نه دی را رسيدلی. دده مزار د سوات په (سيد و شريف) کېنې دی.

فيض محمد اخوندزاده: د لوگر د مسهي په صاحبزاده صاحب مشهور او يو عالم، قاضی سړی و د طريقه سلسله ئې چلوله. سوات صاحب ئې مرشد او استاذ و. دی دامير شيرعلی خان په وخت کېنې ژوندون شو دغه معاصر دی. دی يوشه عالم، مجاهد او روحاني سړی و.

فيض محمد اخوندزاده: هر کله چه دخپل پير په افکارو رنگت و نو په ۱۲۹۳ هـ کال ئې د (روضه المجاهدين) پر نامه په پښتو مثنوي يو کتاب وليکه، دا کتاب ټول د جهاد په روح

لیکلی شوی دی اودا استقلال دساتلو یو لوی درس دی چه به پښتو کښې خورا قیمتی کتاب گڼل کېږي (۱) په دی کتاب کې ښې څېښې ښه اخلاقی او تبلیغی مضامین هم شته، د ملت دیووالی اود پښتو د اتفاق تبلیغ کوۍ لیکه چه وایي:

همه واده یو وجود شی،
په طلب کېښې دمقصود شی:

دده شعر عالمانه اوروان دی، ډېر قرآنی مضامین یې په پښتو شعر کېښې بیان کړي دی ځای په ځای دمسلمانانو دپاره دعسکريت اوتور کېښې ښېگړې لیاوې، په یو ځای کېښې یې هغه صفات او اخلاق چه یو مسلمان عسکري مشراوسر لیکر دپاره لازم دی ښودلی دی چه دلته یې دده دکلام په نمونه کېښې رولود:

په لښکر کېښې چه افسر وی	می باید چه دلاور وی
شجاعت لری کرار وی	په صفونو کېښې جرار وی
هم عاقل او مدبر وی	ښه دینداره مدکر وی
دسوزی لری ناصح وی	هم انصاف لری صالح وی
سخاوت لری ښه دادکا	له لښکر سره امداد کا
چست چالاک وی ثقیل نه وی	هم ظالم او بخیل نه وی
کېر جن او جاهل نه وی	بد کرداره غافل نه وی
له لښکره با خبر وی	په خپل کار کېښې با هڅور وی
ستمگاره بد خوی نه وی	هم یوچ خولې بد کوی نه وی
تېښته نه کاندې صابر وی	په نعمت در ب شا کر وی
له سلطان نه طاغی نه وی	له الله نه باغی نه وی
د یادشاه په خدمت راست وی	د الله په طاعت راست وی
نه شراب خوری نه زانی وی	نه رشوت خوری نه چانی وی
حکومت یې سراسر	په کتاب وی برابری
داسی نه چه دولت ټول که	دی خپل ځان ورباندی موږ که
عالم واده در ښه در کا	خپل مخ تور، خاوری په سر که

نجم الدین اخوندزاده: په همدې صاحب مشهور دی. یو روحانی سړی و؛ د سوات صاحب مريد اودهغه په مريدانو کېښې دزيات شهرت خاوند دی. همدې صاحب هم لکه د خپل پير دیوای مجاهد اوغازی په نامه یادېږي ټول افغانستان یې له فیضه بهره موندلی ده لکه چه دنگا وملا صاحب دتغاک حضرت صاحب، دشوار وصوفی عالم گل صاحب، دسرکانو میا صاحب، دترنگر وحاجی صاحب، دچکټور ملا صاحب، داسلامپور پاچا صاحب اوداسی نور یې مشهور اونوموړی مريدان دی. همدې صاحب په اصل دشلگرو، دکابل په تندر سازی کېښې هم څه مده اوسپدلی دی بیا دجلال آباد په (هډه) کېښې اوسېده، چه هم هلمته د(۱۳۱۹هـ)

(۱) ددی کتاب یوه نسخه چه د رمضان نامی لغمانی په خط په (۱۳۳۷هـ) کېښې لیکل شوی ده ما لیدلی ده. (رښتین)

به حدود و کثیفی وفات او مزار بی اوس د خاصو او عامو خلکو مرجع دی دهلی صاحب یوشه کره عالم و، یوه لویو کتابخانه ورځه پاته ده مگر پښتو یایه کوم بل اثر یې علم نه لرو . دهلی صاحب جهادونه او کارنامی هم په ملی چارایتو کښې ستایل شوی دی .

مانیکې ملا صاحب : دی شیخ عبدالوهاب نومېده یو مشهور روحانی سړی او د سوات صاحب خلیفه او ماذون وو ، اوډېر مریدان یې درلودل ، ده دهلی صاحب سره نجمنی بحثونه او مناظری درلودې . په دې بحثونو کښې ددی مریدانوڅه قدر افراتونه کړي دي ؛ چه هغه له اصلی مقصد څخه ډېر لیرې ښکاري .

ملا صاحب په پښتونتر کښې د (عقاید المؤمنین) په نامه یوه وړو کی رساله هم لری چه پدی جملو شروع کیږی « که چادر نه پوښته و کړه چه بنده د چاپي ورتوایه چه بنده د الله تعالی یم چه بودی شریک نه لری حکمکی او اسمانونه ئی پیدا کړی دی ټول مخلوقات ئی پیدا کړی دی زه ئی هم پیدا کړی یم »

ملا صاحب په (۱۳۲۲هـ) کال کښې وفات شویدی .

کجوری ملا صاحب : دده نوم صیام الدین اود کجوری په ملا صاحب مشهور وچه د لغمان په (کڅ) کښې اوسېده . یو متصوف عالم سړی و او دهلی صاحب دطریقې په سلسله کښې داخل و ملا صاحب په پښتو او فارسی کښې اشعار هم ویل . شعری تخلص یې « واعظ » و ، وایی چه دده په کتابخانه کښې ډېر پښتو او فارسی دیوانونه موجود دی . ده په پښتو کښې درخمان بابا اشعار ډېر خوښول . دمرگ ئی تقریماً دیرش کاله کیږی . دا دوه ښه ئی ولوالی .

مونځ هغه دی چه معنی ته یې حضور دی لیکه دا چه یې له خدای سره مذکور دی

هم بې ښه قیام فغود په ښه شعور دی چه دانه وی ښکته پورته به تش تور ځی

ملا مشك عالم : اصل نوم یې دین محمد او په « مشك عالم » مشهور ، په قام اندر ، او یو مشهور مجاهد او غازی سړی دی (۱۲۹۶هـ) کال په غزا کښې یې ښه ښه خدمتونه کړي دي وایی چه دی هم د سوات صاحب له مریدانو څخه دی . استوگنه یې (شلگر) کښې وه داسی مو اوریدلی دی چه په عربی کښې یې ځنی فوره آثار هم درلودل . غرض دا چه یو لوی پښتون عالم او روحانی سړی و ، چه د وطن په ملی خدمتونو کښې یې پوره برخه اخستی ده دی هم په ملی چارایتو کښې ډېر ستایل شوی دی .

قاضی عبدالقادر پشوری : (۱) په قام یوسف زی او د قاضی فضل قادر زوی و ، په خپل وخت

کښې یو زبردست فاضل عالم او دیوهی و فکر خاوند بلل کیږی ، ده په پښتو ، انگرېزی ، فارسی او اردو ژبو کښې ښه مهارت درلود او په دې ټولو کښې ښه لیکونکی و ، دامیر شیرعلیخان مصاحب ، عسکری منشی ، اود هغه له خواد (ښوونکی) په لقب سر فراز و . دهغه وخت د ټولو شاهي لښکرو د معلمې رتبه یې لرله . داسی دامیر شیرعلیخان د دورې په علمی او ادبی بیداری او د پښتو ژبې د ژوند په نهضت کښې لویه برخه لری ، خصوصاً د عسکرو د تعلیم او پوهی د باره یې ډېر خدمتونه کړي دي او په دی مقصد یې ډېر انگرېزی کتابونه او انگرېزی فو ماندې په ډېره خوږه او درنه ژبه په پښتو ترجمه کړي دي . دهغه وخت اکثر عسکری

کتابونه یادده تالیفات دی او یادده په نظر او اصلاح جوړشوی دی. په (شمس النهار کښی یې ډېرې خطابی او وعظونه شته، لکه داچه ده په دغه وخت کښی دمسکرو او خاص بیا پښتو دپاره زیات خدمت کړی دی وایي چه خو جلده عسکری کتابونه، بولی اوسکری اصطلاحات یې په پښتو کړی وو، مگر له بده مرغه چهغه آثار اوس ورک او بې پتی دی.

صرف یو کتاب یې چه دیاده دقواعدو او قوانینو په باب کښی دی موجود دی. دنونی په ډول یې یوڅومنا لونه دلته زاوړو لومړی کار دلاس. ورو قدم. قدم او زد پښه په نحای ورو تنگ جوړول ددالگی په یوستی صف. در پر قدم لند قدم پشایه ورو ژر قدم. کرز بدل په وقت دتنگ. سم ودر بدل په وقت دودر بدل و تنگ په غیر گت. ز ننگون کپږ د. یو قدم پشا.

سید جمال الدین افغان ددې دوری له نو موړو خلکو او پوهانو څخه یو سید جمال الدین دی چه په هر نحای کښی یې د کمال او لوی آوازي خور دی داداسلام ابقه دمشرق نرواوتل دافغانستان په تاریخ کښی لوړ مقام لری دده دعالی افکار ورنیا په هر نحای خوره اوهر چپری ترې خلق مستفید شوی دی. سید د کونړ له سیدانو څخه دی ده په کابل او هند کښی تحصیلات کړی دی لومړی دامیر دوست محمد خان په دربار خلغو کښی داخل ویا دامیر محمد اعظم خان په زمانه کښی وزېراو دامیر شیر علیخان په وخت کښی هم لوی کاردار و دوطن درقی دعلم او پوهی دزیا توالی په باب کښی یې ښه پښه پرو گرامونه جوړ کړی اودبادشاه حضور ته یې وړاندی کړی وو. چه دامیر شیر علیخان دوخت زیات اصلاحات ورته راجع کپږی سید بیا خارج ته ولاړ. په هند، مصر، ایران، عربستان، ترکیه، روسیه، فرانس او انگلستان کښی وگرځېد او په هر نحای کښی یې دخپلو افکار وله تبلیغ څخه خلق مستفید کړل. مسلمانانو ته یې دیداری چغی وکړی. په مصر کښی یې نوی روح وریو کړ. ترکان یې وخوځول. د هند غوړونه یې ویش کړل. په ایران کښی یې دخپل هیبت او دبدی آوازه خوره کړه جریدی او مجلی یې جوړی کړی او په دې صورت یې دخپل مسلك په خپرو لوشروع وکړه. سید په درسته دنیا کښی دیو بیدار باعزم سپیڅلی اوصاف پښتون په نامه معرفي شو مگر عمر ور سره وفا ونکړ او دخپل پاک مقصد یعنی داسلام دیو والی په لاره کښی په (۱۳۱۴) کال په ترکیه کښی وفات شو. چه آخر یس له (۴۷) کالو څخه دده تابوت او مړی ۱۳۲۳ ش کال دجدی په ۱۰ له ترکیی څخه کابل ته راوړل شو او دلته دخپل وطن په خاوره کښی مدفون شو. دسید په مشهورو آثارو کښی بو (تمة البیان فی تاریخ الافغان) دی نور مستقل آثار ډېر نشته دی په ډېرو ژبو لکه پښتو فارسی ترکی عربی او فرانسوی پوهېده او په دې حصه کښی یې ښه شهرت پیدا کړی و. حاجی محمد اکبر، په قوم هوتک اود قندهار بوم معرفي سړی دی چه دامیر شیر علی خان په زمانه کی ژوندی اود پوهی او ادبی ذوق خاوند و (۱۲۹۸ هـ) په حدودو کښی له وطنه فرار شو او بیر ته د (۱۳۰۴ هـ) په خوا و شا کښی قندهار ته راغی او هورې وفات شوی دی ده په پښتو شعر کی ښه طبع درلوده او ځینی اشعار یې په دې چه له هغو څخه یو په پښتو منظومه عربی ښه ده چه دامیر عبدالرحمن خان حضور ته یې لیکلې وه ده د پښتود کتابونه کنا بغا نه در لوده اود دتی خزانی قلمې نسخه هم دده په خواهش په (۱۳۰۳ هـ) کی نقل شوې ده چه ددغه نسخی له رویه دغه د پښتو ادب مهم کتاب په کابل کښی چاپ شو.

ملا غلام جان د لغمان و د امير

عبدالرحمن خان د دربار پښتون ليکوال
او په هغه عصر کې ژوندی و. دده له
پښتو آثارو څخه دهغه عصر دوه مشهور
کتابونه دي چې يودامير عبدالرحمن خان
سوال و جواب دولتي او بل دده نصيحت
نامه ده چې دواړه دغه مرحوم ليکوال
په پښتو ژبه کې کړي او چاپ شوي دي
مولوي عبدالرؤف (۱) دامير حبيب الله
خان د زمانې او هغه د دربار پوښتون
عالم او علامه حبيب الله کتاب کړنسی
دي په عربي او فارسي کښې آثار لري.
دقرآن حافظ هم و او په ادبيا توکښې يې
ښه دسترس درلود ده تفسير افغاني
په نامه پښتو يو تفسير شروع کړي خو نا
تمام کښې پاته شوی دی يو کتاب يې د
کښکول په نامه هم ليکلی دی چې دمخه نغور

غلام محي الدين افغان

د پښتو د ادب تاريخ ۱۳۲ مخ

مضامينو مجموعه ده او پښتو برخه هم اري دی په (۱۳۳۳ هـ) کښې وفات شوی دی ، دا مرحوم
په (۱۳۲۳ ق) د سراج الاخبار لومړي موسس او مدير و .

غلام محي الدين ، افغان ، اصلا د قندهار او يو پښتون ليکوال او پوه سپړی و تحصيل

يې د پښتو په علافو کړی دی دامير حبيب الله خان په عصر کښې يې ژوند کاوه ،
په (سراج الاخبار) کښې يې مخني پښتو اشعار نشر شوي دي له اشعارو څخه يې معلومېږي
چې دی پور وې فکر و پښتون اود يودرد من زړه خاوند و .

افغان دامير حبيب الله خان په وخت کښې د دارالمعلمين مدير هم ټاکل شوی و دی
د پښتو ژبي دروندانه په تحريک کښې لمری حقدار گڼل کېږي دی په (۱۳۳۹ هـ) کال وفات
شوی دی دده په کلام کښې اصلاحي او تنقيدي افکار او د وطن د مينې جذبه ليدل
کېږي دادوه بېته يې ولولي :

خپل وطن ماته غږ زدی له خپل تن

سر د ده دی مستحق د بريدن

د افغان د کمال اعظم په باب هم يو څو ښه شعرونه ويلی دی :

هم قيمت کله گوهر سره چيردی

بي کمال دبا کمال کله هم سردی

با کمال سړی په مثل د یاد شاه دی په ظاهره که مغل او قلندر دی
که لباس د بې کمال وی د زربقتو دایې لعل دی د حریر و هغه خردی
که لباس د با کمال وی د کر باسو کمال ده لره خلعت دی هم زیور دی
خوک چغه نه لاری کمال و اوړه افغانه که غنی وی لا خوتا نه مغل تر دی

افغان یوه قوه هم نثر د نمونې په ډول وروسته وگوری. دا نثر د مفهوم په لحاظ یو خورا قیمتی شی دی. چه دیو پښتون د پښتنې احساساتو رښتیا نې نمایش کوي، او په سراج الاخبار کېنې د اعلان په ډول نشر شوی و :

اول مقصد مو د اعلان دادی چه زموږ مبارکه ژبه رواج پیدا کي او هر خوک دی د نرفی د پښتو ښه مضامین ولیکي او په واسطه ددی اعلان ټولو پښتو ته خبر ورکوم که خوک زما او یا وبل چاته د پښتو په مضامینو باندی خه ایراد لري هغه دی خپله مدعا په پښتو کېنې ولیکي او د سراج الاخبار مدیر صاحب ته دی راو لیږي .

که بنده دهغه له جوابه عاجز شي هغه ته به (۵۰) روپۍ په طور د انعام ورکړم او وعده هم شپږ میاشتې ده (۱)

مولوی عبدالواسع: د ۱۴۵۰ پېړۍ - اوای نیمې له مشهورو عالمانو څخه دی تر ۱۳۳۷ وسته د «پښتو مرگي» مشر و. په فارسي ټي ځینې کتابونه لیکلي دي د پښتو مرگي د پښتو گرامر او د لغاتو کتاب دده په تصویب اولاس لیک نشر شوی دی او په لیکلو کېنې به ټي هم شریک وی دی خورا لوی عالم او په پښتو او پارسي او عربي کې لیکوال او شاعر و. په خپل وخت ټي د پښتو په خدمت کېنې ټه برخه اخستې ده. او د پښتو دیوې لېرې رسمي او ادبي مرگي د مشرۍ واکي ټي په لاس وي. دی په (۱۳۰۸ ش) په کابل کې د یوه سقويه امر وژل شوی دی دده له پښتو آثارو څخه یو پښتو تفسیر شته، او هم یو ټي کتاب حکمت اسلامی په فارسي کېنې دی محمد زمان خان: د سردار غلام محمد خان طرزی زوی او د پښتو مرگي اول عضو د پښتو مرگي د لغاتو او یوازینۍ پښتو کتاب ټي په (۱۳۱۴ هـ) کال په لاس لیک چاپ شوی دی. شاید په لیکلو کېنې هم برخه ولري

عبدالوهاب: د پښتو په مرگه «کښي رکن او ترجمان وپه کلامه کېنې ټي استوگنه کوله دی هم د «پښتو مرگي» د کتابونه په لیکلو کېنې شریک معلومېږي دی ورته درې ټوټې اغلو د نثر په نمونه کېنې له یوازینۍ پښتو څخه د یوه ټوټه را اخلو

«چیتون ای زما مین وروړه ! یوه چه گڼڅخ د خو به ویش شي ، اودس وکی بیا لمانځ په لمانځې کېنې وکی . دمور او پلار اود ښوونکي اود مشرانو مخوری وغواړي و پښتان مخ اونری سپیڅلي وساتي اولوستځي ته چه ځي په لار کېنې خړي (۲) پازي ونه کی » دا نثر څرکه چه تعلیمی دی نو جملې یې وړې وړې دی او بیدود «معرفة الافغانی» نثر ته ورته دی ، سوچه او خالصه پښتوده او پر دی الفاظ نه لري .

مولوی تاج محمد : د خپل وخت یو پیاوړی او زبردست عالم دی چه په مهمتم صاحب مشهور وپه پښتو او فارسي ، انگریزي ، عربي او اردو ژبو باندی ښه پوهېده . دی په مهمندو کېنې

اوسېده عمر يې په تبليغ ، وعظه نصيحت تعليم اودرس ، جهاد اودخلاقو په اخلافي او اجتماعي اصلاح كښې تېر شوى دى ، دپښتنو دپوهې اوصحيح تعليم آرزو من و اوپه دى لار كښې نې زيات كوششونه كړي دي دى تقريباً په (۱۳۴۴هـ) كښې وفات اود جنوبى په خوست كښې مدفون دى . خاور قلمى كتابونه ئې چه په مختلفو ژبو دهر ډول مضامينو مجموعه دى يادكار پاتى دى ديو كتاب دغرض په باب كښې داسى ليكي :

دا كتاب مى جمع كړ دپاره ددې كه چېرې خوك غواړي چه په دى لارى تللو كاندې اوخوك بيان مومى چه لار ورته وشي نو دا كتاب زما به هغه ته لاروشى .

قاضى خير الله پشاورى داسې هم دپښتو خدمت په لار كښې حقدار كښل كېږي دپښتو د لغاتو يو كتاب ئې دخبرال لغات (۱) په نامه په اردو ژبه ليكلى دى مگر نورڅه معلومات ئې په لاس نشته د ۱۴ پيړۍ داولى برخى ليكونكي معلوميزى .

سلطان محمد خالص : په قام بار كړى اودقندهار له پوهانو څخه و داميرشير على خان په

دوره كښې ئې دپروخت په كيلات حكمرانى كوله ده دتاريخ سلطاني په نامه دپښتنو يوتاريخ ليكلى دى چه اول جلد ئې چاپ شوى دى خالص دفارسي ژبې شاعرو ، دپښتو اشعار ئې معلوم نه دى ، يوپوه پښتون ليكوال ئې بلى شو .

عبدالعلی متسغنی : په قام وردگه دى . په فارسي اوپښتويي ښه شعروايه ، دساج الاخبار

دوخت له شاعرانو اواديبانو څخه دى اوخورا دپراشعار لرى دمرگه يي تقريباً (۱۰) كاله كېږي دى اول دفارسي ادبيانو معلمو اوپاڼه ادبي انجمن كښې عضو شو .

مولوى عبدالمجيد : (۲) په قام اتمانځيل دى . يو عالم بيدار اوديو دردمن زړه خاوند

دى په وړو كوټوالى هندوستان ته ولاړ ، هلته ئې تحصيل و كړ ، بيا دپېښور په (مشن كالج كى) دعرې پروفيسر شو ، دى دپښتنو دمشاهيرو اونومياليو په سلسله كښې ځينى تاليفات لري يوله دغوڅخه چه مونږ ته معلوم دى : (د جمال افغانى) كتاب دى دا كتاب ئې دعلامه سيد جمال الدين افغانى په سياسى او نورو حالاتو كښې لومړى په اردو ليكلى ؤ ، اوپاڼې په خوږه پښتو ترجمه كړ . ده دخپل نامه سره باجوړى هم ليكلى دى دمولوى عبدالحميد «جمال افغانى كتاب دپښتو په نثر كښې يوخوراغنيمت كتاب ، اودسيد جمال الدين افغانى په باره كښې په پښتو ژبه يوه لومړۍ تذكره ده ، دا كتاب داسلام په مد و جزر كښې يوه دلچسپه مقدمه هم لري . ددى كتاب يوخوجملې دادى : «پدې پر آشوب اودتنزل زمانه كښې هم خداى يوه داسى زړدسته هستى پيدا كړه چه په يولاس كښې ئې دسياست توره اوپه بل كښې قرآن ؤ اودمغرب نه تر مشرقه پورې ئې تمامه زمكه متحر كه كړه . دهغه ددماغى شغلونه داسلام مړى شوى سروټكي لږى لږى كړمى شوى ، داغېبى امداد دخداى مجسم رحمت خوك ؤ ؟

داسيد محمدعبد مصرى استاد سيد جمال الدين افغانى ؤ

(۱) وايي چه دا كتاب په پېښور كښې چاپ شوى دى .

(۲) كتاب جمالى افغانى طبع اكره ۱۹۲۱ع ،

ملا محمد : په قام صافی دی ، دامیر عبدالرحمن او امیر حبیب الله خان په وخت کښې عرض بیکې اوافغانی نویس (دپښتو منشی و) دارنگه د « پښتو مرکی افتخاری » عضوم و په سراح الاخبار کښې ئی دپښتو لحنی اصلاحی اشعار نشر شوی دی دپښتو مرکی په لحنو کتابو کښې دده لاس لیک هم شته . ملا محمد په (۱۳۰۵ ش) کښې وفات شوی دی وایی چه دی یوقلمی دیوان هم لری .

پیر محمد (منشی) داسپړی هم یو پښتون لیکوال او د قلم خاوندی . ده له انگر یزی څخه ددا کتر (جمیس کنتمی) یوشه کتاب په پښتو ترجمه کړی دی . دا کتاب (زخمیا نوت هدا یقونه) نوم یږی اویه (۱۹۱۰ع) کال په لاهور کښې چاپ شودی . منشی پیر محمد په (پاراچنار کښې د منځنی مکتب سر معلم و . ددغی ترجمی په سر کښې د (سکرات نسکریف نومی یوانگر یز نوم هم شته ، مگر غالبه داده چه دا کتاب ټول دپیر محمد ترجمه ده اوددغه انگر یز نوم ورسره په کمه بله وجه ملگری شوی دی .

قاضی عبداللطیف : داسپړی دیوی علمی کورنی یو عالم سپړی او اصلاً دسوات دعلافی د(کالوچ) نومی لوی دی . دده (تفسیر تیسیر) په نامه دوه جلمه کښې یو پښتو تفسیر لیکلی دی چه اول جلمه ئی په (۱۳۳۹هـ) کښې تمام شوی دی . دا تفسیر ئی دسوات والی ته منسوب کړی دی په پښتو کښې یو لوی کار او مهم خدمت گنل کیږی .

سید محسن : دامیر حبیب الله خان په وخت کښې دقندهار ددار الحفاظ مدیه و . په عربی ، فارسی او پښتو کښې لیکو نکي و په هغه وخت کښې ئی دقندهار دمبار کومزارو نویه باب په خو زره بیته کښې یوه رساله لیکلی وه . وایی چه په پښتو کښې ئی روانه طبع لرله . دی په (۱۳۴۱هـ) په قندهار کښې وفات شوی دی (۱)

محمد یعقوب فرامی : دفره نوری دی . چه په (۱۲۸۴هـ) کښې زېږېدلی و . یو عالم او یوه سپړی اویه فارسی او پښتو کښې ادیب او شاعر و . په فارسی کښې زیات آثار لری . وایی چه دپښتو دخالو لغاتو یو کتاب ئی لیکه مگر نیمگری لحنی پاته شو . فرا هی دښی فریجی او قوی حافظی څښتن و .

دده دیو شعر یو خوبته دادی :

زه عا جز بند د خدای یم	تل په حمد و په ثنا یم
خیل معبود یدار ننگ ستا یم	ثنا ستاده اویه خدا په
چه خا کی آ دم پیدا شو	پښتور پر دی دنیا شو
په صفت دارنگه کو یتا شو	ثنا ستاده اویه خدا په (۲)

په پښتو کښې د خاز جیا نو ثا لیفو نه

لکه چه معلومه : ددې دورې په ابتدا کښې اروپایان دافغانستان خواوشات را سیدلی دی ، په دغه وخت کښې اوله دغه وخت څخه را په دې خوا دپر مستشرقین پښتو ژبی ته متوجه شوی اویه دې ژبه کښې یو زیات کتابونه لیکلی دی . که څه هم ددوی دا کوششونو له خپلو مقاصدو

اوسياسی غرضونو خجہ خالی نه وو؛ مگر بيا هم دذخیری دزیانوالی په لحاظ دقد روړدی اوغولاردو چه وروسته یې په لنډصورت بیان کړو، مگر دلته مونږ یوازی هغه ډله ښو چه دپښتو په گرامر لغت او ادب کښې یې څه لیکلای دی :

کولډن شتف : (۱) یو جرمنی مستشرق دی اووومبی سړی دی چه دپښتو په لغاتو کښې یې یو کتاب لیکلی دی. دا کتاب په (۱۷۹۱ع) ۴۰ (پنر زبورک) کښې چاپ شوی دی. مگر نایاب دی. کلابرات : ده دپښتو د گرامری ساختمان په باب کښې یو کتات لیکلی دی چه مستر (دورن)

لیدلی و اووایی چه له غلطیو ډک دی . دا کتاب په (۱۸۱۰ع) کښې چاپ شوی دی . برنارد دورن : داسې روسی او دپښتو د یو لغت لیکونکی دی چه په (۱۸۴۵ع) په (پترسبورگ)

کښې طبع شوی دی او یو بل اثر یې دپښتو د پخوانو منظومو او منثور و آثارو انتخابات دی . چه (کریستوما تی آف دی پښتو) نو مینږی .

راورتي : یو مشهور انگریز مستشرق دی په پښتو کښې ډېر آثار لری دپښتو د لغاتو یو لوی کتاب یې لیکلی دی چه په (۱۸۵۶ع) په لندن کښې چاپ شوی دی . په دغه وخت یې دپښتو په صرف او نحو کښې هم یو کتاب تالیف کړی دی . ددی گرامر په مقدمه کښې دپښتو او پښتنو شاعرانو په باب ډېر ښه معلومات شته . راورتي دپښتو د پخوانو کتابونو د نظم او نثر ډېر انتخابات هم جمع کړی اود (گلشن روه) په نامه یې نشر کړی دی . دی یو منول پښتو (محاوره پښتو) هم لری او په پښتو کښې داسې حکیم قصه هم دده ترجمه ده دا ترجمه په (۱۸۷۱ع) په لندن کښې چاپ شوی ده .

دی دپښتو د خصوصیاتو او ادبیاتو په باب هم یو کتاب لری چه طبع شوی دی . راورتي وایی چه له مانه وړاندی میجر «لیچ» او کیتان (وکهان) هم دپښتو واده واده گرامرونه لیکلای دی .

کایگر المانی : دپښتو په فیلولوژی کښې یې په (۱۸۹۳ع) کال یوه رساله لیکلای ده اود پښتو لغات یې داوستا اوسانسکریت سره مقابله کړی دی .

هانری والتریلیو : انگریزی دی، په پښتو کښې یې دوه مهم آثار یو لغت او بل گرامر لیکلی دی چه په (۱۸۶۷-۱۸۶۸ع) په لاهور کښې طبع شوی دی .

تومانوچ : یو روسی مستشرق دی ، چه دپښتو گرامر او فرهنگ یې په روسی ژبه لیکلی او په (۱۹۰۸ه) په تاشکند کښې طبع شوی دی .

ترومپ : جرمنی دی، دپښتو یوه گرامر یې لیکلی دی چه په (۱۸۷۳ع) په لندن کښې طبع شوی دی .

واهن: د پښتو د گرامر لیکونکي او انگرېزي د گرامر يې په لندن کښې په (۱۸۶۰ع)

چاپ شوی دی:

مستور دغڼ: (۱) ده هم د پښتو يو گرامر ليکلی دی.

کو کش: انگرېزي داود پښتو گرامر يې په (۱۸۱۱ع) په لندن کښې طبع شوی دی.

لار يمر: دی هم انگرېزي د پښتونخوا اودوزيرو د پښتو گرامر يې ليکلی دی دواړه

په لندن کښې طبع شوی دی.

دار مستور: فرانسوی دی يو کتاب يې د پښتو په ادبياتو کښې (د پښتونخوا دهارو بهار)

په نامه په (۱۸۸۸ع) کښې چاپ کړی دی. دا کتاب دوه برخې دی. لومړۍ برخه يې د پښتو

فقت المغه او فقه الصوت دی اودوهمه برخه يې د پښتو بدایي دی.

سي: ای بیدولف: انگلیس دی يو کتاب يې په ادب کښې د خوشحال خان اود (۱۷۷۱) فرن د

اشعارو په نامه) په (۱۸۹۰ع) کښې چاپ کړی دی.

هوگس: د پښتو يو گرامر يې ليکلی دی چه مستور بیدولف يې ستاينه کوی.

روس کيبل: د پښتو يو گرامر اری چه په (۱۹۲۲ع) په لندن کښې طبع شوی دی.

دی هم انگلیس دی اريو متول پښتو يې هم جوړ کړی دی.

گلبر تهسن: د پښتو د مجاورې لغات يې جمع کړی او په ۱۹۲۹ع کښې يې طبع کړی دی

د پښتو ژبی په نامه هم يو کتاب لری.

پادری: پوز: د پښتو د پخوانو نثرونو او نظمونو انجبات يې د (کلید افغانی) په نامه ټول

کړی او په لاهور کښې يې چاپ کړی دی.

مارگن سټرن: ناروېژي دی: د پښتو په ايقمولوژي (اشتقاق) کښې يو کتاب لری او په

خوشحال خان اودده په اشعارو يې هم يو کتاب ليکلی دی.

ماليون: د پښتو ملي قصې يې ليکلی دی.

اوالد: د پښتو په باب يې يو کتاب ليکلی دی.

گرار سن: د پښتو په تحقيق کښې يو کتاب لری.

وي هانری: «د پښتو مطالعاتو په نامه» يواثر لری (۲)

برتلز روسی: دا يو معاصر مستشرق دی چه د پښتو په ساختمان يې يو کتاب ليکلی دی.

پښتو مجموعه: (۳) دا کتاب ۲۶ مخه دی اودا برخې لری: د پښتو گرامر قواعد د پښتو

د ادب نمونې. د مخزن الاسلام اود يوان رحمان خلاصه، پښتو لغات له انگرېزي تر جمی سره

پښتو الفبا. د ويل له مصدره د افعالو اشتقاق دا کتاب د لندن په موزيم کښې شته، مگر

مصنف يې نه دی معلوم (زما په خيال چه کم انگرېزي ليکلی دی.)

(۱) در خوانی د گرامر مقدمه.

(۲) آريانا. اول کال ۶ شماره په ی معلوماتو کښې د ښاغلي زهريالي له مقالو څخه

استفاده شوی ده.

(۳) فهرست بلو مهارت.

ددي دو يې پښتانه پاچاهان اوددوی پښته يالنه

دمحمد زو کور نۍ

امير دوست محمد خان :

امير دوست محمد خان دمحمد زو
دپاچاهۍ موسس اولومړۍ پاچادۍ
محمدزي دبارکزي و يوه پښه ده چه
په درانو کابل پري امير دوست محمد
لو مړي تل په (۱۲۴۲ هـ) کښي
پاچا شو له دې تاريخ څخه دافغانستان
پادشاهۍ دسدوزو نه محمد زو ته
ورغله مگر پس له دغه وخته سدوزي
شاهزاده کابان يوخوا بل خوا
خواره شول شاه شجاع انگليسانو ته
ورغی او بيا يې په افغانستان حمله
وکړه په (۱۲۵۵ هـ) يې قندهار ونيو
کابل ته يې مخه وکړه دلته يې امير
دوست محمد خان مقابل و نه کړه شوه
کابل يې پرېښود بخارا ته ولاړ
اوشاه شجاع بيا په کابل پاچا شو.

۱. امير دوست محمد خان

دپښتو دا دب تاريخ ۱۳۸ مخ

څه مده وروسته امير دوست محمد

خان په (۱۲۵۸ هـ) کال بيا په تخت کېناست او تر (۱۲۷۹ هـ) پوري يې پاچاهۍ وکړه ،
امير دوست محمد خان دامنيت په بر فراۍ کښي ښه کوششونه وکړل چه دافغانستان
يو مشهور پاچا گڼل کيږي .

پښتوادب : دامير دوست محمد خان په وخت کښي دپښتو دا دب ټپه تازه اوله ډېرو

خو شتو بلبلانو څخه ډک وو دشعر او ادب مينه هرځای خوره وه دده دوه ورو نه
سردار مهردل خان اوسردار پردل خان د ادب مينان او دپښتو ژبي شاعران وو .

پښتانه ادیبان اوشاعران به ټپي نمانځل اوددوی فداو احترام به ټپي کاوه ، دادبی
ټولنو سره ټپي شوق درلود . کوم وخت چه سردار مهردل خان په قندهار کښي وه نودهنه
ځای ادیبان لکه میرزا خان ، صدیق آخونزاده اونور به همیشه دده په ځای کښي راټول
اوپه ادبی بحثونو کښي به سره شریک وو ، نو ویلی شو چه ددغو سردارانو توجه او مینۍ
په خپل وخت کښي پښتو اوپښتو ادب ته ښه کومک رسولی دی . په دغه زمانه کښي دپښتو
آوازي هرځای خورې او تر لیري لیري ځایو پوري خلق به دغه مینه کښي ډوب وو .

امیر شیرعلیخان دامیر درست محمدخان له مر که نه ورو سته به (۱۲۷۹ هـ) کښې د پاچاهۍ پر پلاز (تخت) کېناست او تر (۱۲۹۶ هـ) پورې یې پاچاهۍ وچلید: که څه هم پدې منځ کښې به (۱۲۸۳ هـ) کښې امیر محمد افضل خان هم یو کال اوڅه شپې امیر محمد اعظم خان هم پاچاهۍ کړې ده مگر هغه

څه دوهم مده نه وه. دامیر شیرعلیخان به وخت په هره شعبه کښې دېر اصلاحات شوي دي او دده دوره د بیدارۍ او نوی حرکت دوره بلل کېږي. دده به وخت کښې د نظم عسکري ترتیب او د هغوی د تعلیم د پاره ښه ښه کتا بونه له انگرېزي څخه ترجمه شوي دي. دامیر شیرعلیخان د وخت لوی کار پښتو ژبې ته زیاته توجه او اهمیت ورکول دي: کوم خدمت چه د پښتو د پاره کړي دي هغه به تر ابد د تاریخ په بانیو کښې یادېږي دده په زمانه او پاچاهۍ کښې پښتو عسکري

امیر شیرعلیخان:

ژبه شوه، د عسکرو ټول تو لۍ او فرمانې عسکري لقبونه

د پښتو د ادب نا ریخ ۱۳۹ مخ

د مصیبت دارانو نومونه اوداسې نور فوځي اصطلاحات په پښتو ژبه واو وښتلي چه تر اوسه هم په هغه حساب جاری دي. په دی باب کښې دده کلمه حکم داؤ چه ټول نظامي مشقونه دي په افغانستان کښې په پښتو وی. عسکري تعلیمات نامې. لشکري فرمانونه د قواعدو کتابونه اوداسې نور د پرمختیا دده په امر له انگرېزي څخه په پښتو ترجمه شول د عسکرو د عصری تعلیم د پاره یې یو لوی عالم قاضی عبدالقادر پشاورۍ راغوښتی و چه د شاهي لشکر وښوونکی په نامه سرلودی و نو ویلی شو چه د پښتو په لار کښې دامیر شیرعلیخان خدمتونه د دې قدر وردی کاشکی که پخوانو پاچاهانو هم دغسې په کلمه اراده پدې لار کښې قدمونه اخستی وای. پدې وخت کښې دملکي لوړو مامورینو نومونه هم په پښتو او وښتلي لکه: صدرو عظم = لوی ټول مختار = مستوفی = لوی ملک. د پیرالملک. لوی کیل. خزانه دار کل. لوی ټولونی اوداسې نور. دامیر شیرعلیخان د زمانې بل لوی او مهم کار دا خپار جاری کول دي دده په وخت کښې (د شمس النهار) په نامه یوه هفته واره جریده ددې په چاپ په (۱۲۹۰ هـ) کال چاپ او نشر شوه. دویانی چه شیرعلیخان به د پښتو ادب سره مینه لرله او د پښتو اشعار به یې اوستل او ځینې پښتو لنډۍ هم ده ته منسوبې

دی دده په وخت کښې د پښتو د شاعرۍ بازار ښه گرم ؤ . دېرو شاعرانو بدغه وخت کښې دده ستاینه کړې ده لکه دوست محمد کاکړ ، فیض محمد انور .

امیر عبدالرحمن خان : دامیر افضل خان زوی دی ، چه دامیر شیر علیخان څخه وروسته په (۱۲۹۷ هـ) کښې باچا اویا په (۱۳۱۹) کښې وفات شو ، پدې منځ کښې څه لږه مده امیر محمد یعقوب خاب دامیر شیر علیخان زوی هم باچاهی کړې ده . امیر عبدالرحمن خان یو سخت زړی باچا ؤ . د سرکشانو غوړو نه ئې تاوکړل او کافرستان ئې رعیت کړ مگر نورو خواؤ نه ئې چندان توجه نه ده کړې . دده په دربار کښې هم پښتانه عالمان لکه مولوی عبدالرؤف انور موجودو ملا غلام جان لغمانی هم دده ددربار له لیکوالو څخه ؤ . دامیر عبدالرحمن خان او هندوایسر ای ترمنځ چه کم سوال و جواب شوی ؤ ، معمه ملا غلام د (سوال جواب دولتی) په نامه په پښتو نشر ترجمه کړې او په (۱۳۰۳ هـ) کښې چاپ شوی ؤ . امیر عبدالرحمن خان د تاج التواریخ په نامه تاریخ لیکلی دی او په پښتو یوه نصیحت نامه هم لري چه په سیاسي رنگه کښې دد او په (۱۳۰۳ هـ) چاپ شوی ده .

امیر حبیب الله خان : دیلار دمرگت نه ورسته په (۱۳۱۹ هـ) کال په تخت کېناست او تر

(۱۲۳۷ هـ) پوری باچاؤ ده ښه په مزه باچاهی کړې ده مگر خپلواکي ئې نه لرله . دامیر حبیب الله خان وخت د ، تعلیم زده کړې او نور ولاحظو نو له مخه دیداری او نوی حرکت وخت دی پدې وخت کښې مکتبونه ، ځینې کارخانې او نور شیان جوړ شوی دی دده په امر د (سراج الاخبار) جریده جاری شوه چه افغانستا نه ئې زیات فکری او عرفانی خدمت وکړ ، پښتو هم پدې وخت کښې دخپل ژوند په یوه نوې دوره کښې قدم کېښود ، دسراج الاخبار په پاڼو کښې د پښتو شاعر ، د پښتو متلونو ، د نشر ووتی لیکوالی کینزي اودا شاید لومړی اخباروې چه پښتو له ئې په پخپل پاڼو کښې ځای ورکړی دی . دامیر حبیب الله خان په وخت کښې پښتو تعلیمی اهمیت هم پیدا کړ ، یعنی په مکتب کښې داخله شوه او ځینې تعلیمی کتابونه په کښې جوړ شول . پدې وخت کښې مولوی صالح محمد د پښتو لومړی کتاب ولیکه چه چاپ شو او په مکتبو کښې به ویل کېده ، ددغه وخت مشهور پښتانه لیکوال غلام محی الدین ، مولوی عبدالرؤف صالح محمد خان (۱) ، ملا محمد اوداسی نور دی . پدې وخت کښې له پښور نه هم یو اخبار « دافغان » په نامه نشر بده چه د پښتو برخه ئې هم لرله . دا اخبار له (۱۹۱۱ ع) کال څخه پخوا جاری شوی ؤ ددغه کال په یوه شماره کښې ئې د طربلس په باب چه ټلې پری حمله کړې وه دسید راحت یویر جوش شعر نشر شوی دی .

امیر امان الله خان : په (۱۳۳۷ هـ) د باچاهی پر تخت کېناست او تقریباً نس کاله باچاؤ پدې

وخت کښې مکتبو نه ښه زیات شول ، پښتو ژبه څه قدر زیاته د معارف په پروگرام کښې شامله شوه ، یو مجلس « د پښتو مرکي » په نامه د وطن له ادیبانو او فاضلانو څخه جوړ شو ، چه دهری خوا یو یو نامه پکښې ؤ . دې مرکي د پښتو په خدمت کښې ښه حصه واخستله ، د پښتو فواید ئې ولیکل ، لغات ئې راټول کړل ، نوی نوی نومونه ئې کېښودل دد پښتو پښویه ، یوازینی پښتو او د لغاتو یوړد کی کتاب پدې وخت کښې نشر شوی دی . وایی چه یو قاموس ئې هم

لیکلی و مکر طبع شوی نه دی. (۲) پدې دوره کېني «طلوع افغان» په قندهار د اوانجاد مشرفي، په جلال آباد کېني چاري شول چه د پښتو مضامين په پکښي نشر يدل. مولوی عبدالواحد سم عبدالواهاب محمد زمان اوداسي نور د پښتو مرگي کار کسان د دغه وخت پښتانه لیکونکي دي. پدې وخت کېني مولوی صالح محمد خان د پښتو دوهم اودريم کتاب هم وليکه دا کتابونه په تعليمي پروگرام کېني داخل وو او په مکتبونو کېني به اوستل کېدل او يوني د پښتو صرف و نجو هم ليکلې وه.

ددې دورې ادب ته يوه کتنه

دهرې دورې ادب دهغي دورې دخيلاتو، افکارو اونورو و افغانو ماينده دې هره واقعه او هره پېښه په شعر اود ادب کېني تاثير لري اوضرور د ادب په جامه کېني خپل رنگ ښکاره کوي په ور وسته کړيو کېني غواړو چه ددې دورې د ادب کم او کيف اونورو خبر و ته اشاره و کړو.

نظم، نظم د ادب يوه لويه برخه ده لکه چه په ښکاره ده د پښتو نظم په دې څلورمه دوره کېني هم د دريمې دورې پشان چلېدلی دی په دې دوره کېني هم عشقي دقي قصصی، اورزمي اشعار ليدل کېږي هوا حماسي، اوفصصی اشعار نسبتا له پخوا څخه په دې دوره کېني زيات ښاري چه مهمې وجهې ئي دادي:

۱- په دې دوره کېني د پړ دوسره ډېر جنگونه او جگړې شوي دي په دې جگړو کېني پښتو شرانو اوبزرگانو لويې کارنامې او ټولو پکښي د اسلام په جذبه لاسرونو سره لويې کړې دي دې واقعاتو د پښتو شاعرانو په زړونو پوره اثر غورځولې دي اودجوش لاوغیرت نه ډک د پښتو والي اوانار پښتوب، دغزاگانو او جنگونو دخپلو مشرانو د تورپالې توب اومړاني اشعار ئي ويلی دی چومونږ ورته زلمي اشعار وايو.

هغه اثر چه د دوهمې اودريمې دورې په ادب کېني دمغلوباچاهي او جنگونو کړی و په دې دوره کېني دغزاگانو په واسطه پيدا شوی دی دا وجه ده چه ددې دورې په ملي ادب کېني ډېرې حماسي او جنگي چارې پکښي شته او ډېرې تاريخي اورزمي قصيدې ويلی شوی دی لکه دعازي محمد جان چاربيت او دصاحب خان او نورو بډلې.

۲- دقصصی اوافسانوې اشعارو دزياتوالي وجه البته چه دعامواواکثرو خقوميلان اورغبت دي لکه چه په دريمه دوره کېني مووويل قصصی نساءت تيری اومشغولا يو شې دی نوځکه دخلکوميلان ورته زيات بي بل په دې قصص کېني دپريانو دپوانو ياچاهانو اوعاشقانو داسي دلچسپي اوخوږی خبری وي چه خلک ئي اوريدو ته شپېرونوي نودا وجه ده چه پښتو شاعرانو فصولیکلونه زورور کړي دي ولي چه بازار ته هغه مال وړل کېږي چه خلک ئي خوښوي بل هر کله چه په فارسي اواردو کېني هم دا برخه زياته راښکولي وه نودا ګاونډي توب په وجه ئي په پښتو هم اثر پريوتی دی ددې دورې دپښتو آثارواوقصود زياتوالي بله وجه دچاپخانو ډېر والي هم کېدای شي مگر ددغه ډول کتابونو زياته غلبه په پېښور کېني وه ځکه چه هلته دچاپخانو مالکانو دخپلو کتابونو پيسو دپاره پښتانه شاعران قصو لیکو ته تيارول اوله دوی څخه به ئي

قصی غوشتلی، یرته له دې څخه مونږ په دې دوره کښې عشقی او دیني اشعار هم په هغه اند ازه وینو چه دا د پخواني تاثیر په وجه همداسی راغلی دی؛ هوار کله چه په دې دوره کښې دیورپ د نوي نهضت او تهذيب څېرې زمونږ غوږونو ته راورسېدی نو څه قدر د خپلو شاعرانو په کلام کښې د نوميت، مليت او نښدارۍ افکار هم وځلېدل، اولنږوږ مو د شعر مطلع او چاريتو سره بدل او په بل رنگه شو، مگر داسی اشعار اکثر (۱۳۰۰ هـ) څخه راپه دې خوا بيا په بل عبارت دامير عبدالرحمن خان دوخت څخه شروع شوی دی لکه د غلام محي الدين افغان او داسی نورو اشعار، اوس د دې دورې د نظم کښې کتابونه ښیو:

قصصی	عشقی	مذهبی او تاریخی
د احمد گل د نیمه بولا قصه	د سردار مهر دل دیوان	د عبد المجید سيرة نبوی
او د کو تو اول قصه	د میرزا حنا ن	د حمید الله منهاج العابدین
د ملا نعمت الله دایلی او	د سید کمال	د رسول داد درالبیان
معجون د نیمه بولا او	د نوروژ بهار نوروزی	د دوست محمد بحر العلوم
نیمه بولا، د فتح خان د موسی	د شیر محمد دیوان	د «اخلاق احمدی»
او کلمه کی، جنگنا مه	د نظر محمد کاکړ	د غلام محمد د اسلام مدو جزر
د خاتم طائی، شاهنامه	د محمد امان	د عبد الباقی تهذيب الواجبات
او الف لیلی، قصی	د احمد گل	د احمد د پیکر انیس الواظین
د ملا احمد خان د ممتاز،	د عبد الله	د ولی محمد د سوات صاحب مناقب
ورقه گلشاه، امیر حمزه،	د رضوانی	د فیض محمد روضه المجاهدین
شهرزاده، بهر ام او	د احمد دین	
گل اندامی، شهزاده	د شمس الملک	
شیرویه، او یوسف زلیخا قصی	د احمد کلاچی	
د احمد اخون خیل		
د امیر حمزه د انسان		
او داسی نور		

نثر: پدې دوره کښې د نثر کتابونه په قصصی، مذهبی تاریخی او تعلیمی خوا کښې دی. د دې دورې نثر که څه هم دمو ضوعاتو په لحاظ څه ډېر فرق نه دی پیدا کړی مگر د لفظ په لحاظ پکښې ښکاره تغیر او بدلون لیدل کیږی. په دې دوره کښې ۱۲۰۰ پېړۍ له اول څخه د مثنوی احمد جان سېک میدان ته راوتلی او مشهور شوی دی. لکه چه دمخه مو ویلي دی د مثنوی احمد دې دورې له زبرد ستونډ نثر لیکونکو څخه دی چه د نثر طرز ئی ساده، خور به منلو او محاورو ښایسته او خوندور دی مثلاً دا بوه ټوټه ئی ولولۍ چه د آدم خان د مرگ خبر وگر زېد او در څو پرې خبره شوه نو سمدستی به ځمکه راپر ټوټه سترگې ئی حق ته ونيولې خپل پردی پر راټول شول. لاس پښې ئې ورته ومښل. سپیلنې ئې ور ته لوکې کړې، نظرونه مات شول. اولنږه دا چه دم، دعا، بند، تموید هر څه خلاص شول خودر ځانۍ وه چه سا پکښې ونه غږېده یخه تخته شوه او تخته پاته شوه چا هوښیار بنده چه وکته نورو ح ئې پخوا الوتۍ و. دا خبره هم مشهوره ده چه دوی دواړه په مړونه قبر کښې یوځای شوی دی خوداراته هسی دیا راو کښې ښکاری. د اهرم خلق وایي چه دا دم خان د قبر

د کي نه چه خوک شهباز چور کړی نور باب یی زړزده کيږی (۱)
قاضی میر احمد شاه هم دمنشي احمد دسک له قوی ملگرو څخه دی. دلسک تر اوسه
یووی چيږی البته که څه لږ ډیر تغیر پکښي راغلی وی نووی به -
ددې دوری یو مهم امتیاز دادی چه په دی دوره کښي دپښتو ژبی تعلیم اوښوونې
ته هم توجه شوی ده، دامیر شیر علیخان په وخت کښي د عسکرو ټول تعلیم په پښتو ژبه
کیده .

تعلیماتنامی . قواعد او قو ما ندی ئې په پښتو او پښتني اوډي ژبه یوه عسکری درجه ور کړه
شوه په دې ټول دامیر حبیب الله خان په وخت پښتو په مکتبو کښي داخله او په رسمي پروگرام
کښي شامله شوه او تعلیمی کتابونه پکښي جوړ شول. هم په دی پخت یعنی د (۱۳۰۰هـ) څخه
را ایسته په صوبه سرحد کښي هم پښتو ته یوه تعلیمی توجه ایدل کيږی لڅکه چه په دغو وختو کښي
قاضی میر احمد شاه دپښتو یو ابتدائی گرامر چه (په افیه) نومېږی دپښتو دزده کړې دپاره
جوړ کړ، په دې وختو کښي دلغاتو راجع کولو کوشش ته هم دخلکو پام شو او قاضی خیر الله
په دې وخت کښي د (خبر المغات) په نامه یو کتاب ولیکه .

پښتو مر که: ددې دورې له مهمو کارو څخه بل دپښتو مر کی جوړېدل دی. گمان
کيږی چه دا په دپښتو یوه لومړۍ رسمی مر که او ادبی ټولنه وی چه دپښتو په مرکز کابل
کښي جوړه شوي ده ، په پښتو مر که کښي ډیر هو کسانو په واسطه دپښتو دلغاتو راټولولو،
نوویو لغاتو اېښوولو او د پښتو قواعدو د ترتیب اولیکو دپاره ته کوشش شوی دی، لکه چه په دغه
وخت کښي یو ابتدائی گرامر د (پښتو پښتو) په نامه یو دلغاتو نوډو کی کتاب او بل د دیوانی
پښتو څه برخه جوړه شوی او چاپ شوی ده. په پښتو مر که کښي ډیرې خواوې یو سړۍ
موجوده او چه دلغاتو په تحقیق کښي به ئې مرسته او کومک کاوه .

لنډه دا چه ددوره او په تېره ۱۳۰۶ لمرۍ اوله نیمه حصه دپښتو ژبی په ژوندانه کښي
زیاته برخه لری او ویلای شو چه په دې وخت کښي پښتو ډیر مخ تګک او ترقي په لار وروانه
شوي ده او په ښه آثار پکښي میدان ته راوتلی دی .

هوا ددې دوری یو بل خصوصیت دادی چه په دې وخت کښي پښتو اخباری دنیا ته هم راوتلی
ده یعنی دپښتو اشعارو، مضامینو داخبارو نو په پاڼو کښي خپل ځان ښودلی او څرگند کړی دی
لکه چه دسراج الاخبار، اتحاد مشرقی، طلوع افغان زده ي پانې ددې څېری گواهی ور کوي،
ددې ټولو خبر وسپ البته چه حکومتی روزنه او پام لرنه ده لڅکه چه هر برخه او خصوصاً تعلیمی
برخه بی د حکومت له پام لرنی څخه عمومیت نشی پیدا کولای نو ویلای شو چه پدې دوره کښي
دپښتو لېږو ډېره ډیر مخ تګک او ترقي هم پدې شیانو ته راجع کېدای شی او په آینده کښي به ئې هم
دا شیان دمقصدو ډیر او ترسوی ، ددې دورې د نشر تخنیکي کتابونه دادی، دمرادعلی تفسیر یسیر
د دوست محمد تفسیر بدر منیر - دغلام محمد دمذو جزر مقدمه - دمنشي احمد تاریخ افغانستان
تاریخ غزنوی، گنج پښتو، هغه دغه، دقصبه خوانی گپ - دمیر احمد شاه بهارستان او شکرستان
افغانی وازنی پښتو - دنعمان الدین ظفر النساء عمید المجدد جمال افغانی - د ملا غلام سوال

جواب دسيد محمد عمر گلشن اشعار افغانی - د محمد به سيف توبه النصوح - د سيد احمد پښتو متلونه - د صالح محمد د پښتو لومړی ، دوهم او درېم کتاب او داسی نور په دې دوره کښې لکښی تاریخ کتابونه هم شته چې په فارسی یا عربي دی لکه د سلطان محمد تاریخ سلطانی - د سيد جمال الدين تقي الدين - د امير عبدالرحمن تاج التواريخ

تبصره ، که څه هم هر کار زمانې او وخت ته منسوبیږي يعنې محيطي او سياسي عوامل به د پېر و شيانو تاثیر کوي ، حتی چې ادب خو پيښی د دې شيانو تابع دی ، مگر په دې پراسوس وایو چې په پښتو کښې وړاندې ډیر آثار لیکل شوي لکن یو به هم د یو اجتماعي ضرورت له مخه نه وي لیکل شوی ، زیاته توجه لکه چې په یو لودورو کښې وینو ، یاد تصوف خواته وه یا عشق او خطا و خال ستایه شو ، او یا په قصو او افسانو وختونه تیر بدل ، د دې هرې برخې د پېر والی اسباب مونږ دمخه بیان کړي دي مگر دانش وېلای چې دغه اسباب بې والی دومره مؤثر وو او ادب والی دغسې په یو غیر اجتماعي ډول یا ته شو ؟ په هر صورت پخوا چې څه شوی دی ، هغه شوی دی مگر اوس ښایي چې پس له دې زموږ ښې ادب ، مونږ ته یوازې د پېر و کتونو کېناستل ونه ښیي بلکه باید چې زموږ ښې ادب ژوندی ، او د یو شریف او معزز ژوند لار ښوونکی وي ، پخوانو شاعرانو چې په خوشی بې فایده و قصو لخوا نه ستړی کړی دی له هغو نه اوس هیڅ فایده نشته د موجوده زمانې تقاضا داده چې شاعران او ادیبان اوس د نیمپولایو فوښی پر پېژدی ډیر ، نو او د یو انو خبالې قصې نن ورځ د الوتکو الوتونکو بهونو را کتونو او اتومي بهونو په حقیقي قصو بدلې شوي دي ، نه له دې کبله او سنی شاعران باید د انوې قصې د شعر په الفاظو کښې بیان کړي ، او خلقو له هم پکار دی چې په هغو خوشو قصو نور خپل وختونه غټ نه کړي ، په دې کښې هیڅ شک نشته چې په پښتو او پښتنو کښې پوره استعداد موجود دی ، لکن افسوس دادی چې له دوی څخه تر اوسه په یو اجتماعي ضرورت کار نه دی اخستل شوی ، یوشی نه چا سم نه دی متوجه کړی ، لاروونه چانه دم ښو داي ، دیووالی اور اغړ نه ولو کوشش ئې چانه دی کړی ، همدا وجه پخوا هر څوک خواره واره په پېله پېله لاره لروان وو ، چا د عشق سندری ویلی ، چا قصې جوړولې ، څوک په کتونو ، کښې ناست وو ، چا څه کول او چا څه ؟ دغه ښان دی چې د پښتو ادب اصلاحی ، تنقیدی خواوی کړ وری یاتې شوی دی هو اوس څه قدر د امید رڼا ښکاره شوی او دیووالی او پیداری - ښانی پیدا شوی دی او امید کېدای شي چې د نیمگړي تیا به هم پوره شي مگر هله چې په پاک زړه قوی اراده په دی لاره کښې قدمونه واخستل شي .

اوسنی دوره له ۱۳۵۰ هـ ۱۹۳۱ څخه راپه دې خوا

یاد نوی نهضت زمانه

د دوره که څه هم په څلورمه دوره کښې حسابیږي ، مگر هر کله چې له (۱۳۵۰ هـ) څه راپه ایسته د پښتو د ژوند په لاره کښې یو نوی حرکت لېدل کیږي ، او د البره مده د پښتو خدمت او آثار و د زیاتوالي نه حېثیه د پخوانی وخت په ډېره موده پوره ایسی ، په دې اعطایې چې د دې وخت د پښتو بالنی او پښتو ادب په شاوخوا کښې څه نه څه ووايو ، مگر لومړی غواړو چې د دې عصر پښتانه باچا هان بیان کړو .

اعلیٰ حضرت محمد نادر شاه
او محمد ظاهر شاه لکه
چه معلومه ده هغه وخت
چې دا مان الله خان
پاچاهی ککړه وده شوه
اود کابل ښار د
(پچه سقاو) په لاس ورغی
نو په دې وخت کښې
اعلیٰ حضرت نادر شاه
د وطن د نجات په نیت له
(پاریس) څخه راوځوځېد
د وطن سرحد ووتله
راغی د غلته ټپي د پښتنو په
مرسته جنگونه شروع
کړل، پس له لږې مودې
جنگ څخه ټپي کابل
ونیو او په (۱۳۴۸ هـ)
کښې د کابل د پاچاهی

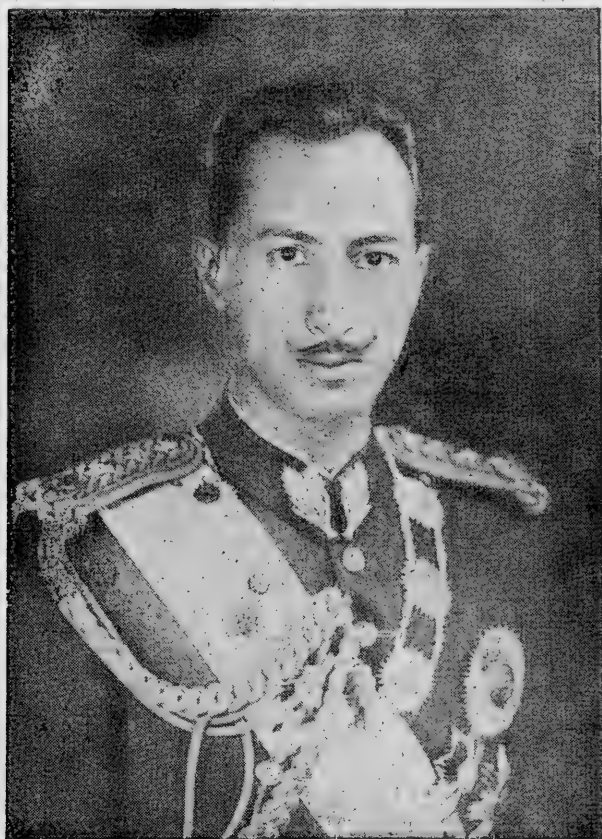
په تخت کېښاست .
اعلیٰ حضرت محمد نادر شاه د پښتو د ادب تاریخ ۱۴۵ مخ
نادر شاه دخپلې بادشاهی په لټه مده کښې د وطن د آبادۍ، کلتی او بهبود، د خلقو د آرام،
تعلیم او پوهې او نور شیانو د پاره ډیرې غوره او حکیمانه نقشی او پروگرامونه جوړ کړل
او په هغو ټپي عمل شروع کړ، ده د وطن د لویو او وړو په زړونو کښې یو مخصوص کړا نیت
او خوږوالی درلود چې هر چاته محبوبه مگر له بده شامته چې د نامدار او تدبیری بادشاه
د څلورو کالو بادچاهی څخه ورسته په (۱۳۱۲ ش) کښې دیو بد بخت له لاسه شهید شو
او پر ځای ټپي اعلیٰ حضرت محمد ظاهر شاه د افغانستان د پاچا هی واکمني په لاس ونيولې .
محمد ظاهر شاه د افغانستان یو ځلمی او ځیر خواه باچا دی . د اعلیٰ حضرت محمد نادر شاه
پر قدم روان او هغه ډیر وگرامونو په پوره کولو بوخت دی . په دې دوره کښې د وطن ټولی
چاری د ترقی او پرمختګ په لوري روانی دی . او په ډېره بیه د مقصود د منزل په لوري
قدمونه اخیستل کېږي .

پښتو او پښتو پالنه : لکه چې په دې وخت په هر حصه کښې یو نوی نهضت حرکت او نوی لیدل

کېږي دغسې د پښتو ژبې د ژوندانه په خوا کښې هم نوی کړنه او نهضت شوی او په دې کابلوت
کښې د بیدارۍ نوی روح پور کړل شوی دی . په دې دوره کښې د پښتو هنګامه زیاته او د بازار په
کړم شوه . لمړی کار چې وشو هغه دا و چې پښتو په مکتبونو کښې په زیاته اندازه داخله شوه .

د تعلیمي کتا ونود لیکلو کوشش شروع شو. په اخبارونو، جريدو اوسالنامو کښې د پښتو د ضرورت په باب ښه ښه مضامین میدان ته راووتل، داخبارونو پانې د پښتو له مضامینو څخه ډکې شوې، او په دې صورت له هر ګوتې هر دېوال، هرې کوڅې، هر لځای څخه د پښتو پښتو آوازونه پورته شول.

هو ده اعليحضرت نادر شاه قوی غزم اويا کي ارادې په دې حصه کښې زيات کار وکړ، د دې شاهانه توجه او ميلان په وجه دېر خلک په شوق او مينه په دې میدان کښې را ګرځيدل، د پښتو

په اطرافو کښې يې په لیکلو، بحثونو او خبرونه اوڅېړنو کوټی پوری کړې. ور وروسته په هر د حصه کښې د کتا ونود لیکلو سلسله ونیټله، په معارف کښې رسمي کتا بونه چاپ او په تعلیم کښې شامل کړی شول. د پښتو ویلو اولیکلو ته هر چا توجه وکړه او په لنډه مده کښې د پښتو لیکوال او شاهان له امیداته زیات را پیدا شول. تقریباً خورلس کاله پخوا یعنی په (۱۳۱۱ ش) کال په قندهار کښې د پښتو بوانجمن جوړ شو د پښتو دغه انجمن پوهانو او فاضلانو په مرسته

اعليحضرت محمد ظاهر شاه د پښتو د ادب تاریخ ۱۴۶ مخ

د پښتو خدمت ته ملاتړ لاه، اود کتا بونو په ایکوټي لاس پوری کړ په دغه وخت کښې د پښتو یوه مجله هم د دغه انجمن له خوا راووته، او میاشت په میاشت یې نشریدل او خپریدل شروع شول، دې مجلې د پښتو خدمت په خوا کښې ښه برخه واخسته او ګمان کساره شې چه په افغانستان کښې به د ادب پښتو لومړۍ مجله وی. دغه انجمن بیا په (۱۳۱۴ ش) کښې کابل ته راوغوښتل شو، دلته د کابل د ادبي انجمن سره شریک شو اود کابل مجله به یې نیمه فارسی اونیمه پښتو رولاه.

اوس هم کپړی اویس له دې هم کېد ونکی دی ددې مجمل نظر څخه وروسته غواړو چه ددې
د صر چاپ شوی کتابونه اوتالغات وښوواو په دی ډول خپلی وړاندی خبری ثابتی کرو .

په دی دوره کښي د پښتو چاپ شوی کتابونه

الف — دلغاتو کتابونه

۱- پښتو سیند : دلغاتو لومړی جامع کتاب چه په دې دوره کښي لیکل شوی دی
د پښتو سیند دی ددې کتاب لیکونکی اومؤلف ښاغلی محمد گل خان مومند دی .
در پښتو ژبی په دی نوی سهفت او ژوند کښي پوره حقدار کښل کپړی ی په دی لاره کښي
پي هم په خوله او هم په قلم ښه ښه خدمت وکړی دی . په نندهار کښي د پښتوانجمن جوړېدل دده په
کوشش اوتوجه سره وو .

د پښتو سیند په پښتو کښي د محمد گل خان لومړی کتاب دی دا کتاب په (۱۳۱۶ش) په
کابل کښي چاپ شوی دی ، دلغاتو معنی یي په فارسی ده

۲- سفيغلی پښتو : داهم لغت دی چه په دې وخت کښي جوړ شوی دی . ددې کتاب
تر تیب پردی ډول دی چه اصل ردیف وار لغات یي په فارسی دی او دغو په مقابل کښي
یي پښتو لغات راړی دی . تقریبا اوس زره پښتو لغات یککښي دی دا کتاب په ۱۳۱۷ هـ
قندهار کښي چاپ شوی دی

۳- اس زره لغات دا کتاب په (۱۳۲۰ش) . کابل له پښتو ټولنی څخه نشر شوی دی
دلغاتو معنی اوتشریح یی په فارسی ده او د پښتو د جیبی لغت په نامه یادېږی ؛ لیکونکی
یي محمد اعظم خان او د پښتو ټولنی نور ملگری دی .

۴- پښتو اصطلاحات اومحاورې : د پښتو د اصطلاحاتو اومحاورو مجموعه ده چه به دغه
پورته سته کښي پښتو ټولنی نشر کړی دی لیکونکی یي ښاغلی (نوری) دی ، دا کتاب
که څه هم هو بهو لغات نه دی مگر دلغاتو په سلسه کښي شاملیدوشی .

ب- گرامری کتابونه

۱- معلم پښتو : په قندهار کښي د پښتوانجمن له خوا جوړ شوی او په (۱۳۱۴ش)

کابل هم هلته نشر شوی دی ژبه یي فارسی ده ، د ابتدای زده کوونکی دپاره ښه دی .

۲- پښتو ښوونکی : محمد عثمان پښتوی لیکونکی دی چه څه موده پښتوانجمن رئیس

اویا د تعلیم اوتربیه په ریاست کښي عضو دی په پښتو کښي د پښتو کتابونو خاوند دی ؛

پښتو ښوونکی په (۱۳۱۶ش) په لاهور کښي چاپ اوله کابل په خنور شر د کتابت دوه

جلده دی او د پښتو دپاره ښه دی .

۳ - خود آموز پښتو؛ دمو اوی صالح محمد له خوا په (۱۳۱۳ ش) په فند هار کښې چاپ شوی دی .

۴ - د پښتو ژبې لپاره؛ د الو مړي گرامر دی چه په پښتو ژبه لیکل شوې دی ، په دې گرامر کې پوره خواری شوی ده . جوړوونکي ئې محمد گل خان مومند دي ، دا کتاب په ۱۳۱۷ ش کال کښې چاپ شوی دی . ابتدا ئې کسان ترې ښه قا یده نشي اخیستلي .

۵ - قواعد پښتو؛ دا گرامر محمد اعظم ایازي په فارسي لیکلی او په ۱۳۱۸ ش په کابل کې طبع شوی دي . د نوي طرز د پېړۍ . کوښښ پکښې لیدل کیږي . ښاغلی ایازي له پخوا څخه د پښتو په خدمت کې شريک دی اول د فندهاريه پښتو انجمن کېني عضو ، بيا ئې په پښتو ټولنه کېني عضویت درلود اوس د معارف په تعلیم اوتربيه کېني په خدمت بوخت دی .

۶ - پښتو کلی ۶ - تمبر ؛ یو درسي گرامر دی . د کور سونو د تعلیم دپاره په پښتو لیکلی شوی دی لیکوونکی ئې صديق الله خان رشتين دی لومړی جز ئې په (۱۳۲۲ ش) کېني چاپ شوی دی .

۷ - لو مړي لارښوونکي؛ دا هم یو درسي لومړنی گرامر دی ، د کور سو دپاره دیو تطبیقي اوتجایلي گرامر په حیث « رشتين » لیکلی دی چه د (۱۳۲۴ ش) په اول کېني د پښتو ټولنی له خوا چاپ شو .

۸ - پښتو قواعد؛ د معارف د متوسطو مکتبو دپاره ښاغلی ایازي په پښتو لیکلی او په (۱۳۲۴ ش) کېني د معارف دوزات له خوا چاپ شوی دی .

۹ - د پښتو لوی گرامر؛ دا د پښتو یونوی او مهم گرامر دی چه په فارسي ژبه لیکل شوی دی او د پښتو په باره کېني ښه تحقیقونه اری . لیکوونکی ئې صديق الله خان رشتين او محمد شیر گل خان دی دا کتاب اوس د کابل په مطبعه کېني چاپیږي .

ج - تاریخي کتباونه

پښتانه شعر اول ټوک ؛ پښتو کېني دروستنې زمانې لومړی تاریخ دی چه په (۱۳۲۰ ش) کېني د پښتو ټولنی له خوا نشر شوی دی . لیکوونکی ئې ښاغلی حبیبی اونور لیکوال دی . پښتانه شعرا دوهم ټوک ؛ دا ټوک په (۱۳۲۱ ش) کېني چاپ شوی دی لیکوونکی ئې صديق الله خان رشتين اونور لیکوال دی .

په دغو دوامو ټوکو کېني د (۲۱۰) تنو شاعرانو بیان راغلی دی . پښتنی مېرمنی ؛ دا کتاب په پښتو ژبه د افغانستان د ښځو په بیان کېني ښاغلی عبدالروف بېنوا لیکلی دی چه په ۱۳۲۳ . کېني طبع او خپور شو . ښاغلی بېنوا د پښتو یو مشهور ذلمي لیکوونکی دی له خوا څخه د پښتو په خدمت کېني لگيادی په پښتو کېني تحفیني نور کتا بونه هم لری

په خزانه ؛ د مهم تاریخي اثر (چه ذکر ئې دمخه راغلی دی) د ښاغلی حبیبی د فارسي ترجمې اونورو مفیدو تشریحاتو اوبیانو نوسره یعنی دده په تحشیه اوتعلیق د ۱۳۲۳ ش په آخر کېني د پښتو ټولنی له خوا نشر او چاپ شو .

د پښتو د ادبیاوو تاریخ د کتاب د ښاغلی حبیبی یو مهم اثر دی چه په څلور جلدو کښې
ئې د چاپو لوڅیال لری اومری جلدی چې د پښتو تاریخ تر اسلام دمخه ښی ۱۳۲۵ په سر
کښې داد بیانو د کولتی له خوا نشر شو.

د ادبی کتابونه

۱ - پښتو ملتونه: د پښتو ملتونو یوه ورځه مجموعه ده چه په ۲۷ ش کال له پښتو ټولنی؟
څخه خپره شوه او امین الله خان زمریالی دمحمد قدیر خان تره کی په مرسته لیکلی ده
ښاغلی زمریالی له اوله څخه د ادبی انجمن عضو او یاد پښتو د ځانگې مکبر و، په سالنامو
کښې ئې د پښتو په باب ښی ښی مقالې لیکلې دی او پښتو په خدمت کښې یو حقدار
سری دی.

۳ - د احمد شاه بابا دیوان، په ۱۳۱۹ ش کښې د پښتو ټولنی له خوا نشر شو. ټولوونکی
ئې ښاغلی حبیبی دی چه یوه ښه مقدمه ئې هم پرې لیکلې ده.

۳ - ملی پسرلی: د ښاغلې حبیبی یوه کوچنی منظومه ده چه په فندهار کښې
چاپ شوی ده.

۴ - دخو شحال او عبد القادر دیوانونه: دا دواړه کتابونه ښاغلی حبیبی له فندهار
څخه خپاره کړي دی چه د پښتو د ادب د پاره یو غوره او دږور خدمت دی.

۵ - بله دیو: دا کتاب د پښتو په نشر ښاغلی گل پاچا الفت لیکلی او په ۱۳۲۰ ش
کال کښې پښتو ټولنی نشر کړی دی، هر ډول ادبی او نور مضامین پکښې شته ښاغلی الفت
د پښتو یو مشهور یوه لیکوال اوله د پروخت څخه د پښتو په خدمت کښې مصروف دی. په
پښتو کښې یې نور آثار هم لیکلي دی اول په پښتو ټولنه کښې عضو و.

۶ - پسرلی نغمه: د ښاغلی الفت یوه ورځه منظومه رساله ده چه په ۱۳۲۰ کال
کښې خپره شوی ده.

۷ - نوی ژوندون: د پښتو په نشر کښې د ښاغلی قیام الدین خان خادم اثر دی.

ادبی ټوټی او تخننی نور ښه مضامین لری په (۱۳۲۰ ش) کښې د پښتو ټولنی له خوا طبع
او نشر شوی دی. ښاغلی خادم د پښتو له پخوا نیو پوهو لیکوالو څخه دی. د فندهار د پښتو
انجمن له وخته په دغه انجمن کښې عضو، څه وخت د پښتو ټولنی د تالیف او ترجمې د ځانگې
مدیر، بیاد اتحاد مشرفی مدیر شو. په پښتو کښې نور کتابونه هم لری او په دې لار کښې
یو مشهور او حقدار سری دی.

۸ - ملی سفدری: د پښتو ۳۰ زرو لنډو مجموعه ده چه ښاغلی نوری ټوله کړې ده.
دا کتاب په (۱۳۲۳ ش) کښې د پښتو ټولنی له خوا نشر شو. ښاغلی نوری د پښتو ټولنی
په پخوانو کار کناو څخه دی، چه فندهار په پښتو انجمن کښې هم عضو

۹ - ملی هندیا ره دښاغلی نوری اثر دی چه اول ټوک یې په ۱۳۱۷ ش کښې چاپ شوی دی اودوهم ټوک یې په ۱۳۲۵ کښې چاپ شو. د پښتو د لڅپنو ملی قصو ارافسانو مجموعو ۴-۵ ده.

۱۰ - د مېنې مېنه د محمدا صرو شاعرانو داشعارو یوه کوچنۍ مجموعه ده اود رادیو د نشریاتو له خوا چاپ شوی ده.

د غنمو وزی دښاغلی ښووا یوه وړوکی منظومه ده چه داحمدشاه بابا د تاج پوشی منظره بیا نوی ده ۱۳۲۵ کال په سر کښې د پښتو ټولنې له خواه چاپ شو.

پښتو سندری دښاغلی الفت یو ادبی اثر او په پښتو سندرو یوشه تمصره ده. په ۱۳۲۵ کښې د پښتو ټولنې له خوا هم نڅانله او هم د کابل په مجله کښې نشر شو.

د پیر محمد کاکړ دیوان دا دیوان دښاغلی ښووا په تصحیح او مقدمه د کابل په مجله کښې نشر یږي.

ه فقه اللغة اوفیو لوژی

فقه اللغة پښتو: دښاغلی یعقوب حسن خان اثر دی چه په فارسی یی لیکلی او په (۱۳۱۷ ش) کال طبع شوی دی.

لغوی څېړنه: دښاغلی الفت اثر او په (۱۳۲۰) کښې طبع شوی دی. په پښتو کښې د فقه اللغة لومړی کتاب دی.

و - له خارجي کتابو څخه ترجمې

د کو چیانو اخلاقی پالنه: دا کتاب دښاغلی خادم ترجمه کړې او په ۱۳۱۷ کښې پښتو ټولنې نشر کړی دی.

نیکبختی: دا کتاب له انگریزی څخه په فارسی اوله فارسی څخه په پښتو ترجمه شوی او په دغوړاندی سنه کښې پښتو ټولنې چاپ کړی دی دښاغلی ارسلان سلیمی ترجمه ده.

سلیمی د پښتو یوشه اخبار لیکو نسکی دی، پخوا د خان آباد د اتحادمدیرو

په نخان باور له انگریزی څخه دښاغلی سلیمی ترجمه ده چه د اصلاح په روز نامه کښې نشر شوی ده.

د ژرندانه لاری: دا کتاب د نقولای حداد مصری د (مناهج الحیات) پښتو ترجمه ده چه دښاغلی عزیزالرحمن سیفی ترجمه کړې دی اود کابل په مجله کښې خپر یږي. سیفی د پښتو یو تکړه لیکونکی دی، پخوا د پښتو ټولنې عضو و.

ز- ډرامې

په پته د پته پلټنه، د اصلاح د ډاډا پرې له خوا د ۱۳۱۸ څخه پخوا نشر شوی ده. اود پیر هان الدین کشک-سکی اثر دی بله ډرامه یی «پته مینه» نوم یږي په دغه روزنامه کښې نجینی نوری ډرامی هم نشر شوی دی لکه «دوه سره مین ورونه» چه محمد رفیق فانیع لیکلی ده.

ح- تعلیمی

پښتو خبری، یو درسی کتاب دی، د معارف دوزارت له خوا په ۱۳۱۵ کال کښې چاپ او خپور شوی دی او ښاغلی پاښنده محمد زهير ليکلی دی.

پښتو ژبه، د احم یو تعلیمی کتاب اوده جزه دی. د ښاغلي مولوی صالح محمد اثر دی چه په ۱۳۱۶ کال کښې د پښتو ټولنې له خوا طبع او نشر شو، ښاغلی صالح محمد د پښتو یو ډېر پخوانی لیکونکی دی، د امیر حبیب الله خان د زمانې څخه را په دې خوا د پښتو په خدمت کښې لښکریادی. په هغه وخت کښې یې د مکتب حبیبیه د پاره پښتو کتابونه جوړ کړي وو. دی څه مده په پښتو ټولنه کښې مبصر هم و.

لیک پښتوونکی د پښتو انشاده، ښاغلی نوری لیکلی او د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی ده. پښتو کلمې کسانې، د پښتو کلمې کسانو یوه تعلیمی سلسله ده چه د پښتو ټولنې له خوا د پښتو د کورسونو او پښتو زده کوو د پاره جوړ شوی ده. تر اوسه پوری شپږ جلدونه په ټول د ولس جزو کښې چاپ شوی دی، لومړی اودوهم جلد یې ښاغلی زمر یا ای او ښاغلی خادم، څلورم جلد یې ښاغلی بینوا پنځم جلد یې ښاغلی الفت او شپږم جلد یې «رشتین» لیکلی دی. د پښتو فراتونه، د پښتو فراتونه په معارف کښې لیکلی شوی دی دا سلسله ډول ټولنګی له فرات څخه تر لسم ټولنګی د فرات پوری چاپ شوی ده، او په مکتبونو کښې ویل کښې. چه د پښتو د مشهور و لیکوالو آثار یې ټول شوی او جمع شوی دی ځینې فراتونه یو یو سپړي هم لیکلي او بیا یې ترجمه کړی دی.

د معارف نور کتابونه، له هغه وخت څخه چه پښتو د معارف په پروګرام کښې دا ځله شوی ده نو د پښتو کتابونو د جوړولو د پاره په معارف کښې زیات کوشش شوی دی او کښې تر اوسه پوری دا ابتدایي او متوسطه صفونو ټول کتابونه پښتو شوی دی او تر نهم لښکریزه جماعت پوری دا سلسله رسیدلی ده د ښایات، حساب، جغرافیه، تاریخ، ساینس، اوداسی نور کتابونه په پښتو اوښتی دی او په ابتدایي صفونو کښې لوستل کښې. هر کله چه معارف د ټولو راتلونکو تر قیومونو دی، نو ځکه د پښتو تعلیم په مکتبونو کښې یو اساسی شی دی او د حکومت له خوا هم ورته زیاته توجه کښې.

په معارف کښې ځینې نور پښتو کتابونه لکه د معلم لارښوونکي اوداسی نور هم چاپ شوی دی لنډه دا چه پښتو په معارف کښې تر ډېره حده مخکښې تلمی ده، زیات کتابونه پکښې لیکل شوی او جوړ شوی دی او نور هم دا کوشش جاری دی.

پرتله له دې کتاب څخه چه بیان شول، په دی دوره کښې نور هم د پښتو زخت کتابونه (۱) ترجمه شوی او تالیف شوی دی، چه هغه اکثر فلمی دی او طبع شوی نه دی.

په صوبه سرحد (پېښور) کښې پښتو آثار

څرنګه چه دلته د پښتو نهضت او ژوند شروع او جاری دی دغسی په پېښور او صوبه سرحد کښې هم دا حرکت له څه مدي څخه لېدل کښې، هلته هم څه څه د پښتو خدمت په لار کښې کوشش روان دی، تقریبا اتلس شل کاله پخوا (د انجمن اصلاح افغانه) په نامه

یوانجمن جوړ شوی و. چهغه انجمن د پښتو په خدمت کښې برخه اخستی وه اوس د (ادبی جرګې) په نامه هم یوه ټولنه شته؛ چه د پښتو په خدمت کښې لګېداده سر اېږه په دې له څه مې څخه د خټکو په اړه کومه کښې ده بزم ادب» په نامه یو جمعیت موجود دی او د پښتو په خدمت کښې لاس او پښې خوځوی. کوم پښتانه چه دخپلو ژبې خدمت ته توجه شوی دی، نو په پښتو کښې یې بعضی کتابونه لیکلي دي چه دادی وروسته شول کیږي.

لغات افغانی : د پښتو د لاس زړه لغاتو یو کتاب دی، چه سید راحت زاخیلی په اوږدو ژبه لیکلی او په پېښور کښې چاپ شوی دی.

ګنجینه افغانی : یو ابتدایي ګرامری، قاضی رحیم الله د پېښور د آبدری اوسېدونکی جوړ کړی دی دا کتاب یې اعلیحضرت محمد ظاهر شاه ته منسوب کړی دی لکه چه وایي؛ دانا چیر کوشش منظور کړی ظاهر شاه ته مستفیض ترې همگی افغانستان کړی یې پراوریل د کشری؛ د پښتو دیرش زره متلونه ارمجاوری پکښې جمع شوی دی او د قاضی رحیم الله تالیف دی.

مکتوبات افغانی : د قاضی رحیم الله اثر دی چه د پښتو مکتوبونو مجموعه ده او په پېښور کښې نشر شوی دی. د اظهار حقیقت - پښتو فاعده - مادرن پښتو په نومونو نور آثار هم لري.

لغات انګریزي په پښتو : د میرزا سید محمد اثر او په و لېنډۍ کښې چاپ شوی دی (۱) ګندسته؛ د پښتو په نشر کښې یو اجتماعي او اخلاقي کتاب دی. د پېښور د چارسدې محمد اکبر خدوم لیکلی او په (۱۹۳۷ع) کښې چاپ شوی دی.

سپیکای رسول : د حضرت رسول د اخلاقو او اوصافو بیان کښې د محمد خان میر هلالی تالیف دی او په پېښور کښې چاپ شوی دی.

د سوات دریا ست تاریخ : دا کتاب په پښتو نشر د سوات دریا ست په تاریخ کښې سید عبدالغفور قاسمی لیکلی دی، او د (۱۳۵۶هـ) په حدودو په پېښور کښې چاپ شوی دی په دې کتاب کښې د سوات دریا ست متعلق ښه ښه معلومات شته او یو خوږ تاریخي کتاب دی.

ددې کتاب پښتو خوزه او خوندوره ده یوه جمله یې داده؛ د سید وشرېف کټه چه کمون پښتنو ایښی وه، هغوی څه خبر وچه په دې کلي به د ترقي عظیم الشان دور راځي، مسئله خلافت؛ دا کتاب ملک سید اخان شواری، دا بول کلام آزاد له کتاب څخه په پښتو نشر ترجمه کړی او بیا یې (۲) طبع کړی او خپور کړی دی. دا کتاب د اسلام د حقیقت په بیان کښې یو غوره اثر دی.

سرلی کال : یو خوږ ادبي منظوم کتاب دی چه ښاغلی عبداللہ خان «اسیر» جوړ کړی او په پېښور کښې چاپ شوی دی.

ګل کوهی - ادبي مرغلي : د دادواړه دوه منظوم ادبي کتابونه دي چه ښاغلی فضل احمد کوهی لیکلي او په هند کښې چاپ شوی دی.

جنگنامه انور بی: سید راحت یو منظوم اثر دی چه د مشهور تر کی انور بادشاد و نند حالات او د جنگو نویان کوی. دا کتاب په پښتو کښې د نوی عصر یوه خوږه جنگنامه ده. سید راحت په پښتو کښې نور کتابونه هم لری لکه (د زړه درد) شلیدلی پښه. داغستان راحت) مگر مونږ نه دی لیدلی.

ناول د ماه رخ: په پښتو نشر در راحت الله «راحت» یو خوندور ناول دی.

چه چاپ شوی هم دی. دا «راحت» غالباً هغه مشهور سید راحت دی چه (جنگنامه انور بی) لیکلی ده. خران د افغان: یو پښتو نظم دی په قومی درد لیکل شوی او په پېښور کښې چاپ شوی دی. حالات محمد: د پیدایښت نه تر وفاته پوری د حضرت محمد (ص) په حالاتو کښې یو لوی کتاب دی چه په (۱۳۵۲ هـ) په پلې کښې چاپ شوی دی. د دې کتاب مؤلف امیر محمد نومېږی چه د پېښور په (ترخه) کښې اوسی امیر محمد په اردو کښې د پښتو یو قاعده هم لیکلی ده. د پښتو ډرامې: په پېښور کښې نسبت نور و کتابونه ډرامې ډیری لیکلې شوی دی.

خومره ډرامې چه مونږ ته معلومی دی او چاپ شوی هم دی دادی: درس عبرت د عبداللہ جان داسیر شهید سیکینه. خوږ زندون دادا واره خوندوری ډرامې دی او عبدالغلق خلیق لیکلی دی.

درد: د امیر نواز جلیا یو وړو کی خوږه ډرامه ده چه نشر او نظم دواړه لری. د وینو جام: د اډامه محمد اسلام خټک اثر دی نوی روشنی او همت چه دواړه قاضی رحیم الله لیکلی دی جو نگره: لیکونکی بی عبدالاکبر «اکبر» دی پر دې ټول ممکن نوری هم ډیری وی. تعلیمی: په تعلیمی حصه کښې هم ځینی کتابونه لیکل شوی دی، اولیکه چه معلومه ده د اول دوهم دریم. او څلورم جماعت فراونه دمکتبونو د پاره ښاغلی عبدالغلق خلیق جوړ کړی او په پېښور کښې چاپ شوی دی ځینی نوری پښتو قاعدی هم. اړ دوز به جوړی شوی او نشر شوی دی. اخبارونه: په صوبه سرحد او پېښور کښې د پښتو اخبارونه او مجلې له یو څخه شروع شوی او په دی حصه کښې ښه ریښ تګ شوی دی.

مگر د هغه لځای دا اخبارونه خپرونی یو لځی په سیاسی خواو کښې دی او نور وخوا ته یې ډیر. توجه نه ده کړی د پېښور خومره پښتو اخبارونه او مجلې چه څه بخوانشر پدلی او ځینی اوس هم نشر یږی دادی: د پښتون مجله (مؤسس او چلوونکی بی عبدالغفار خان دی) دا زاد پښتو مجله. د سرحد مجله. زلمی پښتون د خپیر مجله. د جمهوریت اخبار دانسکار. اخباریہ نام سرحد افغان اخبار دنن پرون مجله. (اوس نه نشر یږی) د ژند مجله (له پلې څخه نشر یږی).

د موجوده عصر د ځینی لیکوالو او شاعرانو نومونه

په موجوده وخت کښې که څه هم ډیر لیکوال او شاعران پیدا شوی دی، او اشعار او آثاری لیدل کیږی مگر مونږ داته صرف د ځینو یادوو کسانو نومونه اخلو چه په دې عصر کښې د شهرت

او دکتا بنو او اثار و نوځاوندان دی. او هغه دادی، محمد گل موښد میر سید قاسم. عبدالجی حبیبی. گل پاچا الفت. قیام الدین خادم. سید حسن مرحوم. حاجی والی محمد (۱) مخلص مرحوم عبدالرؤف بینوا. عبدالرحمن ټرواک. محمد اعظم ایازی. محمد امین خوگیاڼی. سراج الدین سمید. شمس الدین مجروح. عزیز الرحمن شیفی. محمد یوسف ایازی. عبدالغلق واسعی. غلام جیلانی جلالی. محمد رسول پښتون. صالح محمد. برهان الدین کشککی. ارسلان سلیمی امین الله زمریالی. محمد عثمان پښتون. عبدالغلق اخلاص. محمد شیر گل خان. محمد گل نوری. عبدالقدوس یرهیز. محمد هاشم یردیس. محمد نسیم نوری. محمد یونس مراد. غلام رحمن جرار. یابنده محمد زهیر. میراجان سال. محمد عمر بلبل. محمد شریف جانان. رحمت الله. سید حسین رشاد اوداسی نور په موجوده میر منو کښی خا ذقه په هرات کښی، او حمیرا او روح افرا په کابل کښی د پښتو لیکو نکی دی.

د پښتو او د لیکو او نورونه

د پېښور او صوبه سرحد دمو جوده وخت په مشهور ولیکوالو او شاعرانو کښی داور وسته ښاغلی مونږ ته معلوم دی (سید رسول رسا. سید راحت زاخیلی. قاضی رحیم الله. عبدالغفار خان. محمد اکرم خادم خان میر هلالی. عبدالغلق خلیق. عبداللہ جان اسیر. (مرحوم) صاحبزاده علی حیدر. فضل حق شیدا. سمندر بدر شوی. میر احمد شاه. امیر نواز جلیا. تاج محمد سرادیب سوات. فضل احمد افغان. عبدالاکبر خان «اکبر» عبدالرؤف عندایب. داود شاه برق. امیر حمزه شنواری. عبدالقادر عقیق زاخیلی. سید نصرالله. مفتی. عبدالرزاق حیم (وفات شوی دی)

حاجی محمد امین (د پېښور یو مشهور شاعر او واعر دی). عبدالغفور خان خلیل. محمد اجمل خان خټک منشی فاضل او په اکوړه کښی د دېزم ادب ناظم دی عبدالکریم اتما نزی (یو پوځی سیاسي نثر لیکونکی دی) د اکثر سیدانو او الحق فضل رحیم «شافی». شر رانباډیری. سید عظیم شاه (دا کوړی دېزم ادب مشراوښه لیکونکی دی)

قاضی عطاء الله. شیر محمد مینوش د اقبال د نظمونو په ترجمه کښی مشهور دی غلام سرور عبدالملک قدا. محمد اشرف مفتون طوفان سرحدی. اوداسی نور د پېښور په ښځو کښی الف جیانه خټک. اقبال. پروین یوسف زی. اوداسی نورې د پښتو شاعرانې دي.

موجوده نثر

نثر دا د پوه مهمه برخه او یو ضروری شی دی. یوه ژبه هغه وخت ترقي کولای شی چه نثر یې وسعت وموسی او د نثر لمن یې له هر ډول مضامینو څخه که شی د پښتو نثر په دې موجوده عصر کښی لکه چه گورو د ترقي برلار و قدم ایښی دی هر ډول مضامین او نثرونه لکه تاریخي تعلیمی، ادبی اصلاحی، اجتماعی، فکاهی، سیاسی علمی اوداسی نورې کښی داخل شوی دی د گرا مری لغوی اود د را مونثرونه هم پدی وخت کښی ورو ورو په ډېرې ودی.

(۱) مخلص د قندهار یو نوموړی شاعر دی چه په ۱۳۲۲ ش کښی وفات شو او د اشعارو

یو زبردست دیوان ورڅخه پاتی دی.

لنډه دا چه د زمانې دغو پښتني سره سم د پښتو په موجوده نثر كښې پوره تحول او بدلون راغلی دی او هر ډول كتابونه پكښې كه څه هم لږ دي ليكل شوي او ليكل كېږي .
د نثر سبك ، د موجوده نثر سبك نژدې دمخني احمد جان روان كړې سبك دی ساده

اوروان په مجاوره برابر په پښتولغا توشياسته په خوږ واو لنډې وځملو شيكلمې ددې وخت د نثر سبك گڼل كېږي هوالكه چه په هر وخت كښې تخنيكي كمزوري او خراب ليكونه وي په دې وخت كښې هم البته چه دغسې ليكونه شته مگر هغه اعتبار نه وركول كېږي دلته مونږ ځينې غوره ليكنې چه د قوې كسانو په واسطه چلېږي تر نظر لاندې نيسو اوددې عصر د سبك نماينده بي او د پېښور په خوا كښې هم خواږه خواږه ليكونه او قوې نثر ليكونكې شته ، مگر په عام لحاظ هله د سبك د پښه والي خوا ته عمومي توجه نه ده شوي دا وجه ده چه په ځينې تجربو نو كښې د فارسي تر كېنو نورنگه معلومېږي بل دغه ځاي په نثر نو كښې د گاونډي ثوب او نور نفوذ په وجه اړ دو او انگرېزي كليمې هم راكښې شوې دي . مگر ددې لځاى په ليك كښې بايد عزلي او د فارسي كلمو استعمال نسبتا ډېر دي . كه څه هم د پښتو د موجوده ژوند روح په ټولو پښتو كښې يو كلي شوي دي او ټولو پښتو اړ دي كه پر دې دى خدمت ته ملاتړ كړي ده ، خو سره ددې هم د پښتو د بالواو روزلو مهم مر كز افغانستان دى دلته دا ثارود پر والي او د سبك په اولي ته په توجه كېږي اودا كوشش جاري دي چه د پښتو يو خالص ، سوچه خوندور طرز او سبك پيدا او ميدان ته راو وبځي او پښتو د پېرو علمي آثارو خاوند شي سر بيره د پښتو د ادبي او تاريخي ژوند په لار كښې هم دلته ډېر كار او خدمت شوي دي . علمي ترجمې ددې وخت په نثر كښې چه كوم مهم ژباړوالي راغلي دي هغه له خارجي ژبو څخه علمي او نوي ترجمې په دې خوا كښې هم ښايسته ښه كار شوي دي اوله انگرېزي ، فرانسوي ، اردو او عربي ژبونه هر ډول مفيد كتابونه ترجمه شوي او ترجمه كېږي دا ترجمې اكثرې فلمي دي او چاپ شوي نه دي مگر يوازي نقص چه پدې حصه كښې ليدل كېږي هغه د ادبي د ترجمې د داسې كسانو په واسطه كېږي (چه د هغو پښتو د پښتو پښتني ماتو ي) البته د داسې ابتدايي خلكو (۱) ترجمې او بلي ژبي دا ثر لاندې راو ستل د ژبې ملاقاتول دي . ددې دپاره چه په دې كنده كښې سړي پري وبځي د هغو كسانو د سبك پېروي پكار ده چه هغوي په دې لار كښې وړاندې دي .

اوداستان دى حق اړي دا كسان كه څه هم د گوتو په شمېردى مگر په والي او غوره والي د سر و نه په ژباړوالي نه دي ، بلكه كېداى شي چه د يوه غوره طرز د راويستلو سكه د يوه سړي پامه ووهله شي .
اوس ددې عصر د نثر يودوه نمونې وگورئ .

اوله نمونه

دغه چمنو سره

دوسته ولې خفه يې ؟ پيسې نشته ؟ دولت نشته ؟ - پور وړې ؟ ئې ؟ سپالي نه ده پراېره ؟
دا نو څه خه گمان دى ، خداى لاس در كړى . پښې در كړى ، عقل ئې در كړى ، فكر ئې در كړى
كار و كړه ، كسب و كړه ، كوشش و كړه ، جدو جهد و كړه . په ښه دستور او دينك عزم
خداى تعالى دهيجا عمل نه غښتوى ،

رفیقہ! ولی داسی مہ اوی بی؟ دنا کامی سرہ میٹامخ نشوی بی؟ کامیابی نہ دے شوی ،
 کوشین دی وکھ اولخای تہ ونہیو؟ دانو شہ خبرہ ده؟ خفہ نو ولی بی؟ سبق وا خله
 بند واخلہ عبرت واخلہ داد قدرت تعلیم دی ، یہ تا کیتی به نقص دی ستا کوشش به یہ صحیح
 صورت نہوی به قدرتی اساس به نوی! شہ به لجان کیتی تغییر وکړہ شہ مکار به فطرت
 بر ابر کړہ بیا کوشش وکړہ چه کامیابی شہ اوکته نه نو تر خوبنده بی اسرارده! ولی غمگین
 بی؟ یہ شہ فکر به شہ خیال؟ دملت له غمہ! دقام له غمہ؟ دوطن له غمہ رشتیاده نن ملت
 کمزوری دی! نن قوم ضعیف دی - نن وطن محتاج دی اودا دمسلمان دیارہ ، دافغان دیارہ
 اود صاحب وجدان دیارہ شرم دی ، عار دی غم دی ، الم دی مگر وکوره داخومره خوړ
 غم دی؟ داخه - گه دمزی درد دی؟ یہ دی کیتی خومره شیرینی ده؟ خومره خوړ لئی ده
 اوخومره صاف زړونه ، سپیڅلی دماغونه له تا سرہ به دی غم کیتی شریک دی او دا غم
 خومره خوړه نتیجه لری؟
 قیام الدین (خادم)

دوهمه نمونه

کښخ چه لمر لا ټوله مخکے به خپلو سپینو وږانکو نه وه رونه کړی ماله اوږدی څخه
 وشو کیتو او کړ او مخکے کو نه خیر خبر کانه دلبر او مېرمن وږانکی چه بردی شتو
 باندی خبریدی هغه کو چنی کوچنی څاخه کیتی چه دشی دی شتو او زرغو نو وینو به څنگه
 کیتی نیولی وو داسی به ایسېده لکه مرغلری چه پر او رېد لی وی! زه ددی ښکللی
 مخکے به ننداره بوخت وم چه ناڅایه یوڅو کوچنی هلکان راغله دوی زه له هغه طبیعی
 خونده چه دڅکو او وینو پر اندار و پروت وم یو بل خونده چه هغه هم ډېر زړه وږونکی و
 بوتلم! ما ولیده چه دا کوچنی سپیڅلی سپین بڼه به هغه کوی چه ژر مکتب ته ور سپېزی
 سره ددی هم کله کله به زرغو نو وینو کیتی سره ټولیزې اود کوچنو ټو به خبریو خوړاتې
 اچوی اویه خورانو یو او سپیڅلو زرغو به خپله ملی ژبه دبیرغ ترانه وایی خدای به رښتیا
 خوشبېزی چه زه دې زړه وږونکی منظر خورا محو کړم اویه زړه کیتی می هغه آ مال
 او هغه هیلی سره وینوریدی چه دا وطن اود خاوره اودا دپښتنو ښاد مته مینه بی ددی
 کوچنو هلکانو ورا تلوونکی ژوندون ته اری مادلحان سره وویل! څښتنه! داخود هغو مېرو
 او تور بالبو پښتون زمان دی چه دتاریخ مخونه ددوی به مېرانه اونکیالی ټوب ښایسته دی ،
 او ددوی به بشر وکیتی خولا هغه دمیرویس او نازی اکبر وینی به غور لختک دی

درېمه نمونه

به داسی بی نوه زمانه کیتی چه مشران به کیتی دپېسی شل خر خېزی ، اود مشر کشر
 بيلتون نشی کېدی به مش او د هغه به مشری باندی خوله سپر دل دډنیر و سوره په لو ټوو پشکل
 دی خواوس یو خبره ده چه مخی له راغلی ده زمونږ یري توکل دی مشری دهر سړی به
 خټه کیتی اخیلی شوی ده هر څوک غواړی چه د هغه شته دي اویه وی داغوشی دهر چا خو ښی
 دی دابله خبره ده چه دپیشو ورپسی کومی پرا یوزی ددنیا دمخ تنگ دیارہ داخبره لا ډېره
 ضروری ده چه هر سړی دې دبل ته دوداندې تلو گواخ اری او کم سړی چه دومره بی ښی
 شی چه لکه دشمه شتی به خپل خټ کیتی سرته ویستی مدام به خپل حال خوشحالوی نو ښکار دی
 چه هغه مخ سروغالی او داخپل لځای بل چاته پرېزی دی دقومی ژوندون اولور تیا دیارہ

به هر قام کشتی دسر سری یکاردی خولکه خرنکه چه دهر قام بخان لخاله سر بشوبدی دغه
زنیک به سری سری کشتی هم فرق دی. به سینه کشتی دهر کبانای رغری خو سیریکشتی یونیم
بیشتری دغه زنیک به قومونو کشتی به دیرو خلقو کشتی یو کس وی، چه هغه ته خلق درانه
گوری دغه خیره ورته د کبانای کشته سیکاری اود هغه به خولی خلق مدام لخاله نونه به
سیدلاهو کوی دنیا تل دداسی خلقو به دد گته کر بده هغه فرو نه چه د آسمان دلاندي تیت
لاردی ددوی به پشو پریوتی دی دداسی یو کس دسره خلقو مدام سل کسه صدقه کری
دی، ددی کسانو دمنجه دادنیا آبادده ددوی دمنخ پرنیا، خان غرب امیرو زیر اوزه
اوته او بل کر زو اوددوی دژ وند ورخ ورخ ددنیا دتار یخ میا شتی او کلو نه وی

پا که پانه

پانې به خوځو فسمه دی دقرآن پانه، د کتاب پانه، د نونی پانه، د ژوند پانه، د تما کو پانه
اود چایو پانه، اگر چه به خپل خپل لخی به هره پانه کشتی څه صفت شته ولی زما امید دی چه
نور ښاغلی به هم به دی خبره کشتی زما ملگری وی چه به و او پانو کشتی دقرآن پانه د پره
یا که اومبار که پانه ده، خود پره مده کبزی چه سیملی زمونږ وطن ته به عجبیه غو ندی
پانه له چهر ته نه راوړی ده دا وطن ددی پانې دومره خوښ شو چه خپل قول قیام قبیله ئې به
کبه دې وطن ته راوستل به لېزو ورځو کشتی ئې به قول ملک قبضه وکړه اونوری ټولې پانې ئې
شاته کړې، دا پانه درنگه توره اود خو به پیره تر خنده دې ته دچا یو، پانه وایی
دانن سبا دهر چا د کور مېرمن ده، اود هر چا تن وجود دی، خلق دې ته دومره محتاجه دی
چه به دې د اچازت نه د کوره بهر ته نه شی وتلی به خوا به خلقو وختی سهر سترگی به جماعت
کشتی غړولی اود هر څه به ئې آگاه و دقرآن پانې ښکلو لی خوتن سبا دغه لخی دچا
یو پانې نیولی دی، اوس هم خلق وختی پاخی خوسترگی به چایو غړوی او تر څو چه ئې
دانشگل کړی نه وی نو د کور نه بهر ته وتی نشی (نیدا لیکریم اتما نزی)

موجوده نظم

لکه چه ویویدی وخت کشتی دینتو نظم نو یو فکر نو او خیا لانوته به خپله غېږ کشتی لخی
ور کړی دی سره ددی چه زوړ زنیک اویخوانی خیا لونه لاهم بیخی وړک وړک نه دی د عشق ناری
او د مینې جفی لاهم غسی شته، مگر بیا هم لعینی پیدا رمغزه روشن فیکر خلق موجود دی،
چه هغوی دینتو شعر به زاره کالپوت کشتی نوی روح اچول غواړی، نوی ترانی نوی نغمی
ویل اوله نوی رنگه خلق خبرول خپله وظیفه بولی داوچه ده چه به موجوده نظم کشتی
ښی خوړی ملی، قومی، وطنی او اجتماعی منظوم لیال کبزی دلفظ اوظاهر به لحاظ هم
موجوده نظم څه نه څه نوی رنگه از نوی لباس قبول کړی دی، ددی وخت شعر او نظم له
پخوانو باند یو څه آزاد دی، به هر طرز به هر شکل او هر اندازه چه چایو خوند وروم زون
کلام ووايه هغه نظم دی، نور خدا وحدود له منځه وتلی دی لکه چه دادمعنی عصر دی، پدی
عصر کشتی معنی مهمه ده، له الفاظو څخه معنی لچارول دپخوانو لیکر بیا هم دینتو نظم
دمدنی دنیا له نظم څخه وروسته دی نوښایی چه دانیم مگر تیاوی پوره اودینتو نظم دپار نکیته
اوپاښه کړی ویدی عصر کشتی ملی او ناخوانه شاعران هم شته چه هغوی اکثر له ښارونو

اومدنی بخا یوڅخه لږی دی په ملی و زړو اشعار وایی، اود غزل او چار بیتو سره غږی-
راکازی اوس ددی ضرورت دی چه ښاروال (مدنی) او بانده وال (غیرمدنی) شاعران سره
غوږونه نږدی کړی له دوی څخه فکرونه اوله هغوی څخه ملی وژونه واخلی، مطلب دا چه
ښاروال په ملی وژنو اشعار وایی او بانده وال نوی خیالات په خپلو اشعارو کښي نښاسی توهغه
وخت کېدای شی چه مونږ دیو غوره ملی ادب خاوندان شو. اوس د موجوده نظم یوڅو
نمونې وگوري

اوله نمونه

د وطن له خوا :

وا وړه ای پښتو نه زه میراث ستا د نیکو یمه ستایشکلی زانکو یم ادیره ستا د پلرو یمه
خاوری می مه بوله په ښه ستر که راته کوره ته خاوری که هم یم ستاد نیکو نو د سرقو یمه
ښه ښایسته لملونه سره یا قوت می به امن کښی دی ښکلی منظر مه له گلوډ که د لید ویمه
ته می به خپل سوری کښی لوی کړی نازوالی ئې شین اوسه سور باغ د کله کلانو او میوو یمه
ښه سپینی خو ژی یخی اوبه می دشو دو یشان تاسی ته در کړی مورد ټولو پښتنو یمه
میندی لری زړه کښی امیدو نه خپل اولاد لره ځکه زه نن تاته په امید او په اسرو یمه
غواړم چه تاهم لکه د تېر و پښتنو په شان وینم میدا نکښی نن گیلای پدې آرزو یمه
خا وړه او هو امی له غیرت او نن گه ډه ده کواپی نن گه غیرت چه زه وزمه ستاسی د غرو یمه
کله عزم له سره تېرېدل په خپل ناموس باندی ښیمه پښتون ته د کله داسی تاثیر و یمه
څوک که می پوره حقیقت غواړی په سند رو کښی زه الفت ستایلی په خوږو خوږو بیتو یمه
(گل پاچا الفت)

دوهیمه نمونه

چه یخپله مستقل یمه له خا نه خوتر خو کړم دنورو تقلیدونه
زما شعر دی نسیم که کسو هستیا نه ویشوی د پښتنو سپیڅلی زړونه
مداح نه یم چه په زیات صفت څوک ستایم نه له چا څخه می هیله د دنیا شته
خو ژوندی یمه رښتیا رښتیا به وایم په درواغومی له خولمی کله وینا شته
قام به ویش کړم لکه دم د مسیحایم له غلیمه زما کله څه پروا شته
تملق می منافی دی له و جدا نه

مقید نه یم آزاد می دی بیتونه

دیار درته نه یم یروت په گدایی کښی زړغونودرو کښی ښوړم لکه باز
نه د شونډ وپه شراب یم په مستی کښی له هر څه د وطن مینی کړم ئې نیاز
د مطرب حاجت می نشته په نړی کښی چه په زړه کښی می شو میشت د وطن ساز
ملیت په کړم دنور په څېر روښانه
نکړم نور د خال و خط زلفو غونه

کله تېر تر څه ویل کړم وملت ته له هر لوری ور کوم سختی طعنی زه
کله بولم خپل ملت خوی د و حدیث ته په پسته ژبه کوم دوی ته کلي زه

بیانی شهر کی وادوم زاده عظمت ته

د االهام می راجی زده ته له آسمانه

یاد دی با کی فضادی داخو یونه

(بیتوا)

دریمه نمونه

تېر به هر و شمار کړه او ته پر بزرده پخوانی خبری

ذکر د آسونو د شکارو نو د بازونو کړه هم د سپینو تورو توپکونو جهازونو کړه

باز یم لکه باز په غرونو کرزم سیلانی یمه لا خوزه زلمی یمه

پر بده داد مرگ سړی ستاینی دېو داخبری پر بده د دیلتون اود وصال او د آشنا خبری

وخت د سپینو تور ودریا او د شرانکاراغی وخت اوس د مردی ادمردانو د غوغا راغی

توره د همت زما به لاس ده ابدالی یمه لا خوزه زلمی یمه

اوی رباب سور کړه نوی دوردی نوی ترنگ غېزو نوی جام پیدا کړه ای ساقی او نوی جنگ غېزو

ستار زده شراب زدی بیا له کښې اوس د خکونه دی ورته اعلوم نه وایی دا اوس د پیسو نه دی

زه خودر نه لادم زه سالم په زده غمی یمه لا خوزه زلمی یمه

تنگ ستا د کبابو د شرابو د مخفل نه شوم داخوسر دردی دی زه یزار د دې غو بل نه شوم

نه اړومه نوری ستا د جنگ خوشی غزلی دی ژوند پکښې هېڅ نشته د امرگ ستړې ندلی دی

لا په ما کښې ژوند دی زه د ژوند بشپړه کالی یمه لا خوزه زلمی یمه

دازما وطن دی دا وطن دینو خور اتا تو پلار

دلته تور یا لی به بسته معشوق دی زن صفت دی خوار

دلته کښې میر وېس او خوشحال خان او احمد شاه پیدا

دلته کښې محمود او هم غوری او هم شیر شاه پیدا

زه هم شیر بچی یم جنگیالی او تنگیالی یمه

لا خوزه زلمی یمه (سید رسول رسا)

د پښتو د عامو ال سیمونه

داراته معلومه شوه چه پښتو په دې عصر کښې د ترقي په یوه مهمه دوره کښې روانه ده دېر

خلک د پښتو په خدمت کښې لگیا او د پښتو کتابونه او آثار ورځ په ورځ په زیاتیدو دی نو د دې

عمومت مهم سیمونه د ادبی :

۱- د حکومت توجه او د حکومت له خوا پښتو لیکوالو قدر او نما نیښه

۲- د پښتو د کور سونو جوړول ، اویه مکتبو کښې پښتو داخلول

۳- په اخبارونو او راډیو کښې د پښتو خپرونی او نشریات

۴- د جایز او انعامونو جاری کېدل .

۵- د مطبوعاتو د ریاست او پښتو ټولنې له خوا د پښتو په باب ښه نشریات کول .

۶- د پښتو خپله بیداری او تعلیم او علم ته مخه کول

په دې شان نور هم واده غږ دېر اسباب شاه چه د پښتو په عاموالی کښې اثر لری او اوس

د پښتو د عمومیت او رواج اثر په هر چا پریوتی دی ، ټول د قرونه د ایری ، موسسې او شرکونه

کوشش کوی چه خیلی سه اوحی ، جنواونه او عنواونه په پښتو کړی . که چه دا کار له پښتو
وخت څخه جاري دی دارنگه نوی نومونه چه پښتو ول کپزی هغه هم اکثر په پښتودي مثلاً
ديسرالی شرکت ، دروین شرکت ، ډری درملتون ، نوی درملتون او ډاسی نور . ان
هر پښتون به دې پوه دی چه داد پښتون ولی از مېشت او د مات او متجان دی ، به دې از مېشت او امتحان
کشی باید بر بالی او کامیاب راوځي و نه هم پشه فرصتونه وی او نه مدام د زمانې دور ان په
یو حال وی ، مگر دامیدان وړل او په دې امتحان کشی کامیاب بدل و پښتوب ، بیداری ، ملی
یووالی او درنده دښمنی صفای ، عوادی ، رانجی ، چه نور د لوی احمد شاه به دې بیت خبره اختمه کړو
واړه یو دی که غلجی دی که او دال

د کتاب د تمه مه دو نېټه ۱۵۱ د لړ ۱۳۲۳ ش

صديق الله رشتين

بوخو باددا شتونه

ددې کتاب د چاپېدونه وروسته په خونور یادداشتونه او نوی معلومات لاس ته راغلل چې لاندې یې دضمیمې په ډول بیا منول غواړو

۱- حسین: ددی په پښتو کښی یو کتاب لری چه دخلاصته الاسلام اونورو کتابو څخه ترجمه شوی دی ددې کتاب مو ضوعات دیني دی دلیکلو طرز یې دا خون درويزه د مخزن الاسلام پشان دی یعنی په نیم منظوم نثر لیکل شوی دی ددې کتاب یوه قلمی نسخه په پښتو ټولنه کښی شته چه دحسین لیکوالی ورځنی مې ومیږی دحسین دژوندانه زمانه پوره نه ده معلومه مگر د کتاب دسېک او طرز له مخه یې دا خون در ویزه دا ولا دی معاصر یعنی د (۱۱۰۰هـ) د خو و لیکوال کښلی شو .

۲- محمد: دپښتو ټولنی په کتابخانه کښی یوازی قلمی کتاب موجود دی چه په (۱۱۱۸هـ) دپښتو په نیم منظوم سېک لیکل شوی دی . دا کتاب (۲۱) بابو او (۵۰۸) مخه دی چه د محمد مصطفی (ص) د نوردیدایښت هغه دحالاتو او شما یلو بیان کوی، په آخر کښی یې دیو خونور پیغمبر انو قصی هم شته ددې کتاب نوم که څه هم پوره معلوم نه دی مگر د مطالعې له مخه ورته (سیرت نبوی ص) ویلای شو . ددی کتاب مؤلف د کتاب په آخر کښی خپل نوم په دې ډول را وړی دی .

نکته خدای کړې محمد ه امید وارش له احد ه

ددې کتاب دسر بیټونه دادی :
ای زمانه خالق ه - کل نشاده ستالایقه - ته رحمان رحیم خدای یی . د بخشش امید زمانه تانه کیږی
ته قادر رب سیحان - زه عاجز بنده ناتوان - که توفیق وماته را کړی . ستاد دوسب صفت اهما
په بیا نیږی .

۳- (په ۶۳ مخ پوری مربوط) د آدم خان اودر خو یوه قلمی قصه په پښتو ټولنه کښی شته چه دد (۱۳۲۱ هـ) تحریر دی . مگر له دغی نسخی څخه یې د مؤلف نوم نه معلوم میږی له دې کبله دغه قصه دشاغلی خېمې په روایت د (مسعود) تالیف بولو

۴- (په ۴۹ مخ پوری مربوط) عبدالقادر خټک په پښتو کښی دقصیدی بردی ترجمه هم کړی ده چه قلمی نسخه یې په لندن کښی شته او په پېښور کښی چاپ شوی هم ده .

۵- عبدالکبیر: دی په پښتو کښی د (جنت الفردوس) په نامه بودینی اثر لری چه ټول (۳۸) بابو دی ددې کتاب یوه قلمی نسخه په پښتو ټولنه کښی چه په (۱۲۲۸هـ) کال دعبیداله نامی په فلم لیکل شوه له دې نه معلوم میږی چه دغه کتاب له (۱۲۲۸هـ) څخه دمخه تالیف شوی دی ، چه په دې اساس عبدالکبیر ته د (۱۲۰۰هـ) دوختو شاعر ویلای شو او ورته لیکلی دی چه حافظ عبد البکر ی د اجداد شاه بابا په مصر کښی داحتال

لری چه همدا عبدالکبیر به وی . دجنت الفردوس په پښور کښې چاپ شوی هم دی . دسر بیتونه ئې دادی :

اوس به وایم له کتاب د کتاب له هره باب .
 دهر باب جدا ثواب دی چه منقول له هر کتاب دی
 دثواب کارونه بهر دی حدیثې نشته تر حد تهر دی

۶- عبدالله داسې دپښتو شاعر دی دجنت الفردوس دقلمی انجسی په آخر کښې ئې یو څو شعرونه راغلي دي دده ژوند زمانه د (۱۲۲۸ هـ) حدودی ولی چه په دغه سنه کښې ئې د جنت الفردوس یوه نسخه تحریر کړې ده دی دجنت الفردوس په آخر کښې یو مناجات لری چه دسر بیتونه ئې دادی :

مناجات اوس کتاب کاندی که قبول ئې ژبو کاندی
 د کتاب نوم عبیدالله دی طمع دایر له الله دی
 دیو عبیدالله اشعار مستور خون روسی هم لیدلی دی نور غالباً چه همدا به وی .

۷- (په ۱۱۵ مخ پوری مربوط) عنوان الدین کا کا خیل اخلاق جلالی په پښتو اړولی دی ، لکه چه نعمان الدین احمد کا کا دخیل کتاب ظفر النساء په آخر کښې لیکي «چه اخلاق جلالی دفتر قوم مباح عنوان الدین کا کا خیل تصنیف دی چه په ۱۳۲۲ هـ ئې دچاپېدو ارا ده هم شوی وه »

۸- (په ۱۲۲ مخ پوری مربوط) ملا احمد جان دومنور کتابونه هم لری یو (فته ددری پارو) نا اویل سک در نامه افغانی نویسنزی چه چاپ شوی هم دی .

۹- (په ۱۳۱، ۱۳۲ وری مربوط) په دی مخو کښې لیکل شوی دی چه دامیر عبدالرحمن سوال و جواب دولتی او نصایح نامه ملاعلام جان په پښتو ترجمه کړی دی ، لاکن نصایح نامی له نسخی څخه چه په کابل کښې چاپ شوی ده دمترجم نوم نه معلومېږی ، له دې کبله مونږ دپه علمي حبیبي په روایت دغه کتابونه د ملاعلام جان ترجمه بولو .

۱۰- (په ۱۴۰ مخ پوری مربوط) دامیر حبیب الله خان دزمانی له پښتو وایکوالو څخه یو عبدالهادی خان هم دی چه په سراج الاخبار کښې ئې پښتو مضامین نشر شوی دی ، دی اوس هم ژوندی اویه کابل کښې دی

۱۱- (په ۱۵۵ مخ پوری مربوط) دمو جوده عصر له پښتنو وایکوالو څخه یو عبدالعزیز خان هم دی چه پخواه دطلوع افغان مدیر و، دغسی عبدالله خان افغانی نویس غلام حسن خان صافی . فضل اکبر دینوم «شمس الدین فتنه کی» محمد رحیم عاصمی پانښه محمد بهاری هم دمو جوده وخت پښتانه لیکونکی گڼل کیږی . دارنگت په صوبه سرحد کښې میراجعفر شاه . فضل محمود مخفی عبدالودود سرحدی هم پښتانه لیکوال دی .

داشخصونو مونه

به دي گتاب کتبي که مخم دهر خلک ذکر شوی اورا غلی دی. مگرمونږ به دي نوم ليک
کتبي واخلی دپښتو شاعرانو، ليکوالو، عالمانو پاچاهانو او مستشرقينو مونه راوړو.
اودا مختصار په غرض له نورو نوموځو ټبر پټو، دانو مونه د القیاد تورو په اعتبار ترتیب
شوی دی چه دایه حقیقت کتبي د کتاب مفصل فهرست هم دی، ددی فهرست له مخه هر څوک
خیل مطلوب شخص پیدا کولای او مطالعه کولای شی، داته مونږ دهر نامه په مقابل کتبي
خفنی مهمی صفحی ښودلی دی.

(الف)

۱- امیر کروړ (شاعر، پاچا) ۹- ۲	۲۳- ابراهیم پټی (شاعر) ۵۵
۲- امیر نصر (شاعر، پاچا) ۱۰- ۲۴	۲۴- اخوندچالاک (عالم) ۵۵
۳- ابو محمد هاشم (عالم، شاعر) ۱۰- ۵۴	۲۵- احمد شاه مولانا (د) ۵۶
۴- امیر یولاد (امیر) ۲۳	۲۶- الله داد (شاعر) ۵۶
۵- میر نانا صر (د) ۲۳	۲۷- اسلام شاه (پاچا) ۵۶
۶- امیر بنجی (د) »	۲۸- احدات (امیر) ۵۶
۷- امیر محمد سوری (د) ۲۴	۲۹- الله یار امیریدی (شاعر) ۷۰
۸- امیر بسطام (د) ۲۳- ۲۶	۳۰- اودل (شاعر) ۷۶
۹- امیر شاماخ (د) ۲۳	۳۱- ابراهیم (شاعر) ۷۶
۱۰- اسمعیل سپین (شاعر) ۱۲- ۲۵	۳۲- ابوالقاسم (شاعر) د
۱۱- اکبر (شاعر) ۱۸	۳۳- احمد شاه (شاعر، پاچا) ۷۶- ۹۹
۱۲- ابوالفتح داؤد (امیر) ۲۴	۳۴- ابراهیم خان (شاعر) ۸۰
۱۳- احمد بن سعید لودی (مؤرخ) ۲۲-	۳۵- اکبر (شاعر) ۸۳-
۱۴- ابراهیم لودی (پاچا) ۲۶	۳۶- افضل خان خلک (شاعر) ۸۴
۱۵- الله یار الکوزی (شاعر) ۳۶	۳۷- الله یار خان (لیکوال) ۸۸- ۱۰۰
۱۶- ارزانی (لیکوال) ۳۷	۳۸- امیر محمد انصاری (لیکوال) ۸۸- ۱۰۳
۱۷- امیر (شاعر) ۳۹	۳۹- الیوری- حافظ (شاعر) ۸۹-
۱۸- اخون دروېزه عالم، (لیکوال) ۴۰- ۵۸	۴۰- امام الدین (شاعر) ۹۱
۱۹- احمد (شاعر) ۴۴	۴۱- انور (شاعر) ۹۶-
۲۰- اخون قاسم (لیکوال) ۴۵	۴۲- امانت ملیار (شاعر) ۱۰۷
۲۱- اشرف خان هجری (شاعر) ۴۸	۴۳- احمد (شاعر) ۱۰۷
۲۲- امام الدین (مؤرخ) ۵۴	۴۴- ارسلان (شاعر) ۱۰۷-
۴۶- اکرم جان (شاعر) ۱۰۹-	۴۵- اکبر شاه (شاعر) ۱۰۷
۴۷- احمد گل (شاعر) ۱۱۷-	۴۶- بهرام (شاعر) ۱۰۷-
۴۸- اسد الله (شاعر) ۱۱۸-	۴۷- برات (شاعر) ۱۰۷-
۴۹- اکبر (شاعر) ۱۱۸-	۴۸- بادر (شاعر) ۱۰۷-
	۴۹- یارا احمد (شاعر) ۱۰۷-

- ۵۰ - اشرف (شاعر) ۱۱۸ -
 ۵۱ - احمد دین (شاعر) ۱۲۱ -
 ۵۲ - احمد آخند خیل (شاعر) ۱۲۲ -
 ۵۳ - احمد دیبکچی (شاعر) ۱۲۲ -
 ۵۴ - امیر علیخان (شاعر) ۱۲۴ -
 ۵۵ - آدم (شاعر) ۱۲۵ -
 ۵۶ - احسن (شاعر) ۱۲۵ -
 ۵۷ - ابراهیم شاه (شاعر) ۱۲۶ -
 ۵۸ - امان گوجراتی (شاعر) ۱۲۶ -
 ۵۹ - امیر (شاعر) ۱۲۶ -
 ۶۰ - اسلم شاه (شاعر) ۱۲۷ -
 ۶۱ - اکرم خان (شاعر) ۱۲۷ -
 ۶۲ - اعظم الدین (شاعر) ۱۲۷ -
 ۶۳ - آزاد خان (شاعر) ۱۲۷ -
 ۶۴ - اسلام یوریاچا صاحب ۱۲۹ -
 ۶۵ - امان الله خان (یاچا) ۱۴۰ -
 (ب)
 ۶۶ - بهلول لودی (شاعر، یاچا) ۱۸-۲۶
 ۶۷ - بابی خان (شاعر) ۲۰ -
 ۶۸ - بابو جان (شاعر) ۴۵ -
 ۶۹ - بهرام (شاعر) ۱۵ -
 ۷۰ - بای خان (شاعر) ۶۴ -
 ۷۱ - بابو جان بابی (شاعر) ۶۶-۹۹
 ۷۲ - برهان خان (شاعر) ۸۱-۱۰۲
 ۷۳ - باقر شاه (شاعر) ۹۲ -
 (ج)
 ۱۰۰ - جلال الدین خلیجی (یاچا) ۲۶ -
 ۱۰۱ - جمال خان (شاعر) ۴۸ -
 ۱۰۲ - جان محمد (شاعر) ۸۱ -
 ۱۰۳ - جلات خان (شاعر) ۱۲۶ -
 ۱۰۴ - جمعه خان (شاعر) ۱۲۷ -
 (ح)
 ۱۰۵ - حلیمه (شاعر) ۵۱ -
 ۱۰۶ - حسین خان افغان (مؤرخ) ۵۵ -
- ۷۸ - بازه خان (شاعر) ۱۱۰ -
 ۷۹ - بهر مند (شاعر) ۱۱۰ -
 ۸۰ - بر خوردار (شاعر) ۱۱۵ -
 ۸۱ - بوعلی شاه (شاعر) ۱۲۶ -
 ۸۲ - باز محمد ملا (شاعر) ۱۲۶ -
 ۸۳ - بهرامی (شاعر) ۱۲۷ -
 ۸۴ - بتخاک حضرت صاحب (عالم) ۱۲۹ -
 (پ)
 ۸۵ - پیر سبک (عالم) ۵۶ -
 ۸۶ - پیر محمد هوتک (عالم شاعر) ۶۷-۹۹
 ۸۷ - پیر محمد کاکری (لیکوال) ۷۸-۱۰۰
 ۸۸ - پیر معظم شاه (لیکوال) ۹۷ -
 ۹ - پردل خان (شاعر) ۱۰۵-۱۳۸ -
 ۹۰ - پایاب (شاعر) ۱۰۷ -
 ۹۱ - یاچا گل (شاعر) ۱۲۸ -
 ۹۲ - پیر محمد منشی (لیکوال) ۱۳۵ -
 (ث)
 ۹۳ - تامینتی (شاعر) ۱۴ - ۲۵ -
 ۹۴ - تیمور شاه (شاعر، یاچا) ۷-۱۰۸۰ -
 ۹۵ - توکل (شاعر) ۱۱۲ -
 ۹۶ - تسلیم (شاعر) ۱۲۷ -
 ۹۷ - تگاو ملا صاحب (عالم) ۱۲۹ -
 ۹۸ - ترنگرو حاجی صاحب ۱۲۹ -
 ۹۹ - تاج محمد مولوی (عالم) ۱۳۳ -
 ۱۲۶ - خا القداد (لیکوال) ۴۲ -
 ۱۲۷ - خواجہ محمد بینگین (شاعر) ۵۱ -
 ۱۲۸ - خانگل خلیل (شاعر) ۷۸ -
 ۱۲۹ - خوشحال خان شہید (شاعر) ۸۷ -
 ۱۳۰ - خانمیر (شاعر) ۱۱۰ -
 ۱۳۱ - خدای دوست (شاعر) ۱۱۰ -
 ۱۳۲ - خدایر حم (شاعر) ۱۱۵ -
 ۱۳۳ - خا دم (شاعر) ۱۲۵ -
 ۱۳۴ - خواجہ محمد ملا (شاعر) ۱۲۶ -
 ۱۳۵ - خا لد (شاعر) ۱۲۶ -

- ۱۰۷ - حمید گل (شاعر) ۶۵ -
 ۱۰۸ - حسین (شاعر) ۱۶ -
 ۱۰۹ - حافظ (شاعر) ۸۳ -
 ۱۱۰ - حاجی میر ویس (پاچا) ۹۸ -
 ۱۱۱ - حمید گل (شاعر) ۱۰۷ -
 ۱۱۲ - حبیب الله خان کاکي (شاعر عالم) ۱۰۷ -
 ۱۱۳ - حضرت علی (شاعر) ۱۰۹ -
 ۱۱۴ - حسب گل ميا (ليکوال شاعر) ۱۲۵ -
 ۱۱۵ - حسن (شاعر) ۱۲۶ -
 ۱۱۶ - حيدر خان (شاعر) ۱۲۶ -
 ۱۱۷ - حاجی اختر (شاعر) ۱۲۶ -
 ۱۱۸ - حمید الله (شاعر) ۱۲۶ -
 ۱۱۹ - حلیم ابا (شاعر) ۱۲۶ -
 ۱۲۰ - حسین (ليکوال) ۱۶۲ -
- (ر)

- ۱۲۱ - خرنبون (شاعر) ۱۲ - ۲۵ -
 ۱۲۲ - خوشحال خان خٲك (شاعر) ۵۸ - ۶۶ - ۵۰ -
 ۱۲۳ - خليل نيازی (شاعر) ۱۹ - ۲۶ -
 ۱۲۴ - خان جهان لودي (ٲورخ) ۲۳ -
 ۱۲۵ - خواجہ صدر ا کوزی (عالم) ۳۷ -
 ۱۵۳ - روزق الله (شاعر) ۹۰ -
 ۱۵۴ - رحمت داوی (شاعر) ۹۲ - ۱۰۰ -
 ۱۵۵ - رسول داد (شاعر) ۱۰۸ -
 ۱۵۶ - رشید (شاعر) ۱۲۵ -
 ۱۵۷ - رحمت (شاعر) ۱۲۶ -
 ۱۵۷ - رمضان (شاعر) ۱۲۶ -
 ۱۵۹ - رستم (شاعر) ۱۲۷ -
- (ز)

- ۱۸۷ - سيد احمد (شاعر) ۱۷۰ -
 ۱۸۸ - سيد کمال (شاعر) ۱۱۳ -
 ۱۸۹ - سعادت خان (شاعر) ۱۱۸ -
 ۱۹۰ - سيد احمد ولوی (ليکوال) ۱۲۳ -
 ۱۹۱ - سيد محمد نور (شاعر) ۱۲۳ -
 ۱۹۲ - سيد حسن (شاعر) ۱۲۶ -
 ۱۶۰ - زرغون خان (شاعر) ۱۹ -
 ۱۶۱ - زرغور (شاعر) ۲۰ -
 ۱۶۲ - زعفران ملا (عالم ليکوال) ۶۹ - ۶۹ -
 ۱۶۳ - زينبہ مهرمن (شاعر) ۷۵ - ۹۹ -
 ۱۶۴ - زير دست کاکي (شاعر) ۹۳ -
 ۱۶۵ - زرداد خان (ليکوال) ۹۷ -

- ۱۶۶ - زمان شاه (پانچا) ۱۰۰ - ۱۹۳ - سفید شاه (شاعر) ۱۲۶
 ۱۶۷ - زین الابدین (شاعر) ۱۲۷ - ۱۹۴ - سید کرم شاه (شاعر) ۱۲۶
 ۱۶۸ - زاهد خان (شاعر) ۱۲۷ - ۱۹۵ - سید محمود (شاعر) ۱۲۶
 ۱۶۹ - زهین (شاعر) ۱۲۷ - ۱۹۶ - سید میر (شاعر) ۱۲۷

- ۱۹۷ - سعد الدین (شاعر) ۱۲۷ -
 ۱۹۸ - سحر گیل (شاعر) ۱۲۷ -
 ۱۹۹ - سید عباس (شاعر) ۱۲۷ -

(س)

- ۱۷۰ - سرین (مشر) ۲ -
 ۱۷۱ - سلیمان ماکو (مؤرخ، لیکوال) ۲۱ - ۲۰۰ - سلطان (شاعر) ۱۲۱
 ۷۷۲ - سکندر اودی (پانچا) ۲۳ - ۲۶ - ۲۰۱ - سکندر شاه (شاعر) ۱۲۷
 ۱۷۳ - سلطان حمید (امیر) ۲۴ - ۲۰۲ - سرکانو میا صاحب ۱۲۹
 ۱۷۴ - سلطان علاؤ الدین حسین (پانچا) ۲۵ - ۲۰۳ - سید جمال الدین (عالم) ۱۳۱
 ۱۷۵ - سیف الله فاضلی (عالم) ۲۵ - ۲۰۴ - سلطان محمد (لیکوال) ۱۳۴
 ۱۷۶ - سید علی (پیر بابا) ۴۰ - ۲۰۵ - سید محسن (لیکوال) ۱۳۵

(ش)

- ۱۷۷ - سکندر خان (شاعر) ۵۰ -
 ۱۷۸ - سلطان محمود گدو (امیر، مشر) ۵۵ -
 ۱۷۹ - سلطان ملغی توخی (امیر) ۵۶ - ۷۵ - ۲۰۶ - شیخ بیتنی (شاعر) ۱۱ - ۲۵
 ۲۰۷ - شیخ رضی (شاعر) ۱۰ - ۲۴ - ۲۲۶ - شاه عالم (شاعر) ۱۱۵ -
 ۲۰۸ - شیخ اسعد (شاعر) ۱۲ - ۲۴ - ۲۲۷ - شیر محمد (شاعر) ۱۱۵ -
 ۲۰۹ - شیخ تیمن (شاعر) ۱۳ - ۲۵ - ۲۳۸ - شیر احمد شیدا (شاعر) ۱۱ -
 ۲۱۰ - شیخ ممتی (شاعر) ۱۶ - ۲۳۹ - شاه غریب (شاعر) ۱۲۵ -
 ۲۱۱ - شیخ عباس (عالم) ۱۶ - ۲۴۰ - شمس (شاعر) ۱۲۵ -
 ۲۱۲ - شیخ ملکبار (شاعر) ۱۷ - ۲۴۱ - شمس الدین (شاعر) ۱۲۵ -
 ۲۱۳ - شیخ گزبه (مؤرخ) ۲۲ - ۲۴۲ - شاه افضل (شاعر) ۱۲۶ -
 ۲۱۴ - شیخ یوسف (عالم) ۲۲ - ۲۴۳ - شیر علی خان (پانچا) ۱۲۹ -

(شین)

- ۲۱۵ - شیخ ملی (مؤرخ، لیکوال) ۲۲ - ۲۳ -
 ۲۱۶ - شهاب الدین غوری (پانچا) ۲۵ - ۲۴۴ - بنکارند وی (شاعر) ۱۴ - ۲۵

(ص)

- ۲۱۷ - شیخ بوستان (شاعر) ۳۵ -
 ۲۱۸ - شیخ عیسی (صوفی شاعر) ۳۴ - ۵۶ -
 ۲۱۹ - شیخ الله داد (عالم) ۳۵ - ۲۴۵ - صدر خان (شاعر) ۵۰ -
 ۲۲۰ - شیخ قدم (عالم) ۳۵ - ۲۴۶ - صدر دوران بهادر خان (شاعر) ۷۳ - ۹۹
 ۲۲۱ - شیر محمد (شاعر) ۴۳ - ۲۴۷ - صدیق (شاعر) ۷۶ -
 ۲۲۲ - شیخ فاسم (عالم - مؤرخ) ۵۴ - ۲۴۸ - صالح محمد داوی (شاعر) ۹۲ -
 ۲۲۳ - شیخ عباس سروانی (مؤرخ) ۵۴ - ۵۶ - ۲۴۹ - صدیق آخنداده (شاعر) ۱۰۶ - ۱۳۷
 ۲۲۴ - شیخ کبیر (عالم) ۵۴ - ۲۵۰ - صفت خان (شاعر) ۱۱۰ -

۲۵۱ - صالح محمد (شاعر) ۱۱۵ -

۲۵۲ - صالح میرمن (شاعر) ۱۲۳ -

۲۵۳ - صوفی علم گل صاحب ۱۲۹ -

(ط)

۲۵۴ - طالب گل (شاعر) ۱۰۷ -

۲۵۵ - طالب شاه (شاعر) ۱۲۵ -

۲۵۶ - طالب قندهاری (شاعر) ۱۲۶ -

(ظ)

۲۵۷ - ظریف خان (شاعر) ۱۰۷ -

(ع)

۲۵۸ - عبدالله (عالم) ۳۳ -

۲۵۹ - علی سرور لودی (شاعر) ۳۶ -

۲۹۰ - عسی گل (شاعر) ۱۰۷ -

۲۹۱ - عبدا لغفار (شاعر) ۱۰۷ -

۲۹۲ - عجم (شاعر) ۱۰۷ -

۲۹۳ - عبدالله (شاعر) ۱۰۷ -

۲۹۴ - علیخان (شاعر) ۱۰۷ -

۲۹۵ - عبدا المجید کا کر (شاعر) ۱۰۷ -

۲۹۶ - عبدا الزاهد (شاعر) ۱۱۱ -

۲۹۷ - عبدا لودود (شاعر) ۱۱۵ -

۲۹۸ - عنوان الدین (شاعر) ۱۱۵ -

۲۹۹ - عبدا الباقی کا کر (عالم، شاعر) ۱۱۷ -

۳۰۰ - عبدالله یونیزی (شاعر) ۱۱۸ -

۳۰۱ - عبدا الوهاب (شاعر) ۱۲۵ -

۳۰۲ - علی چنگک (شاعر) ۱۲۵ -

۳۰۳ - عبدا الرحمن قاضی (شاعر) ۱۲۶ -

۳۰۴ - عجب خان (شاعر) ۱۲۶ -

۳۰۵ - عبدا الکریم (شاعر) ۱۲۶ -

۳۰۶ - عبدا لغفار تایب (شاعر) ۱۲۶ -

۳۰۷ - عبدا العزیز (شاعر) ۱۲۶ -

۳۰۸ - عبدا لله (شاعر) ۱۲۶ -

۳۰۹ - عبدا العزیز معلم (شاعر) ۱۲۶ -

۳۱۰ - عبدا الکریم (شاعر) ۲۶ -

۲۲۵ - شیر شاه سوری (یاچا) ۵۶ -

۲۲۶ - شیر محمد هوتک (ملا شاعر) ۸۰ -

۲۲۷ - شیخ احمد (ملا شاعر) ۹۲ -

۲۲۸ - شمس الدین (شاعر) ۹۵ -

۱۲۹ - شاه محمود (یاچا) ۹۸ -

۲۳۰ - شاه اشرف (یاچا) ۹۸ - ۹۹

۲۳۱ - شاه حسین (شاعر، یاچا) ۹۸ - ۹۹

۲۳۲ - شاه شجاع (یاچا) ۱۰۰ -

۲۳۳ - شا گل (شاعر) ۱۰۷ -

۲۳۴ - شهنواز (شاعر) ۱۱۵ -

۲۳۵ - شاه پسند (شاعر) ۱۱۵ -

۲۶۰ - علی محمد مخلص (شاعر) ۳۷ -

۲۶۱ - عبدا الکریم کریمداد (لیکوال) ۴۲ -

۲۶۲ - عبدا الحلیم (شاعر) ۴۲ -

۲۶۳ - عبدا السلام (شاعر) ۴۳ -

۲۶۴ - عمر خان (شاعر) ۴۳ -

۲۶۵ - عبدا الرحیم (شاعر) ۴۴ -

۲۶۶ - عبدا القادر خٹک (ادیب) ۴۹ -

۲۶۸ - عبدا الوهاب (عالم) ۵۵ -

۲۶۸ - عبدا لله (شاعر) ۵۶ -

۲۶۹ - عبدا القادر (امیر) ۵۶ -

۲۷۰ - عبدا لجمید مہمند (ادیب) ۵۹ -

۲۷۱ - عیسی آخندزاده (شاعر) ۶۳ -

۲۷۳ - عبدا اللطیف اخترزی (شاعر) ۷۲ -

۲۷۳ - عثمان (شاعر) ۶۷ -

۲۷۴ - عصام (شاعر) ۶۷ -

۲۷۵ - علیم (شاعر) ۷۶ -

۲۷۶ - عبدا لصد (شاعر) ۷۶ -

۲۷۷ - عبدا لر شید (ملا، شاعر) ۷۸ -

۲۷۸ - عبدا لر جمید هوتک (شاعر) ۷۹ -

۲۷۹ - عبدا الکریم میا (عالم، شاعر) ۸۳ -

۲۸۰ - علیم خان خٹک (شاعر) ۸۵ -

- ۲۸۱- عبدالکریم کاکری (عالم شاعر) ۸۹-
 ۲۸۲- عبدالعظیم رانی زی (شاعر) ۹۱-
 ۲۸۳- عبدالغنی (شاعر) ۹۳-
 ۲۸۴- عبدالرسول (شاعر) ۹۴-۱۰۰-
 ۲۸۵- عزیز خان (شاعر) ۹۵-
 ۲۸۶- عظیم (شاعر) ۹۶-
 ۲۸۷- علی محمد خان نواب (شاعر) ۹۶-
 ۲۸۸- عبدالعزیز (باجا) ۷۶-
 ۲۸۹- علیخان (شاعر) ۱۰۷-
 ۳۲۰- عبدالروهاب (لیکوال) ۱۳۳-۱۴۰-
 ۳۲۱- عبدالعلی مستغنی (شاعر) ۱۳۴-
 ۳۲۲- عبدالمجید مولوی (لیکوال) ۱۳۴-
 ۳۲۳- عبداللطیف (فاضل-لیکوال) ۱۳۵-
 ۳۲۴- عبدالرحمن (باجا) ۱۳۹-
 ۳۲۵- عبدالکبیر (شاعر) ۱۶۲-
 ۳۲۶- عبداللہ (د) ۱۶۳-
 ۳۳۱- عبدالرحیم (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۳۲- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۳۳- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۳۴- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۳۵- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۳۶- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۳۷- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۳۸- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۳۹- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۴۰- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۴۱- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۴۲- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۴۳- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۴۴- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۴۵- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۴۶- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۴۷- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۴۸- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۴۹- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۵۰- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۵۱- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۵۲- عبدالرحمن (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۵۳- فیض محمد آخندزادہ (عالم شاعر) ۱۲۸-
 ۱۳۹

(غ)

- (ق)
 ۳۵۴- قطب الدین بختیار (شاعر) ۶۴-
 ۳۵۵- قطب (شاعر) ۶۴-
 ۳۵۶- قاسم علی ایزیدی (شاعر) ۹۰-
 ۳۵۷- فقیر (شاعر) ۹۶-
 ۳۵۸- قاسم (شاعر) ۱۰۷-
 ۳۵۹- قطب شاہ (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۶۰- قمر الدین (شاعر) ۱۲۷-
 ۳۶۱- کجور خان رانی زی (مؤرخ-لیکوال) ۱۴۰-۱۴۱-۳۶۱-
 ۳۶۲- کامران خان (مؤرخ) ۵۰-
 ۳۶۳- کاظم (شاعر) ۷۱-
 ۳۶۴- کامگا (شاعر) ۷۶-
 ۳۶۵- کاماظم خان شیدا (شاعر) ۸۶-
 ۳۶۶- کودری (شاعر) ۹۲-
 ۳۶۷- کامران شہزادہ (شاعر) ۹۵-
 ۳۲۷- غزشت (مشر) ۲-
 ۳۲۸- فیات الدین (باجا) ۲۲-
 ۳۲۹- غلام محمد (شاعر) ۶۴-
 ۳۳۰- غفور (شاعر) ۷۶-
 ۳۳۱- غازی الدین (شاعر) ۱۰۷-
 ۳۳۲- غلام محمد یونیزی (لیکوال-شاعر) ۱۶-
 ۳۳۳- غلام جیلانی (لیکوال-کئی) ۱۲۳-
 ۳۳۴- غلام محمد خان خٹک (شاعر) ۱۲۴-
 ۳۳۵- غلام صدیق (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۳۶- غلام محمد (شاعر) ۱۲۷-
 ۳۳۷- غلام محمد (شاعر) ۱۲۸-
 ۳۳۸- غلام محی الدین (لیکوال) ۱۳۲-۱۴۰-۳۶۱-
 ۳۳۹- فیاض (شاعر) ۶۵-
 ۳۴۰- فاضل (شاعر) ۷۶-
 ۳۴۱- فضل (شاعر) ۷۶-
 ۳۴۲- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۴۳- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۴۴- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۴۵- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۴۶- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۴۷- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۴۸- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۴۹- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۵۰- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۵۱- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۵۲- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۵۳- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۵۴- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۵۵- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۵۶- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۵۷- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۵۸- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۵۹- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۶۰- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۶۱- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۶۲- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۶۳- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۶۴- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۶۵- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۶۶- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۶۷- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۶۸- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۶۹- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۷۰- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۷۱- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۷۲- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۷۳- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۷۴- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۷۵- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۷۶- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۷۷- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۷۸- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۷۹- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۸۰- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۸۱- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۸۲- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۸۳- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۸۴- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۸۵- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۸۶- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۸۷- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۸۸- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۸۹- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۹۰- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۹۱- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۹۲- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۹۳- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۹۴- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۹۵- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۹۶- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۹۷- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۹۸- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۳۹۹- فتح علی (شاعر) ۷۶-
 ۴۰۰- فتح علی (شاعر) ۷۶-

(ک)

(ف)

- ۳۴۳- فقیر اللہ مینا (عالم) ۸۰-
 ۳۴۴- فیض اللہ کاکڑی (شاعر) ۸۳-
 ۳۴۵- فرخ الدین ملا (شاعر، ملا) ۹۰-
 ۳۷۱- کر بوغی ملا صاحب (عالم) ۱۲۹-
 ۳۷۲- کجوری ملا صاحب (عالم) ۱۳۰-
 (گی)
 ۳۷۳- گوہر خان (شاعر) ۵۰-
 ۳۷۴- گل محمد نوروزی (شاعر) ۹۳-۱۰۰-
 ۳۷۵- گل محمد کاکڑی (شاعر) ۹۵-
 ۳۷۶- گل محمد (شاعر) ۱۰۷-
 ۳۷۷- گل محمد (شاعر) ۱۲۶-
 ۳۷۸- گل احمد (شاعر) ۱۲۷-
 ۳۷۹- گل (شاعر) ۱۲۷-
 (م)
 ۳۸۰- ملک یار غرشین (شاعر) ۱۵-۲۵-
 ۳۸۱- محمد بن علی (مؤرخ) ۲۲-۲۵-
 ۳۸۲- ملک احمد (مشر) ۲۲-
 ۳۸۳- ملک خالو (پشتون، مشر) ۳۰-
 ۳۸۴- ملا الف (شاعر) ۳۶-
 ۳۸۵- مبار و شان (لیکوال) ۳۳-۵۶-
 ۵۸-
 ۳۸۶- ملا عمر (ملا) ۳۷-
 ۳۸۷- میرزا خان (شاعر، متصوف) ۳۸-
 ۳۸۸- ملا مست (عالم، شاعر) ۴۰-
 ۳۸۹- ملا صغر (ملا، شاعر) ۴۲-
 ۳۹۰- میرا خان (شاعر) ۴۳-
 ۳۹۱- محمد یوسف ملا (عالم، استاد رحمان-
 ۵۶-۵۲-
 ۳۹۲- محمد عارف (مؤرخ) ۵۴-
 ۳۹۳- میا داد (شاعر) ۵۶-
 ۳۹۴- مسری خان (شاعر) ۵۶-
 ۳۹۵- محمد یونس (شاعر) ۶۲-
 ۴۲۶- مسکین (شاعر) ۹۷-
 ۴۲۷- محمد رسول هوتک (لیکوال) ۹۷-
 ۳۶۸- کریم خان
 ۳۶۹- کریم
 ۳۷۰- کمال
 ۳۹۶- مسعود
 ۳۹۷- محمد یونس ملا (عالم، لیکوال) ۹۹۶۹-
 ۳۹۸- محمد گل مسعود (شاعر) ۶۹-
 ۳۹۹- محمد صدیق ملا یونازری (شاعر) ۲۹-
 ۴۰۰- محمد فاضل (لیکوال) ۷۰-
 ۴۰۱- محمد عادل بیخ (شاعر) ۷۰-
 ۴۰۲- محمد طاهر جمریانی (شاعر) ۷۱-
 ۴۰۳- محمد عمر (شاعر) ۷۱-
 ۴۰۴- محمد ایاز نازی (شاعر) ۷۱-
 ۴۰۵- محمد حافظ (شاعر) ۷۲-
 ۴۰۶- ملا باز توخی (شاعر) ۸۲-
 ۴۰۷- محمد هوتک (لیکوال) ۹۹۷۴-
 ۴۰۸- معز اللہ (شاعر) ۷۶-
 ۴۰۹- میا عمر شمعینی (عالم، مشر) ۸۱-
 ۴۱۰- محمدی صاحبزادہ (شاعر) ۸۲-
 ۴۱۱- مسعود گل (شاعر) ۸۲-۱۰۲-
 ۴۱۲- محمد مظفر (لیکوال) ۸۴-
 ۴۱۳- محبت خان (لیکوال) ۸۷-۱۰۰-
 ۴۱۴- مستجاب خان (لیکوال، مؤرخ) ۸۸-
 ۴۱۵- محمد در فیک (شاعر) ۸۹-
 ۴۱۶- ملا حسن اسحق (شاعر) ۹۱-
 ۴۱۷- مہربان صاحب (روحانی، مشر) ۹۱-
 ۴۸۱- ملا ولید اد (شاعر) ۹۲-
 ۴۱۹- میا نعیم (شاعر) ۹۲-۱۰۰-
 ۴۲۰- ملاز برد ست کاکڑی (شاعر) ۹۳-
 ۴۲۱- معین الدین (شاعر) ۹۳-
 ۴۲۲- مطیع اللہ (شاعر) ۹۴-۱۰۰-
 ۴۲۳- ملا جمعہ بارگاری (شاعر) ۹۵-
 ۴۲۴- مہر علی (شاعر) ۹۶-
 ۴۲۵- مشرف (شاعر) ۹۶-
 ۴۵۶- معطر (شاعر) ۱۲۵-
 ۴۵۷- مزین (شاعر) ۱۲۵-

- ۴۲۸ - محمود شاه (پاچا) ۱۰۰ - ۴۵۸ - مسعود (شاعر) ۱۲۵ -
 ۴۲۹ - مہر دل خان (شاعر) ۱۰۵ - ۱۳۸ - ۴۵۹ - میان گل (شاعر) ۱۲۵ -
 ۴۳۰ - میرزا خان (شاعر) ۱۰۵ - ۱۳۸ - ۴۶۰ - محمد حشفہ (شاعر) ۲۶ -
 ۴۳۱ - میر افضل (شاعر) ۱۰۷ - ۴۶۱ - محی الدین (شاعر) ۱۲۶ -
 ۴۳۲ - مجید شاہ (شاعر) ۱۰۷ - ۴۶۲ - محب الدین (شاعر) ۱۲۶ -
 ۴۳۳ - میر عید اللہ (شاعر) ۱۰۷ - ۴۶۳ - ملا شریف (شاعر) ۱۲۶ -
 ۴۳۴ - مبارک جہ (شاعر) ۱۰۷ - ۴۶۴ - محمد یار (شاعر) ۱۲۶ -
 ۴۳۵ - محمد خان (شاعر) ۱۰۷ - ۴۶۵ - محمد کرم ملا (شاعر) ۱۲۶ -
 ۴۳۶ - محمود (شاعر) ۱۰۷ - ۴۶۶ - محمد کریم (شاعر) ۱۲۶ -
 ۴۳۷ - مراد علی صاحبزادہ (عالم شاعر) ۱۰۸ - ۴۶۷ - ملا حفیظ (شاعر) ۱۲۶ -
 ۴۳۸ - محمد وای (شاعر) ۱۰۹ - ۴۶۸ - ملا نظر (شاعر) ۱۲۶ -
 ۴۳۹ - محمد جی (شاعر) ۱۰۹ - ۴۶۹ - محمد رفیق (شاعر) ۱۲۷ -
 ۴۴۰ - میر ہزار (شاعر) ۱۱۰ - ۴۷۰ - میرزا محمد (شاعر) ۱۲۷ -
 ۴۴۱ - ملا مقصود (شاعر) ۱۱۱ - ۴۷۱ - میا گل (شاعر) ۱۲۷ -
 ۴۴۲ - میرا (شاعر) ۱۱۳ - ۴۷۲ - معروف شاہ (شاعر) ۱۲۷ -
 ۴۴۳ - ملا مران (شاعر) ۱۱۳ - ۴۷۳ - میر باش (شاعر) ۱۲۷ -
 ۴۴۴ - محمد دین (شاعر) ۱۱۴ - ۴۷۴ - محمد شریف (شاعر) ۱۲۷ -
 ۴۴۵ - محمد ایوب (شاعر) ۱۱۵ - ۴۷۵ - محمد حسن (شاعر) ۱۲۷ -
 ۴۴۶ - میر یحیی ملا (شاعر) ۱۱۵ - ۴۷۶ - میر دل (شاعر) ۱۲۷ -
 ۴۴۷ - محمد امان (شاعر) ۱۱۶ - ۴۷۷ - ملک (شاعر) ۱۲۷ -
 ۴۴۸ - منشی احمد جان (لیکوال شاعر) ۱۱۹ - ۱۴۲ - ۴۷۸ - میر حضرت (شاعر) ۱۲۷ -
 ۴۴۹ - میر احمد شاہ رضوانی (عالم، لیکوال) ۴۷۸ - مطہر (شاعر) ۱۲۷ -
 ۱۱۹ - ۱۴۳ - ۴۸۰ - مسکین (شاعر) ۱۲۷ -
 ۴۵۰ - ملا نعمت اللہ (شاعر) ۱۲۱ - ۴۸۱ - محمد میر (شاعر) ۱۲۷ -
 ۴۵۱ - ملا احمد جان (شاعر) ۱۲۳ - ۴۸۲ - مانیکی ملا صاحب (عالم) ۱۲۹ -
 ۴۵۲ - مباح احمد (شاعر) ۱۲۳ - ۴۸۳ - ملا مشک عالم (عالم) ۱۳۰ -
 ۴۵۳ - محمد رفیق شمس الفلک (شاعر) ۱۲۴ - ۴۸۴ - محمد اکبر حاجی (شاعر) ۱۳۱ -
 ۴۵۴ - مشیر الدین (لیکوال) ۱۲۵ - ۴۸۵ - ملا غلام جان (لیکوال) ۱۳۱ - ۱۳۹ -
 ۴۵۵ - محمد یوسف میا (لیکوال) ۱۲۵ - ۴۸۶ - محمد زمان (لیکوال) ۱۳۳ - ۱۴۰ -
 ۴۸۷ - ملا محمد (لیکوال) ۱۳۴ - ۱۴۰ -
 ۴۸۸ - محمد یعقوب قراہی (شاعر) ۱۳۵ -
 ۴۸۹ - محمد افضل خان (پاچا) ۱۳۹ -
 ۴۸۹ - محمد اعظم خان (پاچا) ۱۳۹ -
 ۴۹۱ - محمد یعقوب خان (پاچا) ۱۳۹ -
 ۴۹۲ - محمد جان غازی (ملی مشر) ۱۴۱ -

(ی)

- ۴۹۳ - محمد نادر شاه (یاچا) ۱۴۵ -
 ۴۹۴ - محمد ظاهر شاه (یاچا) ۱۴۵ -
 ۴۹۵ - محمد (شاعر) ۱۶۲ -
 ۵۲۱ - یار محمد هوتک (شاعر، عالم) ۶۷-۹۹ -
 ۵۲۲ - یار محمد خان (وزیر) ۹۵ -
 ۵۲۳ - یار محمد (شاعر) ۱۲۶ -
 ۵۲۴ - یعقوب (شاعر) ۱۲۷ -

(ن)

همه مستشرقین / چه دینستویه
 باب فی لیکنی کسی دی

- ۴۹۶ - نعمت الله (شاعر) ۳۵ -
 ۴۹۷ - نعمت الله هروی (مؤرخ) ۵۴ -
 ۴۹۸ - نور محمد مولانا (عالم) ۵۵ -
 ۴۹۹ - نجیب (شاعر) ۸۴ -
 ۵۰۰ - نور محمد غلامی (شاعر) ۶۸-۹۹ -
 ۵۰۱ - نیاز احمد (لیکوال) ۸۸ -
 ۵۰۲ - نور محمد میا (روحانی مشر) ۹۲ -
 ۵۰۳ - نور شالی (شاعر) ۱۰۷ -
 ۵۰۴ - ناصر (شاعر) ۱۰۷ -
 ۵۰۵ - نواب خان (شاعر) ۱۰۷ -
 ۵۰۶ - نور الدین (شاعر) ۱۰۸ -
 ۵۰۷ - نیاز محمد (شاعر) ۱۰۹ -
 ۵۰۸ - نوروز (شاعر) ۱۱۴ -
 ۵۰۹ - نور صاحب (شاعر) ۱۱۹ -
 ۵۱۰ - نظر محمد کاکی (شاعر) ۱۱۶ -
 ۵۱۱ - نعمان الدین احمد (لیکوال) ۱۲۴ -
 ۵۱۲ - نجیب (شاعر) ۱۲۵ -
 ۵۱۳ - نادر (شاعر) ۱۲۵ -
 ۵۱۴ - نور محمد (شاعر) ۱۲۵ -
 ۵۱۵ - نجم الدین (شاعر) ۱۲۶ -
 ۵۱۶ - نجم الدین خندان (عالم) ۱۲۹ -
 ۵۱۷ - واصل (شاعر) ۳۹ -
 ۵۱۸ - وای محمد (شاعر) ۱۱۵ -
 ۵۲۵ - بیلو ۴۱ -
 ۵۲۶ - ترومپ ۴ -
 ۵۲۷ - گریز سن ۴ -
 ۵۲۸ - لاسین ۲ -
 ۵۲۹ - فان سیکل ۴ -
 ۵۳۰ - هارنل ۱۴ -
 ۵۳۱ - جگر ۴ -
 ۵۳۲ - راورنی ۴ -
 ۵۳۳ - کلینر تبه ۴ -
 ۵۳۴ - دورن روسی ۴ -
 ۵۳۵ - دارمستیر ۴ -
 ۵۳۶ - وگهان ۱۲۶ -
 ۵۳۷ - میجر لیچ -
 ۵۳۸ - گولین شنت -
 ۵۳۹ - کلایرات ۱۲۶ -
 ۵۴۰ - گایگر المانی -
 ۵۴۱ - توما نووج -
 ۵۴۲ - واهن ۱۳۷ -
 ۵۴۳ - ودفن -
 ۵۴۴ - کوکس -
 ۵۴۵ - لاریمر -
 ۵۴۶ - بیلو ولف -
 ۵۴۷ - هوکس -
 ۵۴۸ - روس کیبل -

(و)

(ه)

- ۵۱۹ - هوتک زابا (شاعر) ۱۷ -
 ۵۲۰ - هبت خان کاکی (مؤرخ) ۵۴ -

- ۵۴۹ گلبر تپه سن ۱۳۷
 ۵۵۰ مارکن سترن >
 ۵۵۱ مایون >
 ۵۵۲ اوالد >
 ۵۵۳ برتزروسی ۱۳۸
 ۵۵۴ وی هانری >
 (اوسنی لیکوال)
- ۵۵۵ محمد گل خان مومند (لیکوال) ۱۴۷-۱۵۵
 ۵۵۶ لعل محمد کاکړ (لیکوال) ۱۴۷-
 ۵۵۷ محمد اعظم ایازی (لیکوال) ۱۴۷-۱۵۵
 ۵۵۸ محمد عثمان (لیکوال) ۱۴۸-۱۵۵
 ۵۵۹ مولوی صالح محمد (لیکوال) ۱۴۸-۱۵۵
 ۵۶۰ صدیق الله رشتین (لیکوال) ۱۴۸-
 ۵۶۱ عبدالرؤف بېنوا (لیکوال) ۱۴۹-۱۵۵
 ۵۶۲ امین الله مرزايی (لیکوال) ۱۴۹-۱۵۵
 ۵۶۳ محمد فیدر ترمه کی (لیکوال) ۱۴۹-
 ۵۶۴ گل پاچا الفت (لیکوال) ۱۴۹-۱۵۵
 ۵۶۵ قیام الدین خادم (لیکوال) ۱۵۰-۱۵۵
 ۵۶۶ محمد کر نوری (لیکوال) ۱۵۰-۱۵۵
 ۵۶۷ محمد اریسلان سلیمی (لیکوال) ۱۵۱-۱۵۵
 ۵۶۸ عزیز الرحمن سیفی (لیکوال) ۱۵۱-۱۵۵
 ۵۶۹ برهان الدین کشکی (لیکوال) ۱۵۱-۵۵
 ۵۷۰ محمد رفیق قانع (لیکوال) ۱۵۱-
 ۵۷۱ پایند محمد زهر (لیکوال) ۱۵۱-۱۵۵
 ۵۷۲ میر سید قاسم (لیکوال) ۱۵۵-
 ۵۷۳ سید حسن مرحوم (شاعر) ۱۵۵
 ۵۷۴ حاجی ولی محمد مغلیس (شاعر) ۱۵۵-
 ۵۷۵ عبدالرحمن پرواک (لیکوال) ۱۵۵
 ۵۷۶ محمد امین خوگیاڼی (لیکوال) ۱۵۵
 ۵۷۷ سراج الدین سعید (لیکوال) ۱۵۵-
 ۵۷۸ شمس الدین مجروح (لیکوال) ۱۵۵-
 ۵۷۹ محمد یوسف ایازی (لیکوال) ۱۵۵-
 ۵۸۰ عبدالخالق واسعی (لیکوال) ۱۵۵-
 ۵۸۱ غلام جیلانی جلالی (لیکوال) ۱۵۵-
 ۵۸۲ محمد رسول پښتون (لیکوال) ۱۵۵-
 ۵۸۳ عبدالخالق اخلاص (لیکوال) ۱۵۵-
 ۵۸۴ محمد شیر گل خان (لیکوال) ۱۵۵-
 ۵۸۵ عبدالقدوس پرهیز (لیکوال) ۱۵۵-
 ۵۸۶ محمد هاشم پردیس (لیکوال) ۱۵۵-
 ۵۸۷ محمد نسیم نوری (شاعر) ۱۵۵-
 ۵۸۸ محمد یونس مراد (لیکوال) ۱۵۵-
 ۵۸۹ غلام رحمن جرار (شاعر) ۱۵۵-
 ۵۹۰ میراجان سیال (لیکوال) ۱۵۵-
 ۵۹۱ محمد عمر بېلل (لیکوال) ۱۵۵-
 ۵۹۲ محمد شریف جانان (شاعر) ۱۵۵-
 ۵۹۳ رحمت الله (شاعر) ۱۵۵-
 ۵۹۴ سید حسین (شاعر) ۱۵۵-
 ۵۹۵ رشاد (شاعر) ۱۵۵-
 ۵۹۶ عبد العزیز خان (د) ۱۶۳
 ۵۹۷ عبداللہ خان افغانی نویس (د) ۱۶۳
 ۵۹۸ غلام حسن خان صافی (د) ۱۶۳
 ۵۹۹ شمس الدین قلمچکی ۱۶۳
 ۶۰۰ فضل اکبر اینوم- >
 ۶۰۱ محمد رحیم عاصبی >
 ۶۰۲ پاینده محمد بهاری- >
 ۶۰۳ حاذقه (شاعر) ۱۵۵
 ۶۰۴ حمیرا (پیکونگی) ۱۵۵
 ۶۰۵ روح افزا (لیکونگی) ۱۵۵
 (دپېښور لیکوال)
 ۶۰۶ سید راحت زاخېلی (لیکوال) ۱۵۲-۱۵۵
 ۶۰۷ رحیم الله قاضی (لیکوال) ۱۵۲-۱۵۵
 ۶۰۸ میرزا سید محمد (لیکوال) ۱۵۳
 ۶۰۹ خاجیر هلالی (لیکوال) ۱۵۳-۱۵۵
 ۶۱۰ سید عبدالغفور (لیکوال) ۱۵۳
 ۶۱۱ سید خان مک (لیکوال) ۱۵۳
 ۶۱۲ عبداللہ جان اسیر (لیکوال) ۱۵۳-۱۵۵
 ۶۱۳ فضل احمد افغان (لیکوال) ۱۵۳-۱۵۵
 ۶۱۴ فتح محمد خټک (لیکوال) ۱۱۸-۱۸۴
 ۶۱۵ امیر محمد ترخوی «لیکوال» ۱۵۴
 ۶۱۶ عبدالخالق خلیق «لیکوال» ۱۵۴-۱۵۵
 ۶۱۷ امیر نواز جلیلا (لیکوال) ۱۵۴-۱۵۵
 ۶۱۸ محمد اسم خټک «لیکوال» ۱۵۴-
 ۶۱۹ عبدالاکبر اکبر (لیکوال) ۱۵۴-۱۵۵
 ۶۲۰ عبدالغفار خان (لیکوال) ۱۵۳-۱۵۵
 ۶۲۱ سید رسول رسا (لیکوال) ۱۵۲-۱۶۱

د کتابو نومونه

- ۶۲۴ - محمد اکبر خټک (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۲۳ - علی حیدر صاحبزاده (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۲۴ - فضل الحق شیدا (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۲۵ - سمندر بدر شوی (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۲۶ - میا احمد شاه (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۲۷ - تاج محمد زبیر (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۲۸ - عبدالرؤف عندلیب (شاعر) ۱۵۵
 ۶۲۹ - داود شاه برق (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۳۰ - امیر حمزه شنواری (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۳۱ - عبدالقادر (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۳۲ - عقیق زاخیلی (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۳۳ - سید نصر الله (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۳۴ - مفتی عبدالرحیم (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۳۵ - حاجی محمد امین (شاعر) ۱۵۵
 ۶۳۶ - عبدالغفور خلیل (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۳۷ - محمد اجمل خټک (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۳۸ - عبدالکریم اتمانزی (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۳۹ - سید انور الحق (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۴۰ - فضل رحیم سافعی (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۴۱ - شررا بها دیر (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۴۲ - سید عظیم شاه (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۴۳ - فاضی عطاء الله (لیکوال) ۵۵
 ۶۴۴ - شبر محمد مینوش (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۴۵ - غلام سرور (لیکوال) ۱۵۵
 ۶۴۶ - عبدالمالک فدا (شاعر) ۱۵۵
 ۶۴۷ - محمد اشرف مفتون * ۱۵۵
 ۶۴۸ - طوفان سرحدی * ۱۵۵
 ۶۴۹ - میا جعفر شاه (لیکوال) ۱۶۳
 ۶۵۰ - فضل محمود مفتی * *
 ۶۵۱ - عبدالودود سرحدی (د) *
 ۶۵۲ - الب جان خټک (شاعر) ۱۵۵
 ۶۵۳ - اقبال پروین (لیکونکی) ۱۵۵
- ۱ - اعلام اللوحی فی اخبار اللودی (تاریخی) ۲۲
 ۲ - ارشاد الفقرا (دینی) ۵۹-۳۵
 ۳ - ارشاد الطالبین () ۴۱
 ۴ - افضل الطریق «اخلاق» ۱۰۴-۶۷
 ۵ - المرابط فی رد الروافض (دینی) ۱۰۴-۸
 ۶ - اسرار المعارفین (دینی) ۱۰۴-۶۷
 ۷ - آزاد نامه (فارسی) ۱۰۴-۹۴
 ۸ - آثار قدیمه ۱۲۰
 ۹ - الب لیلی (قصصی) ۱۴۲-۲۳
 ۱۰ - انیس الواعظین (دینی) ۱۴۲-۱۲۲
 ۱۱ - افصانه ذلیدیر (قصص) ۱۲۶
 ۱۲ - اخلاق احمدی (دینی) ۱۴۲-۱۰۸
- (ب)
- ۱۳ - بستان الادباء (تذکره) ۵۹-۳۵
 ۱۴ - بحر الايمان (دینی) ۵۹-۳۶
 ۱۵ - بحر العلوم () ۱۴۲-۱۰۸
 ۱۶ - بهار نوروزی (عشق) ۱۴۲-۱۱۴
 ۱۷ - بهارستان افغانی (ادبی) ۱۵۴-۱۲۰
 ۱۸ - بیاز (ادبی) ۱۲۵
 ۱۹ - بهار جاوان (ادبی) ۱۲۶
- (پ)
- ۲۰ - پښتو بوستان - ۳۲-۲۰
 ۲۱ - پښتو مداریه (دینی) ۵۹-۴۷
 ۲۲ - پښتو خزانه (تاریخی) ۱۰۲-۹۷
 ۲۳ - پښتو سپر تپوی (دینی) ۱۴۲-۱۰۷
 ۲۴ - پښتو جزری (د) ۱۲۰
 ۲۵ - پښتو قصید، برده (دینی) ۱۲۶
 ۲۶ - پښتو تفسیر (دینی) ۱۳۳

نوت: په دې فهرست کېني تقریباً د (۶۵۳) خلقو نومونه راغلي دي په دې کېني (۳۰) مستشرقین؛
 (۴۱) پښتانه باچاهان، (۴۶) پښتانه امان، (۱۰۱) اوسني ليکوال او (۴۳۶) پخواني شاعران
 او ليکوال دي.

- ۲۷- پښتو پښتويه (گرامر) ۱۰۳-۱۴۰
 ۲۸- پښتو اخلاق جلالی ۱۶۳
 ۵۷- تفسیر افغانی (دیني) ۲۲
 ۵۸- تاریخ سلطانی (فارسی) ۱۳۴-۱۴۴
 ۵۹- تفسیر تیسیر (دیني) ۱۳۵
 ۶۰- آج التواریخ (فارسی) ۱۴۰-۱۴۴

(ت)

- ۲۹- تذکره غرضیت (تاریخی) ۲۰
 ۳۰- تذکره الاولیاء (د) ۲۱-۳۳
 ۳۱- تاریخ سوری (د) ۲۲-۳۳
 ۳۲- تحفة صالح (تاریخی تذکره) ۳۶-۵۹
 ۳۳- تذکره الابرار والاسرار (فارسی) ۴۱
 ۳۴- تحفة الغانی (دیني) ۴۲
 ۳۵- تذکره الاولیاء افغان (تاریخ، فارسی) ۵۴-۵۹
 ۳۶- تاریخ شیرشاهی (تاریخ، فارسی) ۵۴-۵۹
 ۳۷- تاریخ افغانی (د د) ۵۴-۵۹
 ۳۸- تواریخ افغان (تاریخ) ۵۵-۵۹
 ۳۹- تواریخ رحمت خانی (فارسی) ۸۷
 ۴۰- تواریخ حافظ رحمت خان (د) ۹۷
 ۴۱- تحفة حافظ (دیني) ۷۲-۱۰۴
 ۴۲- تجوید افغانی (دیني) ۸۰-۱۰۴
 ۴۳- تاریخ مرصع (تاریخی) ۸۴-۹۷-۱۰۲
 ۴۴- ترک افریدی (فارسی) ۹۰
 ۴۵- تعداد الکبایر (دیني) ۹۰-۱۰۴
 ۴۶- تذکره الملوك (تاریخی) ۹۷-۱۰۲
 ۴۷- تفسیر یسیر (دیني) ۱۰۸-۱۴۳
 ۴۸- تفسیر بدر منیر (د) ۱۰۸-۱۴۴
 ۴۹- تهذیب الواجبات (دیني) ۱۱۷-۱۴۲
 ۵۰- تاریخ کافرستان ۱۲۰
 ۵۱- تاریخ افریدی ۱۲۰
 ۵۲- تحقیق الانسنة ۱۳۰
 ۵۳- تاریخ برامیکه ۱۲۵
 ۵۴- توبة النصوح (دیني) ۱۲۵-۱۴۴
 ۵۵- ترانه مجفل (ادبی) ۱۲۷
 ۵۶- تمة البیان فی تاریخ الافغان (فارسی) ۱۳۱
 ۱۴۴

(ج)

- ۶۱- جمع الجمع (تصوف) ۱۵۰
 ۶۲- چکنا مہ حسنین (چنگی) ۱۲۶
 ۶۳- جمال افغانی (تاریخ) ۱۳۴
 ۶۴- جامع الفرائض (دیني) ۶۹-۱۰۴
 ۶۵- جنت الفردوس (د) ۱۶۳

(ح)

- ۶۶- چارر ساله (فارسی) ۳۷

(خ)

- ۶۷- حالنامه (فارسی) ۳۳
 ۶۸- حدیقه ختک (تصوف) ۴۹
 ۶۹- حقیقت اسلام () ۱۲۶
 ۷۰- حکمت اسلامی (فارسی) ۱۳۳

(خ)

- ۷۱- خیر البیان (دیني) ۳۳-۳۴-۵۹
 ۷۲- خزینة الاصفیا () ۵۵
 ۷۳- خلاصة الفصاحة (فصاحت) ۷۴

- ۷۴- خلاصة الطب (طبی) ۷۴-۱۰۴
 ۷۵- خلاصة الانساب (فارسی تاریخ) ۸۷-۹۷
 ۷۶- خوژ و وروولی ۱۲۴
 ۷۷- خیر اللغات (افغوی) ۱۳۴

(د)

- ۷۸- دخدای مینه (مناجات) ۱۶-۳۲
 ۷۹- دا کبر دیوان ۱۸
 ۸۰- دزرغون خان دیوان ۱۹
 ۸۱- درابعی دیوان ۱۰۲

۸۳- دشیخ ملی دفتر	(تاریخ) ۲۲-۲۳	معراجنامه	(۵) ۶۴-۱۰۴
دکجو خان تاریخ	(۴) ۲۳-۳۳	دبای خان پشتو ایلی اومجنون (قصه)	۶۴-۱۰۴
۸۴- دارزانی دیوان	۳۷-۵۹	دبهرام اوگل انامی قصه (قصه)	۶۵-۱۰۴
۸۵- دمیرزاخان دیوان	۳۸-۵۹	دشاه حسین دیوان- (قصه)	۶۶-۱۰۴
۸۶- ددولت دیوان	۳۰-۵۹	دشها اوکلان قصه (قصه)	۶۷-۱۰۴
۸۷- دواصل اشعار	۳۹	۱۲۰- دالله یار دیوان-	۷۰-۱۰۴
۸۸- دامیر تجوید	(دینی) ۳۹	دربدی خان دیوان-	۷۰
۸۹- دبا بو جان دیوان	۴۵-۵۹	دمحمد یاز دیوان-	۷۱-۱۰۴
۹۰- دبا بوجان پشتو کتاب دینی	۴۵-۵۹	دنصرالدین دیوان-	۷۲-۱۰۴
۹۱- دخوشحال دیوان	۴۷-۵۹-۱۴۹	دمحمد هوتک دیوان-	۷۴-۱۰۴
۹۲- دپشتو تاریخ دخوشحال خان (تاریخی)	۴۷	دمهرمن نازو دیوان-	۷۵-۱۰۴
۹۳- دخوشحال خان طبعی کتاب	۴۷	دمول الله دیوان-	۷۶
۹۴- دجمال خان دیوان	۴۸	دالوالقا-م دیوان-	۷۶
۹۵- داشرف خان هجری دیوان	۴۸	دکامگار دیوان-	۷۶
۹۶- دمهدالقدر دیوان	۴۹-۱۴۹	داحمد شاه دیوان-	۷۷-۱۰۴-۱۴۹
۹۷- دصدرخان دیوان	۵۰	۱۳۰- دتیمور شاه فارسی اوپشتو دیوان-	۷۷
۹۸- دبیتو خسرواوشرین (قصصی)	۵۰-۵۹	دبهر محمد دیوان-	۷۹-۱۰۴
۹۹- ددلی اوشهی قصه (۵)	۵۰	دعبدالرحیم هوتک دیوان-	۸۰-۱۰۴
۱۰۰- دآدم خان اودرخانی قصه (قصصی)	۵۰-۵۹	داخون گدادیوان-	۸۰
دسکندر خان دیوان	۵۰-۵۹	دافضل خان اوخواص خان چکر (رزمی)	۸۱
د مهر اومشتی (قصه)	۵۰-۵۹	دبرهانخان دآدم اودرخانی قصه (قصصی)	۸۱
دکوهر خان دیوان	۵۰	دپشتو نسب نامه (تاریخی)	۸۲-۹۷-۱۰۴
دخواجه محمد دیوان	۵۱-۵۹	دمحمدی دیوان-	۸۲-۱۰۴
درحمان آبادیوان	۵۲-۵۹	دمسعود گل منوی (رزمی)	۸۲-۱۰۴
دحمید دیوان	۶۱-۱۰۴	دکبر دیوان-	۸۳-۱۰۴
دشاه گدا قصه (قصصی)	۶۱-۱۰۴	۴۰- دنجیب دیوان-	۸۴-۱۰۴
دپشتو نیرنگ عشق	۶۱-۱۰۴	داعثم کوفی پشتو تاریخ (ترجمه)	۸۴-۱۰۴
دیونس دیوان	۶۲-۱۰۴	دغلیخان دیوان-	۸۵-۱۰۴
۱۱۰- دعیسی آخونزاده دیوان	۶۳-۱۰۴	دکاظم شیدا دیوان-	۸۶-۱۰۴
دمسعود آدم خان اودرخو (قصه)	۶۳-۱۰۲	دحافظ رحمت خان دفارسی اوپشتو دیوان-	۸۷
دقلندر دیوان	۶۴-۱۰۴	دامیر محمد پشتو گلستان-	۸۸
دغلام محمد جنگنامه	(قصه) ۶۴-۱۰۴	درویل کندی تاریخ (تاریخ)	۸۸
دوالضیعی تفسیر	(دینی) ۶۴-۱۰۴	دمحمود رفیق تجوید (دینی)	۸۹-۱۰۴
		دالبوری- دحافظ دیوان-	۸۹-۱۰۴
		دقاسم علی دیوان-	۹۰-۱۰۴
		۱۵۰- دیوان افریدی (اردو)	۹۰

- در رزق الله دیوان - ۹۰ - دیشتو خطیبی (دینی) ۱۱۷-۱۱۷
- دعبدالمعظم دیوان - ۱۰۴-۹۱ - دنیامبولاقصه (فصصی) ۱۱۷-۱۴۲
- دجمعہ قصه (فصصی) ۱۰۴-۹۱ - دمولانایرومدمندوی ترجمہ () ۱۱۷-۱۱۷
- دملاحسن دیوان - ۱۰۴-۹۱ - دعبدالله دیوان ۱۱۸-۱۴۲
- دصالح محمد دیوان - ۱۰۴-۹۲ - ۱۹۰ دافغانستان تاریخ (تاریخی) ۱۱۹-۱۴۴
- دجالات اومحبوباقصه (فصصی) ۹۲ - دسلطان محمود تاریخ (تاریخی) ۱۱۹-۱۴۴
- دشیخ احمد پینتو تفسیر (دینی) ۹۲ - دقصه خوانی کتب (فصصی) ۱۱۹-۱۴۴
- درحمت لیلی اومجنون (فصصی) ۱۰۴-۹۲ - دیوان وقضایدر خوانی (پشتو) ۱۲۰-۱۴۲
- درحمت دیوان - ۹۳ - داحمدین دیوان ۱۲۱-۴۴۲
- ۱۶۰- دمایا نعیم دیوان - ۱۰۴-۹۳ - دلیلی اومجنون قصه (فصصی) ۱۲۱-۱۴۲
- دعبدالنہی دیوان - ۱۰۴-۹۳ - دفتح خان قصه (فصصی) ۱۲۱-۴۲
- دگل محمد دیوان - ۱۰۴-۹۳ - دانبولاراتیمبولاقصه () ۱۲۱-۴
- دعذر اوماق قصه (فصصی) ۹۳ - دموسی اوکلمکی قصه (فصصی) ۱۲۱-۱۲
- دمعین الدین دیوان - ۹۴ - دحضرت علی جنگنامہ (جنگی) ۱۲۱-۱۲
- دعبدالرسول دیوان - ۱۰۴-۹۴ - ۲۰۰ دحاتم طایبی قصه (فصصی) ۱۲۲-۴۲
- دمطیع الله دیوان - ۱۰۴-۹۴ - دمرزازقصه () ۱۲۲-۱۴۱
- دشمس الدین دیوان - ۱۰۴-۹۵ - دبهرام اوگل اندامی قصه (فصصی) ۱۲۲-۱۴۲
- دملاجمہ دیوان - ۱۰۴-۹۵ - دامیر حمزہ داستان (فصصی) ۱۲۲-۱۱۴۲
- دعزبزخان جنگی منظومہ - ۹۵ - دشیہزادہ شیروبہ قصه () ۱۲۲-۱۴۲
- ۱۷۰- دسیپنی جنگی منظومہ - ۹۵ - دجمعہ قصه () ۱۲۲-۱۴۲
- دمحمد رسول هوتک بیاض - ۹۷ - دپینتو متلوہ (ادبی) ۱۲۳-۱۴۴
- دمہر دل خان دیوان - ۱۰۵-۱۴۲ - داحمد کلاچی دیوان () ۱۲۳-۱۴۲
- دمیرزا حنان دیوان - ۱۰۵-۱۴۲ - داخوان الصفا ترجمہ ۲۴
- درالبیان (دینی) ۱۰۸-۱۴۲ - دابن بطوطہ سفر نامہ ۱۴
- دعبدالزہد دیوان - ۱۱۱ - ۲۱۰ داصحاب کھف قصه (فصصی) ۱۲۵-۱۲۵
- دمیا عبدالغفور شاف (تاریخی) ۱۱۵-۱۴۲ - دشمس وفہ قصه () ۱۲۵-۱۲۵
- دشیر محمد دیوان - ۱۱۵-۱۴۲ - دفرعون قصه () ۱۲۶-۱۲۶
- دملامیر یحیی دیوان - ۱۱۵ - درحمت جنگنامہ (جنگی) ۱۲۶-۱۲۶
- دعبدالودود دیوان - ۱۱۵ - دمحبو با وجلات قصه (فصصی) ۱۲۶-۱۲۶
- ۱۸۰- دنظر محمد دیوان - ۱۱۶-۱۴۲ - دحسن او حسین قصه () ۱۲۶-۱۲۶
- داسلام مدو جزر - ۱۱۶-۱۴۲ - دحاتم طایبی قصه () ۱۲۶-۱۲۶
- دتریت کتاب - ۱۱۶ - دسلطان محمود قصه () ۱۲۶-۱۲۶
- دشیر احمد مدحیہ کتاب - ۱۱۶ - دمیوہ شام قصه () ۱۲۶-۱۲۶
- دیوان احمدی - ۱۱۷-۱۴۲ - دمحمی الدین قلمی اشعار ۱۲۲
- دکوتوال قصه - ۱۱۷-۱۴۲ - ۲۲۰ دعبدالعزیز دیوان ۱۴۶

- دیار محمد دیوان - ۱۲۶ - سفرنامه (فارسی) - ۹۴
 دفضل شاه دیوان - ۱۲۶ - سراج الموتی (دینی) - ۹۵
 دمچراتو کتاب - ۱۲۶ - سفرنامه رضوانی - ۱۲۰
 دمیراث ضابطه - ۱۲۶ - سپهرانی ستوری - ۱۲۴
 دقایق الاخبار - ۱۲۶ - سر حدی گل - ۱۲۴
 دسوات صاحب مناجات - ۱۲۶ - سوال و جواب دولتی - ۱۴۴-۱۳۲
 دیباده قواعد (عسکری) - ۱۳۰ - سراج الاخبار (اخبار) - ۱۲۲
 دیشتو مرکی لغات (لغوی) - ۱۴۰-۱۳۳ - سیرت نبوی (دینی) - ۱۶۲
 دمل محمد دیوان - ۱۳۴ - سکندر نامه افغانی (قصصی) - ۱۶۳

(ش)

- ۲۳۰ - دسید محسن منظومه - ۱۳۵
 دیشتو لمړی کتاب (تعلیمی) - ۱۴۰
 دیشتو دوم ودریم کتاب (تعلیمی) - ۱۴۱
 دحسین خلاصه الاسلام (دینی) - ۱۶۲
 دعبدا القادر خټک فسیده برده (د) - ۱۶۲
 درضه ربانی (دینی) - ۷۰
 رشید ابیان (») - ۷۸-۱۰۴
 ریاض المحبت (لغوی) - ۸۷-۱۰۴
 روضه النعم (دینی) - ۹۳-۱۰۴
 رموز خټک (ادبی) - ۱۲۴
 ۲۴۰ - راحت القلوب (دینی) - ۱۲۶
 روضه المجاهدین (د) - ۱۱۶

(ر)

- ۲۶۰ - شرایط و احکام ایمان (دینی) - ۴۲-۵۹
 شاهنامه محمد احمد شاهی (تاریخی) - ۸۳-۱۰۴
 شمس العابدین (دینی) - ۹۵
 شکرستان افغانی (ادبی) - ۲۰-۱۴۴
 شاهنامه (قصصی) - ۱۲۲-۱۴۲
 شوکت افغانی - ۱۲۷
 شمس النهار (اخبار) - ۱۳۰-۱۳۹

شې

شې خپری - ۱۲۴

ص

صوات افغانی (تاریخی) - ۹۷

ظ

ظفر النساء - ۱۲۴ - ۱۴۳

ع

- ۲۷۰ - عیار دانش (قصصی) - ۴۷-۵۹
 علمخانه دانش (قصصی ترجمه) - ۸۵-۱۰۳
 عجایب اللغات (لغت) - ۸۸-۱۰۰
 عبرت نامه (فارسی) - ۱۱۸
 عجایب جهان - ۱۲۶
 عجیب غریب قصه (قصصی) - ۱۲۵
 عقاید المؤمنین (دینی) - ۱۲۹

ز

- زخمیانو ته هدايتونه (طبی) - ۱۳۵
 زین العلم (دینی ترجمه) - ۸۹-۱۰۴
 زین العلم (دینی) - ۹۲-۱۰۴
 زړه خو کی مسلمان - ۱۲۴
 زادا الفرح - ۱۲۵
 زینت النساء - ۱۲۵
 زمار رسول پاک - ۱۲۷

س

- سا او و زمه - ۱۰ - ۴۲-۳۲
 ۲۵۰ - سلوک الفرات (دینی) - ۴۰-۵۹

(غ)

غریبیت نامه (تاریخی) ۳۲-۲۰

(ف)

فقه کریمداد (دینی) ۴۲

فوائد فقیر الله » ۱۰۴-۸۰

۲۸۰. فرهنگ افریدی (لغت) ۹۰

(ق)

قباد افریدی (پشتو فارسی) ۹۰

قیامت نامه (قصصی) ۱۲۲

قصص الانبیاء (قصصی) ۱۲۲

قصه ترابان (قصصی) ۱۲۶

قصه دری بارانو (۵) ۱۶۳

(ک)

کنز الدقایق (دینی) ۵۵

کلبید کامرانی (تاریخی) ۵۹-۵۵

کیمیای سعادت (دینی) ۱۰۴-۸۰

کچسکول ۱۲۴

کشکول - ۱۳۲

۲۹۰. کیمیای سعادت ۱۲۶

(گ)

گلدسته دعبداقادر ختک ۵۹-۴۹

گلدسته زعفرانی (طب) ۱۰۴-۶۹

گلدستان رحمت (تاریخی فارسی) ۹۷-۸۸

گل رحمت (فارسی تاریخ) ۹۷-۸۸

گلدشن عشاق ۱۴۲-۱۱۳

گنج پشته (قصصی) ۱۱۹

گلدسته حکایات ۱۲۵

گلزار حیدری ۱۲۶

(ل)

۲۰۰. لغوی پشته (تاریخی) ۳۳-۲۲

(م)

مرآة الافاغنه (فارسی) ۴۳-۲۳

مقصود المؤمنین (عربی) ۳۳

مخزن الاسلام (دینی) ۵۹-۴۱

مکتوبات کریمداد (فارسی) ۴۲

مخزن افغانی - (تاریخی فارسی) ۵۹-۵۴

مطلع مقطع (تاریخی فارسی) ۵۹-۵۴

مسایل ارکان خمس (دینی) ۱۰۴-۶۷

محاسن الصاوات (دینی) ۴۰۴-۷۰

مجددنامه (تاریخی) ۱۰۴-۹۷-۷۰

معرفت الانسانی (گرامر) ۱۰۳-۱۰۰-۷۸

منهاج العابدین (دینی) ۱۴۲-۱۰۷

محمدی فاعده - ۱۱۶

مجازات رضوانی ۱۲۰-

مقامات امیر (اغوی) ۱۲۴

مجموعه دیوان شمس الملک (ادبی) ۱۴۲-۱۲۴

مشیر الاخلاق (اخلاق) - ۱۲۵

منافع غوث الاعظم - ۱۲۶

منافع الاعظم ۱۲۶-

(ن)

نصیحت نامه دعبداقادر ۴۹-

نافع المسلمین (دینی) ۱۰۴-۶۸

نافع المسلمین داخون گیدا (دینی) ۱۰۴-۸۰

نور نامه (دینی) ۸۱-

نصیحت نامه - ۱۳۲

(و)

وافیه (گرامر) ۱۲۰-

(ه)

هفته دقه (ادبی) ۱۴۴-۱۱۹

هزاره اول (دینی) ۱۲۶-

(ی)

د خوشحال اوعبدالقادری دیوانونه

ملی پسرانی (ادبی) ۱۴۹ -

پسرانی نغمه (ادبی) ۱۵۰ -

۱۶۰ - نوی ژوندن (ادبی) ۱۵۰ -

ملی سندرې (ادبی) ۱۵۰ -

ملی هنداره (ادبی) ۱۵۰ -

دمینې مینه (ادبی) ۱۵۰ -

د غنمو وړې (ادبی) ۱۵۰ -

پښتو سندرې (ادبی) ۱۵۰ -

فقه اللغة (لغوی) ۱۵۰ -

(لغوی) څېړنه (لغوی) ۱۵۰ -

د کوچنیانو اخلاقی پالنه (-) ۱۵۰ -

نیک بغتی (ترجمه) ۱۵۱ -

۲۷۰ - په ځان باور (د) ۱۵۱ -

د ژوندانه لاری (د) ۱۵۱ -

په پټه د پټو پلټنه (درامه) ۱۵۱ -

دوه سره مین وروڼه (درامه) ۱۵۱ -

پټه مېشه (د) ۱۵۱ -

پښتو خبرې (تعلیمی) ۱۵۱ -

پښتو ژبه (تعلیمی) ۱۵۱ -

لیک ښوونکی (تعلیمی) ۱۵۱ -

پښتو کلي کبانې لس ته که (تعلیمی) ۱۵۱ -

پښتو فراتونه لس ته که (تعلیمی) ۱۵۱ -

۳۸۰ - د معلم لارښوونګی (تعلیمی) ۱۵۲ -

د معارف درسي کتابونه (تعلیمی) ۱۵۲ -

لغات افغانی (لغوی) ۱۲۵ -

کنجینه افغانی (گرامر) ۱۵۲ -

پراوریل د کشنری (لغت) ۱۵۳ -

مکتوبات افغانی (تعلیمی) ۱۵۳ -

لغات انګرېزي به پښتو (لغت) ۱۵۳ -

اظهار حقیقت ۱۵۳ -

پښتو قاعده ۱۵۳ -

مادرې پښتو ۱۵۳ -

۳۹۰ - کلمه سته ۱۵۳ -

نیکلی رسول ۱۵۳ -

د سوات دریا ست تاریخ ۱۵۳ -

یوسف زلیخا د عبدالقادری خټک (قصه) ۴۹

۳۲۸ یوسف زلیخا (قصصی) ۱۴۲-۱۴۳ -

د موجوده عصر چاپی کټه بونه

او اخبارونه

طاوع افغان اخبار ۱۴۶-۱۴۷ -

۳۳۰ افغان اخبار ۱۴۷-۱۴۸ -

اتحاد مشرقی (اخبار) ۱۴۶-۱۴۷ -

پښتو مجله ۱۴۶ -

کابل مجله ۱۴۶ -

د دانک (اخبار) ۱۴۶ -

ذری (اخبار) ۱۴۶ -

پښتو سیمند (لغوی) ۱۴۷ -

سپیشلی پښتو (لغوی) ۱۴۷ -

لس زړه لغات (لغوی) ۱۴۷ -

پښتو اصطلاحات او محاورې (لغوی) ۱۴۷ -

۳۴۰ - معلم پښتو (گرامر) ۱۴۷ -

پښتو ښوونکی (گرامر) ۱۴۸ -

خود آموز پښتو (گرامر) ۱۴۸ -

د پښتو ژبې لپاره (گرامر) ۱۴۸ -

قواعد پښتو (گرامر) ۱۴۸ -

پښتو کسبې (گرامر) ۱۴۸ -

لارې لارښوونکې (گرامر) ۱۴۸ -

پښتو قواعد (گرامر) ۱۴۸ -

د پښتولوی گرامر ۱۴۸ -

په پښتانه شعرا اول ټول (تاریخی) ۱۴۸ -

۳۵۰ - پښتانه شعرا دوهم ټوک (تاریخ) ۱۴۸ -

پښتني میرمنې (تاریخ) ۱۴۹ -

د پښتو د ادبیاتو تاریخ (تاریخی) ۱۴۹ -

د پټی خزانې تعلیمات (تاریخ) ۱۴۹ -

پښتو ملتونه (ادبی) ۱۴۹ -

لوی احمد شاه بابا ۱۴۹ -

بله دیوه (ادبی) ۱۴۹ -

۱۵۴	دو یقنو جام (درامه)	۱۵۳	مسئله خلافت
۱۵۴	نوی روشنی (درامه)	۱۵۳	پسرانی گیل (ادبی)
۱۵۴	۴۱۰ - همت (درامه)	۱۵۳	گیل کوهی (»)
۱۵۴	چونگره (درامه)	۱۵۳	ادبی مرغلری (»)
۱۵۴	دول، دویم، دریم، خاورم، جماعت قراشون - ۱۵۴	۱۵۳	جنگنامه انورابی (جنگی)
۱۵۴	دینتو و مجله	۱۵۳	دزده درد
۱۵۴	دسرحد مجله	۱۵۳	شلیک لې پنه
۱۵۴	زلمی پښتون	۱۵۳	۴۰۰ - داغستان راحت (ادبی)
۱۵۴	دخیبر مجله	۱۵۳	ناول ماهرخ
۱۵۴	دجمهوریت اخبار	۱۵۴	خران دافغان
۱۵۴	دانسکار اخبار	۱۵۴	حالات محمد (تاریخ)
۱۵۴	پیغام سرحد	۱۵۴	درس هبرت (درامه)
۱۵۴	۴۲۰ - دنن پرون مجله	۱۵۴	شپیده سکینه (درامه)
۱۵۴	دژوند مجله	۱۵۴	خوږژوندون (درامه)
۱۵۴		۱۵۴	درد (درامه)

د پښتو په باب د مستشرقینو کتابونه

۱۳۶	۴۴۰ - دمسترو دغن گرامر	۱۳۶	دکولون شت لغات
»	دکوکس گرامر	»	دکلاپ رات گرامر
»	دلاریم صرف و نحو	»	دهورن لغت
۱۳۷	د پښتو نخوا هارو بهار	۱۳۶	د کریستوماتی آف دی پښتو (ادبی)
»	۱۷۵ - قرن اشعار	۱۳۶	دراورتنی لغات
»	دهوگس گرامر	»	دراوتی گرامر
»	دروس کیپل گرامر	»	د گلشن روه (ادبی)
۱۳۷	دروس کیپل منول	۱۳۶	د محاوره پښتو
»	د پښتو د محاورې لغات	»	۴۳۰ - دمبجر لیچ گرامر
»	پښتو ژبه	»	د ایسپ حکیم قصی
»	۴۵۰ - د کلید افغانی (ادبی)	»	د «و گپان» گرامر
»	د پښتو ایتمو لوزی	»	د پښتو فیلا لوزی
»	د خوشحال خان اودهغه اشعار	»	د بیلیمو لغات
»	د (اوالد) کتاب	»	د بیلیمو گرامر
»	د گریب سن د پښتو تحقیق	»	د ټو مانو وچ لغت
»	د پښتو مطالعات	»	د «گرامر
»	پښتو مجموعه	»	د ترومپ گرامر
		»	د واهن گرامر

نوټ : به دې فهرست کښې ټول (۴۵۶) کتابونه دي . په دې کتابونو کېنې (۲۹) فارسي او « ۲۷ » پښتو دي له دې جملې څخه (۳۵) دمستشرقينو ، « ۹۳ » د اوسني عصر « ۲۹۹ » د پخواني ماني آثار دي .

دوه نور يادداشتونه

- ۱- (د ۱۵۲۵ مخ متعلق) د اعلي حضرت محمد ظاهر شاه دروينا نه عصر يوبل لوی کار په پښتو او فارسي دقرآن کریم ترجمه او تفسير دی چه د حضرت شيخ الهند تفسير او ترجمې له مخه کېنې . دا ترجمه له څه مودې څخه د يو علمي او ادبي هېئت له خوا شروع شوی ده . تراوسه ددغه پښتو او فارسي تفسير اول جلد چه لس سپياړی کېنې په دېرښه چاپ دکابل په مطبعه کېنې چاپ شوی دی او نور جلدونه يې هم چاپېنې .
- ۲- (د ۱۵۴۵ مخ متعلق) په دې وخت کېنې د سوات مشهور اديب تاج محمد زيب سد پښتو يو تاريخي منظوم کتاب ليکلی او په (۱۳۶۰ هـ) په پېښور کېنې چاپ شوی دی دا کتاب د سوات د والي پوهينا د سيد عبدالغفور له مشور تاريخ څخه په نظم شوی دی چه د يوسف زو اود سوات درياست تاريخ بيا نوی او نظم يې خوږ اوروان دی له دې څخه څرگنده شوه چه د سوات په رياست کېنې هم پښتو ژبې ته توجه کېنې لکه چه عبدالودود سرحدی د ظاهرالتفسير په مقدمه کېنې ليکی د سوات ، ديراو امب په رياستونو کېنې هم اوس پښتو د قري ژبه گرځېدلی ده له دې نه معلومېنې چه د پښتو د ژوند داموجوده نهضت د پښتونخوا په لرې لرې نځايو کېنې هم شته او موجود دی .

ماخذو

- د دې کتاب په ليکلو کېنې که څه هم له ډېرو کتابونو څخه استفاده شوی ده ، مگر مونږ دا مختصار له امله ځينې مشهور ماخذونه ښیولای چي د نورو ماخذونو ذکر په اصل کتاب کېنې راغلی دی
- ۱- پښتانه شعرا لومړی اودوم ټوک
 - ۲- پټه خزانه - د محمد هوتک
 - ۳- دکابل مجلې
 - ۴- د آريانا مجلې
 - ۵- دکابل سالنامې
 - ۶- د پښتو د نثر کتاب - درښتین
 - ۷- د ۱۳۲۲ په سالنامه کېنې د ښاغلي حبيبي او ښووا مقالې
 - ۸- د ۱۳۱۸ په سالنامه کېنې دکتابونو فهرست
 - ۹- د سراج الاخبار ځينې شماری
 - ۱۰- د برقش موزيم دولتي نسخو فهرست چه پروفيسر (بلو مھارت) ترتيب کړی او په (۱۹۰۵) کېنې چاپ شوی دی
 - ۱۱- د پېښور د اسلاميه کالج دکتابخاني فهرست چه مولوی عبدالرحيم ترتيب کړی او په (۱۳۳۶ هـ) کېنې چاپ شوی دی
 - ۱۲- ځينې نور متفرق يادداشتونه
 - ۱۳- د پښتو ځينې قلمي کتابونه
- نوټ : په دې کتاب کېنې ما ښاغلي ع. ح له آثا رو څخه زياته استفادې کړې ده هر کله چه دی په دې لار کېنې د زياتې پلټنې او تحقيق خواند د لای نودا يادونه می وړو بلله .

دموجوده وخت یوڅو نور کتابونه

۱- (دفتر انسوی ژبی گرامر) داگرامرد (کلود اوژه) اثر دی او د ښاغلي سید قاسم رښتیا له خوا ترجمه شوی دی له دی کتاب څخه د پښتو په گرامر کښي هم ښه استفاده کېدای شي. ددې کتاب پښتو ترجمه د کابل دمجلې په (۲۱) شمارو کښي نشر شوی ده او نور هم ورپسې نشریږي

۲- (ددار مسټر پښتو څيړنې) ددار مسټر دمشهور کتاب (دپښتو نځواه هارو بهار) لومړۍ برخه او دژند، اوستا اوسانسکریت سره دپښتو لغوي او صوتي مقایسه ده. دا کتاب ښاغلي سید قاسم رښتیا له فرانسوي څخه په فارسي ترجمه کړی دی او بیا ښاغلي حبیبی په پښتو اړولی دی چه اوس د کابل په مجله کښي خپریږي.

۳- (دپښتولوی قاموس) دا قاموس دپښتو ټولنې د لغا ټوپه څانگه کښي له پښتو څخه په فارسي لیکلی شوی دی چه تقریبا (۳۰) زره لغات لري اوس ئی څه برخه د چاپ دپاره مطبعي ته لېږل شوی ده.

۴- (دپښتو لوی قاموس) دښاغلي عبدالله خان افغاني نویس اثر دی، په دی کتاب کښي تقریبا (۴۵) زره عربي او فارسي لغاتو په مقابل کښي (۴۵) زره پښتو لغات راغلي دي دی کتاب په ۱۳۲۴ش کال کښي دآريانا اوله درجه جایزه اخستی ده او امیدی چه چاپ به هم شي

۵- (مرويس نیکه) دښاغلي بي نوا اثر دی چه په ۱۳۲۴ کښي ئي دآريانا دوهمه جایزه وړی ده او اوس ئي د کابل په مجله کښي او لښانله دخپرو لو اړا ده شوی ده.

۶- یوڅو نور مهم کتابونه چه لا چاپیدو ته نه دي لېږل شوي. یو د ښاغلي الفت (ادبي بحثونه) دی چه په دغه کال ئي دخوشحال خان جایزه وړی ده او بل دښوا (ادبي فنون) او بل زما (دپښتو استقافونه او ترکیبونه) دی دي دواړو کښا بونوپه دغه کال کښي داقتصاد او لښه جایزه اخسته ده له دي کتابو سره دپښتو د کتابو نوښمېر (۴۴۰) ته رسیږي.

